

VÁLOGATÁS

**a Magyar Kriminológiai Társaság
2019 és 2020 évben tartott
tudományos rendezvényein
elhangzott előadásokból**

**MAGYAR KRIMINOLÓGIAI TÁRSASÁG
BUDAPEST
2020**

KRIMINOLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK
80. szám

KRIMINOLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK
80. szám

VÁLOGATÁS

A Magyar Kriminológiai Társaság
2019 és 2020 évben tartott
tudományos rendezvényein
elhangzott előadásokból

Magyar Kriminológiai Társaság
Budapest, 2020

A Magyar Kriminológiai Társaság tevékenységét és a kötet megjelenését 2018-ban támogatták:

Magyar
Tudományos
Akadémia

Eötvös Loránd
Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar

A kötetet szerkesztette
Dr. KISS TIBOR

A kiadásért felel
DR. GÖNCZÖL KATALIN

ISBN 978-963-8016-30-0

ISSN 0236-9893

Kiadja a Magyar Kriminológiai Társaság

1053 Budapest, Egyetem tér 1–3.

www.kriminologia.hu
info@kriminologia.hu
Budapest, 2020

ELŐSZÓ

A Magyar Kriminológiai Társaság, a Magyar Kriminológiai Társaság PhD szekciója együttműködve a Nemzeti Büntetőeljárásügyi Tanáccsal „*A Kriminológia és büntető-igazságszolgáltatás a XXI. században*” címmel, 2019. november 15-én az ELTE ÁJK épületében, egésznapos szakmai konferenciát rendezett. Az eseményen elméleti és gyakorlati szakemberek egyaránt részt vettek. A hazai büntető igazságszolgáltatásban működő szervezetek, intézmények mindegyikéből érkeztek előadók. A konferencia programja magában foglalta a büntetőeljárás szakértők és bírák kerekasztal beszélgetéseit, gyakorlati és elméleti szakemberek plenáris előadásait, valamint az ország különböző egyeteméről érkezett doktoranduszok és doktorjelöltek kutatási beszámolóit. A kriminálpolitika, a kriminológia jóformán minden aktuális kérdéséről szó esett. A Magyar Kriminológiai Társaság 80. tudományos közleménye ezeknek az előadásoknak a szerkesztett változata. A kötet, más témák mellett, tartalmazza a bírói függetlenség szervezeti kérdésének jogállami garanciáit, az építészeti büntetőeljárás elméleti és gyakorlati kérdéseit, a korrupció piactudományokra és innovációra gyakorolt hatásait, a kiberbűnözés trendjeit és tájékoztatást közöl a hazai gyermekjogi - és családjogi vonatkozású jelenségekről is. A tanulmányok között olvashatnak a helyreállító igazságszolgáltatásról, a büntetőjog, a büntetőeljárás jog, a büntetés-végrehajtási jogaktuális kihívásairól, valamint a büntetőjog filozófiájáról is. Értékes tanulmányok foglalkoznak az elméleti kriminológia, a büntetőeljárás és kriminálpolitika más újdonságaival. Szerkesztőként minden érdeklődőnek csak ajánlani tudom ezt a kötetet.

Budapest, 2020. április 16.

Dr. Kiss Tibor
az MKT szakmai titkára

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
Kriminológia és büntető- igazságszolgáltatás a XXI. században című tudományos konferencia programja.....	9
Válogatás a „Kriminológia és büntető-igazságszolgáltatás a XXI. században” című konferencián elhangzott előadásokból	13
BOJÁR GÁBOR	
A korrupció hatása a piaccgazdaságra és az innovációra	13
Kerekasztal-beszélgetés a bírói függetlenség szervezeti feltételeiről – Kordokumentum	15
DR. MOLNÁR ISTVÁN JENŐ	
Az építészeti bűnmegelőzés újraértelmezése	35
DR. PÁPAI-TARR ÁGNES	
Az elkövető személyének/személyiségének vizsgálata a büntetés-kiszabási folyamatban	47
DR. IVÁNY BORBÁLA	
A kirendelt védői rendszer fejlődése és hiányosságai	57
DR. NAGY LÁSZLÓ TIBOR	
A garázdaság megítélésének nehézségei a büntető-igazságszolgáltatásban	71
DR. SIVADÓ MÁTÉ	
Vietnámi drogmaffia Magyarországon	79
DR. NAGY ANITA	
A reintegráció és reintegrációs őrizet hazai és nemzetközi gyakorlata	89
DR. DORNFELD LÁSZLÓ	
Bűnmegelőzés a kibertérben az Európai Unióban és hazánkban	105
SZABÓ ANDRÁS	
A jóvátétel következményei elkövetői oldalról	115
VARGA ÁRPÁD	
Informatikai bűnözés egy ügyész-ségi aktakutatás tükrében	125
DR. BAKONYI MÁRIA	
A bíróság elé állítás feltételeinek, szerepének változása az 1973. évi I. törvénytől napjainkig.....	137

DR. VÉGER ALEXANDRA	
A fogvatartottak jogorvoslati rendszere a bv. törvény szerint.....	151
DR. CSONTOS LAURA LL.M.	
Igazságelméletek egyszerűsítés és gyorsítás az új büntető eljárásjogban	165
HAJDU ESZTER	
A téves bírói ítélet és a hamis beismerő vallomás egyes pszichológiai aspektusai	179
DÉSI ÁDÁM	
Karneváli hangulat és kábítószeres a hazai fesztiválokon	189
SZALAI ALIDA	
Gazdasági érdekek és marginalizált közösségek a globális délen: a környezeti károkozás által kiváltott ellenállás kontrollja.....	197
BÁLINT RÉKA	
Az emberkereskedelem elleni kampányok hatásai.....	211
FEJES IDA	
Bűnmegelőzés az iskolában – a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia kihívásai.....	223
IVANICS ZSÓFIA	
A fogvatartotti munkáltatás és annak célrendszere az 1867 és 1918 közötti országgyűlési naplók tükrében	233

KRIMINOLÓGIA ÉS BÜNTETŐ- IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A XXI. SZÁZADBAN CÍMŰ TUDOMÁNYOS KONFERENCIA PROGRAMJA

A Magyar Kriminológiai Társaság és a Magyar Kriminológiai Társaság Kriminológia és Bűnügyi Tudományok PhD szekciójának egésznapos konferenciája a „*Kriminológia és büntető-igazságszolgáltatás a XXI. században*” címmel – 2019. november 15.
Konferencia megnyitója

Gönczöl Katalin elnöki köszöntője

I. A korrupció hatása a piacgazdaságra, az innovációra

Bojár Gábor, a Graphisoft és az Aquincumi Technológiai Intézet alapítójának szakmai előadása

II. A Nemzeti Bünt megelőzési Tanács által szervezett előadások

Hatala József rendőr altábornagy, a Nemzeti Bünt megelőzési Tanács elnöke
Molnár István Jenő CPTED-szakértő

III. Kerekasztal-beszélgetés a bírói függetlenség szervezeti feltételeiről

Moderátor: **Fleck Zoltán** tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék)

Beszélgetőpartnerek:

Matusik Tamás, az Országos Bírói Tanács tagja, nyomozási bíró

Vadász Viktor, az Országos Bírói Tanács elnöke, büntető ügyszakos csoportvezető bíró

Keveczki István ügyvéd, volt büntető ügyszakos bíró

IV. Plenáris előadások

Elnök: **Kadlót Erzsébet** ügyvéd, a Magyar Kriminológiai Társaság főtítkára

Előadók:

Ivány Borbála ügyvéd (Magyar Helsinki Bizottság): Kirendelt védői rendszer

Nagy László Tibor osztályvezető, tudományos főmunkatárs (OKRI): A garázdaság megítélésnek nehézségei a büntető-igazságszolgáltatásban

Pápai-Tarr Ágnes egyetemi adjunktus (DE ÁJK Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék): Az elkövető személyének/személyiségének vizsgálata a büntetés kiszabási folyamatban

Sivadó Máté r. őrnagy, egyetemi adjunktus (NKE RTK Kriminológiai Tanszék): Marihuána termesztő bűnszervezet felszámolása Budapesten és környékén.

Viszló Sára jogi előadó (Magyar Helsinki Bizottság): A látszat fontossága – Hogyan jelennek meg a gyanúsítottak és a vádlottak a tárgyalóteremben, a nyilvánosság előtt és a médiában?

V. Az MKT Kriminológia és Bűnügyi Tudományok PhD- és fiatal oktatói szekció tagjainak előadásai.

1. Kiberbűnözés, gyermek- és családjogi vonatkozású jelenségek és a helyreállító igazságszolgáltatás

Elnök: **Tran Dániel**, a PhD-szekció társelnöke, ügyvéd, PhD-hallgató (ELTE ÁJK Kriminológia Tanszék)

Előadók:

Dornfeld László PhD-hallgató (ME Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Jámborné Róth Erika): Bűnmegelőzés a kibertérben

Kormos Norbert PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Inzelt Éva): Kiberbűnözés

Garai Renáta PhD-hallgató (KRE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Domokos Andrea, Filó Mihály): Kapcsolati erőszak

Nagy Melánia PhD-hallgató (PTE ÁJK Doktori Iskola, konzulens: Herke Csongor, Gál István László): A gyermekek büntetőjogi felelősségre vonásának sajátosságai

Szabó András PhD-hallgató (PTE ÁJK Doktori Iskola, konzulens: Nagy Zoltán András): A jóvátétel következményei elkövetői oldalról

2. Büntetőjog, büntetőeljárás és büntetés-végrehajtási jog, a büntetőjog filozófiája

Elnök: **Tóth Mihály** egyetemi tanár (KRE ÁJK Büntető Anyagi, Eljárás és Végrehajtási Jogi Tanszék)

Előadók:

Bakonyi Mária doktorjelölt (PTE ÁJK Doktori Iskola, konzulens: Tóth Mihály): A bíróság elé állítás feltételeinek változása az 1973. évi I. törvénytől napjainkig

Gula Krisztina PhD-hallgató (PPKE JÁK Doktori Iskola) konzulens: Tóth Mihály): A kényszergyógykezelés régi-új szabályozása a büntetőjogban

Deák Milán PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Morvai Attila): A bizalmi vagyonkezelés büntetőjogi értékelése

Véger Alexandra PhD-hallgató (PPKE Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, konzulens: Békés Ádám, Vókó György): A fogvatartottak jogorvoslati rendszere a bv. törvény szerint

Csontos Laura PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Hack Péter, Holé Katalin): Absztrakt igazságelméletek

Hajdu Eszter PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Hack Péter): A téves bírói ítélet

3. Elméleti kriminológia, bűnmegelőzés és kriminálpolitika

Elnök: **Lévay Miklós** tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE ÁJK Kriminológia Tanszék)

Előadók:

Dési Ádám PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Lévay Miklós): Karneváli hangulat és kábítószeres a hazai fesztiválokon

Szalai Alida PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Borbíró Andrea): Gazdasági érdekek és őslakos közösségek a globális délen – a társadalmi és a környezeti károkozás által kiváltott ellenállás állami kontrollja

Beszenyi Tamás PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Lévay Miklós): Betöréseket utánzó rendőrökből olajozást tanító honvédekig

Bálint Réka PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Lévay Miklós): Az emberkereskedelem elleni kampányok hatásai

Szabó László András PhD-hallgató (NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, konzulens: Koller Boglárka): A kriminálpolitika megváltozásáról tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetben Magyarországon 2015 után

Fejes Ida PhD-hallgató (ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, konzulens: Gönczöl Katalin, Borbíró Andrea): Bűnmegelőzés az iskolában – stratégiai kihívások a nemzeti bűnmegelőzésben

Ivanics Zsófia PhD-hallgató (NKE Rendészettudományi Doktori Iskola, konzulens: Ruzsonyi Péter): A fegyház, mint közüzem? A fogvatartotti munkáltatás és annak célrendszere az 1945 előtti országgyűlési dokumentumok tükrében

BOJÁR GÁBOR

a Graphisoft Szoftverfejlesztő Cég

és az Aquincum Technológiai Intézet alapítója

A KORRUPCIÓ HATÁSA A PIACGAZDASÁGRA ÉS AZ INNOVÁCIÓRA

(Az előadás szerkesztett változata)

A plenáris ülés első előadója, Bojár Gábor a gazdasági életből vett tapasztalataival illusztrálta, hogy miként hat a korrupció a piacgazdaságra és az innovációra. Elárulta, hogyan keveredett kezdő vállalkozóként korrupcióba, és tanulva ebből, hogyan tudta később elkerülni a hasonló csapdákat, és hogyan vált a korrupció következetes elkerülése a cég üzleti hasznává is.

A következő történetet minden előadásán elmondja, hogy az tanulságként szolgálhasson a hallgatóságának. 1981-ben járunk, amikor állami megbízást kapott cége a Paksi atomerőmű építésénél. Igaz, a megbízás csak szóban hangzott el, de a jó referencia reményében befogtak a megvalósításba. A munka elvégzésével az állam végül korrektül fizetett, de a megbízást összehozó személy jelezte, hogy igényt tart a fizetség 10 százalékára, mert „ez a szokás”. Bojár Gábor ugyan nem tudta, hogy ez a szokás, de úgy érezte, hogy a kérést csak akkor tudná korrekt módon visszautasítani, ha az összes pénzt visszafizeti a megbízónak. Erre azért nem kerülhetett sor, mert addigra abból a pénzből kifizették az összes olyan adósságot, amely a megvalósítás során keletkezett. Így fogcsikorgatva, de visszaadták a kért 10 százalékot. Az esetből tanulva pedig a következő ilyen megbízást már nem fogadták el.

Nem elsősorban az etikai vagy büntetőjogi következmények miatt, ennek tágabb kontextusa van, melyet így magyarázott: „Ha mi azért kapjuk a megbízást, hogy azt a 10 százalékot visszaadjuk, akkor soha nem lesz jó termékünk. Ugyanis minden jó terméknek két szülője van. Ahogy a gyermeknek sem elég egy szülő, a piaci terméknek is kettő kell: egy, aki létrehozza az igényes terméket, egy, aki megveszi. Ha a két szülő közül bármelyik nem igényes, akkor a termék nem lesz jó.” Elmondása szerint ahhoz, hogy jó terméket lehessen előállítani, az kell, hogy a vevő ezt igényelje. Ha a vevő azért a bizonyos 10 százalékért veszi meg, akkor nem a minőségi terméket, hanem a 10 százalékot fogja igényelni.

A korrupció legnagyobb kára nem csak az, hogy torzítja a versenyt, rosszak lesznek az üzleti döntések, vagy hogy árdrágító hatása van. A korrupció igazi vesztese a termék, hiszen az rossz minőségű lesz.

Az események után Bojár és társai az exportpiac mellett döntöttek azért, hogy igényes vevőket találjanak. „Nem azért mentünk nyugatra, mert ott nagyobb a piac, hanem azért, hogy ne kelljen pénzt visszaadni.” A nyugati piacon az árak ugyan a valódi verseny miatt alacsonyabbak voltak, mint Magyarországon, ahol monopolhelyzetük miatt annyi pénzt kérhettek volna, amennyit akarnak, de mindig annak a bizonyos 10 százaléknak a fejében, ami a termék minőségének kárára ment volna. Később szembesültek azzal, hogy nagyobb állami megbízások esetén, vagy ahol nagy cég a vevő, ott a nyugati világ sem mentes a korrupciótól. Ezért is döntöttek úgy, hogy olyan piacot keresnek, ahol kis cégek, a vevők és a tulajdonos dönt a vásárlásról. Így a korrupció lehetősége fel se merül, hiszen a tulajdonos csak abban érdekelt, hogy jó terméket vásároljon. Így jutottak el az építészethez, ahol szinte az egész világon a kis irodák vannak többségben, és így lett termékük vezető a világpiacra.

Egyszer egy amerikai állami beszerzésen is kipróbálták magukat, az üzlet azonban nem kötött meg egy bizonyos törvény miatt, ami a konkurenciának kedvezett. Ezt jelezték a közvetítőnek, aki egyet is értett azzal, hogy a törvény nem jó, annak megváltoztatása viszont akkor lehetséges, ha az illetékes kongresszusi képviselő kampányához hozzájárulnak pár százezer dollárral. Bojár Gábor elmondása szerint azóta sem dolgoznak a világon sehol állami cégekkel.

Az amerikai történések után visszakanyarodott Magyarországra, a rendszerváltás körüli időkre. Szerinte a technológiai cég sikerének alapja az, hogy mennyire tud sikeres fiatalokat felvenni. A rendszerváltás előtt, amíg az ország viszonylag zárt volt, könnyebb volt magukhoz vonzani a tehetséges fiatalokat, hiszen a számukra itthon szóbajövő állami cégek nem voltak igazán vonzóak. Ez a rendszerváltás után megváltozott, hiszen sok magán-cég lett, és külföldre is szabadon mehettek a tehetségek munkát vállalni. Azért hozták létre a Graphisoft Parkot, hogy a vonzó környezetet látva a legtehetségesebbeknek ne legyen kedve elhagyni az országot.

Visszatekintve pályafutására konklúzióként azt megfogalmazta meg, hogy a korrupció visszautasítása üzleti előnnyé vált számukra. A vevők pontosan tudták, hogy nem adnak vissza pénzt, ezért nem is kértek. Ennek híre ment, és elismeréssé vált velük dolgozni.

Zárszóként pedig egy amerikai példán keresztül szemléltette a korrupció káros hatásait. Az EmpireState Building annak idején 13 hónap alatt épült fel. Ma nincs olyan cég, mely elvállalná 10 évnél rövidebb időre. Produktivitásban, hatékonyságban az építőipar veszítette a legtöbbet az elmúlt 50-100 évben. Miért? Mert ez az egyik legkorruptabb iparág.

Kerekasztal-beszélgetés a bírói függetlenség szervezeti feltételeiről¹

Kordokumentum

A Magyar Kriminológiai Társaság 2019. november 15. napján Kriminológia és büntető-igazságszolgáltatás a XXI. században címmel megrendezett konferenciáján az ELTE ÁJK Vécsey Auditoriumában 13 és 14 óra között elhangzottak szerkesztett változata

Kadlót Erzsébet, a Magyar Kriminológiai Társaság főttkára: Szeretettel köszöntök mindenkit a délutáni panel első blokkjában, amelynek – a közelmúlt eseményeinek fényében – az egy hónappal ezelőtt kiküldött meghívóban foglaltaktól máris eltérő címet kell adnunk: „A bírói függetlenség védelme új paraméterek között”.

Bemutatom a szekció résztvevőit: Fleck Zoltán az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára, az igazságszolgáltatás működésének kutatója; Vadász Viktor a Fővárosi Törvényszék ex-kollégiumvezetője, jelenleg bíró, s egyben az OBT² szóvivője; Matusik Tamás a nyomozási bírói csoport csoportvezető bírójája, az OBT tagja, valamint Vasvári Csaba bíró úr a PPKB volt csoportvezetője, címzetes törvényszéki bíró, az OBT tagja.

Átadom a szót a panel vezetőjének, Fleck tanár úrnak és sikeres tanácskozást kívánok.

Fleck Zoltán: Az igazságszolgáltatás szervezeti, működési kérdései újfent különösen aktuálisak, minthogy elég „hevesen” történnék körülöttünk az események. Ezért arra törekszem, hogy most ne a múltról beszéljünk. Arról ugyanis már nagyon sokszor értekeztünk, hogy a bírósági rendszerben milyen bajok vannak, mi a konfliktus fő forrása a hivatal és a választott bírói testület között. Most azonban – a segítségetekkel persze – megpróbálnék a jövőre koncentrálni. Azt nézzük meg tehát, hogy milyen alternatívák vannak a konfliktusból való kilépésre, tudva azt, hogy az igazságszolgáltatás egy nagyobb állami- szervezeti- jogi rendszer része. Az aktualitások tükrében persze nagy a csábítás, hogy részterületeket válasszunk ki, s a rendelkezésre álló egy órában elemezzük például az előzetes döntéshozatali eljárás és a fegyelmi felelősség viszonyát³. Volna ebben is kihívás, de a következő hatvan percben legyen az a mottó: nem ragadunk le napi aktualitásoknál.

1 A résztvevők hozzájárultak a beszélgetés hangfelvételen való rögzítéséhez és szerkesztett változatának közzétételéhez.

2 Az OBT az Országos Bírói Tanács, az OBH az Országos Bírósági Hivatal rövidítése.

3 A Fővárosi Törvényszék megbízott elnöke a kerekasztal beszélgetést megelőzően, 2019. november elején fegyelmi eljárást kezdeményezett Vasvári Csaba bíró ellen, mert egy konkrét ügyben, – a törvényszék elnöke szerint megalapozatlanul – előzetes döntéshozatali eljárás keretében a luxemburgi bírósághoz fordult. A fegyelmi kezdeményezés bíróságon belül és kívül nagy felháborodást váltott ki, így 2019. november 22-én a törvényszék azt visszavonta. Fenntartotta azonban, hogy eljárása jogszerű volt, mondanivalóját csupán félreértelmezték. Ennek ellenére a bírósági szervezeten belüli béke megteremtése érdekében úgy tartja célszerűnek, hogy eláll a fegyelmi eljárás folytatásától.

Első kérdésem – meghatározott aspektusból – konkrétan a jelen lévők személyére vonatkozik. Áttekintve a magyar igazságszolgáltatás történetét egy nagyon fontos megállapításra jutottam. A magyar jogi kultúrában először történik meg hogy a professzió egy része – valamilyen módon – közösen áll ki szervezeti és elvi értékek mellett. Ez a jövőre nézve nagyon fontos precedens. Ebben a közegben ti most hogyan látjátok a saját helyzeteteket, figyelemmel a közelmúltban történt két váratlan fordulatra is? Gondolok itt a közigazgatási bírások koncepciójának visszavonására⁴ és az OBH élén történt személyi változásra. Megjegyzem a koncepció visszavonásáról a politikusok azt mondják, hogy ez „örökre” történt, de hát az ilyesmit ők általában soha nem gondolják komolyan, így ez az „időkorlát” nekem azért elég bizonytalan. Érdekelne, hogy ti ezt hogyan látjátok.

A személyi változással⁵ összefüggésben pedig elsősorban arra kérdeznék rá, hogy ebből levonható-e az OBH hatáskörének erősödésére vonatkozó bármilyen következtetés, van-e egyáltalán ennek esélye? Meg tudnak-e változni a belső hatalommegosztás arányai?

Vadász Viktor: A változásokkal kapcsolatban sokan mondták azt, hogy ebben nagy szerepe van az utóbbi két évben a nyilvánosság előtt is megjelenő, hangját hallató, valódi érdekvédelmi tevékenységet végző OBH-nek. A testület tagjai rendszeresen konferenciákra járnak, előadásokat tartanak a bírói függetlenségről, napi szinten hozzászólnak a bíróságokat, a bírakat érintő kérdésekhez, „twittereznek” és „mindenfélé” szokatlan dolgot „művelnek”. Tehát a korábbiakkal szemben van egy általános nyitás a nyilvánosság felé. Ezt a jelenséget sokan a forradalmi OBH jelzővel illették.

A tetszetős minősítés ellenére van azonban egy dolog amire fel kell hívni a figyelmet. Milyen forradalom az, ami a törvények betartatását tűzi a zászlajára? Mert valójában ez volt az egyik fontos kérdés, amivel a jelenlegi összetételű⁶ OBH indította a tevékenységét. Azt próbálta számonkérni az OBH elnökén, hogy betartja-e a szabályokat és be akarta vele

⁴ A közigazgatási bíróságok bevezetéséről szóló 2018. évi CXXX törvényt még 2018 decemberében fogadta el a kormánytöbbség. Ennek lényege szerint a kormánynak fontos ügyekben egy külön bírói szervezet járt volna el, benne olyan bírókkal, akik fölött az irányítást teljes egészében igazságügy-miniszter gyakorolta volna, átvéve valamennyi olyan szerepkört, amit a „rendes bírák” esetén a bírói öngazgatás szervezeti látnak el. 2019. április 30-ig már 162 bíró jelentkezett át a 2020. január 1-jétől működő új szervezetbe, s már csak a közigazgatási különbíróság elnökének a köztársasági elnök által történő jelölése volt hátra, amikor 2019. május 4-én a kormány határidő nélkül elhalasztotta a közigazgatási különbíróság felállítását.

⁵ 2019. november 4-én a Parlament Handó Tündét alkotmánybírónak választotta és ezzel távozott az OBH éléről.

⁶ Az előző OBH mandátumának lejártával a jelenlegi összetételű OBH-t 2018. január 15-én választotta meg az összbírói értekezlet által delegált 130 tagú elektori gyűlés. Az új testület alakuló ülését 2018. január 30-án tartotta. Az itt megválasztott – Hilbert Edit – elnök már az ülést követő első nyilatkozatában azt emelte ki: „Első és legfontosabb feladatunk a törvények betartása és betartatása a bíróságok igazgatásában,” annak érdekében, hogy a hatalommegosztás elve a bírósági szervezeten belül is érvényre jusson.

tartatni a rá vonatkozó azon törvényi követelményeket, amelyeket 2011-ben kétharmados többséggel alkotott meg a Parlament. Ez lett a „konfliktus” kiváltó oka.

Biztos vagyok abban, hogy ma már csak a bíróságok szervezetére és a bírói jogállásra vonatkozó jogszabályok módosítása lenne az egyetlen lehetőség a jelenlegi helyzet kiegyensúlyozására. Attól, hogy egy konkrét poszton személyzeti változás történik, még nem fognak megoldódni a problémák.

Arra azért rámutatnék, hogy az elmúlt két év nagyon hasznos volt, nagyon jónak tartom, hogy az ismertté vált események megtörténtek, mert világosan megmutatkoztak azok a pontok, ahol beavatkozásra van szükség. Ilyen például a kinevezések és a sorozatosan eredménytelenné nyilvánított pályázatok rendszere.⁷ Látjuk azt, hogy hány ideiglenes, megbízott vezető van például a Fővárosi Törvényszéken. Lassanként már a „megbízott” lesz az általános titulus! A bírói pályázatokkal és az eredménytelenné nyilvánítási gyakorlattal összefüggésben egyértelműen kiderült, hogy mind a bírósági vezetői kinevezésekre irányadó eljárásokban, mind a bírák kiválasztása és előmenetele kapcsán van egy súlyos, kezeletlen és kezelhetetlené vált probléma. Világossá vált, hogy ha egy rendszeren belül bármely vezető az őt felügyelő testületet tartósan likvidálni tudja, azon a struktúrán változtatni kell.

A nehézséget az jelenti, hogy ezt a változtatást kizárólag a jogalkotó tudja megtenni. Nekem viszont vannak kétségeim afelől, hogy a jogalkotónak van-e erre irányuló valós szándéka, mert ezek a problémák már legalább egy éve nagyon élesen láthatóak és eddig nem tűnt úgy, hogy a törvényhozó részéről a megoldás irányába ható elmozdulás történt volna. A kommunikációban is azt láttuk, hogy a döntéshozók inkább azt hegyezték ki: „mindössze” egy személyi ellentét alakult ki az OBH elnöke és OBT tagjai között. Minket neveztek a megoldás útjában álló sértett embereknek, áthárítva ezzel minden felelősséget az OBT testületére. Én viszont azt gondolom, hogy mindannyian egy rendszerszintű problémával szembeesülünk és azt kellene kezelni.

Rendszerszintű probléma van ugyanis azzal, hogy a kialakult körülmények között az OBT – akárhogyan erőlködik – a jövőben is képtelen lesz ellátni hatékonyan azt a feladatot, amit a jogalkotó szánt neki: nevezetesen, hogy felügyelje az OBH elnökét. Ezt a funkciót további jogi támogatottság hiányában nem tudja betölteni.

A jogalkotó például azt akarta, hogy pályázat útján azok kapjanak bírói kinevezést, akik erre a legalkalmasabbak, ellenben úgy tűnik, hogy a rendszerben ezt meg lehet akadályozni. A pályázatok eredménytelenné nyilvánításával sikeresen ki lehet játszani azt a szabályt, hogy az első helyen rangsorolt személyt kinevezzék és el lehet vonni az OBT-nek az ezt „szavato-

⁷ Handó Tünde alatt honosodott meg az a gyakorlat, hogy ha a bírói vagy vezető kinevezésre várók közül neki nem tetsző személy végzett a jogszabályi feltételek szerinti első helyen, érvénytelenné nyilvánította a pályázatot.

ló” jogkörét. Ezzel végső soron meg lehet akadályozni, hogy törvényes eljárásban kiválasztott bírákat nevezzenek ki.

Azért következett be az említett személyzeti változás, mert a bírák kinevezése és a bírósági vezetők kinevezése alapvető jogot érint. Ami miatt szerintem törvénymódosításra van szükség az az, hogy nem lehet ezeket a problémákat szétválasztani. Nem lehet azt mondani, hogy ez „csak” egy belső igazgatási kérdés. Ennek közvetlen hatása van arra, hogy a törvényes és tisztességes eljárást tudjunk biztosítani.

Példaként szeretnék hivatkozni a lengyelországi eseményekre. Az Európai Bíróságon Lengyelországra vonatkozóan november 19-én születik majd egy döntés, ami a lengyel országos bírói tanácsot fogja érinteni. Leegyszerűsítve: az ügyben az a kérdés, hogy függetlennek tekinthető-e egy olyan testület, amelynek a tagjait a parlament választja. Lengyelországban ugyanis a bírák közül a parlament alsó háza, a Sejm választotta ki az ottani OBT tagjait, akik viszont bírákat és fegyelmi bírákat neveznek ki. Az ottani egyesületek, a „Justitia” és a „Themis”, ezt nagyon harciasan kritizálják. Nagyon tanulságos – kicsit talán ijesztő – érveléssel azt fejtették ki, hogy ha november 19-én az Európai Bíróság arra a következtetésre jut, miszerint a Sejm által megválasztott ottani OBT nem független bírói tanács, akkor az elmúlt másfél évben általuk kinevezett 500 bíró nem törvényes bíró. Így azonnal vissza kell adniuk a „jelvényüket és a fegyverüket”, le kell vetniük a bírói talárt. Van azonban egy másik, nagyon súlyos következmény is. Ezek a bírák a közelmúltban körülbelül 8000 ítéletet hoztak. Ezekkel mi lesz? Mert ha a bírák nem voltak törvényesen kinevezve, akkor ezeket a döntéseket nem törvényes bírók hozták. A bírói egyesületek erre az esetre a jogerősen befejezett ügyekben egyfajta rendkívüli jogorvoslat biztosítását javasolták. Az ottani szabályok szerint perújítást, felülvizsgálatot. Lehetővé kell tenni, hogy a felek áttörhessék a jogerőt és vitathassák a döntést, ha az ügyükben nem törvényes bíró járt el. Ennek egyenes következménye, hogy az ügy legyen újra tárgyalandó. A lengyel példa mindenesetre azt is mutatja, hogy az igazságszolgáltatás egy belső – a bírák kinevezésére vonatkozó – szabálya miként hat ki az állampolgárokat érintő körülbelül 8000 ügyre.

Vasvári Csaba: Professzor úr a bírói függetlenséggel összefüggésben azt kérdezte, hogy a közelmúlt személyi változásai kihatnak-e egyáltalán erre a problémákörre. Szeretnék rámutatni arra, hogy ez kicsit olyan, mint a hadászat. Ott sem az a kérdés, hogy a szomszéd ország hadseregének mi a szándéka, hanem az, hogy mi a képessége. Itt is erről beszélhetünk.

A kialakult helyzet arra világít rá, hogy az intézményi garanciákkal van probléma. Amikor a Velencei Bizottság vizsgálódott Magyarországon beszéltem egy korábbi bírósági vezetővel, akitől azt kérdeztem, hogy miként látjátok: az OBH elnökének ez a túlzott jogköre tényleg nem veszélyeztet semmit Magyarországon? A volt bírósági vezető azt válaszolta, hogy erre az elnök asszony személye a garancia. Azt gondolom ez a példa jól érzékelteti azt a gondolati világot, amitől mi szerettünk volna eltávolodni. Mi azt kérjük, azt mondjuk: szó sem lehet arról, hogy bármire is egy személy, egy vezető legyen a garancia. A garancia nem

lehet „szándék” kérdése. Mi az intézményi garanciákban hiszünk, amelyeket a remélt és általunk kezdeményezett törvényjavaslatban kívántunk elérni.

Fleck Zoltán: A jogállamot azért tartjuk fenn, hogy ne emberek gyengeségein múljon az intézmények törvényes működése. Ezt a logikát folytatva azonban mégis csak azt kérdezem: az a körülmény, hogy lecserezték ezt a személyt alkalmat ad-e a struktúrák megváltoztatására, vagy arról van-e szó, hogy már így is – úgy is kész helyzet van? Ez a személy már kinevezte a kulcsembereket, a törvényszéki elnököket, s mint tudjuk a törvényszéki elnökök hatalmi pozíciója elég erős. Szóval, kérdezem, hogy nincs-e befejezett helyzet ebben az értelemben? Másrészt pedig, hogy milyen szempontból fontos a törvényszéki elnök? Az elnökök hogyan tudják befolyásolni a bírói függetlenséget?

Matusik Tamás: Visszakanyarodtál az első kérdésedhez. Ebből is látszik, hogy a szóvivő arra kérdésre válaszol, amire szeretne, nem arra, amiről kérdezik. Komolyra fordítva a szót: a jövőbe nem látunk, de az mindenképpen feltűnik, hogy ezen az őszön van egy érdekes fordulóponthoz. Ennek egyik eleme volt a közigazgatási bíróságok – legalábbis – időleges elvetése, másik pedig a személycsere. Magyarul az, hogy Handó Tünde nem folytathatja az OBH elnöki tevékenységét.

Ha az a kérdésed, hogy a személycsere önmagában eredmény-e, akkor azt válaszolom, hogy valószínűleg nem az. Az OBT-nek soha nem az volt a célja, hogy Handó Tündével háborúba keveredjen és vele felesleges harcokat vívjon. Ugyanakkor ennek a folyamatnak volt egy pontja, amikor az OBT eljutott odáig, hogy a jogállamiság érdekében Handó Tündét el kellene mozdítani az OBH éléről, mivel az általa elkövetett törvénysértések méltatlanná tették hivatala gyakorlására.⁸ Ezt májusban döntötte el az OBT. Az akkori előterjesztésünkhöz viszonyítva a mostani döntés nyilván „eredmény”, hiszen megtörtént az általunk is célzott váltás. Igaz nem a mi indítványunk alapján, nem is akkor mikor kezdeményeztük, hanem fél évvel később, és csupán formális indokok alapján. Mindent egybevetve ez olyan for-

8 2019. május 8-i beadványában az OBT a Parlamenthez fordult arra hivatkozással, hogy Handó Tünde mindenféle alkotmányos ellenőrzés nélkül gyakorolja a hatásköreit és szembehelezkedett az Alaptörvény rendelkezéseivel. „Válaszul” az OBH elnöke, a közigazgatási bíróság módosításáról szóló „salátatörvényhez” módosító csomagot nyújtott be, amelynek merituma szerint a mandátummal rendelkező OBT, új testületre kellene cserélni, illetve létszámát megnövelve kell semlegesíteni. A Parlament a kormánypárti többség segítségével a 2019. június 11-i ülésén – természetesen – elutasította az OBT indítványát és Handó Tündét az OBH élén hatalomban tartotta. Ez senkinek nem okozott meglepetést. Az országgyűlés igazságügyi bizottságának a nemleges javaslatot támogató előterjesztése annál inkább meghökkenítő volt. A fél órás ülésen érdemben nem is vizsgálták a beadványt arra hivatkozással, hogy az OBT elfoglalt előterjesztést tett, mert tagjai között két olyan személy is van, aki korábban eredménytelenül pályáztott magasabb bírói tisztségre, egy fő pedig pert is indított az OBH elnöke ellen. Igaz Handó sem nyert a saját javaslatával az OBT ellenében, mert a közigazgatási bíróságok felállításának elhalasztásával a módosításról szóló salátatörvény – amelynek keretében indítványát előterjesztette – teljes egészében az idő előtt elhalálozott törvényjavaslatok mauzóleumába került. Így Handó távozásáig a lövészárkok betemelésére esély sem mutatkozott.

dulópont, ami után „pont ugyanúgy” már nem fognak folytatódni a dolgok, mint ahogyan eddig mentek. Ez az én véleményem.

Én úgy látom, hogy az OBH rendszere, működése Handó Tünde személyiségéből fakadóan is alakult úgy, ahogyan alakult. Így bárki követi is az elnöki székben, az ő szerepét nem tudja egy az egyben lemásolni és az OBT helyzete sem pont ugyanolyan lesz, mint volt az első két évben. A jövőbe nem látok, noha nyomozási bíróként pont az a feladatom, hogy előre lássam: megalapozottan feltehető-e, hogy valaki szökik vagy elrejtőzik. Véleményem szerint ebben az esetben megalapozottan feltehető, hogy nem minden pontosan úgy fog történni, mint ahogyan az az elmúlt fél-egy évben volt. Ehhez hozzájárulnak a várható jogszabályi változások is.

Annak, hogy a magyar igazságszolgáltatásban mi fog történni, az OBT szempontjából mindenekelőtt van egy törvényességi aspektusa: legyen törvényes az igazságszolgáltatás működése. Ám vannak bel- és külpolitikai nézőpontjai is, amelyekre az OBT-nek nincs ráhatása, vagy legfeljebb csak minimális. Ebben a „sokismeretlenes” egyenletben nem lehet megmondani, hogy mi lesz fél év múlva. A mi feladatunk minden esetre egyértelmű: a jogállami elvek követése annak érdekében, hogy a magyar igazságszolgáltatási rendszer ne mozduljon rossz irányba vagy ne mozduljon tovább a rossz irányba. Egy szabadabb szellemben, az új OBH elnök alatt nyilván az előző elnök által kinevezett törvényszéki elnökök sem pont úgy fognak viselkedni, mint ahogyan tették ezt a korábbi, a kinevező személy elnöksége alatt. Ez a törvényes működésre vonatkozó törekvéseinket támogathatja.

Vadász Viktor: Folytatnám. A törvényszékek és az ítélőtáblák elnökeinek kulcsszerepük van. Ha azt a kérdést tesszük fel magunknak, hogy egy bírónak a függetlenségét ki tudja leginkább megsérteni, ki tud a leghatékonyabban a bíróra befolyást gyakorolni, arra jutunk, hogy azok mindig is a törvényszéki (megyei)⁹ elnökök voltak. Ők döntenek az ügyelosztásról, ők értékelik a bírákat, ők azok, akik fegyelmi eljárást indíthatnak velük szemben, akik felügyelik, irányítják azokat a munkaszervezési kereteket, amelyek között a bíró a munkáját végzi. Ha egy bíró kevésbé alkalmas munkatársakkal van körülvéve és nincs segítsége, akkor nyilván bele fog fulladni az ügyeibe, és ennek megtörténtét vagy elkerülését erősen befolyásolni tudja bármelyik elnök.

Jelzem, mindig is ez volt a gyakorlat. Nem is az a lényeges tehát, hogy olyan Országos Igazságszolgáltatási Tanács¹⁰ (a régi OIT) regnál-e, ahol ott ülnek a törvényszéki elnökök és

9 2012. január 1-vel lépett hatályba a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI törvény (a továbbiakban: Bszi.), melynek 109. § (2) bekezdése a megyei bíróságok megnevezését törvényszékre változtatta.

10 A bírói öngazgatás bevezetése az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (rövidítve: OIT) felállításával vette kezdetét, amely 1997. december 1-jén kezdte meg a működését. Ezt megelőzően a bíróságok igazgatása és felügyelete az igazságügyminiszterhez tartozott. Az OIT a bíróságok központi igazgatását végző és a megyei, valamint az ítélőtáblai elnökök tevékenységét felügyelő, 15 tagú testület volt. Elnöke

így próbálnak nyomást gyakorolni a bírákra, vagy pedig, hogy „egyszemélyi” OBH elnök van, aki saját vazallusait nevezi ki elnöknek és ezek nyomják el a bírákat. Ez a bírák szempontjából lényegtelen.

Ami viszont ezzel kapcsolatban különösen fontos, hogy a bírói öngazgatás megmutatta az erejét, és ezért a holnap nem lesz már olyan, mint a tegnapi volt. A Magyar Bírói Egyesület feltámadt és elkezdett érdekképviseleti tevékenységet folytatni, sok bíróságon a bírákösszbírói értekezlet összehívását követelték, amire korábban nem volt példa. Ezek azt mutatják, hogy a bírói karban van ellenállás, ami szerintem meg fog maradni akkor is, ha az elnökök nyomást gyakorolnak a bírákra. A bírák részéről nem fejléghajtásra, hanem védekezésre lehet számítani.

Még egy további szempontra is felhívnam a figyelmet. Az OBH-OBT vita egésze a nyilvánosság előtt zajlott. Az OBT tudatosan engedte kinyitni a kapukat azért, hogy a társadalom szerezzen tudomást a valódi gondokról. Ez azért fontos, mert a társadalom mindig is úgy tekintett a bíróságokra, mint ahol „elefántcsonttoronyban” ülő, a társadalomtól eltávolodott bírák dolgoznak, vagy valójában nem is tudták pontosan, hogy az igazságszolgáltatás „fekete dobozában” mi történik, csupán az volt látható, hogy sokszor az embereknek nem tetsző ítéletek születnek”. Most egy kicsit a jogkereső közönség is belelátott a fekete dobozba, ebbe a belső harcba, és ez szerintem nagyon hasznos dolog volt.

Fleck Zoltán: Az utolsó gondolattal az egyik, általam feltenni szándékozott kérdést megválaszoltad. A másik arra vonatkozik, hogy szerintetek mennyi a társadalmi, szakmai támogatottsága ennek a harcnak, amit folytattok és aminek itthon nincs itt hagyománya. Tehát, hogy mekkora bírói tömeg áll az OBT mögött? Azt is kérdezném, hogy ha rajtatok múlna az intézményi változás, akkor azt a kényes egyensúlyt vagy annak a lehetőleg létrejövő kényes egyensúlynak az alapelemeit, ami egy parlament által megválasztott hivatalt vezető és egy, a bírák által megválasztott tanács közötti hatáskörmegosztásban van, mely pontokon változtatnátok meg feltétlenül? Mint tudjuk a hatályos – rendkívül egészségtelen – szabályozás szerint az OBT gyenge testület. Lehet-e ezen változtatni és hogyan?

Vadász Viktor: Tavaly nyáron készítettünk egy jogszabály-módosítási javaslatot. Ebben figyelembe vettük az irányadó nemzetközi szervezetek, ajánlásait, a magyar igazságszolgáltatás működéséről készült nemzetközi jelentéseket. Ilyen volt például a Velencei Bizottság¹¹

a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt, tagjai: két országgyűlési képviselő, az igazságügyi (később az igazságügyi és rendészeti) miniszter, a legfőbb ügyész, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke és kilenc, a bírák küldöttértekezlete által hat évre választott bíró, akik jellemzően a megyei, táblai elnökök közül kerültek ki. 2012. január 1-jével az OIT megszűnt; ellenőrző szerepét az OBT, igazgatási feladatait az OBH vette át.

11 A Velencei Bizottság az Európa Tanács (ET) független alkotmányjogászokból álló tanácsadó szerve. 1990-ben a közép- és kelet-európai rendszerváltások után jött létre, az új demokráciák alkotmányozásának segítése céljából. 18 taggal indult, de 2010-re már 57 tagállamot számlált, valamint voltak (vannak) társult, megfigyelő és különleges státusú tagjai is. Az elmúlt évtizedben az igazságszolgáltatás füg-

2012-ben kiadott véleménye¹², amely alapján egy törvénymódosítás is született, amire válaszul ismét készült egy vélemény.¹³ Ez utóbbi már rámutatott az azóta is fennálló problémák egy részére. Szintúgy figyelembe vettük a GRECO¹⁴ jelentéseit, amelyek rímelnek az előbb említett véleményekre. A harmadik forrás, amiből építkeztünk a személyes tapasztalatunk. Mi magunk pontosan láttuk, hogy hol vannak a kulcsproblémák, sőt elszenvedtük azok következményeit. Végignéztük továbbá, hogy az elmúlt két évben, mik voltak a „casusbelli”-k, melyek voltak azok a területek, ahol a bírói öngazgatás és a bíróságok igazgatása összeütkezésbe került.

A bírák kinevezése úgy történik, hogy a jelöltek meghatározott álláshelyekre pályázatot nyújtanak be. Különbféle pontokat kapnak például az alapján, hogy korábban mennyi időt dolgoztak jogi területeken, vagy ha korábban dolgoztak bírósági titkárként ott milyen értékeléseket kaptak, van-e nyelvvizsgájuk, van-e külföldi tapasztalatuk, stb. Tehát sokféle címen lehet pontot szerezni. Objektíven meg van határozva, hogy mi hány pontot ér, és ezt az összesítést „hozza magával a jelölt” amikor a pályázat a bírói tanács elé kerül. A bírói tanács – aminek a tagjait az adott bíróságon a bírák választják – meghallgatja a jelölteket és egy 0-10-ig terjedő skálán maga is pontot ad, úgynevezett szubjektív pontot. Az összes megszerzett pont szerint kialakul egy rangsor, amellyel az OBH elnöke a következő dolgot teheti: pecsétet nyom az első helyezettre és azt mondja, hogy akkor „Te” leszel a bíró azon a bíróságon, abban az ügyszakban. Ha szerintem mégsem az első helyen végzett a legalkalmasabb, hanem a második vagy a harmadik helyen rangsorolt személy, akkor ezzel a javaslatával a kinevezés eltérítése érdekében a bírói tanácshoz fordulhat. Látható, hogy egy ilyen rendszerben az OBH elnökének kizárólag „postás” vagy „pecsétőr” szerepe van. A döntést, ha az első helyezett a nyertes, akkor a helyi bírói tanács, ha a második vagy harmadik helyezett a befutó, akkor pedig az OBH legitimálja.

Az eredménytelenné nyilvánítás ezt a szabályozott folyamatot töri meg. Amikor ugyanis az OBH elnöke nem akarja kinevezni az első helyezetet, hanem azt akarja, hogy a második

getlenségének megóvása érdekében Magyarország esetében többször is vélemény-nyilvánításra kényszerült, s jelentései mindig nagy visszhangot váltottak ki.

12 A CDL-AD (2012) számú véleményében Velencei Bizottság legerősebben az OBH elnökének a független, pártatlan bírósághoz való jogot alapjaiban kikezdő „ügyáthelyezési” jogkörét támadta, azt semmilyen korrekció mellett nem tekintette alkotmányos megoldásnak. A jogalkotó a jelentés nyomán ezt a jogkört egy későbbi, a bírósági szervezetre vonatkozó törvények módosításával egyidejűleg megszüntette.

13 A 683/2012. sz. véleményében, majd – összefüggésben – a IV. Alaptörvény módosítással a 2013. június 14-15-i közgyűlésen elfogadott, 720/2013. számú véleményében a Velencei Bizottság egyértelműen kifogásolta, hogy ez a módosítás alkotmányos szintre emelte az OBH elnökének „elsőprő” pozícióját.

14 A GRECO a Korruptió Elleni Államok Csoportja, amely az Európa Tanács 199-ben létrehozott intézménye. Jelenleg 46 tagja van. A 2012, július 3-i jelentésében kivételesen keményen bírálta a magyar igazságügyi reformot.

vagy a harmadik helyezett legyen a kinevezett, de számít arra, hogy az OBT ezt várhatóan nem támogatja, akkor foghatja magát és eredménytelennek nyilvánítja a pályázatot. Ilyen rendszerben az OBH elnök addig indíthatja újra és újra a saját jelöltjét, amíg – előbb-utóbb – már ő lesz az első helyezett. Ezt nem szabad megengedni. Ez nyilvánvalóan rendszerszintű megkerülése a törvényben rögzített főszabálynak. Ennek a rossz gyakorlatnak a felszámolása érdekében adja magát a megoldás: az eredménytelenné nyilvánítást az OBT egyetértéséhez kell kötni és akkor az OBH elnöke már nem tudja korlát nélkül gyakorolni a hatalmát.

A vezetői kinevezés menete hasonló. A jelöltekről az összbírói értekezlet – illetve kollégiumvezető esetében a kollégium és az összbírói értekezlet – titkos szavazással véleményt nyilvánít. Több jelölt esetén ezen vélemények alapján kialakul egy rangsor. Amennyiben a pályázó egyedüli jelölt akkor csak az az érdekes, hogy megkapta-e az összbírói értekezleten az 50 százalékos támogatást. Az OBH elnökének az a joga és feladata, hogy kinevezze az 50 százalékos elnyert jelöltet. Ehhez nem kell az OBT részéről semmilyen közreműködés. Ha azonban ettől el kíván térni, akkor szükséges az OBT egyetértése. Mi az, ami a gyakorlatban ennek az egyszerű folyamatnak a működését gátolja? „Természetesen” itt is az eredménytelenné nyilvánítás intézményének alkalmazása az OBH elnöke részéről. Ennek keretében már arra is volt példa, hogy bár a Fővárosi Törvényszék elnöki helyére pályázó személy egyedüli jelöltként 80 százalékos támogatást kapott, az OBH elnöke a pályázatot indokolás nélkül eredménytelenné nyilvánította. Ezt megint csak mindaddig lehet játszani, amíg nem lesz egy számára megfelelő jelölt. Közben pedig folyamatosan „megbízott” elnökök vannak. Ez volt a szándéka a jogalkotónak? Nyilvánvalóan nem.

Végezetül van még egy téma, amivel foglalkoznék: ez pedig az ügyelosztás. A bíróságokon az ügyelosztás jelenleg úgy néz ki, hogy létezik egy előzetesen, írásban rögzített ügyelosztási rend, ami általában elég ködösen van megfogalmazva. Abból senki ki nem találja, hogy ténylegesen miként fogják az ő ügyét kiszignálni. A valóságban pedig az igazgatási vezető egy piros filctollal ráír egy tanácsszámot az aktára és az a tanács kapja azt az ügyet. Sok országban van számítógépes automatikus ügyelosztás, ami azt jelenti, hogy ha az igazgatási vezető attól el akar térni – mert erre természetesen lehetnek ésszerű, valós okok a szülei szabadságtól kezdve a pártatlanság követelményének biztosításáig – akkor az indokoltságról hivatalos feljegyzést kell készítenie. Tehát nyoma lesz annak, hogy ő eltért és azt milyen indokkal tette.

Én azt gondolom, hogy ennél is tovább kellene menni. Nem csak az automatikus ügyelosztást és annak dokumentált korrekcióját kell bevezetni, hanem azt is, hogy eltérés esetén a felek kapjanak jogorvoslati lehetőséget vagy panaszjogot. Ez biztosítaná, hogy a felek az ügy kiosztásakor vitathassák az esetleges eltérés indokoltságát, hivatkozhatnak arra, hogy az nem valós ok. Ez transzparensen biztosítaná a tisztességes eljáráshoz való jogot és nagyon sok későbbi jogvitát meg lehetne spórolni, azzal, hogy már az ügyelosztás menete átláthatóvá válnék a felek számára.

Fleck Zoltán: Látom, hogy sok mindent mondanál még. Hadd kérdezzek azonban egy kicsit konkrétan, a tanács hatásköréről és szervezeti erejéről. Mi kell ahhoz, hogy szervezeti értelemben az OBТ egy erős öngazgató szervezet legyen? Nekem az az érzésem, hogy legalább két ok miatt a jelenlegi szabályozás nem ad erőt. Ennek a szervezetnek például nincs jogi személyisége. Ebből következően az OBТ-nek nincs költségvetése sem, a vezetője pedig rotálódik. Ezek szociológiai értelemben gyenge szervezeti elemeket mutatnak. És ennek az a következménye, hogy rosszindulatú hivatalvezetők se költségvetést, se információt, se helyiséget nem adnak a működéshez. Tehát hogyan lehet ezt kivédeni?

Matusik Tamás: Továbbmegyek, nemcsak, hogy nincsen költségvetésünk, de nincs egy fil-lérünk sem, amit önállóan el tudunk költeni, nincsen egy stábunk, ami a munkánkat segí-tené. Mindaz, amit a médiában olvashatnak, vagy ami a honlapunkon megjelenik – határo-zatok, közlemények –, azt a tíz tag mind saját maga írja, otthon, szabadidejében. Ha valaki elmondja egy külföldön működő bírói tanács tagjának, hogy mi mindent magunk, otthon csinálunk és, hogy ennyire manufaktúris módon működünk, akkor ezt egyszerűen nem hiszi el. S persze ez már önmagában akadálya annak, hogy hatékonyak lehessünk. Az szinte csoda, hogy mégis ilyen hatékonyak tudtunk lenni.

Fleck Zoltán: Bocsáss meg. Ez nem lehetett a szándéka a jogalkotónak? Nem látta volna előre, miszerint egy olyan szervezetet hoz létre, amelynek nincsen apparátusa, költségvetése, így nem lehet önállósága? Itt akkor hadd legyen radikális, szerintem a jogszabályba bele volt kódolva ez a rossz működési rendszer.

Matusik Tamás: Igazad van, bele volt kódolva. Sőt még egy további ponton bele volt kó-dolva. Szerintem ugyanis az, ami miatt a gyakorlatban az OBТ mint testület sem tud egyen-rangú partnere lenni az OBH elnökének: a látszatra nagyon progresszívnek tűnő, de éppen a hatékony működés ellen „dolgozó” rotációs rendszer. A törvény erejénél fogva hat havonta változik ugyanis az OBТ elnökének személye, de sajnos ez egyben azt is jelenti, hogy abban a pozícióban senki nem tud – egészséges értelemben véve – megszilárdulni. A fél éves inter-vallum annyit tesz, hogy mire valaki belemelegszik, beletanul az elnöki szerepbe, le is jár a mandátuma. A rotáció így nyilván a működésképtelenség irányába¹⁵ hat. Ilyen értelemben

15 Kevésbé ismert tény, hogy a rotációs rendszer mögött tulajdonképpen a régi OIT bírálata is meghúzó-dott. Az OIT működésével szemben három területen fogalmazódott meg erős kritika: területi, bírósági szintek szerinti és személyi összetétel alapján. Mínthogy a testületnek 9 bíró tagja lehetett, így a megyék többsége eleve kimaradt a testületből, s ez számukra egyfajta háttérbe szorítottságot generált. A külön-böző alkuk mentén üzemelő választási folyamatban a testületbe jószérével csak megyei, ítéltáblai elnö-kök, esetleg kollégiumvezetők kerültek be. Ez a helyi bíróságok szintjén végig nagyon komoly feszült-ségforrás maradt. A helyi bírák nem érezték magukénak a testületet, sőt egy idő után kimondottan úgy tekintették, hogy – bár a helyi szinten dolgozó első fokúbírák vannak az első vonalban, a lövészárók-ban – nekik valójában semmiféle érdekképviselésük nincs. Végezetül a testületben jelen lévő bírák sem érezték magukat egyenrangúnak és a bírói szervezet sem így tekintett tagokra. Voltak országosan ismert és elismert megyei elnökök, akiknek a sulya testületen belül erősen felértékelődött, úgy a koncepcionális

ez lehetett akár tudatos jogalkotói döntés is, hogy az OBTElnökének ne legyen egyenrangú igazságszolgáltatási pozíciója az OBHElnökével.

Vasvári Csaba: Ezzel maximálisan egyetértek, de azért a professzor úr kérdésében foglaltak alapján némileg ellent is mondanék. Szerintem még a jelenleg hatályos jogszabály szerint sem volna lehetséges, hogy úgy álljunk ahogy most.

Mondok egy példát. A hatályos sarkalatos törvény¹⁶ azt tartalmazza, hogy az OBHElnöke az OBTE-vel egyeztetve tervezi és aláírja az OBTE költségvetési megállapodását. Ez egyszerűen nem történik meg.

A probléma ott van, hogy ma Magyarországon az OBH és a bírósági szervezetrendszer központi igazgatása több, mint egy éve alkotmányos kontroll nélkül működik. Úgy tűnik, hogy ez semmilyen szinten nem veri ki a biztosítékot. Ugyanúgy megtartják a bírósági ünnepeket, ugyanúgy elbírálják a pályázatokat, annak ellenére, hogy a hatályos jogszabályok nincsenek megtartva. Én ezt tartom különösen veszélyesnek.

Mondanék erre egy nagyon színes példát, ami mindig emlékezetes marad. Volt egy (azaz egy fő) titkárnője az OBTE-nek, akinek a testületet érintő teljes adminisztrációt el kellett volna látnia. Ez már önmagában is nonszensz. Minden esetre a titkárnő eleve az OBH alkalmazottja volt, onnan – és nem az OBTE (nem létező) költségvetési keretéből kapta a fizetését. Ezt az egy titkárnőt az OBHElnöke egy mozdulattal elvonta az OBTE-től. Ezzel szemben is tehetetlenek voltunk, mert a munkáltatói jogokat az OBHElnöke gyakorolta. Ezek után a Kúria elnöke egy kúriai titkárnőt bocsátott az OBTE rendelkezésre, aki persze a Kúria alkalmazottja, minthogy nekünk nincs költségvetésünk. Tehát lényegében szívességből van egy „egy fő” szervezetünk, aki amúgy egy szerverszobában kénytelen végezni a feladatait, mert az OBHElnöke ezt bocsátotta rendelkezésre. Amikor külföldi vendégeink jönnek, szándékosan leviszük őket a szerverszobába, hogy tapasztalják meg a valóságot. Tapasztalják meg közvetlenül, hogy miként működik a magyar igazságszolgáltatás irányításának rendszere, mert másként el sem hinné. Ha a vendégeknek három szem pogácsát akarunk venni akkor én adok Orsinak (a titkárnőnek) a saját személyes jövedelmemből rávalót, hogy vegye meg, ahogy a pohár víz árát is én állom. (Az „én” most a királyi többes, természetesen mi, de mindannyian a saját fizetésünkéből.) A teljes igazság kedvéért azt kötelességem jelez-

kérdésekben, mint a napi gyakorlat alakításában is meghatározó szerepet töltöttek be és voltak a kevésbé fajsúlyos személyiségek. A kiegyenlítődség lehetőségét sokan még bíróságon belül is abban keresték, hogy az új irányító testületben egyrészt valamennyi területi egység és bírósági szint folyamatosan legyen jelen (legalább póttagok révén), másrészt a tagok között ne alakulhasson ki egyensúlyeltolódás. Ezért kezdetben a rotáció intézményével szemben nem is jelent meg számottevő kritika, sokan kifejezetten progresszívnek tekintették, más megoldás pedig nem is „futott” a jogalkotásban.

16 A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) 76. § (3) bekezdés a) pont, 104. § (1) bekezdés. Mindemellett az Országos Bírósági Hivatal Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 11/2013. (XII. 31.) OBH utasítás 4. § 10. bekezdés i) pontja szerint is az OBHElnökének kötelessége az OBTE szervezeti, működési feltételeinek biztosítása.

ni, hogy az OBH elnöke – miután azt írásban külön kértük – a külföldi vendégek fogadásához adott poharakat.

Vadász Viktor: Szeretném ezt kiegészíteni egy további problémával. A szolgálati bíróság tagjait is az OBT-nek kell kineveznie¹⁷. Semmilyen lehetőség nincs arra, hogy az OBH elnöke visszatartsa a bíróságok által megküldött, erre vonatkozó előterjesztéseket. Talán majd most az OBH aktuális elnökhelyettese a békülés jegyében megígéri nekünk, hogy ő majd a törvényes kötelezettségének eleget fog tenni. S talán továbbítja is a szükséges adatokat. Ennek most örülni kellene? Egy gondolat erejéig tegyünk különbséget a jogalkotói és a politikai szándék között. A jogalkotói szándékra a jogszabálynak a szövegéből, illetve a miniszteri indoklásból lehet következtetni. Nekem úgy tűnik, azt akarták, hogy legalább egy gyenge OBT működjön, és nem az volt a jogalkotónak a szándéka, hogy egyáltalán ne működjön.

A mi problémánk az, hogy az OBH elnöke –bár szemben az OBT-vel összehasonlíthatatlanul nagy hatalma van – még a rá vonatkozó korlátokat sem tartotta be, azt a keveset sem teljesítette amit a jogalkotó neki szólóan – hatalmi fékként – a törvénybe épített.

Fleck Zoltán: Megígértem a szervezőknek, hogy beszélünk erről és most le is ütöm a labdát: beszéljünk tehát a politikai akarat és a jogalkotói szándék közötti viszonyról. Közben azonban az elhangzottak fényében hadd kérdezzem meg: tudomásotok vagy véleményetek szerint számíthatunk olyan törvénymódosítási javaslatra, amely alapvetően akarja átszabni a bírósági igazgatási törvényt?

Matusik Tamás: Az OBT szűkre szabott lehetőségeit szeretnénk volna bővíteni. Azt akartuk, a jogalkotó ténylegesen elérje a célját, legalábbis azt, amit a jogalkotói indoklás deklarált. Ezek a minimál feltételek. Legyen költségvetésünk, legyen jogi személyiségünk. Ezek a javaslatok nem azt célozzák, hogy az OBT átvegye a hatalmat a bírósági igazgatás felett. Az valóban modellváltás lenne, és visszatérést jelentene valamilyen formában az OIT rendszerhez, ahol a tanács és nem egy személy kezében volt a központi igazgatás. Modellváltást eredetileg sem akart az OBT. Csupán azt akarta, hogy realizálódjék az a jogalkotói szándék, miszerint van egy bírói tanács, amely ellenőrzi az OBH elnökét és ez a tanács hatékonyan tudjon működni, a sarkalatos törvényben rátestált feladatokat maximálisan el tudja látni. Jelenleg azonban ott tartunk, hogy részben jogszabályi hiányosságok, részben pedig az OBH elnökének hozzáállása miatt ez nem következhetett be. Ezért lépniünk kellett a jogalkotói kezdeményezés irányába is.

Fleck Zoltán: Nagyon sok rendszer működik Európában. Egy dolog fűzi ezeket össze az, hogy a bírói tanácsok szerepe feltartóztathatatlan. Ám soha nem olyan a növekedés jellege, ami hasonlítana OIT korszakra, abban az értelemben, hogy együttműködésre kötelezi a fe-

17 Bsz. 103. § (3) bekezdés g) pont. Ezen felül a 103. § (1) bekezdés d) pontja szerint az OBT-nek kell jóváhagynia és közzétennie a szolgálati bíróság ügyrendjét, éves ügyszámáról és ítélezési gyakorlatáról szóló tájékoztatót is.

leket. A legtöbb rendszernek az a lényege, hogy kormányzati adminisztráció és bírói önkormányzati szerv a cél érdekében valahogyan együttműködjön egymással. Hazánkban úgy alakult a törvényhozás, hogy modellváltásra nem biztos, hogy szükség van. Viszont arra szükség lenne, hogy kiegyensúlyozzák a szerepeket. Tehát, hogy a kooperációra rákényszerítse a parlament által választott vezetőt és a hivatal által választott tanácsot. Ki kell egyensúlyozni a hatásköröket. Igazi sikeres modell eddig nem volt Magyarországon.

Vasvári Csaba: A modellváltással kapcsolatban egy mondatot hozzáfűznék az elhangzottakhoz. Nem szabad elfelejteni, hogy mi bírák vagyunk. Mi jogalkalmazók vagyunk. Az, hogy Magyarországon milyen modellben működik az igazságszolgáltatás, nem a mi dolgunk. Magánemberként lehet erről véleményünk, bíróként soha. Ha mi beültünk az OBT-be, akkor tudtuk, hogy mik a játékszabályok. Mi csak azt kértük, kérjük, hogy meccs közben ne változtassák ezeket. Többet – bíróként – nem kérhetünk.

Fleck Zoltán: Felmerült a belső legitimitációval kapcsolatos kérdés. A bírói önkormányzatiság mintha kezdene feléledni. Ehhez kell egyfajta korporatív, szervezeti támogatás belülről. De van-e külső támogatás? Amit látok, hogy viszonylag erős az európai bírói tanácsoknak a lobbij ereje az Európai Tanács, az Európai Bizottság felé. Az európai politikai szférában nagyon fontos, hogy a bírói önkormányzati szervek és a bírói hatalom saját maga mit mond a tagállamok bíróságainak helyzetéről. A lengyel és a magyar ügyben is nagyon sokszor szólalnak meg külföldi bírák. Ti, hogy látjátok ennek a jelentőségét?

Vadász Viktor: A belső legitimitációhoz annyit fűznék hozzá: nem gondolom, hogy ennek növekedésén vagy csökkenésén kellene tűnődni. Az a szabály, hogy hat évre¹⁸ választják az OBT tagjait. 2018. január 15-én ezeket a tagokat választották meg. Pontosan tudták a küldöttek, hogy Vasvári Csaba perben áll az OBH elnökével, hogy Matusik Tamás vagy Vadász Viktor sarkos véleményeket szokott megfogalmazni és mindketten eléggé makacsok. Szánt szándékkal választottak ilyet a küldötteket. Amikor 2018 októberében¹⁹ volt egy kísérlet arra, hogy a póttagok listája kiegészítésre kerüljön, nem véletlenül akadályozták meg egyesek a küldöttértekezleten a titkos szavazást²⁰. Azt már ugyanis nem lehetett volna befolyásol-

18 Bsz. 102. §

19 Erről részletesen olvasható az OBT állásfoglalása az alábbi linkeken: <https://orszagosbiroitanacs.hu/valasztasi-garanciak-az-obt-modositott-szmsz-eben/><https://orszagosbiroitanacs.hu/eredmenytelen-a-pottagvalasztas/>

20 A küldöttértekezletről számos sajtóorgánum is tájékoztatást adott. A küldöttértekezlet összehívását az indokolta, hogy 2018 januárjában megválasztott póttagok közül, 2018 tavaszán többen lemondtak, s a törvény szerint kötelező póttagválasztást tartani, ha a tagok száma öt fő alá csökken. Váratlan fordulat a küldöttértekezlet elé terjesztett – a 2018 júliusában az összbírói értekezleteken megválasztott, tehát a bírák által delegált – előzetes jelölti listán szereplők közül egy sem vállalta a póttagságot. Ekkor a jelen lévők közül többen jelentkeztek, hogy elvállalnák a jelöltséget, viszont őket a többség nyílt szavazással abban is megakadályozta, hogy jelölti listára kerüljenek. Az akadályozók közül néhányan az OBT-t szólították fel lemondásra, aminek semmiféle törvényi alapja nem volt, mi több a visszahívást a Bsz. 110.

ni. Titkos szavazás esetén egészen biztosak lehetünk abban, hogy választottak volna arra alkalmas személyeket. Gyanítom, hogy ezek nem azon elnökök közül kerültek volna ki, akik az egészet OBT-t bojkottálták. Ezek az elnökök ott voltak 2018. január 15-én²¹ is, és a titkos szavazáson harmatgyenge eredményt mutattak. Persze ettől még a szervezetben belül lehetnek olyanok, akik nem értenek egyet az OBT tagok által képviselt iránnyal. Ám az a helyzet, hogy hat évre ezeket az OBT tagokat választották meg.

A külső legitimitációra vonatkozóan csak annyit jegyeznek meg, hogy a 2019 júniusában az OBT-t a Bírói Tanácsok Európai Hálózatának (ENCJ)²² végrehajtó bizottsági tagjává választották. 2015-ig még tagi státusza sem volt az OBT-nek, csak megfigyelő lehetett. Az ENCJ-ben ugyanis eleinte nem fogadták el azt, hogy ez valóban függetlenként működő bírói tanács. Az előző OBT annyit elért, hogy a tagi státuszt a testület megkapta. Az új összetételű OBT pedig működésének megkezdését követően alig egy évvel vezető státuszba került a hálózatban. Ez egy nagyon fontos jelzés. Az OBT megbecsült tagja lett ennek az erős lobbierejű európai bírói közösségnek. Ha az EU-ban igazságszolgáltatást érintő dolgot akarnak szabályozni, akkor az Európai Bizottság minden esetben kikéri az ENCJ véleményét. Miért? Mert ők sem akarnak abba a hibába esni, hogy beleszóljanak a független bíróságok működésébe. A törvényhozó és végrehajtó hatalomtól független bírói tanácsok hálózata, lehet, hogy formálisan csak egy egyesület, de ennél sokkal nagyobb erőt képvisel és az uniós

§ (2) bekezdése egyenesen kizárja. A küldöttértekezleten megsértették a szavazás és a választás szabályait is, ugyanis megakadályozták a törvény szerint kötelező írásbeli szavazást, a szavazatszámoló bizottság pedig egyszerűen nem tett eleget kötelezettségét. A jelen lévő küldöttek több mint fele az OBH elnöke által kinevezett bírósági vezető, vagy alájuk tartozó helyi elnök volt, akik többek szerint jól szervezett akcióval akadályozták meg az OBT súlyát csökkentő szándékkal a szabály választást.

Erről: https://hvg.hu/itthon/20181009_Botranynba_fulladt_az_OBT_pottagvalasztas, https://nepszava.hu/3011373_egyszeri-szavazas-orjongo-tomeg--totalis-haboru-a-biroi-karban.

21 Az OBT-t megválasztó küldöttgyűlés időpontja.

22 A testület alapításának elhatározása 2004-re datálódik, s 2007-es létrejöttékor az OIT nyomban bekapcsolódott az alapító évek munkájába. 2012-ben a magyar igazságszolgáltatásban tapasztalható anomáliák az OBT-t a partvonalra sodorták. Az ENCJ (Europien Network of CouncilsfortheJudiciary) ugyanis az Európai Unió tagállamok igazságszolgáltatási tanácsainak szigorúan szakmai, fejlesztő, koordináló szervezete, s mint ilyen aktív tagként nem szánhatott komoly szerepet olyan ország igazságügyi testületének, amelyről az Unió és együttműködő igazságügyi szervezetek egyaránt a bírói függetlenség veszélyeztetettségét állapították meg. Az ENCJ működésének fókuszában áll a bírói függetlenség állapotának figyelemmel kísérése és a veszélyforrások feltárása, mérése a tagállamokban. Az erre vonatkozó kérdőívet első ízben 2019-ben tölthették ki a magyar bírúk, minthogy Magyarország csak 2015-ben jelezte, hogy a 2012-ben bejegyzett megfigyelői státust ismét teljes jogú tagságra cserélné fel. Az ENCJ működésében meghatározó szerepet játszó végrehajtó bizottsági státus ehhez képest kiemelt kategória és nagy megbecsülést jelent a nemzeti bírói tanács számára. Kiemelendő, hogy az ENCJ szoros együttműködést tart fenn az Európai Igazságügyi Képzési Hálózattal (EJNT), amely több mint 120000 európai uniós bírósági író, ügyész, egyetemi oktató érdekképviseleti szerveként működik a büntető, a kereskedelmi a polgári jog, valamint a nyelvi és társadalmi képzések területén. Az ENCJ-vel közös célja egy közös európai igazságügyi térség kialakítása.

testületek nagyon sokat adnak a véleményére. Ez a háttér az OBT-t is nagyban hozzásegítette ahhoz, hogy a külső nyilvánosság számára szintúgy megfelelően tudja kommunikálni: mi történik pontosan a magyar igazságszolgáltatásban.

Fleck Zoltán: Bennünket, jogkereső állampolgárokat és a szakembereket az érdekelné, hogy ettől a szervezeti és nagyon jelentős kulturális változástól, hogy van egy erősödő OBT és egy erősödő bírói önkormányzatiság az ítélkező, mindennapi munkájukat végző bírók függetlenségének érzete erősödik-e? Kívülről én azt feltételezem, hogy ez számunkra jó jel. Bizakodásra ad okot, hogy van, aki megvéd mindannyiunkat. Nagyon fontosnak vélem, hogy van egy önkormányzati szerv, amely rajta tartja a szemét a hatalomgyakorlókon. Tényleg van ilyen összefüggés vagy ez csak illúzió? Mit tapasztaltok: ez mennyire érinti a bírói státuszt?

Matusik Tamás: Ez talán a legnehezebb kérdés, mert nagyon sok összetevője van. Kis összetevő ebben az OBT szerepe.

Mivel néznek szembe az ítélkező bírák? Szembenéznek a saját egzisztenciális helyzetükkel, az alacsony fizetésekkel, amit évek óta nem emelt a jogalkotó. Szembenéznek azzal, hogy az ügyészeknek több, mint egy éve jobb a fizetésük, mint a bírának, ami Európában példa nélküli. Szembenéznek azzal, hogy a társadalom és a sajtó milyen nyomást helyez rájuk a hangulatkeltés során, amitől a bírákat a vezetőik már nem védik meg. Ez a tendencia, hogy a vezetők már nem állnak ki a bírák mellett. Akár politikus, akár újságíró támadja meg név szerint a bírót, nincs szakmai fellépés a védelmében.

Például amikor egy csoportvezető bírót vidéken azért támadtak meg, hogy az ő csoportjában lévő bíró milyen döntést hozott, amit ő nyilván nem befolyásolhatott, senki, egyetlen felettese sem állt ki mellette, noha pontosan tudható volt mind a döntés a szakmai háttére, mind az, hogy azt egy igazgatási vezető nem befolyásolhatja. Folytatnám azzal, hogy bíró-sági szakmai rendezvényen, konkrét ügyek kapcsán társadalmi elvárásokról hallhattunk előadást bíróként, bíróság vezetőitől. Ez a tendencia nem jó. Ennek terjedésében az OBT-nek a jelenlegi erősödése okozhat némi kedélyjavulást. De hogy ez tartós marad-e? Azt nagyon korai lenne megmondani.

Vasvári Csaba: Egytértek az előttem szólóval. Annyit tennék hozzá, hogy egy magyar bíró azt is látja, hogy az elmúlt két évben az OBT 10 tagjával hogyan bántak. Ilyen-olyan módszerekkel, velünk azért néhányszor már megpróbálták felmosni az OBH folyosóját. Mégis milyen következtetést vonjon le ebből a bíró?

Mindemellett, még egy fontos dologgal, a szervezeten belül lopakodó propaganda eszközzel is fel kell vennünk a kesztyűt. Az a sutgó hangulatkeltés járja, hogy miattunk nincs pénz, az OBT rebellis viselkedése miatt nem emelik a bírák bérét. Ez persze nonszensz, de a vélekedés jelen van. Az én véleményem az, hogy ha emiatt nem emelik, akkor ne is emeljék.

Erre mondta Vadász Viktor, hogy a becsület nem eladó. Egy bíró nem gondolkodhat így. Bízom benne, hogy a kollegáim többsége is ezt gondolja, de az kétségtelen, hogy ne-

künk ezzel a suttogó propagandával saját berkeken belül is meg kell küzdeni. Ugyanakkor azt gondolom, hogy minden OBT tag emelt fővel megy és mehet végig a saját bíróságának a folyosóján.

Fleck Zoltán: Én a ti munkátokat elnézve, a munkaterhelést tekintve megkérdem azt is, hogy nem kellene-e felemelni az OBT létszámát. Nincsen szükség újabb tagok választására?

Vadász Viktor: Mindenképpen szükség van. Látjuk, hogy ezen a téren talán lehetőség lesz elérni változtatást. Az a személyi ok, ami közvetlen akadály volt, elhárult. Összeírtuk, hogy mit szeretnénk azonnal megtenni. Az egyik az, hogy kérjük a póttag választó küldöttgyűlés összehívását és annak megszervezését. A másik, hogy pótolják azokat az előterjesztéseket, amelyek szolgálati bírák megválasztására, és a címadományozásokra vonatkozóan elmaradtak.

Olyan közlemények jelennek meg a bírósági szervezet külső képét sugárzó honlapján, a bíróság.hu-n, amelyek a legdurvább autoriter rendszerek újságjaiban olvashatóak. Azt mondom: nézzünk szemben azzal, hogy az OBH egy buborékot fúj fel, és vannak, akik ebben a buborékban élnek. Nem látják, hogy nem igaz, miszerint minden annyira „csodálatos”. Az egyik ilyen elnöki közleményt olvasva azzal szembesülünk, hogy a bírósági szervezet gyorsan megtalálta helyét az alkotmányos rendszerben. Ha kereste a helyét, akkor nagyon nagy baj van. Ez rombolja a tekintélyt. Ez a jelenség éppen olyan mint a korrupció. Ha elkezdenek harcolni a korrupció ellen, akkor a statisztikákban elkezd növekedni a korrupciós ügyek számaránya. Elkezdjük feszegetni ezeket a dolgokat és az emberek szemében esetleg úgy fog tűnni, hogy romlik a helyzet. Pláne akkor, ha a hatalom foggal-körömmel próbálja eltiporni a kezdeményezéseinket, legyen az fegyelmi eljárás, vagy magasabb szintű bíróságok beavatkozása, olyan céllal, hogy az ügyek ne kerüljenek ki az EUB-hoz előzetes döntéshozatali eljárás formájában.

Ezeket látjuk. Ezek alapján az emberek úgy ítélik meg hogy romlott a függetlenség. De én is egyetértek az előttem szólókkal, hogy hosszútávon emelt fővel járhatnak azok a bírák, akik kiálltak az elvi értékek mellett. Ennek ráadásul nem az lett az eredménye, hogy eltiportak minket. Éppen ellenkezőleg: azért nem tiporhattak el, mert nyíltan hallattuk a hangunkat. Ez a tanulság, amit magunkkal viszünk és közvetítünk az egész bírói szervezet számára, s amit innentől kezdve maga szervezet is továbbvisz. Ez hosszútávon növelni a függetlenség érzetét is.

Vasvári Csaba: Jogszociológiai megjegyzés a professzor úr kedvére. A Vadász Viktor által már említett EN CJ rendszeresen szokott felmérést végezni a tagállami bírák között. Ez anonim kérdőív formájában történik. Magyarország most először vett részt ebben a felmérésben, s mi ki is tettük ennek az eredményét a honlapunkra. Ezzel kapcsolatban két „apróság-ra” hívnám fel a figyelmet.

Az egyik, hogy az OBT honlapján és a bíróság.hu-n is van egy-egy elemzés. Az utóbbi teljesen más, mint a mi honlapunkon található, miközben – elvileg – ugyanabból az anyag-

ból dolgoztunk. A mi elemzésünkben szerepel néhány nagyon érdekes adat és következtetés. Azt kérdezték a magyar bíráktól: hogyan ítélik meg, hogy az elmúlt időszakban csökkent, stagnált vagy nőtt a bírák függetlensége? A magyar eredmények: a kezdő bírák szerint sokat javult. Az 5 évnél több tapasztalattal, szolgálati idővel rendelkező bírák szerint viszont nem változott vagy romlott a helyzet.

Itt jön a szociológiai kérdés: a kezdő bírák vajon mások, mint a tapasztaltabb társaik, más a szolgálati ethoszuk? Azt kell mondanom: lehet, hogy igen. Ha így van, akkor ennek nyomós oka lehet. Ez pedig a képzés, tágabb értelemben: a bíróvá válás folyamatának a diszfunkciója. Ez az ENCJ felmérés súlyos aggodalomra ad okot és ez a képzési diszfunkció sem szolgálja a jogkeresők érdekeit.

Fleck Zoltán: Nagyon kemény adat. Túlterjeszkedik a felelősség a bírói falakon. Ebben a jogászképzés is benne van. Hadd kérdezzem meg, formabontó, amit csináltok? A bírói szólás-szabadság ugyanis nem tartozik a támogatott kategóriába. Ti mégis beleálltatok ebbe a dologba és felnyitjátok ezeket a határokat. Ezzel hoznám összefüggésbe a következő kérdést. Itt ül három olyan ember, akik a magyar jogállam romjain, maradékain úszkálnak a jeges tengeren, tehát ezeket a „jegesmedvéket” szeretném megkérdezni: mi a személyes bírói karrierképetek?

Matusik Tamás: Térjünk vissza az OBH elnökének azon vádjához, hogy az OBT-ben mi az egyéni érdekeinket érvényesítjük. Ennek tükrében egyenként és összességében is elmondánám, hogy mi is történt velünk az utóbbi években.

Amikor Vadász Viktor kollégám elkezdett tevékenykedni az OBT-ben, a Fővárosi Törvényszék megbízott kollégiumvezetője volt. Handó Tünde bízta őt meg egy évre és feltételezhetjük, hogy ha nem működött volna OBT tagként, akkor lehetett volna továbbra is kollégiumvezető. Most beosztott bíróként dolgozik.

Megválasztásakor Vasvári Csaba kollégám a PPKB csoportvezető bírója volt. Ez a pozíciója hat év elteltével lejárt, de mivel nem írták ki időben az új pályázatot, be sem adhatta időben. Tény, hogy pályázhatott volna „sima” bíróként is, de végül – nyilván nem véletlenül – nem adta be.

Az már mindannyiunkra igaz, hogy éveken át részt vettünk a bírósági képzésben, mint szakemberek. A visszajelzések alapján a hallgatók nagyon pozitívan értékelték az előadásainkat, ezt a Magyar Igazságügyi Akadémia folyamatosan szondázta. Erről az oktatási tevékenységről bennünket teljesen letiltottak. Tehát mi többé szakmai előadásokat nem vállalhattunk, sőt, azokon a képzéseken sem tudtunk részt venni, amelyekre pályáztunk.

Én magam instruktorbíró nem lehetek az egyébként saját magam által vezetett csoportban sem, mert ezt megtiltotta a törvényszék Handó Tünde által megbízott elnöke.

Így néz ki tehát, amikor mi állítólag egyéni érdekeket képviselünk. A karrierutunk megbicsaklott, úton-útfélen csak akadályokkal nézünk szembe. Azért akartam ezt így generálisan elővezetni, hogy látszódjék: ez valójában öngyilkos küzdelem volt, mert senki nem lát-

ta előre, hogy ennek bármiféle befolyása lesz-e a bírósági igazgatási folyamatokra. Azt azonban már most elmondhatjuk: küzdelmünknek volt hatása.

Vasvári Csaba: A Matusik Tamás által elmondottakat – személyemre vonatkozóan – annyival egészíteném ki, hogy nekem az elmúlt 2 év szó szerint zuhanórepülés volt a karrieremben. A nevemet igaztalanul meghurcolták. Ennek bíróként nem örülök, mert azért lett az ember bíró, én legalábbis azért lettem bíró, mert a tárgyalóteremben szeretnék dolgozni és az igazságszolgáltatás részeként szeretnék dolgozni, nem pedig média celebként villogni. Ez a dolog személyes része. Ugyanakkor azt is gondolom, hogy mindezek ellenére az elmúlt két év az életem leginspirálóbb két éve volt. Minden percét nagyon élveztem és soha, semmikor, semmiért nem csinálnám másként.

Vadász Viktor: Nekünk azt a kérdést kellett feltenni magunknak, hogy akarunk-e vezetők lenni és akarunk-e karriert építeni egy olyan rendszerben, amelyről meg vagyunk győződve, hogy nem jó. Ezt a kérdést mindannyian feltettük magunknak, és arra jutottunk, hogy nem szeretnénk egy olyan rendszert szolgálni, amiben az igazgatás nem törvényesen működik.

Amit felvállaltunk, az nem sért semmilyen etikai szabályt, semmilyen törvényt. A bírák nem beszélhetnek a saját ügyeikről, más ügyekről, illetve nem folytathatnak politikai tevékenységet. Nincs leírva, hogy egy bíró nem fogalmazhat meg kritikai véleményt arról a rendszerről, amelyben működik, ahogyan az sincs leírva, hogy a jogállamiságról nem beszélhet. Minket is megillet a véleménynyilvánítás szabadsága.

Ezt csak törvénnyel lehetne korlátozni. Ha egy bíró az ilyen véleménye miatt fegyelmi büntetést kap, akkor írhatja is a beadványt az Emberi Jogok Európai Bíróságához, hogy vizsgálják meg az ilyen döntés egyezményesértő jellegét.

Azt is látni kell, hogy a bírói karban nyilván ambivalens a megítélése annak, amit csinálunk. Vannak olyanok, akik nem nézik jó szemmel. Kicsit olyan ez, mint a családon belüli erőszak. Van valaki, aki áldozatként feláll és azt mondja, hogy elég volt. Mit csinálnak a többiek? Ellene fognak fordulni azzal, hogy „miért kellett kitergetni a szennyest”? „Te miért nem tudtál tűrni? Nekünk is rossz és mi elviseltük. Te miért nem?”

Ezt a reakciót mi is megkapjuk. Nem azt mondják, hogy nincs igazunk, hanem azt, hogy miért kell így beszélni. Egy hozzám közel álló példával megvilágítva: van egy szentírás példabeszéd, amely arról szól, hogy egy bénát odavisznek hordágyon, kibontják a tetőt, leengedik és Jézus meggyógyítja. Az a kép, amikor kibontják a tetőt: az rombolás. Állnak sorban a gyógyulni vágyók és azt látják, hogy ezek ott beelőznek, a tetőről engednek le valakit és közben rombolnak. Hát ezek vagyunk mi, akik a tetőt kibontva beengedik a jogállamot magyar igazságszolgáltatásba. Azt gondolom, hogy csak ez hozhat gyógyulást. Valakinek ezt a szerepet is el kellett vállalni. Pont mi lettünk erre kiválasztva.

Matusik Tamás: Tőlem is megkérdezte egy korábbi mentorom, akinek a fogalmazója voltam, hogy „Tomikám megérte-e ez neked? Szakmailag kikezdték, már nem te vagy a nyomozási bírók gyöngye, anyagilag is elég szépet buktál ezen a kalandon. Megérte?”

Meg. Miért? Azért, mert ez így volt helyes. Ez nem pátoszos akar lenni, de tényleg megérte.

Vasvári Csaba: Hogy egy másik bibliai idézettel éljek: így, vagy sehogy.

Fleck Zoltán: Ennél jobb végszó nincsen. Az a helyzet, hogy én korábban is úgy gondoltam: itt nem kis tét forog konckán. Ti a hivatásokat kockáztattátok, amikor teremtő rombolásba fogtatok. Nem győzöm hangsúlyozni, ennek nincsen hagyománya a magyar jogi kultúrában. Az a helyzet, hogy nem győzöm ezt megköszönni nektek. A jelenlévők, a tudomány és a szakma nevében is köszönjük azt, amit most elmondtatok.

Kadlót Erzsébet: Köszönöm, hogy eljöttetek. Élmény volt hallgatni benneteket és szerintem történelmi volt ez a beszélgetés. Köszönjük szépen még egyszer.²³

23 A beszélgetés szerkesztett változatát magyarázó lábjegyzetekkel ellátta: Kadlót Erzsébet

DR. MOLNÁR ISTVÁN JENŐ

*PhD hallgató, NKE Rendészettudományi Doktori Iskola, Biztonságos
és Élhető Városokért Egyesület alelnöke*

AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS ÚJRAÉRTELMEZÉSE

Bevezetés

A profilaxis a kriminológia diszciplínájának elméleti anyagát gyakorlattá alakító tudomány- és egyben szakterület, amelynek művelői a kezdetektől fogva arra törekednek, hogy a lehető leghatékonyabb módszereket alkalmazzák a bűnözés visszaszorítására. Nincs azonban könnyű dolguk, hisz *a bűnmegelőzés szerteágazó tevékenységek összessége, így módon nincs egyetlen jól bevált módszer, amelynek hatásmechanizmusa egyidőben képes lenne eredményesen működni a lehetséges áldozattá és elkövetővé váló személyét illetően*, illetve amely alkalmas lenne az előbbieik magatartásának jövőbeni befolyásolására.

Nem véletlen az sem, hogy a bűnmegelőzés definícióinak vizsgálata során nem találunk sem taxatív, sem példálózó jellegű felsorolást a preventív intézkedések vonatkozásában. Hogyan is lehetne megjelölni valamennyi megelőzési intervenciót, ha azt végezzük magán-személyként, szülőként, szakemberként, kutatóként? Korántsem egyszerű tehát a válasz a mi is a bűnmegelőzés kérdésre, ennek megfelelően a fogalom meghatározások is a célok függvényében jelölik ki a bűnmegelőzés keretrendszerét, annak lényegét. E keretrendszer összefoglalása révén azt mondhatjuk, hogy a bűnmegelőzés minden olyan tevékenység, amelynek eredményeképp csökken az áldozattá, valamint az elkövetővé válás lehetősége és esélye, illetve nő a szubjektív biztonságérzet. Egyetlen, de nagyon fontos kérdés, hogy mégis hogyan érzük mindezt el? Elrettentéssel, felvilágosítással, kampányokkal, a szociális készségek fejlesztésével, a szociálpolitika eszközeivel, társadalmi felzárkóztatással vagy éppen az építészeti bűnmegelőzéssel?

A bűnmegelőzés fejlődéstörténetében jól nyomon követhető, hogy a kezdeti idők a választ egyértelműen az elrettentésben látták. *Az elrettentés önmagában azonban soha nem (volt) elegendő.* Elég, ha csak a Bibliára, azon belül pedig Ádám és Éva eredettörténetére gondolunk: a Teremtő magyarázat nélküli, elriasztónak szánt értelme („mert a mely napon ejéndel arról, bizony meghalsz”), miszerint megtiltotta az evést a jó és gonosz tudásának fájáról nem

bírt visszatartó erővel már az első emberpár esetében sem. Természetesen hosszú időnek kellett ahhoz eltelnie, hogy mindez triviálissá, mondhatni közhelyszerűvé váljon. Parancsok, törvények, törvényoszlopok százai, ezrei kerültek megalkotásra, amelyek mindegyike az elrettentés eszközével élt: szigorú szankciókat helyezett kilátásba a jog megsértése esetére. A bűnözés a sokszor embertelen és kegyetlen következmények (pl.: kézfej levágása) ellenére sem szűnt meg, állandó jellemzője volt valamennyi társadalmi kornak. Nem véletlen, hogy a bűnözést „történelmileg változó, társadalmilag meghatározott tömegjelenségnek tekintjük” (Balláné – Kunos – Lakatos 2004, 16). Ez a hozzáállás a XX. századig annak ellenére sem változott, hogy Cesare Beccaria már 1764-ben kinyilatkoztatta *Dei delitti i dellepene* című művében, hogy a bűncselekményeket jobb megelőzni, mint büntetni.

A paradigmaváltáshoz szükséges kutatások megindulása az urbanizáció okozta változásoknak volt köszönhető. Ennek megértéséhez röviden a városok kialakulásának történelmét kell felelevenítenünk. A városok alapvetően olyan csomópontokban jöttek létre, amelyek földrajzi, kereskedelmi, gazdasági és sokszor kulturális jellemzőik révén kedvezőbb életfeltételeket biztosítottak. A városok a kezdetektől fogva emancipációra törekedtek, mindig igyekeztek önállóságukat kivívni az éppen regnáló hatalommal szemben. Ezek mindegyike komoly vonzerőt jelentett, így a kereskedők, kézművesek és iparosok előszeretettel vándoroltak a városokba. Kialakult a városi polgárság, amely a rendi struktúrában önálló réteget képezett a földesurak, a nemesek, valamint a jobbágyok mellett. Megindult tehát a városokba költözés, amely a városok számának és népességének növekedését eredményezte. A munkafolyamatok szervezése új tömörüléseket hozott létre, így kialakult a céhek rendszere, amelyek egyfajta érdekvédelmi szervezatként védték a mesteremberek jogait. A céhek azonban lassú munkavégzést tettek csak lehetővé, így fokozatosan kialakultak a manufaktúrák, amelyekben a tulajdonosok már racionalizálták a munkafolyamatokat, ily módon megjelentek a bérmunkások, akik a mai betanított munkáshoz hasonló szerepkört tölthettek be.

A XIX. században meginduló ipari forradalom további robbanásszerű növekedést idézett elő, s létrejött a mai értelemben vett városi polgárság. A szabaddá és ily módon hirtelen munkanélkülivé vált jobbágyok, addigi mezőgazdasági munkások ezrei özönlöttek a városokba a jobb élet reményében, így a manufaktúrákat a gyárak váltották fel, amelyek megteremtették a tömeggyártást és a nagykereskedelmet (Dallos et al. 2019, 128). A városokba özönlés eredményeképp, a hosszú évszázadokon keresztül stabilnak mondható társadalom belső, organikus szerkezete széthullott. Az ily módon kialakult új struktúrát dezorganizáció, normanélküliség, a közösségi tudat hiánya, a generációk, kultúrák és szokások ellentéte, ily módon társadalmi fragmentáltság jellemzi (Borbíró et al. 2016, 132-133). Ez a társadalmi széttöredezettség elszemélytelenedést, az egymásra figyelés, valamint a másokért való felelősségvállalás hiányát eredményezte (Dallos et al. 2019, 129). Ezt a helyzetet tovább tetézte, hogy a városok korántsem voltak felkészülve az új lakosság fogadására, ily módon komoly hiány jelentkezett a lakáspiacon. A gyári munkások ennek köszönhetően gyakran embertelen körülmények között éltek,

amelynek két következménye lett: *kialakultak a városok szegényebb negyedei, valamint létrejött az az elégedetlen és a kilátástalanságot tovább nem bíró személyekből álló réteg, amely bűnözésből igyekezett fenntartani önmagát.* A városok, azon belül azok meghatározott zónái tehát a bűnözés melegágyává váltak, amelynek köszönhetően mára lassan már kriminológiai axiómává lett, hogy a kriminalitás városi jelenség. Ennek megfelelően érdemes egy pillantást vetni a népesség, valamint a bűncselekmények számának alakulására.

A városok és a bűnözés kapcsolatát bemutató statisztikák

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) kimutatásai¹ szerint a világ népessége 2030-ban 8,5 milliárd főre tehető majd, melyből az OECD 2014-es prognózisa szerint² hozzávetőlegesen 5,5 milliárd fő fog városi környezetben élni. Az előrejelzés azt feltételezteti, hogy még nagyobb tömegek kényszerülnek egymás mellett élni, amely tovább növeli a városok zsúfoltságát, az életterek szűkülését, a városi lét gyorsaságát, az elszemélytelenedést, az egymásra figyelés hiányát. Ez a „térbeli közelség a társadalmi távolság megteremtésének igényét szüli” (Berger 2016, 17).

Felmerülhet a kérdés, hogy ez a tendencia és e tendenciákból nyert társadalmi jóslat mennyire igaz a magyar viszonyokra, ha az ország népessége 1980 és 2011 között 7,3%-kal csökkent. Még kevésbé látjuk igaznak hazai környezetben a fenti megállapításokat, ha Budapest lakosság-számát nézzük, amely az előbbi időszak adatait figyelembe véve 16,1%-kal csökkent. A helyzet azonban nem ennyire egyértelmű, mert ha a KSH további kimutatásait is megtekintjük, akkor az látható, hogy a városi népesség aránya országosan csak 2,4%-kal csökkent, ráadásul vannak olyan régiók és azon belül városok, ahol a növekedés számottevő. Ilyen például Pest megye, amelynek népessége 25%-kal nőtt a korábbi időszak alatt.

A KSH 2018 novemberi adatai szerint³ 2018-ban Magyarországon a városi populáció 6.889.371 fő volt, amely a teljes népességet jelentő 9.778.371 főhöz képest 70,4 %-ot jelent.⁴ Még érdekesebb, ha a bűncselekmények alakulását elemezzük. Amíg a regisztrált bűncselekmények száma az elmúlt években folyamatosan csökkent,⁵ a városokban elköve-

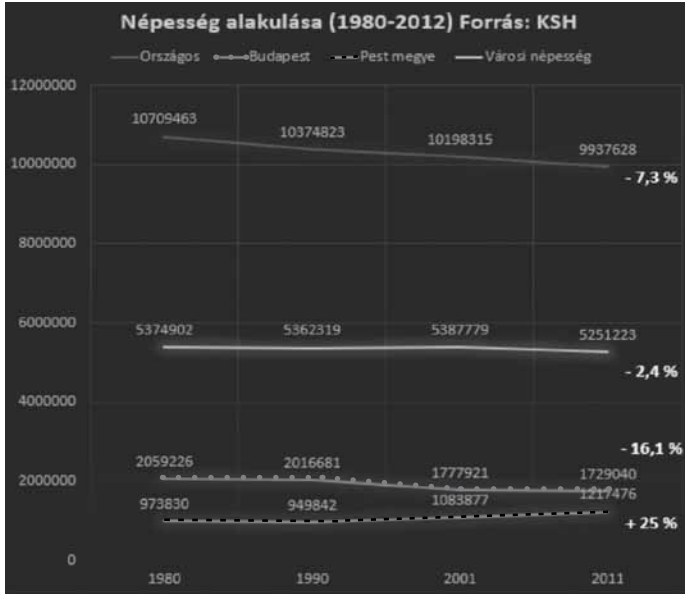
1 KSH: https://www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html (Letöltés: 2018. december 12.)

2 OECD: <http://www.oecd.org/governance/regional-policy/urbandevelopment.htm> (Letöltés: 2018. november 22.)

3 KSH: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001.html (Letöltés: 2018. december 12.)

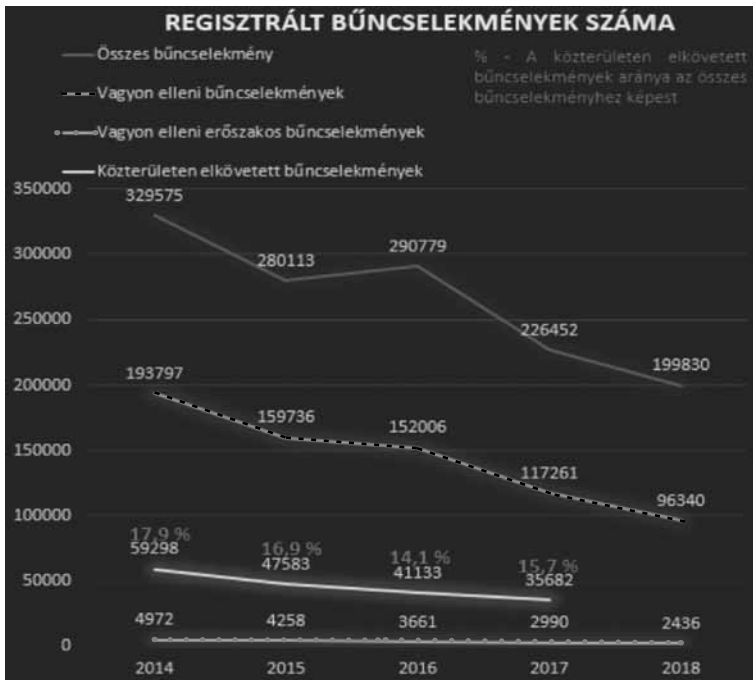
4 Megjegyzés: Dallos Endre, 2008-as írása szerint ez az arány még csak 64-66% volt. Forrás: Épített környezet - Bűnözés - Szituációs bűnmegelőzés: A lakótelepi bűnmegelőzés alapkérdései (OKRI, Budapest, 2008) Szerkesztette: Barabás A. Tünde 107. oldal

5 A Legfőbb Ügyészség által kiadott Bűnözés és igazságszolgáltatás című összefoglaló alapján a 2008-as 408.407 db regisztrált bűncselekményhez képest 2017-ben csupán 226.452 db bűncselekményt regisztráltak, ami 45%-os csökkenés.

1. számú ábra

Népesség alakulása Magyarországon 1980-2012 között (KSH)

2. számú ábra:

Bűnözés és igazságszolgáltatás 2008-2019 (forrás: Legfőbb Ügyészség, 2019)

tett bűncselekmények aránya a nem városokban regisztrált deliktumokhoz képest változatlanul magas maradt. *A 2017-es Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészeti Bűnügyi Statisztika adatai szerint az összes regisztrált bűncselekményhez képest a városokban regisztrált bűncselekmények aránya 76%. Ha a statisztikában egyéb városoknak jelzett kategóriát nem számoljuk ide, mondván, hogy azok tulajdonképpen méretük és lakosság számuk alapján inkább falvak, az arány még akkor is 65%. További érdekes adat, hogy bár a bűncselekmények száma folyamatosan csökken, ugyanakkor a közterületen elkövetett bűncselekmények aránya az átlagosnál sokkal kisebb ütemű csökkenést mutat, sőt 2017-ben növekedés volt tapasztalható.*

Az építészeti bűnmegelőzés aktualitása

Az előző adatokból is láthattuk, hogy a városi közeg kedvez a bűnözésnek. Mind a nagyszámú elszemélytelenedést erősítő együttélések, mind pedig a lakosság száma szempontjából ideális feltételeket biztosít a város egy-egy deliktum elkövetéséhez. Egyrészt tehát magától értetődő, hogy mivel jóval többen élnek városokban, mint kisebb településeken, így a városokban magasabbak a bűnözési mutatók, hiszen sokkal több potenciális áldozat és jóval több lehetséges elkövető található adott térben és időben. Másrésztől számottevően több alkalom és lehetőség áll rendelkezésre az elkövetésre. A tér és az idő ezért kifejezetten fontossá válik, amikor egy bűncselekmény elkövetését vizsgáljuk. A megvalósuláshoz ugyanis – az esetek túlnyomó többségében – szükség van fizikai térre, azaz helyszínre, ami másképpen alkalmként értelmezhető.

Az elmúlt évtizedekben a bűnmegelőzési szakemberek elsősorban a bűncselekmények humán tényezőire fókuszáltak, azaz az áldozatra és az elkövetőre. A cselekvés középpontjába a tájékoztató, a felvilágosító események, foglalkozások, a különféle online és médiakampányok kerültek. Ezek túlnyomó többsége az áldozatok magatartását kívánta befolyásolni, a prevenció üzenetek a sokkal nagyobb felelősségvállalásra, odafigyelésre, óvatosságra, az elkerülésre hívták fel a figyelmet. Kisebb hányaduk a lehetséges elkövetőket kívánta megszólítani, korábban az elrettentés eszközt alkalmazva. Kifejezetten ilyennek minősültek a korai kábítószerprevenció foglalkozások, amelyeken az „előtte” és „utána” képek bemutatásával kívánták a szakemberek a vágyott hatást elérni. Természetesen az utóbbi évek paradigmaváltása újabb módszerek alkalmazását eredményezte, amelyek szakmai fundamentuma az a tézis, miszerint a szociális kompetenciák, készségek fejlesztése lehetővé teszi a megfelelő döntéshozatalt. Amennyiben az adott individuum, elsősorban fiatal bír a felelősségvállalás, az empátia, az odafigyelés, a nemet mondás, vagy éppen a reziliencia képességével, akkor valószínűleg képes lesz helyesen mérlegelni és ennek megfelelően cselekedni.

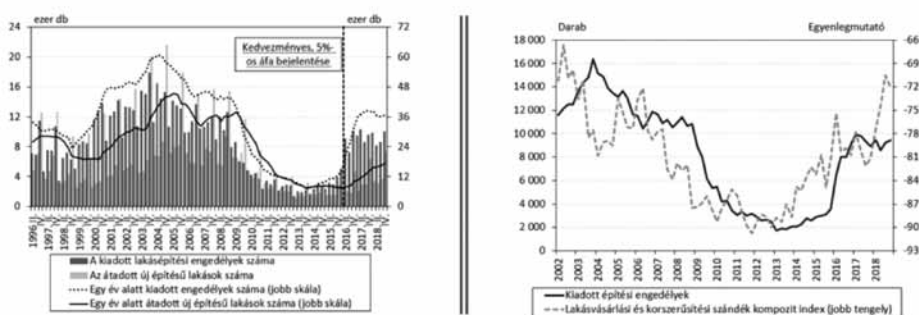
Látni kell azonban, hogy sem a mindenkire elérő edukációra nincs lehetőség, sem arra, hogy minden esetben befolyásolni tudjuk a döntéshozatalt, és ily módon az adott egyén magatartá-

sát. Mindez nagyon komoly érve arra, hogy az építészeti bűnmegelőzés teret nyerjen, s alkalmazása elterjedtebbé váljon. Az építészeti bűnmegelőzés ugyanis olyan szituatív prevenció eszköz, amely nem az egyénre, hanem az elkövetést lehetővé tevő fizikai környezetre irányultan koncentrálja a prevenció figyelmet. Mindez annyit jelent, hogy amennyiben változtatunk a bennünket körülölelő élettér adottságain, úgy befolyásolhatjuk a bűnözés alakulását. A megfelelő magasságú kerítések, a kivilágított utcák, az átlátható közterek, parkok, az átgondoltan elhelyezett és észszerűen alkalmazott vagyonvédelmi eszközök, esetenként térfelügyelő kamerák, azaz az építészeti bűnmegelőzés (CPTED, azaz *crime prevention through environmental design*) olyan szituációs megoldások összessége, amelyek az elkövetést nehezítő körülményként jelentkeznek. A környezeti kriminológia tanaiból levezethető építészeti bűnmegelőzés olyan prevenció eszköz, amelynek éppen az egyének és a közösségeknek életteret biztosító fizikai környezet megváltoztatása, alakítása a célja. Aktualitását a korábban vázolt urbanizációs folyamatok keletkeztetik, még akkor is, ha magyar viszonylatban a városi lakosság nagysága nem feltétlenül nő folyamatosan. Folyamatosan változnak azonban a városi terek és igények, amelyek az elmúlt időszakban szemmel látható és jól érzékelhető változásokat eredményeztek. A gazdasági konjunktúra építőiparra gyakorolt pozitív hatása megkérdőjelezhetetlen, bármerre is sétálunk a fővárosban, vagy nagyobb városainkban, égbe nyúló „gépszörnyek” folyamatosan mozgó „csápjai” jelzik, hogy építkezések tucatjai zajlanak.

A kiadott építési engedélyek száma megsokszorozódott a 2013-as mélyponthoz viszonyítva. Hozzávetőlegesen ötször annyi engedély kiadására került sor a KSH és a Magyar Nemzeti Bank adatai szerint:

3. számú ábra:

Az MNB lakáspiaci jelentése (Forrás: MNB, 2019)⁶

Forrás: Az MNB 2019. évi május havi lakáspiaci jelentése (KSH adatok alapján).

⁶ MNB Lakáspiaci jelentés: <https://www.mnb.hu/letoltes/lakaspiaci-jelentes-2019-majus-hun-0508digi.pdf> (Letöltés: 2020. 02. 29.)

Mindez megköveteli, hogy a bűnmegelőzési nézőpont vagy fókusz az újonnan épülő lakóparkok, lakóépületek kialakításánál is megjelenjen. Ezek tervezésénél ugyanis nagyon sok szempont szokott felmerülni, elsősorban környezetvédelmi, fenntarthatósági törekvések, esztétikai, design elemek, gyakran elmarad azonban a biztonság kérdésének átgondolása. Nézzünk egy példát a múltból a biztonság tervezésből és kivitelezésből történő kimaradására. Az USA-beli St. Louisban a Pruitt-Igoe névre keresztelt lakótelep 1954-ben épült, melynek kialakítását az 1949-es lakhatási törvény biztosította. A cél az volt, hogy a területen korábban megtalálható, legfeljebb háromemeletes lakóházak helyére felhúzott, tizenegy emeletes toronyházakba átlagos anyagi helyzetű, szociális kohézióval különösebben nem rendelkező lakókat költöztessenek. A tervezés és a kivitelezés során is ügyelni próbáltak a pszichológiai szempontokra, számba vették a zsúfoltság kérdését, ügyeltek az életterek nagyságára, valamint a modern, vonzó dizájn mellett döntöttek. A lakótelepen megépített 33 darab épület 3000 lakásába hozzávetőlegesen 12.000 ember költözött. Hajner Gyula így foglalja össze a lakótelep nem várt és ugyanennyire hirtelen pusztulását: „Az első lakóépület 1954-ben készült el, a teljes épületegyüttes felépítése pedig két évet vett igénybe. Ez idő alatt St. Louis lakossága rohamosan csökkenni kezdett, a beilleszkedni nem tudó kisebbség aránya pedig már 50%-ra nőtt. A telep helyzetét nehezítette az is, hogy a város legszegényebb negyede (De Soto-Carr) mellett feküdt. A helyi lakosság kisebbségbe került az olcsó lakást kereső, bűnöző életmódúakkal szemben, így a középosztályba tartozó fehér családok hamar elhagyták a telepet, magukra hagyva a már nagy százalékban lévő igénytelen, beilleszkedni nem tudó kisebbséget.

*A 2870 lakás csaknem fele üresen állt az elkövetkezendő években. A vandálok és a fém tolvajok nagyban elősegítették az épületek leamortizálódását. Sokan az építész tervét okolták, mások szerint a demográfiai adottság, sőt, még a vietnami háború okozta elkeseredettség is közrejátszott a telep pusztulásában. Többször megpróbálták visszacsalogatni a lakókat, de mindegyik próbálkozás kudarcot vallott. Hosszú évekig üresen, kitört ablakokkal, ajtókkal, kifosztva állt a hatalmas épületkomplexum St. Louis közepén. A '70-es évekre ez lett a város szegényfoltja, a bizottság elrendelte a lebontását. 1972. március 16-án elkezdték egyesével felrobbantani az épületeket.*⁷ Az építészeti bűnmegelőzés eszköztárának alkalmazása épp ezért is égetően fontos lenne már a tervezési szakban, hogy ne a már kész életterek jóval nagyobb költségek árán történő átalakításán, vagy éppen elpusztításán kelljen majd gondolkodni. Fontos hangsúlyozni, hogy az említett eszköztár nem csak technikai megoldásokat foglal magába, mindezt látni fogjuk a későbbiekben.

7 Szellemvárosok a világban című blog tartalmából: https://szellemvarosokavilagban.blog.hu/2015/04/16/pruitt_igoe_az_elpusztitott_lakotelep (Letöltés: 2018. november 29.)

Az építészeti bűnmegelőzés újraértelmezése

Az építészeti bűnmegelőzés jelentősége a hazai szakirodalomban csekélynek mondható, elsősorban annak köszönhetően, hogy szakmai körökben alapvetően technikai megoldások összességéként tekintenek rá, olyan szituációs prevenció eszközként, amely képtelen valódi megoldásokat nyújtani a bűnözés mögött meghúzódó társadalmi okokra. Elsődleges kritikája, hogy alkalmazásának egyedüli következménye a bűnözés térbeli, időbeli eltolódása. Egy kivilágított park ugyan elrettenti az elkövetőt magatartása tanúsításától, de nem kezeli az elkövető motivációit, az elhatározást keletkeztető érzelmi és értelmi összetevőket, így ugyan lehet, hogy adott bűncselekmény megvalósításának megelőzését lehetővé teszi, de semmiféle garanciát nem nyújt arra, hogy ugyanezen elkövető néhány utcával arrébb vagy néhány órával később nem viszi véghez eredeti szándékát. Bár, amikor a téma szakmai megvitatására kerül sor, minden esetben elhangzik Jane Jacobs, Oscar Newman, vagy éppen Ray C. Jeffery neve, kiindulási tételeik a háttérbe szorulnak, s felszínen pedig csak a kerítések, a világítás, az átláthatóság és a térfelügyelő kamerák maradnak. Ezzel azonosítja a szakmai grémium az építészeti bűnmegelőzést. Nem is nagyon találunk valódi fogalom meghatározást a magyar szakirodalomban. Üdítő kivétel Dallos Endre definíciója, mely szerint az építészeti bűnmegelőzés *„olyan építészeti, településfejlesztési, táj- és kertépítési, forgalomtechnikai, fénytechnikai, pszichológiai és kommunikációs módszerek összessége és együttes alkalmazása, amelyek az épített környezet utólagos átalakításával, valamint az építendő tudatos tervezésével és megvalósításával a bűnelkövetés lehetőségeit csökkentik, illetve megszüntetik (Dallos 2008, 110).*” Nézzünk néhány külföldi meghatározást is, melyek közül talán a legtöbbet idézett fogalom Timothy D. Crowe nevéhez köthető, aki szerint *az építészeti bűnmegelőzés nem más, mint az épített környezet megfelelő tervezése és hatékony használata, amely a bűnözéstől való félelem és a bűncselekmények számának csökkenéséhez vezethet, és növelheti az életminőséget (Crowe, 2000).*

A Nemzetközi CPTED Szervezet (International CPTED Association - ICA) honlapja szerint az építészeti bűnmegelőzés (CPTED) *a bűncselekmények csökkentését célzó multidiszciplináris megközelítés, amely a városi és egyéb terek tervezése és az épített környezet üzemeltetése (karbantartása) és használata révén valósulhat meg.* Megfogalmazásukban a „CPTED stratégiák célja az áldozattá válás csökkentése, az elkövetők döntéseiktől történő „elrettentése” a kriminális jelenségek csökkentése érdekében, a közösségi tudat kialakítása a lakosság körében, amely lehetővé teszi a területi kontroll gyakorlását, valamint a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges feltételek, illetve a bűnözéstől való félelem csökkentését.”

Paul Cozens, 2016-ban publikált írásában egyfajta eljárásként tekintett az építészeti bűnmegelőzésre, amely szerinte *„egy olyan folyamat, amelynek során analizáljuk és értékeljük a bűnügyi kockázatokat annak érdekében, hogy irányíthassuk az épített környezett megtervezését, üzemeltetését és használatát, hogy csökkentsük a bűncselekmények számát és a bűnözés-*

től való félelmet, és hogy elősegítsük a közegészségügy, a fenntarthatóság és az életminőség javítását” (Cozens 2016, 10).

A Nagy-Britanniában használt *SecuredBy Design* (SBD) kifejezés mögötti kezdeményezés újabb definíciós elemekkel gazdagítja az építészeti bűnmegelőzés fogalomrendszerét. Az 1989-ben induló programról a következőképp írnak honlapjukon: „*az SBD egy rendőrségi egység, amelynek célja a bűncselekmények fenntartható csökkentésének elérése a tervezés, valamint egyéb megközelítések által, illetve a rendőrségi erők irányába mutató keresletnekcsökkentése és az emberek segítése abban, hogy biztonságosabb társadalomban éljenek.*”

Ha szemügyre vesszük a megjelölt definíciókat, akkor a következő elemekkel találkozhatunk biztosan. Ezek alapján az építészeti bűnmegelőzés

- az embert körülvevő (saját megjegyzés: leginkább városi, de mindenképpen) épített környezetre vonatkozik,
- célja egyértelműen a bűncselekmények számának csökkentése,
- elsődleges eszköze a tudatos tervezés, amelynek egyenes következménye a környezet ki- és átalakítása.

Vannak természetesen olyan elemek is, amelyek csak bizonyos meghatározásokban lehetők fel. Többek között ilyen:

- a bűnözéstől való félelem csökkentésének célként való megjelölése,
- az életminőség javításának igényként és célként történő megfogalmazása,
- valamint a rendőrségi erők irányába mutató kereslet redukálása.

Érdekes, hogy a közösség és az egyén alig jelenik meg a definíciókban. Kivételt képez az ICA megfogalmazása, amely a célok között külön említi a közösségi tudat kialakítását, mint elérendő állapotot. E hiány egyik oka, hogy az építészeti bűnmegelőzéssel kapcsolatos magyarázatok hosszú évtizedeken keresztül – meglátásom szerint - tévesen indultak ki az első generációs alapelvekből (természetes felügyelet, birtokviszonyok jelzése, belépés ellenőrzése, karbantartottság) és kizárólag a látványos, könnyen érthető, valamint a kézzelfogható technikai jellegű megoldásokat hangsúlyozták. Ennek eredményeképp az építészeti bűnmegelőzést az átlátható parkokkal és kerítésekkel, a jó közvilágítással, szabályozott és/ vagy felügyelt beléptetéssel, a mindenki számára felismerhető birtokviszonyokkal azonosították.

Jane Jacobs, több mint ötven éve megírt könyve azonban nem erre helyezte a hangsúlyt, mint ahogy később Oscar Newman és Ray C. Jeffery sem. Gregory Saville joggal tette fel a kérdést 1998-ban, Garry Clelanddal írt tanulmányában: *vajon elfelejtettük, hogy Jane Jacobs, „szemeket az utcára” (Eyes ont he street!) alapelveiben nem az utcák bírtak jelentőséggel, hanem a szemek* (saját megjegyzés: azaz az emberek) (Cleland – Saville 2008, 79). A 2000-es években e kritikai hangoknak megfelelően kezdődött meg az építészeti bűnmegelőzés átalakulása, és születtek meg a második generációs alapelvek. Ennek következményeképp az építészeti bűnmegelőzés fogalmát az alábbiak szerint tartom szükségesnek újradefiniálni:

Az építészeti bűnmegelőzés az épített környezet kialakításának tudatos tervezésével és e tervek megvalósításával, valamint a már létező épített környezet utólagos átalakításával, mind-ezek fenntartásával az ott élő egyének és közösségek bevonásával, azok magatartására, attitűdjére, lakókörnyezetükkel kapcsolatosan fennálló viszonyulására, valamint az elkövetői magatartásra gyakorolt hatása révén csökkenti a bűnelkövetés lehetőségeit, illetve növeli a szubjektív biztonságérzetet. Fogalmazhatunk úgy is, hogy mindez nem más, mint környezetszenzitív bűnmegelőzés, amely a CPTED általános elveivel ellentétben vizsgálódása középpontjába a környezetet és az ott élő, egyének alkotta közösséget állítja. Kifejezi, hogy nem fogalmazhatók meg mindenhol alkalmazható általános megoldások, azoknak minden esetben a vizsgált terület jellemzőit az ott élők igényeivel összhangban kell kiindulási pontként figyelembe venniük. Alapvetően az emberi környezetre fókuszálunk, de az épített környezetet változtatjuk meg, lehetőség szerint bevonva e megváltoztatásba azokat is, akiket az átalakítás maga is érint (Barabás et al. 2019, 126).

Újraértelmezés a II. generációs alapelvek függvényében

Fontos kihangsúlyozni, hogy a második generációs alapelvek tartalma nem a XXI. század terméke, azok alapgondolata a már említett pionír szerzők műveiben is megjelent. Már Jane Jacobs 1961-ben kiadott, a *Nagy amerikai városok halála és élete* című remekművének középpontjában is az utcai „szomszédság” közösségalkító szerepe állt. Az akkori városvezetéssel szemben megfogalmazott kritikája nem arra irányult, hogy alakítsuk utcáinkat városi erődé. Sokkal inkább foglalkozott az ott élők szerepével és felelősségével. Meglátása szerint az utcák és azok használói nem passzív hasznélvezői a biztonságoknak, vagy éppen tehetetlen alanyai a veszélynek. Utca és ember aktív résztvevői a civilizáció drámájának, valamint a városi barbarizmusnak (Jacobs 1992, 30). Mindennek kiindulópontját Donald Appleyard fogalmazta meg a legérthetőbben 1983⁸-ban: *az emberek mindig is az utcán éltek... az utcák, azok a helyek, ahol a gyermekek először szereznek információt a világról, ahol a szomszédok találkoznak, azaz a városok szociális központjai... (Mindemellett) az utca mindig a konfliktusok helyszíne volt, ott élők és átutazók, az utcai élet és a halál veszélye között (Appleyard, 1983).*

Oscar Newman nagysikerű könyvét követően a fókusz azonban eltolódott. 1972-ben írt könyve, a *Védhető területek* (DefensibleSpace) a felületes olvasó számára azt sugallta, hogy mindennél fontosabb a természetes felügyelet, a birtokviszonyok jelzése, valamint a ki- és belépés kontrollja. A szituatív prevenció ellenzői a természetes felügyelet, másnéven közös-

8 Donald Appleyard sajnálatos módon 1982-ben elhunyt egy balesetben, egy a megengedettnél gyorsabban hajtó gépjármű elütötte. Az írást még 1981-ben adta le megjelentetésre, amelyet a kiadó 1983-ban tett közzé.

ségi kontroll alapelveire úgy tekintettek, mintha annak egyedüli célja és jelentősége az lenne, hogy az utcákon és a közösségi tereken az emberek élő térfigyelőkameraként működjenek.

Ha mélyebbre ásunk, akkor azonban jól látható, hogy az első generációs alapelvek mindig eszközök voltak csupán a célként értelmezhető második generációs alapelvek eléréséhez. Ez kiderül Newman írásából is, aki az 1996-ban kiadott *CreatingDefensibleSpace* című könyve bevezetőjében ekképp fogalmaz: „...a „Defensiblespace” programok segítenek az emberek számára megőrizni azokat a területeket, amelyeken megtarthatják közös értékeiket és gyakorolhatják életvitelüket. Ezek a programok sokkal inkább támaszkodnak az öngondoskodásra, mint az állami beavatkozásra, így azok nem függenek az állami támogatástól. E programok a lakosok bevonásán múlnak, mely bevonás célja a bűncselekmények csökkentése, valamint a bűnözők eltávolítása. E programok képesek összehozni a különböző jövedelemmel bíró és eltérő etnikumú egyéneket egy kölcsönös előnyöket biztosító közösségbe...” (Newman 1996, 9).

A Saville és Cleveland nevéhez köthető második generációs alapelvek (kapacitás küszöb = emberi lépték, szociális kohézió, társadalmi kapcsolatok, közösségi kultúra) kézzelfoghatóvá tették a mindenkori célkitűzéseket. A fizikai környezet megváltoztatásának nem közvetlen célja a bűnözés befolyásolása, sokkal inkább a közösség alakítása, amely ily módon képes lesz a biztonsága érdekében cselekedni, s e cselekvés gyakorolhat pozitív hatást a bűnözés alakulására. Az egyén és a közösség ezúttal nevesítetten kerülnek a középpontba, éppen abból a megfontolásból, amellyel az építészeti bűnmegelőzés fogalmát magam is kiegészítettem. A kapacitásküszöb (az emberi lépték) biztosítja a szociális kohéziót (biztosítja a társadalom együttműködését, egymásra figyelését), melynek alapját képezik a társadalmi kapcsolatok, amelyek szükséglete a közösségi kultúrából kell fakadjon (Cleveland – Saville 2008, 83-90).

Az építészeti bűnmegelőzés igénye tehát a rohamosan változó városi közegben – és ez igaz a hazai viszonyokra is – lassan megkerülhetetlenné válik: egy új lakóközösség teremtésekor a jövőben – és persze már most a jelenben is – rendkívüli fontossággal fog bírni, hogy a fizikai környezetet úgy alakítsuk, hogy az alkalmas legyen a közösség második generációs elvek szerinti formálására. Mindez komoly munkát, de mindenekelőtt nyitottságot igényel vezetőktől, tervezőktől, kivitelezőktől egyaránt, de a megrendelőktől, azaz maguktól az emberektől és az általuk alkotta közösségtől is.

Felhasznált irodalom:

Appleyard, Donald (1993): *Sostreetscankillcities: Third World Beware - Guidelinesfor Street Design in Third World Cities* (Pergamon Press Ltd., Habitat International, Vol. 7., No. 314.)

Balláné-Kunos-Lakatos (2004): *Bevezetés a kriminalisztikába* (III. javított, átdolgozott kiadás) (Budapest, Rejtjel Kiadó, Rendőrtiszti Főiskola)

- Barabás-Dallos-Molnár-Pap* (2019): Környezetszenzitív bűnmegelőzés az okosvárosokban (Budapest, 56. Kriminológia Tanulmányok, szerk. Vokó György, OKRI)
- Berger Viktor* (2016): Simmel térelmélete(i) (Budapest, Szociológiai Szemle, 2016/2)
- Borbíró-Gönczöl-Kerezi-Lévay* (2016): Kriminológia (Budapest, WoltersKluwer)
- Cleveland, Gerry – Saville, Gregory* (2008): Second-Generation CPTED. The Rise and Fall of Opportunity Theory (in: R. I. Atlas, 21st Century Security and CPTED. Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention. Auerbach Publications Taylor & Francis Group, pp. 79-90.)
- Cozens, Paul* (2016): Thinkcrime! Using evidence, theory and Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) for planning safer cities (2nd edition) (Quenn's Rock Pearth, WA: Praxis Education)
- Crowe, Timothy D.* (2000): Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts, 2nd edition (Oxford, Butterworth-Heinemann)
- Dallos Endre* (2008): Épített környezet – bűnözés – szituációs bűnmegelőzés - A lakótelepi bűnmegelőzés alapkérdései (Budapest, Szerkesztette: Barabás A. Tünde, OKRI)
- Jacobs, Jane* (1961): The death and life of great american cities (Vintage Books, New York, Edition: 1992)
- Newman, Oscar* (1996): Creating Defensible Space (Center for Urban Policy Research Rutgers University, U.S. Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research)

DR. PÁPAI-TARR ÁGNES

egyetemi adjunktus, DE Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

AZ ELKÖVETŐ SZEMÉLYÉNEK/SZEMÉLYISÉGÉNEK VIZSGÁLATA A BÜNTETÉSKISZABÁSI FOLYAMATBAN¹

Bevezetés

A büntetéskiszabási kérdések átfogó vizsgálata az utóbbi évtizedekben a büntetőjogászok által méltatlanul elhanyagolt terület. Természetesen a közelmúltból is olvashatunk tanulmányokat a büntetéskiszabás egyes részkérdéseiről (Mózes 2014, 23-30; Szabó 2016, 107-126; Gellér 2015, 69-78; Balla 2014, 43-68), sőt empirikus kutatások is rendelkezésünkre állnak, melyek elsősorban a büntetéskiszabási gyakorlat egyöntetűségét, sokkal inkább jogelméleti és /vagy jogszociológiai aspektusból tárják fel. Ez utóbbi tanulmányok elsősorban azt vizsgálják, hogy a közel azonos tárgyi súlyú és azonos minősítésű bűncselekmények esetén, ami a szankció kiszabását illeti, egységes-e a bírói gyakorlat (Bencze 2010, 125-147; Gócza 2018, 3-31; Gyekiczky 2017, 431-440). Az utóbbi évtizedekben azonban elsősorban büntetőjogi szempontból és átfogó megközelítéssel senki nem kutatta a büntetéskiszabás témáját (Rendeki 1970, 187-460). Ezért a következő két évben arra a nem kis feladatra vállalkoztam a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával, hogy komplex módon, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból áttekinsem a büntetéskiszabás aktuális kérdéseit. Tudjuk, hogy a büntetéskiszabási tényezők nem kőbe vésett szabályok és taxatív felsorolásuk is csupán eredménytelen próbálkozás lenne az erre vállalkozó kutató számára. Az előzetes feltevés azonban az volt, hogy a büntetéskiszabási tényezők a bűnözés alakulásával, a szankciórendszerünk változásával, a társadalom fejlődésével szükségképpen változnak, éppen ezért nem tűnik felesleges munkának és hiábavaló időtöltésnek, ezeknek a szempontoknak a büntetőjogász szemüvegén keresztül történő megvizsgálása sem.

Az elkövető személyének figyelembe vétele csupán egy a kiemelt büntetéskiszabási szempontok közül, azonban soha nem lehet elhanyagolható tényező, és a büntetéskiszabási folyamat soha nem lehet automatizmus a bíró részéről (Pápai-Tarr 2018, 105-113). Annál is

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült

inkább, hiszen „a büntetést mindig konkrét személlyel szemben szabja ki a bíróság és ennek a személynek szinte minden tulajdonsága komoly szempont lehet a büntetés meghatározásakor” –írja a téma egyik nagy klasszikusa, Rendeki Sándor (Rendeki 1976, 155). S megerősíti ezt a gondolatot Földvári József is, aki következőképpen fogalmaz: „Nagyon megkönnyítené a büntetékiszabás felelősségteljes munkáját az elkövető személyiségének alapos ismerete.” (Földvári 1970, 239). Az elkövető személyi körülményeinek, szubjektív tulajdonságainak a feltárása segíthet ugyanis abban, hogy a kiszabott büntetés neme és mértéke alkalmas legyen az elkövető gondolkodásmódjának, értékrendszerének, szemléletének a befolyásolására, vagyis arra, hogy a büntetőjogban a szankció kiszabása a büntetési cél szem előtt tartásával történjen. Kérdés azonban, hogy vajon az elkövető személyével kapcsolatos körülmények, minden esetben kielégítően a bíró rendelkezésére állnak-e? Földvári felhívja arra is a figyelmet, hogy az elkövető személyének megismerésére nem elegendő az a néhány tárgyalási óra, ami a bírónak rendelkezésére áll, hanem ennek a folyamatnak, vagyis az elkövető személyi körülményeinek az alapos feltárásának már a nyomozati szakban meg kell kezdődnie (Földvári 1970, 325). S még inkább igaznak bizonyul az előbbi állítás, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a büntetőügyek jelentős részében a bíró egyáltalán nem is találkozik a vádlottal és írásban, kizárólag a nyomozati iratok alapján dönt, és szab ki, természetesen az individualizáció szempontjaira is figyelemmel büntetőjogi szankciót.²

Az elkövető személyének/személyiségének alapos ismerete tehát elengedhetetlen a büntetékiszabási folyamatban ahhoz, hogy helyes szankció nem és mérték kerüljön meghatározásra. A kutatásom egy jelentős részét tehát az elkövető személyének/ személyiségének vizsgálata fogja képezni, annál is inkább, mivel ezeknek a tényezőknek az ismerete kevésbé nyilvánvaló, az esetek egy részében rejtve marad, szemben a sokszor evidenciaként jelentkező tárgyi tényezőkkel. A tárgyi tényezők, melyek a külvilágban megjelennek, mindenki számára láthatóak, érzékelhetőek, tapasztalhatóak, kevesebb bizonytalansági tényezőt hordoznak magukban. Bár kétségtelen az is, hogy nagyon sok esetben a tárgyi tényezőkből is lényeges következtetéseket vonhatunk le az elkövető személyiségéről is, elég, ha csupán az elkövetési módot, vagy a terhelt bűncselekményt követő magatartását vesszük kiindulási alapnak. Jelen előadásban- az időbeli és terjedelmi korlátokra is tekintettel- a téma egy nagyon szűk szegmenseként csupán arra szeretnék bizonyítékot adni, hogy a büntetékiszabási szempontok időről-időre tényleg változnak és az elkövető személyével kapcsolatos egyetlen bün-

2 Tekintettel a korábbi Be. szabályai alapján a tárgyalás mellőzések végzésre, illetve a hatályos Be. alapján büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásra, a büntetőügyek megközelítőleg 30%-a ezen eljárások alapján, írásban kerül elintézésre. Ld. Pápai-Tarr Ágnes: A büntetőperpek elhúzódnása. In: A magyar jogrendszer állapota, Szerk.: Jakab András - Gajdusчек György, MTA TK JTI, Budapest, 2016, 390.o., továbbá A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai 2018. 11-12.o.: http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/buntetobirosag_ugyeszi_tev_1_2018.pdf (Letöltés dátuma: 2019. december 18.)

tetés-kiszabási tényező, mint az elkövető életkora, a jogszabályi és társadalmi változásoknak köszönhetően, milyen új megválaszolásra váró, megfontolandó kérdéseket vet fel.

1. Egy jogszabályi változás lehetséges hatása a büntetés-kiszabási tényezőkre

Az elkövető életkorához a büntetőjog számos jogkövetkezményt fűz. Az életkor többek között meghatározza a büntetőjogi felelősségre vonás kezdetét, hiszen a büntetőjogban az alannyá válás egyik feltétele, hogy megfelelő életkorral rendelkezzen az elkövetéskor a terhelt. Vaskuti András szavaival élve: „*a születésnapok mindent eldöntenek*” (Vaskuti, 2010). és ez néha az életben igazságtalanságokhoz vezet(het). Mindig lesznek olyanok, akik az életkor miatt éppen kimaradnak a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségéből, míg más kevésbé szerencsésnek mondható elkövetők, pedig éppen csak a megfelelő életkort és a születésnapot követő nap éjfél után már büntethetővé válnak. A születésnapjal járó igazságtalanságok részbeni kompenzálására a büntetés-kiszabásban van lehetőség. Nem véletlen tehát, hogy az 56. BkV kifejezetten úgy nyilatkozik, hogy a fiatalkor ugyan nem enyhítő körülmény, de ha az elkövető a büntethetőség határát jelentő tizennégy éves életkort nem sokkal haladta meg, ezt enyhítőként veszi figyelembe a bíróság.

A 2012. évi C. törvény, a hatályos Btk. azonban a büntethetőség alsó korhatára tekintetében is némi változást hozott, hiszen csak szektorálisan ugyan, de néhány kiemelten társadalomra veszélyes, erőszakos bűncselekmény esetén 12. évre szállította le a büntethetőség alsó határát, amennyiben az elkövető konkrét esetben rendelkezik belátási képességgel.³ Az új szabályozás szerint ugyanakkor a fiatalkor Btk.-ban szereplő fogalma is értelmezhetetlen módon változott meg. A Btk. szerint ugyanis fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, de a 18. életévét nem.⁴ S a Btk. egyáltalán nem utal arra, hogy ezt a jogszabályhelyet kizárólag a gyermekkor szabályainak a figyelembevételével együtt lehetne helyesen értelmezni. A tudomány képviselői több ízben kritikai megjegyzéseiknek és alkotmányossági aggályoknak is hangot adtak a fiatalkor megváltozott szabályait illetően, a fogalom ugyanis jelenlegi formájában nemhogy pontatlan, de nem is igaz (Nagy 2014, 130; Tóth 2017, 211; Tóth 2013, 45). A szabályozás nyelvtani értelmezése azt sugallja, hogy hazánkban valamennyi 12. életévét betöltött személy fiatalkorúnak minősül és büntethető, ami természetesen nem igaz. A fogalommal kapcsolatos aggályok sora pedig tovább nő, ha feltesszük a kérdést, hogy a helytelenül megfogalmazott fogalom vajon érinti-e/érintheti-e a büntetés-kiszabási szempontokat?

³ Lásd. Btk. 16.§.

⁴ Btk. 105.§. (1) bekezdés.

A probléma büntetéskiszabási szempontból a következő. Az 56-os BKv arra tekintettel írja elő a 14. életévét kevéssel meghaladó életkornak enyhítő körülményként történő figyelembevételét, hogy az elkövető a büntethetőség alsó határát éppen csak meghaladta. Ennek megfelelően vajon a jogszabályi változásokat követve, a jövőben csupán a 12. életévét kevéssel meghaladó életkor vehető enyhítő körülményként figyelembe? Ez nyilvánvalóan egy helytelen és egyben igazságtalan gyakorlathoz vezetne, tekintettel arra, hogy évente országosan is csupán néhány ügyben lehetne ezt a büntetéskiszabási tényezőt figyelembe venni. Amennyiben a jogalkalmazó helyes és igazságos gyakorlat kialakítására törekszik – márpedig ez is a feladata – egyáltalán nincs egyszerű helyzetben. A helyes gyakorlat ugyanis az lenne, hogy az esetek nagy részében továbbra is maradjon a 14. életévét kevéssel meghaladó életkor, mint enyhítő körülmény, tekintettel arra, hogy a legtöbb bűncselekmény esetén a büntethetőségi korhatár továbbra is a 14. életév. Azokban az esetekben, amikor a jogalkotó megteremti a 12. életévét betöltöttök büntetőjogi felelősségre vonásának lehetőségét, ott logikusan a 12. életévét kevéssel meghaladó életkort enyhítő körülményként kellene értékelni. S még így sem egyértelmű, hogy mi legyen a helyes hozzáállás egy 14. életévét éppen csak betöltő, rablást elkövető fiatalkorú esetén? Vajon az ő esetében az életkor értékelhető-e enyhítőként, tekintettel arra, hogy őt már 12. éves korában is lehetséges, hogy felelősségre vonták volna, megfelelő belátási képesség mellett az adott bűncselekmény miatt. S bíró legyen a talpán, aki eldönti, hogy a jelenleg 14 éves vajon 12 éves korában rendelkezett-e büntetőjogi felelősségre vonáshoz szükséges belátási képességgel.

2. Társadalmi fejlődés hatása a büntetéskiszabási tényezőkre: a fiatal felnőttkor

A BKv 56 szerint a fiatal felnőttkor szintén enyhítő körülmény. Ebben az esetben a jogalkalmazó azt a tényértékeli, hogy a fiatal felnőttek kriminalitása sokkal több hasonlóságot mutat a fiatalkorúakéval, mint a felnőttekével. A fiatal felnőtt még kiforratlan személyiség, hiszen a felnőtté válás folyamata nem fejeződik be a 18. életévre. Az 56-os BKv a fiatal felnőttkort, mint önálló kategóriát nem definiálja. A fiatal felnőttkor a büntetőjogban sem minősül önálló kategóriának, így annak a megválaszolása is izgalmas kérdésnek tűnik, hogy egyáltalán kit tekinthetünk fiatal felnőttnek, a 18-21 életév közti, 22, 23, 24 vagy 25 éves elkövetőket?

Nincs egységes erre vonatkozó fogalom sem a jogirodalomban, sem a gyakorlatban (Pápai-Tarr 2019, 65-78). Sokáig következetesen tartotta magát a jogalkalmazó ahhoz, hogy fiatal felnőttnek a 18. életévét betöltött, de még a 21. életévét be nem töltött elkövetőt tekintette. Az utóbbi néhány év anonim bírósági határozatai közt kutakodva azonban meglepő dolgokat találunk, és ezek alapján kijelenthetjük, hogy jelenleg nincs sem egységes fogalma, sem egységes gyakorlata a fiatal felnőttkornak a hazai bírói gyakorlatban. Találunk

példát arra, hogy a 22 éves kort, mint fiatal felnőttkort értékelte enyhítőként a bíróság.⁵ A Pécsi Ítéltábla egyik döntése szerint a fiatal felnőtt az, „*aki a tizennyolcadik életévét néhány esztendővel meghaladta, ennek felső határát azonban a huszonkettedik életévben indokolt megvonni,*” ezért a 23 éves vádlott esetén a fiatal felnőttkort már nem tekintette enyhítő körülménynak.⁶ Amíg az első fokú bíróság a 23 éves életkort enyhítőként értékelte, addig a főügyészség álláspontjával egyetértve a Győri Ítéltábla a 23 éves elkövetőt már szintén nem tekintette fiatal felnőttnek.⁷ Ezzel szemben a gyakorlatban számos példát találunk arra is, hogy a 24. életévét még be nem töltött elkövetőnél a fiatal felnőttkort enyhítőként értékelte a bíróság.⁸ Sőt arra is van példa, hogy a 24. életévét kevéssel meghaladó életkornak is tulajdonított enyhítő hatást a bíróság.⁹

A Szegedi és a Debreceni Ítéltáblán 2012-ben született egy-egy Büntető kollégiumi vélemény,¹⁰ melyek úgy foglalnak állást, hogy a fiatal felnőttkorú, a 18. életévét betöltött, de még a 24. életévét be nem töltött elkövető. Ezzel az Ítéltáblák a gyermekvédelmi törvényvel és nemzetközi tendenciákkal is igyekeznek összhangba hozni a gyakorlatot.¹¹ A büntügyi statisztikai rendszer szintén a 24. életévben állapítja meg a fiatal felnőtt korosztályt. Az ország jelentős részén azonban ebben a kérdéskörben nagyon eltérő gyakorlatot tapasztalunk. S a Kúria egy 2015-ös EBH alapján úgy tűnik, hogy a fiatal felnőttkor határát továbbra is a „*kialakult ítélkezési gyakorlatra*” hivatkozva, a 18 és 21 év között határozza meg.¹²

Jogosan tehető fel a kérdés, hogy miért nincs egységes gyakorlat s miért is van elmozdulás egyes bíróságokon a fiatal felnőttkor felső határának a kitolása érdekében? A válasz teljesen egyszerűnek tűnik, hiszen egyértelműen kimutatható és tapasztalható társadalmi változásról van jelen esetben szó. A mai társadalmakban a felgyorsult információk ellenére a fiatalok önállósodása, vagyis a társadalmi érés meglehetősen kitolódott. Ez magyarázható a diplomások számának emelkedésével, a párkapcsolatok átalakulásával, megváltozott munkaerő piaci helyzettel, mely azt eredményezi, hogy a fiatalok sokkal tovább maradnak anyagi és akár kényelmi

5 Nyíregyházi Törvényszék 2.B.802/2015/37, Fővárosi Törvényszék 7.B.170/2016/40, Debreceni Törvényszék 1.Bf.329/2015/12, Debreceni Ítéltábla Bf.I.912/2014/6, Szegedi Ítéltábla Bf.I.341/2013/13.

6 Pécsi Ítéltábla Bhar.II.3/2014/7.

7 Győri Ítéltábla Bf.11/2017/4.

8 Szegedi Ítéltábla Bf.II.838/2015/32., Szegedi Ítéltábla Bf.II.114/2016/5., Szegedi Ítéltábla Bf.I.309/2014/24., Győri Ítéltábla Bf.75/2014/8.

9 Szegedi Ítéltábla Bf.I.1/2016/25.

10 A Szegedi Ítéltábla 2012/1. számú Büntető Kollégiumi véleménye, Debreceni Ítéltábla a 3/2012 (V. 24) Büntető Kollégiumi véleménye

11 A fiatal felnőtt kor fogalmát a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) határozza meg. Eszerint fiatal felnőtt „*az a nagykorú személy, aki a 24. évét nem töltötte be.*”

12 EBH 2015. B.28.

megfontolások miatt a szüleik mellett (Mocsáry, 2017). A mai modern társadalmakban ismeretes és lassan komoly, már-már kezelésre szoruló problémát jelent, a szüleik nyakán maradt „Mamahotel” és „Papabank” előnyeit élvező, úgynevezett Pán Péter gyermekek szindrómája. A Pán Péter gyerekről a szülei gondoskodnak, önálló életre képtelen, kitolódik az önállósodás és egyben a gyermekvállalás időpontja is. Kérdés, hogy erre a társadalmi jelenségre a büntetőjognak is kell-e reagálnia, és ennek megfelelően felelni a fiatal felnőttkor határait?

Véleményem szerint a büntetékiszabásnak a társadalmi változásokra mindenképpen reagálnia kell. Az elkövető szempontjából méltánytalannak tűnik, hogy vannak olyan bíróságok, melyek a 21. életév után már nem tulajdonítanak jelentőséget az életkornak,¹³ és külön utalnak rá, hogy a fiatal felnőttkort kevéssel meghaladó életkor már nem enyhítő körülmény. Míg más bíróságok máshol húzzák meg a fiatal felnőttkor határait és még a későbbi életkort is enyhítő körülményként értékelik, avagy figyelembe veszik még a fiatal felnőttkort kevéssel meghaladó életkort is.¹⁴

Dacára annak, hogy az életkorok merev meghatározása abszurd élethelyzetekhez és igazságtalanságokhoz vezet, szükséges lenne egy egységes jogalkalmazói iránymutatásra, hogy pontosan hány éves korig vehető figyelembe a fiatal felnőttkor, mint enyhítő körülmény. Az is igazságtalannak tűnik ugyanis, hogy a fiatal felnőttkor enyhítő körülményként történő figyelembevétele attól függ, hogy a terhelt hol követ el bűncselekményt, hol lakik, hol van a szokásos tartózkodási helye, ügyét éppen melyik bíróság vagy bíró tárgyalja.

3. Társadalmi és jogszabályi változások hatása a büntetékiszabásra: az idős kor, mint enyhítő körülmény

S végül, ha már az elkövető életkoránál tartunk, akkor érdemes néhány szót ejteni az idősebb elkövetői generációról is. Az 56-os BKv alapján az időskor a vele rendszerint együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt, enyhítő körülmény. Az 56-os

13 Mellőzte az ítéletábra vonatkozásában a fiatal felnőttkor enyhítő körülményként történő értékelését, mivel az I. rendű vádlott a bűncselekmények elkövetése idején már 24 éves is elmúlt, így - figyelemmel az 56/2007. BK véleményre is - ezen enyhítő körülmény a javára nem vehető figyelembe. Fővárosi Ítéletábra Bf. 36/2017/12. Egy másik ügyben a Kúria fejté ki, hogy a vádlott fiatal felnőtt volt - az elsőfokú bíróság álláspontjával szemben - nem volt a javára értékelhető, miután az emberölés előkészületének büntetett huszonegyedik életévének betöltése után követte el. Kúria Bfv.I.588/2015/5, Ld. továbbá: Kecskeméti Törvényszék 11. B. 113/2015/15.

14 BH. 2000.7.282. Az ügyész álláspontjával ellentétben helyesen tekintette a bíróság enyhítő körülménynek a vádlott életkorát, mivel a vádlott a cselekmény elkövetésekor nem egészen egy hónappal volt idősebb 21 évesnél, és ez fiatal felnőttkornak, így enyhítő körülménynek tekintendő. BH 2001.152. Továbbá enyhítő körülmény, hogy vádlott az adott ügyben terhére megállapított cselekményeket a fiatal felnőttkort alig meghaladó életkorban követte el.

BKv szerint ez általában a nyugdíjkorhatárt meghaladó életkort fogja jelenteni. Ez a meghatározás számos bizonytalansági tényezőt foglal magába. Az első kérdés a nyugdíjkorhatárt illetően merül fel, hogy a tényleges vagy törvényes nyugdíjkorhatárt kell-e számításba venni? Bár az utóbbi évek szigorodó nyugdíjpolitikájának köszönhetően közeledik ugyan egymáshoz a két adat, de még mindig vannak eltérések a kettő között. Jogos kérdés, hogy a bíróság melyik életkort vegye figyelembe enyhítő körülményként? A törvényes nyugdíjkorhatárt vagy azt, amikor az elkövető ténylegesen nyugdíjba vonult? A Bűnügyi Statisztikai Rendszer az elkövetők életkor szerinti felosztásánál, idős korúnak tekinti a 60 év fölötti elkövetőt. Ez egészen biztosan nem a törvényes nyugdíjkorhatárhoz igazodik, hiszen az jelenleg 65 év.

Egyáltalán lehet –e az idős korrallal együtt járó szellemi hanyatlást egy nagyon szigorú politikai, különösen gazdaságpolitikai döntéshez kötni? Hiszen valljuk be őszintén, hogy a nyugdíjkorhatár meghúzósa mindenkor politikai döntés. Az utóbbi évtizedekben egyértelműen annak lehettünk tanúi, hogy a nyugdíjkorhatár folyamatosan emelkedett. Addig, amíg a 90-es években még 60 év volt a törvényes nyugdíj korhatár, addig a 2000-es évekre 65 évre emelkedett, és egyes „rémhírek” alapján 72 évre is fog változni. Nem méltánytalan-e, hogy az idős korrallal együtt járó szellemi hanyatlást és a rosszabb tűrőképességet még kb. 30 évvel ezelőtt akár nők esetén 55, majd néhány év múlva már 60, szintén pár év elteltével 62 vagy 65 évben számították, s a mai 40 éves generációnál már nyugodtan számolhatunk a 72 évvel. Az utóbbi évek nyugdíjkorhatárral kapcsolatos tendenciái egyértelműen az elkövető hátrányára változnak, így joggal vetődik fel a kérdés, hogy helyes-e az időskorral együtt járó szellemi hanyatlást és a nyugdíjas kort összekapcsolni, tekintettel arra is, hogy egyénenként változhat a tényleges nyugdíjba vonulás időpontja is.

Összegzés

Az általam felvillantott egyszerű példák jól szemléltették, hogy a jogszabályi és társadalmi változásoknak a büntetési szabási körülményekre is van hatása. Ahhoz, hogy a büntetési szabás helyes és igazságos legyen, a bíró nem mehet el egyszerűen és észrevétlenül a jogszabályi és társadalmi változások mellett. Mondhatni, hogy a büntetőjognak és a büntető jogot alkalmazóknak kiemelten fontos feladata, hogy az elkövető életkori sajátosságait is figyelembe vegyék a szankció meghatározása során. A büntetési szabás egyik nagyon fontos alapszabálya ugyanis az individualizáció. A bíró mindig konkrét bűncselekménnyel és konkrét elkövetővel találkozik, és az ő feladata, hogy többek között az elkövető életkorával kapcsolatos többlet ismerveket is értékelje az egyéniesített szankció meghatározásakor.

A büntethetőségi korhatár merev meghatározása igazságtalanságokhoz vezet(het) ugyan, de az eltérő bírói gyakorlat is sérti a büntetőjog alapelveit. Így jelenleg az elkövető életkorával kapcsolatosan kialakult jogszabályi és jogalkalmazási anomáliák feloldása szükségesnek

mutatkozik. Az ellentmondások feloldásában pedig mind a jogalkotóra, mind a jogalkalmazóra feladatok várnak. A jogalkotónak a fiatalkor alsó határát illetően kellene a jelenlegi jogszabályban fellelhető hibát orvosolni. A jogalkalmazónak pedig a fiatal felnőttkor és az időskor tekintetében kellene egy egységesebb gyakorlat kialakítására törekednie.

Felhasznált irodalom

- Balla Lajos*: Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéskiszabási gyakorlata. In: Magyar Rendészet, 2014/6.sz., Budapest.
- Bencze Máttyás*: Területi eltérések a büntetéskiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon 2003 és 2005 között. In: Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében, Szerk.: Fleck Zoltán, Budapest, 2010, ELTE Eötvös Kiadó.
- Földvári József*: A büntetés tana, Budapest, 1970, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,
- Gellér Balázs*: Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. In: Jogtudományi Közlöny, 2015/2.sz., Budapest.
- Gócza Ágnes*: Egységes-e a büntetéskiszabás emberöléses ügyekben? –a magyar táblabíróságok büntetéskiszabási gyakorlatának összehasonlító vizsgálata. In: Állam-és Jogtudomány, 2018/1.sz., Budapest.
- Gyekiczky Tamás*: „Mindenkire, mindenütt, azonosan.” A büntetéskiszabás területi egyenlőtlenségeinek jogszociológiai kutathatóságáról. In: Jogtudományi Közlöny, 2017/10.sz., Budapest.
- Mocsáry Eszter*: Gyermekkorú bűnelkövetők és áldozatok. In: Debreceni Jogi Műhely, 2017/1-2.sz., http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2017/gyermekkoru_bunelkovetok_es_aldozatok/ Letöltés ideje: 2019.12.15.
- Mózes Katalin*: Szigorúbb kedvezmény: mérlegen az összbüntetés. In: Ügyészek Lapja, 2014/6.sz., Budapest.
- Nagy Ferenc*: Alkotmányosan megkérdőjelezhető aggályokról az új Btk. kapcsán. In: Emberek őrzője Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére, (Szerk.) Hack Péter - Koósné Mohácsi Barbara, Budapest, 2014, ELTE Eötvös Kiadó.
- Pápai-Tarr Ágnes*: A büntetőperek elhúzódása. In: A magyar jogrendszer állapota, Szerk.: Jakab András - Gajdushek György, Budapest, 2016, MTA TK JTI.
- Pápai-Tarr Ágnes*: Alapelvek a büntetéskiszabásban. In: Magyar Jog, 2018/2.sz., Budapest.
- Pápai-Tarr Ágnes*: Egy büntetéskiszabási tényező: a fiatal felnőttkor. In: Miskolci Jogi Szemle, 2019/1.sz., Miskolc.
- Rendeki Sándor*: A büntetés kiszabása, Enyhítő és súlyosító körülmények. Budapest, 1976, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

- Szabó Enikő*: Bűnismétlők vs. büntetéskiszabás - a visszaesők büntetőjogi megítélése bűne és bűnhődése a magyar igazságszolgáltatás évszázadaiban. In: Büntetőjogi Tanulmányok, 2016, 17. kötet, Veszprém.
- Tóth Mihály*: Vélemények és várakozások. In: Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, (Szerk.) Hack Péter, Budapest, 2013.
- Tóth Miklós*: A büntethetőségi korhatár hatályos szabályozásának problematikája. In: Magyar Jog, 2017/4.sz., Budapest.
- Vaskuti András*: A New York-i Gyermekjogi Egyezmény 37. és 40. cikkének érvényesülése a kiskorúak büntető igazságszolgáltatásában. In: Jog és Állam 14. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK. Budapest, 2010.

DR. IVÁNY BORBÁLA
ügyvéd, Magyar Helsinki Bizottság

A KIRENDALT VÉDŐI RENDSZER FEJLŐDÉSE ÉS HIÁNYOSSÁGAI¹

A kirendelt védői rendszer működését alapjaiban változtatta meg a 2018. július 1. napján hatályba lépett büntetőeljárás törvény (Be.). Ehhez a pozitív irányú módosításhoz hosszú út vezetett, amelyet a téma meglehetősen széleskörű kutatási tapasztalatai és saját közvetlen ügyvédi tapasztalataim alapján követek végig, feltárva azt, hogy milyen további előrelépések szükségesek a rendszer megfelelő működéséhez. Megjegyzendő, hogy a kutatások számszerűségét tekintve jelentősen megváltozott a helyzet az elmúlt 10 évben, mert míg korábban széleskörű lehetőség volt az aktakutatásra, ügyek nyomkövetésére, valamint a hatóságok maguk is végeztek vizsgálatokat, ma külső független szervezeteknek nincs lehetőségük az információhoz hozzáférni, a közvetlenül érintett hatóságok pedig nem végeznek a szakma számára elérhető átfogó vizsgálatokat.²

1. Nemzetközi és alkotmányjogi háttér

A kirendelt védelem kérdése nem úri huncutság, nem konc, amit odavetünk az „éhezőknek”, nem valamifajta szociális alamizsna. A kirendelt védelem nemzetközi egyezményekben és bíróságok gyakorlatában kimunkált, magyar alkotmányos alapokkal rendelkező jogintézmény. A kirendelt védői rendszer létezésének és működtetésének fő gondolati eleme és megalapozottsága az, hogy vagy *a büntetőeljárásbeli vagy szociális helyzete alapján kiszolgáltatott emberek ügyvédi támogatást kapjanak*, ha őket bűncselekménye elkövetésével gyanúsít-

1 Ez a tanulmány a Magyar Kriminológiai Társaság 2019. november 15-én tartott konferenciáján elhangzott előadás leírt változata.

2 A tanulmány kutatási eredményeket bemutató része jelentős mértékben a Magyar Helsinki Bizottság által kiadott Kádár András Kristóf – Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelenül – Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*, Budapest, 2007. című kutatási jelentésén alapul. Elérhető: <https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Vedtelenul.pdf>.

ják vagy vádolják. Ez különösen fontos akkor, amikor a büntetőeljárásban – a hangzatos és követendő alapelv ellenére – az ártatlanság vétele sokszor köddé válik, és tulajdonképpen a terheltnek kell bizonyítania ártatlanságát, mert az eljárás gyakran gyakorlatilag a bűnösség feltételezéséből indul ki.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya³ és az Európai Emberi Jogi Egyezmény⁴ is kimondja, hogy *a terheltnek joga van arra, hogy személyesen, az általa választott védő segítségével védekezhessen*, és ha az igazságszolgáltatás érdekei ezt megkövetelik, akkor hivatalból és ingyenesen jelöljenek ki számára ügyvédet.

E hangzatos elvet az *Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a hatékonyság követelményével* egészítette ki. Az *Artico* kontra Olaszország ügyben⁵ leszögezte, hogy az állam a pusztán kirendeléssel nem teljesíti az Egyezményben foglalt kötelezettségét – a kirendelt védő tevékenységének *hatékony*nak kell lennie. Noha a *Kamasinski* kontra Ausztria ügyben⁶ az EJEB finomította álláspontját, kimondva, hogy az állam nem tehető felelőssé a kirendelt védői rendszer valamennyi hiányosságáért, egyértelművé tette azt is, hogy amennyiben a kirendelt védő *nyilvánvalóan nem látja el feladatát*, vagy a mulasztását a hatóságok tudomására hozzák, akkor megállapítható az állam felelőssége.

Az európai unió irányelv általában a terhelt védőhöz való jogát írja elő.⁷ A 2013/48/EU irányelv annak biztosítására kötelezi a tagállamokat, hogy „a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe abban az időpontban és olyan módon, hogy az érintett személy a gyakorlatban hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát.”⁸ A magyar alkotmányjogból is levezethető a *kirendelt védőhöz való jog*, így a jogbiztonság, a bíróság előtti egyenlőség, valamint a védelemhez való jogokból. A fentiek alapján tehát a nehéz anyagi helyzetben lévő terhelt jogi segítséghez való hozzájutása a büntetőeljárás jog egyik fontos garanciális kérdése. A rászorulóknak ingyenes és kellőképpen hatékony védelmének biztosítása állami kötelezettség.

3 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

4 Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény, lásd: 1993. évi XXXI. tv.

5 Artico: 6697/74, Judgment of 13/05/1980

6 Kamasinski: 9783/82, Judgment of 19/12/1989

7 A büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételehez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelv

8 2013/48/EU irányelv, 3. cikk (1) bekezdés

2. A magyar kirendelt védői rendszer az empirikus tapasztalatok fényében

A magyar rendszer alapelve, hogy az igazság szolgáltatása érdekében minden olyan esetben vegyen részt az eljárásban védő, amikor a terhelt valamilyen okból „kiszolgáltatott”, azaz helyzeténél (pl. fogvatartás) vagy valamely tulajdonságánál (pl. fiatalkor, nyelvismeret hiánya) fogva korlátozva van a védekezés lehetőségében. A terhelt védő kirendelését indítványozhatja, ha anyagi helyzete miatt maga nem tud erről gondoskodni. Kérdés, hogy hogyan, *milyenhatékonyással* biztosítja az állam kirendelt védőt.

A korábbi években *számos vizsgálatot* készítettek a kirendelési rendszer működéséről. Valamennyi kutatás arra jutott, hogy a kirendelési rendszer az épp aktuális formájában nem működik megfelelően, nem biztosítja a terheltek hatékony védelemhez való jogának érvényesülését.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának 1996-os vizsgálatáról szóló jelentés⁹ szerint „igazságszolgáltató rendszerünkön belül a kirendelt védő eljárása nem véd a hatósági túlkapásokkal és tévedésekkel szemben”. Az utóbbi években már nem készült a kirendelt védőkkel kapcsolatos ombudsmani vizsgálat, mert az alapvető jogok biztosának álláspontja megváltozott a hatásköréről, úgy véli, a büntetőeljárásbeli jogok érvényesülését nem ellenőrizheti. *A Magyar Helsinki Bizottság rendőrségi fogdáiban végzett 1996–97-es felmérése*¹⁰ során kérdezett 340 fogva tartott gyanúsított közül 58 százaléknak volt kirendelt védője. A meghatalmazott védővel rendelkezőknek 45 százaléka, a kirendelt védővel rendelkezőknek csupán 15 százaléka tudott még az első kihallgatás előtt kapcsolatba lépni a védőjével. A megkérdezés időpontjában a kirendelt védővel rendelkezők 44 százaléka még nem találkozott a védőjével. A meghatalmazott védővel rendelkezők között ez az arány csupán 8 százalék volt. *Fenyvesi Csaba 1998–1999-ben lefolytatott, aktaelemzésen és interjúkon alapuló empirikus kutatása* szerint mind maguk az ügyvédek, mind a megkérdezett bírák, ügyészek és rendőrök úgy vélték: a meghatalmazott védők által nyújtott védelem magasabb színvonalú, mint a kirendelt védők által kifejtett tevékenység (Fenyvesi, 2002). Egy, a *Helsinki Bizottság által végzett 2003-as, 500 előzetes letartóztatottal készült kérdőíves interjú*n alapuló kutatás azt mutatta, hogy míg a meghatalmazott védők 40%-a kapcsolatba lép védencével legkésőbb az első kihallgatás megkezdéséig, addig a kirendelt védők esetében ez az arány csupán 24% (Kádár, 2004). Szemben a meghatalmazott ügyvéd által képviselt terheltek közel 70%-ával, a kirendelt védővel rendelkezők kevesebb mint 1/3-a mondta, hogy védője részt vett valamilyen

9 A kirendelt védővel nem rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése a büntetőeljárás nyomozási szakaszában. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése. 1996.

10 Előrehozott büntetés: rendőrségi fogdák – fogvatartottak a rendőrségen. Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet – Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 1997.

nyomozati cselekményen. Ráadásul az eljárási cselekményen való részvétel sem mindig volt garancia arra, hogy a védő érdemi tevékenységet fejt ki: több megkérdezett állította, hogy kirendelt védője egy szót sem szolt a kihallgatás vagy tárgyalás során.

A témában *2006-ban kutatást végzett az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK)* is¹¹, és többek között olyan megállapításokra jutott, mint hogy a fogvatartás miatt foganatosított kirendelések vonatkozásában „országosan jóval több azoknak az ügyeknek a száma, amelyeknél a kirendelt védő nem jelenik meg a védenca első kihallgatásán, mint amelyeknél jelen van”, és „általános [rendőri] tapasztalat [...], hogy a kirendelt védők hatékonysága, tevékenységük színvonala jobbára alatta marad a meghatalmazott védőkének. Ez utóbbiak nagyobb gyakorisággal jelennek meg az eljárási cselekményeken és indítványtételi jogukkal is gyakrabban élnek, mint a kirendelt védők.”

A *Magyar Helsinki Bizottság 2008-ban indított kutatásában*¹² 150 lezárt büntetőügy aktájának kérdőíves vizsgálatát végezte el és elemezte a kirendelt és meghatalmazott védői tevékenység színvonalát. Az eredmények alátámasztották a korábbi, 2003-as kutatás megállapításait. A kirendelt védővel rendelkező terheltek első kihallgatásán az esetek 16%-ában vett részt a védő, míg ugyanez az arány a meghatalmazott védőknél 63% volt. A kirendelt védők 93%-ának nem volt indítványa a nyomozati szakban, és 61%-uk a vizsgált ügyek bírói szakában sem tett indítványt – ez utóbbi arány a meghatalmazott védőknél 31% volt.

Az empirikus vizsgálatok szerint tehát mind a – nyomozati szak során tapasztalható – jelenlét, mind az aktivitás tekintetében jelentős deficittel küzdött a magyar kirendelt védői rendszer, és a rendelkezésre álló adatok alapján egyáltalán nem tűnt hatékonynak.

2.1. Mi lehet az oka a kirendelt és meghatalmazott védők közötti különbségeknek?

A Magyar Helsinki Bizottság 2008-as kutatása feltárta a kirendelt védői rendszer deficitjének lehetséges okait. Naiv feltevésünk alapján azt gondolhatnánk, hogy a 2018-as nagyívű reform kezelte a hiányosságokat. A kirendelés rendszerrel szemben támasztott elvárásokban mélyebbre ásva azonban azt kell látnunk, hogy az elégtelenségek jó része a mai napig fennáll. *Valójában egyetlen, noha tényszerűen igen jelentős hiányosságot tudott kiküszöbölni a jogszabályváltozás – a kirendelések súlyosan egyenlőtlen felosztásának megszüntetését.*

A Helsinki Bizottság 2008-as kutatásában négy olyan tényezőt azonosított, amelyek a mai napig érvényesek és alapvetően befolyásolják a rendszer hatékonyságát.

11 A vizsgálat eredményeit bemutatja: Szabó Zsolt–Szomor Sándor: Fegyveregyenlőség. In: Rendészeti szemle, 2007/3. szám

12 A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről. Magyar Helsinki Bizottság, 2009, Budapest. Elérhető: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/A-gyanu-arnyekaban-final1.pdf.

- a. *A kirendelt védői munka díjazása*, ideértve az ügyvédek költségeinek megtérítését.
- b. *A kirendelési funkció*, azaz a kirendelt védők biztosítása azokban az esetekben, amikor az kötelező vagy egyébként szükséges.
- c. *Minőségbiztosítás*, amelynek két ága van. Az egyéni minőségbiztosítás, azaz a kirendelt védői tevékenység minőségének ellenőrzése, a konkrét ügyekben eljáró ügyvédek tényleges védői tevékenységének vizsgálata. És az általános minőségbiztosítás, amely a rendszer egészének figyelemmel kísérését, a rendszer működésére vonatkozó adatok szisztematikus gyűjtését, elemzését, valamint a rendszer működésének értékelését jelenti.
- d. *A költségvetési funkció*, ami a teljes kirendelési rendszer költségvetésének megtervezését és végrehajtását jelenti.

2.1.1. Díjazás

Ez a legkézenfekvőbb és leggyakrabban hangoztatott kritika: *a kirendelt védői díj jelentősen elmarad a piaci áráktól*. Jelenleg *sincs továbbá lehetőség egyes a védelem érdekében szükségszerű tevékenységek díjazására*, így például az eljárási cselekményhez kötődő beadványszerkesztésre, az úton töltött időre, a terhelttel való kapcsolattartásra fordított időre és az ehhez szükséges utazás elszámolására. Ezek a problémák nemcsak 2008-ban, hanem az új eljárási kódex hatálybalépését követően is fennállnak, annak ellenére, hogy alapjaiban új szabályozás lépett életbe, a nyilvánvaló és hosszú ideje fennálló hiányosságokat nem sikerült kiküszöbölni.

Dr. Bánáti János a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke 2005-ben 5000 forintban határozta meg a minimálisan szükséges óradíjat (Bánát, 2005). Ehhez képest 2007-ben eljárási cselekményeken való részvétel esetén 3000 forintos óradíj járt, ugyanennyi az irattanulmányozásért. 2020-ban emelték végül a díjazást óránként 6000 forintra, amely csak az eljárási cselekményeken való részvételért jár, párosulva a 20%-os felkészülési díjjal. *Az 6.000 forintos óradíj és az 1200 forintos felkészülési díj bár első ránézésre talán megfelelőnek tűnik, a valóságban nem az, mert a piaci díjazáshoz és más – akár alacsonyabb kvalifikációt és felelőssége igénylő – szakmák aráihoz képest önmagában véve is alacsony*. A jelenleg hatályos óradíj ugyanakkor még elfogadható is lenne, ha az *valamennyi, az ügyhöz ellenőrizhetően kapcsolódó tevékenységéért járna, nemcsak az eljárási cselekményen való részvételért*. Az ügyekben nyilvánvalóan szükséges személyesen egyeztetni a szabadon lévő terhelttel, a családtagjaival, egyéb tanúkkal, szabadlábra helyezési indítványt kell írni, vagy enyhébb kényszerintézkedés indítványozása lehet indokolt. Ezeket a hatékony védelem biztosítása érdekében elengedhetetlenül szükséges feladatokat a kirendelt védőnek díjazás nélkül kell végrehajtania. Az „ingenymunkában” azonban jellemzően és érthető módon a védők nem motiváltak, ezeket a kötelezettségeket hátrásorolják a teendőik között vagy végrehajtásuk nem a legmagasabb (egyéni) szakmai sztenderdeknek felelnek meg.

Egyes feladatokat „csupán” a tisztességes védelem elve ír elő, míg mások törvényi kötelezettségként hárulnak a védőre. Ugyanakkor e kötelezettségek egy része nem kötött eljárási

cselekményhez, így ezért nem jár díjazás sem, például a védő köteles a fellebbezését írásban indokolni az elsőfokú ítélettel szemben, anyagi értelemben azonban a védő nem érdekelt abban, hogy fellebbezést nyújtson be, hiszen annak indokolása ellentételezés nélküli munkaterhet jelent a számára. További probléma, hogy a védői díj *nincs arányban az ügy összetettségével és a védő aktivitásával* sem, ugyanannyi a díjazása a többórás tárgyalást csendben végigülő tizenhatodrendű vádlott védőjének, aki perbeszédében csatlakozik a másfél órás védőbeszédet tartó elsőrendű védőhöz (és adott esetben teljesen indokoltan teszi mindezt), mint magának az elsőrendű vádlott védőjének. Érzékelhető tehát, hogy csak a legelkötelezettebbek, a tanulni vágyók vállalkoznak arra, hogy kirendelt védőként tisztességes munkát végezzenek, emiatt *a terheltek kevésbé hatékony jogvédelemmel, alkotmányos jogaik csorbulásával kénytelenek beérmijellemzően* csupán annak következtében, hogy anyagi helyzetük nem teszi lehetővé, hogy védőt hatalmazzanak meg. *A megfelelő díjazás biztosítása* annak érdekében is szükséges, hogy a kirendelt védők listáján megfelelő számú és színvonalon, elkötelezettséggel dolgozó ügyvéd legyen. Ennek hiányában ugyanis a rendszer visszatérhet a korábbi működéshez, amelyben rendszerint, különösen a nyomozati szakban ugyanazok a védők látják el a védői feladatokat, a korábban bemutatott, feltehetően alacsonyabb színvonalon.

Hollandiában a díjazási kérdésekre olyan rendszert vezettek be, amely *tipizálja az ügyeket*, és az ügy összetettsége, hossza, specialitása alapján számolható el díj. Kétség esetén iratokkal kell alátámasztani az elvégzett munkát. Ha a munkamennyiség jelentősen túllépi a keretet, akkor tételes óraelszámolást készít az ügyvéd. A tipizálást természetesen a korábbi ügyek átfogó vizsgálata és értékelése alapján lehetne elkészíteni, majd bevezetni a magyar rendszerbe.

2.1.2. Kirendelési funkció

Az új Be. *a kirendelési funkciót jelentősen és valóban igen pozitív módon alakította át*. 2018 júliusát megelőzően az a szerv választott védőt a terheltek, amely előtt az eljárás folyamatban volt, ebbe a terheltek gyakorlatilag semmilyen beleszólása nem volt. Azaz a nyomozati szakban olyan szerv választotta ki a védőt, amely helyzeténél fogva nem igazán volt érdekelt a hatékony védői munkában. Valójában teljességgel érthetetlen, hogy *miként lehetséges az, hogy a „védelmet” a „vád” választja ki*. Ennek fényében nem csoda, hogy a terheltek sokszor nem bíztak a védőjükben. A rendszer működtetésében gondot jelentett, hogy *a kirendelt védők arányaiban jóval többször nem jelentek meg az* eljárási cselekményeken, mint a meghatalmazottak. Ez részben abból is következett, hogy a kirendelt védők számára kevésbé biztosították az értesítési időközt, mint a meghatalmazott védők számára. További kirívó hiba volt, hogy *ugyanazt a védőt rendelték ki az esetek jelentős részében*, amely gyakorlat kétség nélkül veszélyezteti a védői függetlenséget és a hatékony jogvédelmet.

A korábban említett kutatások eklatáns példákat és adatokat mutatnak a kirendelési funkció hiányosságaira. A 2006-ban végzett ORFK vizsgálat szerint Budapesten 12 kerületben rendszerint *ugyanazok a praxist fenn nem tartó nyugdíjas ügyvédek* járnak el az ügyek je-

lentős részében. A visszas kirendelési gyakorlat oka az azt folytató rendőrök hivatkozása szerint, hogy ezek a nyugdíjas ügyvédek az eljárási cselekményekre elérhetőek. Ugyanakkor a kutatási adatok szerint e kirendelt védők (ha értesíthetők is), a gyakorlatban többségében mégsem jelennek meg a nyomozati cselekményen.

A Magyar Helsinki Bizottság 2008-as kutatásához a rendőrség által rendelkezésre bocsátott adatok alapján azt lehetett látni, hogy a helyi rendőrkapitányságok 50%-ában az ügyek 1/3-ában ugyanazt a védőt rendelték ki, ebből 7 rendőrkapitányságon az ügyek 50%-ában ugyanaz a védő, Kiskőrösön 82%-ban ugyanaz a védő járt el. Ha más szempontból vizsgáljuk a számadatokat, akkor világossá válik, hogy a kirendelések száma önmagában ellehetlenítette az ügyek hatékony ellátását, még akkor is, ha ügyvédjelöltek is részt vettek a munkában. Egy egyéni ügyvéd Nyíregyházán egy évben 453 ügyben, Kecskeméten 372 ügyben, Kiskőrösön pedig 295 ügyben járt el. Ügyvédi iroda pedig Nyíregyházán 550 ügyben járt el, ebben a helységben az ügyek 51%-át két ügyvéd, illetve ügyvédi iroda látta el az egész év során.

A Magyar Helsinki Bizottság ugyancsak 2008-ban egy projektje keretében az ORFK-val együttműködésben arra tett kísérletet, hogy felállítson és teszteljen *egy automatizált rendszert*, amely segítségével a védőt ugyan a rendőrség rendeli ki, de a személy kiválasztásába főszabály szerint nincs beleszólása. Ez hatékonyabban működött, mint az ellenőrizetlen, csupán a rendőr döntésén alapuló általános kirendelési rendszer, ugyanakkor nem volt mentes a rendőri befolyástól, mert az automatizált rendszerbe épített kilépési pontokat indokolatlanul is használták a rendőrök, amely később visszaélésekre adhatott volna okot.

A rendszer törekenysége miatt a Magyar Helsinki Bizottság és a büntetőigazságszolgáltatás szervei is arra az álláspontra helyezkedtek, hogy *egy független szervnek kell a kirendeléseket végeznie*. Akkor az Igazságügyi Hivatal, illetve a Jogi Segítségnyújtó Szolgálat tűnt a legkézenfekvőbb megoldásnak. Arról megoszlottak a vélemények, hogy *egy előre kialakított lista alapján vagy automatizált számítógépes rendszer segítségével* történjen a kirendelés. Az automatizált kirendelésre már abban az időben is volt példa: a vagyonfelügyelők és felszámolók kijelölése számítógépes rendszer segítségével történt. Az előremutató gyakorlat feltehető oka az volt, hogy szemben a jellemzően nehéz anyagi helyzetben lévő, rossz érdekérvényesítő, kirendelt védőre szoruló terheltekkel, a vagyonfelügyelők és felszámolók esetében jelentős gazdasági érdekek forogtak kockán, így az eljáró szakembereknek a függetlenséget és annak látszatát is meg kellett teremteni az eljárásokban érintett személyek és szervezetek irányába, akik ezt megkövetelték.

Az új Be. alapjaiban változtatta meg a kirendelési funkciót: ma a területi ügyvédi kamara jelöli ki a védőt, vagy ABC sorrendben kialakított lista alkalmazásával vagy napra előre beosztott rendszer segítségével. Tehát az új Be. azt a forradalmi változást hozta, hogy már nem a vád, hanem egy független hatóság, ráadásul automatizált rendszer keretében jelöli ki a védőt. Az új védőkirendelési rendszer eredményeként a védők elviekben egyenlő eloszlása megvalósult.

A rendszer gyakorlatilag úgy működik, hogy ha az eljárásban *felmerül a védő kirendelésének szükségessége*, és ezt az eljáró hatóság észleli, akkor határoz a védőkirendelésről. Határozatát el-

küldi az ügyvédi kamarának, amely az automatikus rendszer segítségével visszaküldi a kijelölt ügyvéd nevét és elérhetőségét a hatóságnak, és tájékoztatást küld az ügyvédnek. A hatóságnak ezzel együtt törvényi kötelezettsége az ügyvéd értesítése a kirendelő határozat megküldésével, nem pedig az ügyvéd feladata az ügye felkutatása a kamarai értesítés alapján. A kirendelés akkor joghatályos, ha a védőnek kézbesítették a kirendelő határozatot.

A gyakorlatban jellemzően nem szabályszerű az ügyvéd tájékoztatása, hiszen elektronikus eljárás keretében, a cégkivonat küldött kirendelő határozattal kell őt értesíteni. Az értesítés akkor joghatályos, ha azt az ügyvéd átvette. Egyes esetekben ez a gyakorlatban nyilván nem bevárható. Ezért telefonon vagy e-mailben értesítik a védőt, ami működőképes megoldás, mindkét fél együttműködését igényli az eljárások hatékony lebonyolítása érdekében. Ugyanakkor aggályos lehet, ha az ügyvéd *tájékoztatása csak elviekben valósul meg*, mert például a nyomozó egyet csörrent a mobiltelefonon, majd a hívást eredménytelennek értékelve azonnal helyettes védőt jelöl ki. Gyakori és jelentős probléma, hogy *a kamarai értesítést ugyan megkapja a védő, de a hatóságtól már nem* érkezik meg a kirendelő határozat – tehát jogi értelemben nem jön létre a kirendelés –, és a hatóság később sem jelentkezik „elveszik” az ügy. Olyan esetek is előfordultak, hogy a kirendelt védő rövid úton kereste meg a kirendelő hatóságot a kamarai értesítés alapján, a rendőr részletes felvilágosítást adott az ügyről, a védő kérésére iratküldést ígért, majd többet nem jelentkezett, és a védői feladatok ellátása alóli felmentő határozat sem érkezett a védőhöz.

Gond, hogy ha a hatóság küldi is a védőkirendelésről szóló határozatot, azt *nem kellő időben* teszi, amelynek következtében már nem lesz megfelelő idő az eljárási cselekményen való megjelenésre vagy a felkészülésre. Előfordul, hogy a hatóság egyszerűen *megkerüli a védőki-jelölésre* vonatkozó szabályokat és a kirendelő határozatot követően – akár a kamara értesítésével, akár annak hiányában – maga választja ki a védőt.

A Be. előírja, hogy a területi ügyvédi kamara a védő kijelölését olyan információs rendszer működtetésével végzi, amely *lehetőség szerint biztosítja a kijelölés azonnaliságát és a kijelölt védők tényleges elérhetőségét*. Az azonnaliság jellemzően teljesül, hiszen a kamara szinte kivétel nélkül percekben belül küld értesítést a sorrendben következő ügyvédnek. De a lehetőség szerinti elérhetőség – legalább budapesti gyakorlata szerint – valóban lehetőség maradt, mert egyáltalán nem jelent tényleges elérhetőséget. *Nincs ügyeleti lista, a védő tényleges elérhetősége nem ismert* (kérdés, hogy vajon szabadságon van-e, esetleg beteg vagy nem tud munkaidőn kívüli képviselést vállalni), ezért sokszor olyan ügyvéd kerül kijelölésre, aki nem tud részt venni az azonnal lefolytatandó eljárási cselekményen, így helyettes védőt jelöl ki a hatóság. Ezzel összefügg, hogy *az eljárási cselekmények jelentősebb részét folytatják le „minősített időszakban”*, holott azok egy része valójában lefolytatható lenne hivatali időben is. Az ügyeleti időben történő kirendelés kevésbé valószínűvé teszi, hogy a védő meg tud jelenni az eljárási cselekményen.

A törvényi „ajánlás” ellenére a legnagyobb létszámú budapesti kamara nem tart fenn külön *ügyeleti névjegyzéket*, így a nap és a hét bármely időszakában az általános és egyetlen lis-

táról rendelik ki az ügyvédeket. A tervek szerint felállítanak egy külön ügyeleti listát, amely az általános listának megfelelően, ugyanolyan rendszerben működik, azaz feliratkozási alapon, a soronkövetkező ügyvéd kamara általi kijelölésével. Feltehetően adminisztratív és pénzügyi akadályai lehetnek annak, hogy 2020-ban miért nem lehetséges olyan rendszerek működtetése, amelyek a pusztán listánál fejlettebb módszerekkel dolgoznak, például lehetővé teszik az ügyvéd azonnali be- és kijelentkezését, időszakos feliratkozását vagy azt, hogy a hatóságok legközelebb tartózkodó és ügyeletet vállaló védőt jelöljék ki olyan formában, hogy a kirendelések arányossága is fennmaradjon. A szofisztikáltabb vagy technikai módszerek alkalmazása elősegítené azt, hogy elkerülhető legyen a helyettes védők, a korábbi „házivédős” rendszer irányába történő előretörése. *Ennek következményeként a rendszerbe visszatér a korábbi házivédős rendszer, amelynek jelentős diszfunkcionális elemei vannak.* A másik oldalról problémaként az merül fel, hogy helyettes védőt csupán egy „alkalomra” lehet kijelölni, ennek következtében azonban a terheltnek egy azonos eljárásban számos védője lehet, ha a kijelölt védő hosszasan nem elérhető (mert például beteg), ami viszont a védelemhez való jog másfajta csorbulását eredményezi.

Problémaként merül fel továbbá, hogy a kirendelt védőt nem értesítik automatikusan a *terhelt elérhetőségéről*, így az ügyvédnek a hatósággal kell felvennie a kapcsolatot, hogy véden-ce telefonszámát megkapja, alapvető feladatának eleget tegyen és ügyfelével érintkezessen.

A munkaidőn kívüli kirendelések kérdése:

A rendszer egyik Achilles pontja a már 2011-ben felmerült az „azonnalos” ügyek kérdése a „minősített időszakokban”, azaz munkaidőn kívül történő kirendelések kérdése. Erre akkor a Magyar Helsinki Bizottság javaslata az volt, hogy a kijelölést végző szoftver jelezze, hogy az adott ügyvéd a minősített időszakokban nem vállal kirendelést, így másik ügyvéd választható az automatikus rendszer keretében, nem adva vissza az ügyvéd kijelölésének lehetőségét a „vád” kezébe. *Az „ügyeleti lista” kérdése azonban ma sem megoldott.* Így a kirendelést vállaló kollégák egy része akarata ellenére kénytelen éjszaka vagy hétvégén is dolgozni, vagy a kirendelést akár elvei ellenére visszautasítani, amely esetén a nyomozóhatóság helyettes védőt rendel ki. *A helyettes védő kirendelése már a régi szisztéma szerint történik, azaz ismét ahhoz a helyzethez jutottunk, hogy a vád választja ki a védelmet, amely rendszerint nem jelenti a terhelt alkotmányos jogainak érvényesülését, így kerülendő.*

2.1.3. Minőségbiztosítás – általános és egyéni

Az egyéni minőségbiztosítási funkciót a területi kamara látja el *afegyelmi jogkörén* keresztül, így például a kamara fegyelmi jogkörben eljárhat az ügyvéddel szemben, ha a terhelttel nem veszi fel késelem nélkül a kapcsolatot.

A nyomozati szakban elsősorban a nyomozóhatóság és a terhelt van abban a helyzetben, hogy az ilyesfajta mulasztásokat a kamarának jelezhetné. Ez azonban – különböző okokból

– sem az egyiktől, sem a másiktól nem várható. A nyomozóhatóság tagjának nyilvánvalóan nem elsődleges érdeke a hatékony védelem biztosítása, ezért feltehetően csak kivételes esetekben jelzi a védő mulasztását a kamarának. A terhelt helyzete bonyolultabb. Azok a terhelték, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy védőt hatalmazzanak meg, általában a szegény, iskolázatlan rétegekből kerülnek ki, érdekvégyesítő képességük is alacsony. Ráadásul a terheltnek nincs alanyi joga új védő kirendelésének kérésére. Az törvény szerint a hatóság a kirendelt ügyvédet a kirendelés alól felmentheti, ha a terhelt alapos okkal kéri a felmentését. A kérelemről az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozóhatóság dönt, amely előtt az eljárás folyik. Előállhat tehát az a helyzet, hogy a terhelt új védő kirendelését kéri, azonban a hatóság e kérésnek nem tesz eleget, a terhelt tehát olyan védővel kénytelen folytatni az eljárást, akit bepanaszolt, akivel szemben fellépett a hatóság előtt. Az is érthető, hogy a terheltnek adott esetben elegendő az ellene folyó eljárás, nem kíván újabb „frontot” nyitni. Összességében tehát nem csodálkozhatunk, hogy azok a terhelték, akik esetleg tisztában is vannak ezen jogukkal, nem kockáztatják meg a panasztételt. Kirendelt védő tehát bármelyik ügyvéd lehet, az is aki soha nem foglalkozott büntetőjoggal. Nem belépési feltétel a minimális szakértelem és a szakmai képzés sem. Az ügyek ellátásának módját senki nem ellenőrzi, nincs – egyelőre – kifejezett képzési kötelezettség a kirendelt védők számára.

Ennek eredményeként a tényleges egyéni minőségbiztosítás hiányzik a magyar rendszerből. Ideális esetben a minőségbiztosítási rendszert egy független, főszabály szerint ügyvédekből álló testület végezhetné, amely számszerűsített formában és tartalmilag is mérhetné a védői teljesítményt. A bírói és ügyészi rendszerben is sor kerül a munkatársak teljesítményértékelésére, miért éppen az ügyvédi szakma lenne ez alól kivétel? *Az általános minőségbiztosítás a rendszer egészének figyelemmel kísérését, a rendszer működésére vonatkozó adatok szisztematikus gyűjtését és elemzését, a rendszer működésének értékelését jelenti.* Noha ez a funkció tenné lehetővé, hogy megítélhető legyen: betölti-e a kirendelt védői rendszer azt a szerepet, amelynek érdekében működtetik, *ezt a feladatot egyetlen szerv sem látja el Magyarországon.* Tény, hogy a kirendelési rendszerben érintett szervezetek, így elsősorban az ügyvédi kamara – legalábbis a Budapesti Ügyvédi Kamara – és a rendőrség, ügyészség időről időre egyeztetni a felmerült nehézségeket, ugyanakkor a rendszer átfogó, szisztematikus és rendszeres ellenőrzésére nincs intézményesített mechanizmus vagy módszertan.

2.1.4. Költségvetési funkció

Az egyes eljárási szakaszokban a tényleges kifizetéseket is más és más szerv teljesíti attól függően is, hogy mely hatósági szerv járt el, ezért például nem létezik a nyomozati, ügyészi és bírósági szakot is felölelő összesített kimutatás az egy adott évben kirendelt védői díjakra és költségekre kifizetett összegről. Vagy ha az elmúlt években ezt létre is hozták, az nem elérhető, átlátható vagy nyerhető belőle adat a szakma számára. Tudomásunk szerint az eljárásban résztvevő *egyes szerveknél sem áll rendelkezésre könnyen kezelhető, naprakész kimutatás az*

általuk kirendelt védők számára teljesített kifizetésekről, a díjak és az úti-, másolási és egyéb költségek szétszálazása pedig közel lehetetlennek mutatkozik számukra. Arra nézve sem áll rendelkezésre kimutatás, hogy mennyi előlegezett költség folyik vissza a terheltek által visszafizetett büntügyi költség révén. Így a rendszer összköltségvetése teljességgel tervezhetetlenné válik. *A rendszer bekerülési költsége tehát továbbra sem ismert, így nem is tervezhető.* Részleges megoldást jelentene, *ha egyetlen szerv teljesítené a kifizetéseket, amely egyben adatgyűjtés is végezne,* és akkor az egységesség alapján könnyebben lehetne információkat kapni.

2.2. Költségkezdvezmény diszfunkcionális működése

A védelemhez való jog nemzetközi és alapjogi kérdés. Ebben gyökeredzik az is, hogy a Be. nemcsak a büntetőeljárás szempontjából kiszolgáltatott személyeknek rendel védőt, hanem azoknak is, akik *rossz anyagi helyzetben élnek: a védelem nem lehet anyagi helyzet kérdése.* Ha valaki szegény, akkor magának kell indítványoznia a védő kirendelését. Kötve hiszem, hogy a terhelti tájékoztató érthetetlen nyelvezete és számos tájékoztatása között *megérti a terhelt,* különösen, ha nem képzett, hogy joga van ügyvédet kérni. Emiatt a feltevések szerint elvéteve találkozunk olyan esettel, hogy a hatóság szociális alapon rendelt volna védőt a terheltnek. Ha valamilyen kötelező ok alapján rendel védőt a hatóság, a terheltnek akkor is lehetősége van *a jogi segítségnyújtó szolgáltatótól kérnie,* hogy a kirendelt védő díját az állam fedezze, mert maga rászoruló. Ha a védő van is olyan tisztességes, hogy tájékoztatja a védencét erről a lehetőségről, és odaadja neki a kérelmi lapot, feltehetően a terhelt akkor sem tudja majd kitölteni a formanyomtatványt és benyújtani a szükséges igazolásokat.

Azaz az állam csupán formálisan biztosítja a költségkezdvezmény jogát a terheltnek, a védő rászorultsági alapon történő ingyenes igénybevétele minden bizonnyal csak illúzió marad.

3. Összefoglalás

A kirendelt védői rendszer jelentős és pozitív változáson ment keresztül. A kirendelési mechanizmus jogszabályi szinten nem hagy kívánnivalót maga után. *A hiányosságokat a gyakorlat szintjén ki lehet küszöbölni.* Ha erre van döntéshozói akart és az érintett szervek ebben aktívan közreműködnek. A hiányosságok kiküszöbölése ezen túlmenően csak akkor lehetséges, ha a büntető igazságszolgáltatási szervek működése a kirendelések tekintetében átlátható, azaz lapot biztosít a *minőségbiztosítási rendszer* kialakítására.

A kirendelt védői rendszert nem szabad úgy tekintenünk, mint a büntető igazságszolgáltatási rendszer mostohagyermekét. A kirendelés azoknak az embereknek a *jogvédelmét hivatott megteremteni, akik a leginkább kiszolgáltatott helyzetben vannak,* mert saját érdekérvényesítő képességük alacsony, anyagi helyzetük pedig nem engedi meg, hogy megve-

gyék maguknak a jogi szolgáltatást. *Tehát ez egy szolidaritási kérdés.* Igenis, a társadalom és a jogalkotó kötelezettsége, hogy a lehető legmagasabb szintű szolgáltatást biztosítsa a hátrányos helyzetű állampolgárainak. Hasonlóan például a hajléktalanellátáshoz: nem elegendő és nem engedhetjük meg magunknak, hogy az emberek koszos helyeken, tömegszállásokon aludjanak, hanem emberhez méltó lakhatást kell számukra biztosítanunk. Ugyanez a helyzet az egészségügygel. Analóg a kirendelt védői rendszer is. A kirendelésekben szerepet vállaló ügyvédek minden tisztelet megillet. Fontos, hogy megkapják azt a díjazást és elismerést, ami ezért a nehéz munkáért tisztességesen jár. Ugyanakkor *nem engedhetjük meg magunknak és nekik sem, – hiszen akkor az előzőket nem követelhetjük – hogy csupán formálisan lássák el a feladatukat.*

Felhasznált Irodalom

- Bánáti János:* Szabadságkorlátozások, In: Fundamentum. 2005/2.sz., Budapest
- Fenyvesi Csaba:* A védőügyvéd: a védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról, Budapest–Pécs, 2002, Dialóg Campus Kiadó
- Kádár András Kristóf – Tóth Balázs – Vavró István:* Védtelenül – Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára, Budapest, 2007, Magyar Helsinki Bizottság, elérhető: <https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Vedtelenul.pdf>.
- Kádár András Kristóf:* A vétkesség vélelme: sérelmes bánásmód és védői tevékenység az előzetes letartóztatásban lévő terheltek ellen folyó eljárásokban, 2004, Budapest, Magyar Helsinki Bizottság
- Szabó Zsolt – Szomor Sándor:* Fegyveregyenlőség. In: Rendészeti szemle, 2007/3.sz., Budapest Jogszabályi hivatkozások
- 1976. évi 8. törvényerejű rendelet* az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.
- A büntetőeljárás során és az európai* elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelve *A gyanú árnyékában.* Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesülé-séről, Budapest, 2009 Magyar Helsinki Bizottság, elérhető: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/A-gyanu-arnyekaban-final1.pdf.
- A kirendelt védővel* nem rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése a büntetőeljárás nyomozási szakaszában. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése, 1996.

Artico, 6697/74, Judgment of 13/05/1980

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény, lásd: 1993. évi XXXI. törvény.

Előrehozott büntetés: rendőrségi fogdák – fogvatartottak a rendőrségen, Budapest, 1997,

Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet – Magyar Helsinki Bizottság

Kamasinski, 9783/82, Judgment of 19/12/1989

DR. NAGY LÁSZLÓ TIBOR

osztályvezető, tudományos főmunkatárs,

Országos Kriminológiai Intézet

A GARÁZDASÁG MEGÍTÉLÉSÉNEK NEHÉZSÉGEI A BÜNTETŐ-IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

A garázdaság bűncselekménye évtizedek óta büntető jogrendszerünk része, valójában mégsem tekinthető klasszikus tényállásnak és mind a mai napig számos jogértelmezési kérdést vet fel. Büntető és kihágási jogszabályaink korábban különböző helyeken szankcionáltak garázda jellegű cselekményeket. A garázdaságot a *Csemegi-kódex*¹ sem ismerte, ugyanakkor több tényállása rendelt büntetni felháborodást kiváltó, megbotránkoztató cselekményeket. Így például megemlíthető a szemérmert sértő cselekmény nyilvános elkövetése általi *közbotrányokozás* (249. §), vagy az *állam által elismert vallás megtartásának megzavarása, megakadályozása, illetve az ezeken történő közbotrányokozás* (190-192. §), leginkább pedig a *magánosok elleni erőszak* (175-177. §).

A garázdaságot önálló bűncselekményként csak az 1955. július 1-jén hatályba lépett 1955. évi 17. sz. tvr. 7. §-a pönalizálta, amely szerint „*Büntettet követ el és egy évig terjedhető börtönnel büntethető az, aki a társadalmi együttélés szabályait semmibe véve garázdálkodik, vagy olyképpen zavarja a közrendet, hogy garázda magatartásával nyilvános botrányt, felháborodást vagy riadalmat okoz*”. A minősített esetet – két évig terjedhető börtönbüntetéssel fenyegetve – az valószínűleg meg, aki cselekményét a rend helyreállítása iránt intézkedő hivatalos személy felszólítása ellenére sem hagyta abba vagy büntetésének kiállításától öt év még nem telt el. A kodifikáció megvalósulását általános elismerés övezte, mondván, „*a garázdaság kifejezett büntetőjogi értékelésével lehetővé vált, hogy most már nevén nevezzük a gyermeket és nem közvetve, kerülő utakon, hanem közvetlen, nyílt támadást indítsunk a garázda elemek ellen a büntető igazságszolgáltatás területén*” (Erdész, 1958, 56).

A tényállás megkonstruálásának szükségességét büntetőjogászaink jogi és politikai aspektusból is igyekeztek alátámasztani. A leggyakrabban hangoztatott *jogi érvként* azt hozták fel, hogy a korábban hatályban lévő jogszabályok nem tudták közvetlenül, a maguk teljességében megragadni és a büntetőjog eszközeivel megvédeni a garázdasággal sértett jogtárgyat

(Fadgyas 1970, 182); az egyes törvényi tényállások közötti „légüres térben” büntetlenül fordulhattak elő azok a garázda jellegű magatartások, amelyek a különböző jogszabályok eléggé pontosan meghatározott elemeit nem merítették ki (Békés 1955, 329). *Politikai szempontból* a garázdaság megalkotását a megváltozott társadalmi viszonyokkal, az új közösségi erkölcs-csel indokolták (Demeter 1964, 60), valamint hangsúlyozták osztálytartalmát és a szocialista együttélési viszonyokat védő hatékony eszköznek tekintették (Erdész 1958, 48). Ezen túlmenően természetesen nem szabad megfeledkezni a *szovjet példa* hatásáról sem, hiszen a szovjet-orosz Btk. már 1922-ben megkonstruálta a garázdaság tényállását.

Hazánkban a garázdaság 1955-ben bűncselekményként történt pönalizálása óta mind törvényi megfogalmazásában, mind a jogalkalmazási gyakorlatban számos jelentős változás történt, amely szükségképpen tükrözte az aktuális társadalmi-politikai-kulturális viszonyokat, időszakonként komoly mértékben fellángoló jogirodalmi vitákat is kiváltva. Ezt figyelembe véve valójában meglepőnek tűnik, hogy a tulajdonképpen szovjet példa alapján megkonstruált, a szocialista büntető jogalkotás egyik klasszikus produktumának tekinthető tényállás túlélte a rendszerváltás utáni, a büntető jogszabályokat is radikálisan érintő jogszabály-változtatási dömpinget, sőt új Büntető Törvénykönyvünknek² is immanens részét képezi.

A garázdaság jelentőségét, gyakori előfordulását mutatják a *kriminálistatisztikai adatok*: 2018-ban az összes regisztrált bűncselekmény 4,7%-a (9368) volt garázdaság, a regisztrált bűnelkövetőknek pedig 9,7%-a (10.704) garázdaságot valósított meg. A regisztrált elkövetők aránya azért jóval magasabb, mert a garázdaságnál gyakori a többes, nem ritkán csoportos elkövetés, valamint a felderítés és a nyomozás eredményesség is átlag feletti.

A garázdaság, garázda kifejezések a köznyelvben is általánosan elfogadottak, használtak, nyelvünkben történő megjelenésük óta azonos tartalmat hordoznak. Az első hiteles forrás, amelyben felbukkant a garázda szó, egy *1375-ös oklevél*. Ebben melléknévként szerepel és békétlenkedő, durva, erőszakos magatartásút jelent. A garázdaság valójában azok közé az empirikus fogalmak közé tartozik, amelyek a köztudatban viszonylag pontosan körülhatárolva élnek, de egzakt jogelméleti meghatározásuk rendkívül nehéz helyzetet ró a tudományra.

A garázdaság bűncselekménnyé nyilvánítását követően hamarosan komoly problémák merültek fel, míg ugyanis a különös részi tényállások jellemzője, hogy az elkövetési magatartásokat meglehetősen pontosan körülírják, addig ez a garázdaság esetében nem történt meg. A jogalkalmazási nehézségeket jól mutatja, hogy a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma 1956 májusában hét, kizárólag a garázdasággal foglalkozó állásfoglalást (141-147 BK) volt kénytelen közzétenni.

2 2012. évi C. törvény

1960-ban létrejött a *szabálysértési alakzat* is, miszerint szabálysértésnek minősült a garázdaság – valamint a közveszélyes munkakerülés és az üzletszerű kéjelgés, – ha az eset összes körülményeire (különösen az elkövetés módjára és az elkövető személyi körülményeire) tekintettel a cselekmény kisebb jelentőségű.³ Az elhatárolás ennyire elvont, általános szintje mindenképpen a kodifikáció bizonytalanságát tükrözte.

Az 1961. évi Btk. új tényállása szerint garázdaságot követett el: *„Aki nyilvános helyen olyan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, avagy nem nyilvános helyen tanúsított közösségellenes magatartásával másokban megbotránkozást vagy riadalmat kelt, ha súlyosabb büntetést nem valósult meg, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*⁴

Jelentős változás, hogy a garázdaság *szubszidiárius bűncselekmény lett*, így megállapítására már csak akkor kerülhetett sor, ha egyéb, súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg. Az alapeset továbbra is két fordulatot tartalmazott, de az 1955-ös megoldáshoz képest egészen más jelentéssel. Az elkövetési magatartás első változata, a nyilvános helyen történő garázdálkodás alaki, míg a második eset, a nem nyilvános helyen való végrehajtás eredmény bűncselekményként került kodifikálásra.

Az 1978. évi Btk.-ban végre megtörtént egy objektív ismérv beiktatása, mivel a garázdaság bűncselekménye már csak kizárólag – akár dolog, akár személy elleni – *erőszakos* elkövetés esetén valósulhatott meg. Ugyancsak a garázda magatartások pontosabb elhatárolásának szándéka vezette a jogalkotót, amikor a *közösségellenes* szó elé a *kihívóan* jelzőt is beiktatta. Hogy ez mennyiben járt sikerrel, az más kérdés. Azonban míg az egyik oldalról az erőszak megkövetelése némileg szűkítette a tényállást, addig másfelől tágult a cselekményi kör, ugyanis a garázdaság az elkövetési helytől függetlenül formális, alaki bűncselekmény lett, eredmény bekövetkezésére nincs szükség, elégséges feltétel lett pusztán a megbotránkozás vagy riadalom veszélye.

A 2009. február 1-jén hatályba lépő – a közrend, valamint az igazságszolgáltatás működésének védelme érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról címet viselő – 2008. évi LXXIX. törvény a garázdaság tényállását is több tekintetben módosította. Új minősítő körülményeket vezetett be, egyúttal minden korábbinál súlyosabb – öt évig terjedő szabadságvesztést jelentő – szankciót írt elő, ha a bűncselekményt csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva, vagy nyilvános rendezvényen követik el. Emellett az elkövetési magatartás tekintetében – az erőszakos magatartás egységes megítélése céljából, a bűncselekményi tényállást az (5) bekezdéssel kiegészítve – értelmező rendelkezést alkotott. Így törvényi előírást nyert, hogy *„E § alkalmazásában erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.”*

3 1960. évi 14. sz. tvr. 1. §

4 1961. évi V. törvény 219. § (1) bek.

Hatályos új Büntető Törvénykönyvünk a garázdaság alapeseti tényállását tekintve nem hozott változást.⁵ A törvény indokolása ugyanakkor megállapította, hogy „*A garázdaság csak kirívóan közösségellenes erőszakos magatartás tanúsítása esetén valósítható meg, amely alatt a társadalmi együttélés szabályaival való szembehelyezkedést értjük.*” Arra hivatkozással, hogy a garázdaság minősített esetei – habár szubszidiárius bűncselekményről van szó – túlszabályozottak, és akár öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetettek, az egyszerűsítés és ésszerűsítés jegyében megtörtént a minősített esetek újraszabályozása. Ez alapján a garázdaság ismét legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel lett büntethető.

A garázda bűncselekmények megítélésével kapcsolatos problémák kezelését illetően az új Btk. sem jelentett előrelépést, a korábban jelentkező ellentmondások napjainkban is folyamatosan érzékelhetőek és jelen vannak. Úgy vélem, a jogalkalmazás során a garázda magatartások megítélésével kapcsolatosan a legkomolyabb dilemmát a *kihívó közösségellenesség* megállapítása okozza. E határozatlan jogfogalom a garázdaság szubsztanciális elemének tekinthető, hiszen ennek hiányában még a garázdaság szabálysértési alakzata sem valósul meg. Mivel a jogalkotó gyakorlatilag a jogalkalmazásra bízta a fogalom értelmezését, nem véletlen, hogy annak gyakran eltérő explikációjára kerül sor. Hornyák Szabolcs szerint is „*A garázdaság tényállásának „kihívóan közösségellenesség” eleme sérti a jogbiztonságot. A kihívóan közösségellenesség megállapítása a jogalkalmazásban meglehetősen esetleges, gyakorlatilag az eljáró szervek diszkrécióján múlik, hogy sor kerül-e a büntetőjogi felelősségre vonásra. A tényállási elem határozatlansága emiatt jogbiztonsági problémákat vet fel, amely szintén azt erősíti, hogy az ilyen jellegű cselekmények bűncselekményként való megítélése nem tartható*” (Hornyák 2010, 196).

A *Kúria 23/2014. számú büntető elvi határozata* foglalkozott a garázdaság megállapíthatóságának egyes kérdéseivel. Így kinyilvánította, hogy „*Közterületen tanúsított bármely, a közelben tartózkodó személyek által észlelhető erőszakos magatartás alkalmas megbotránkozás (felháborodás, megütközés, megrökönyödés) vagy riadalom kiváltására. A garázdaság vétségének tényállásszerűségéhez megkívánt kihívó közösségellenesség azt jelenti, hogy a tanúsított magatartás a környezetre gyakorolt hatása révén közvetlenül és durván sérti vagy sértheti a közösség nyugalalmát. A garázda magatartást tanúsító elkövető felismeri, hogy cselekménye a közösség nyugalomának felindulására alkalmas, ám tettét a közösségi érdek leplezetlen semmibevetelével hajtja végre. Az elkövető által kifejtett erőszakos magatartás esetleges belső, személyes indítéka a garázdaság megállapíthatóságát nem zárja ki, mert a közösségi érdekekkel történő nyílt szembeszegülés a személyes motívumból fakadó cselekményben is megjelenhet.*” Ennek ellenére az utóbbi időben is több ellentmondásos ítélet született a kihívó közösségellenesség tényállási elemének eltérő értelmezése következtében. Példaként említhető meg az alábbi két bírósági határozat:

⁵ 2012. évi C. törvény 339. § (1) bek.

„Nem minden erőszakos és másokban megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas cselekmény tekintendő kihívóan közösségellenes magatartásnak. Gyakran hiányzik a kihívó közösségellenessége az olyan cselekményeknek, amelyek kölcsönös vitatkozás során, annak kereteit túl nem lépő becsületsértésben, esetleg könnyű testi sértésben nyilvánulnak meg, avagy például szűk családi körben kerülnek elkövetésre.”⁶

„Garázdaság vétségét követi el, aki nyilvános szórakozóhelyen poharakat vagdos a földhöz és a személyzetet szidalmazza. Ez a viselkedés dolog elleni erőszakkal járt, ezért erőszakos természetű, s olyan öntörvénnyű, kötekedő magatartás, amely a közösségi együtt-tartózkodás szabályainak nyílt semmibe vételét fejezi ki, tehát kihívóan közösségellenes is.”⁷

Nem vitás, a jogalkalmazók is érzékelik az ellentmondásokat, az egységes jogértelmezés hiányát, különösen a kihívó közösségellenesség tényállási elemének eltérő megítélése következtében. Ez például arra sarkalta a Vas Megyei Főügyészséget 2018-ban, hogy a kérdéskör kutatását kezdeményezze az Országos Kriminológiai Intézetben. A kutatás során szakmai kerekasztal-beszélgetés megrendezésére is sor került a kérdéskörben járatos ügyészek és bírák részvételével.⁸ Az interaktív rendezvényen számos problematikus kérdés, felvetés került terítékre, így többek között a következők: a többlakásos társasházak (panelek) közösségi tereiben, tipikusan a zárt lépcsőházakban kialakult erőszakos magatartásba torkolló szomszédok közötti viták, valamint a szűk családi körben, illetve a belátható/nem belátható udvarokon megvalósult esetek megítélése; az egymozzanatú, pillanatnyi indulatból fakadó cselekmények; szét lehet-e választani a kihívó és a közösségellenes fogalmakat, mit jelent a közösség, illetve a zárt közösség, a társadalmi normák, a társadalom tűrőképességének figyelembevétele, a mikroközösségek erkölcsi normái, szokásai stb. Végső soron az nyert megállapítást, hogy a bírósági gyakorlat ellentmondásos és inkább enyhülő tendenciát mutat, különösen a kihívó közösségellenesség fogalmának meghatározása körében, amelynek kritériumai továbbra is meglehetősen flexibilisek.

A juriszdikció bizonytalanságát jelzi, hogy kisértetiesen hasonló cselekmények minősülnek az igazságszolgáltatás során hol garázdaságnak, hol egyéb bűncselekménynek vagy szabálysértésnek, illetve adott esetben az eltérő értelmezések következtében nem történik elmarasztalás. Úgy vélem, szükséges a túl szélesre tárt keretek összébb zárása, a felhígult, parttalan tényállás szűkítése, egyértelműbb behatárolása. A nullumcrimenet nulla poena sine lege alkotmányos alapelvéből következő fontos kritérium a határozatlan büntető törvény és szankció tilalma, azaz a törvénynek pontosnak kell lennie (Domonkos 2008, 109). E követelmény

6 BH2015. 52.

7 BH2016. 297.

8 „A kihívó közösségellenesség értelmezése a bírói gyakorlatban” c. szakmai kerekasztal beszélgetés. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018. október 17. A rendezvényen 14 ügyész és 10 bíró vett részt az OKRI képviselői mellett.

érvényre juttatása napjaink büntetőjogi kodifikációjának is hangsúlyozottan obligatórius szempontjai közé tartozik.

Természetzerűleg felmerül a kérdés, hogy de lege ferenda milyen megoldások képzelhetőek el a jelzett problémák kiküszöbölésére, csökkentésére. Álláspontom szerint a szabálysértési alakzat megfelelőnek tekinthető, amely alkalmas arra is, hogy a bűncselekményi tényállás szűkítése során magába foglaljon olyan eseteket, amelyek egyéb bűncselekmények tényállását nem merítik ki. Ezzel kapcsolatosan erősen megfontolandónak és támogathatónak tartom Bócz Endre javaslatát, aki szerint megoldást jelenthetne, *„ha azok a büntetőjogilag tényállásszerű cselekmények, amelyeknek a büntetést érdemlősége a büntetőjogi mértékrendszerben – tehát más bűncselekmények általában igazságosnak tartott büntetéséhez viszonyítva – jelentéktelen, és ezért megbüntetésük felesleges, átkerülnének a szabálysértési hatósághoz. Ezt a döntést az ügyésznek kellene meghoznia; ő állapítaná tehát meg egyrészt a büntetőjogi tényállásszerűséget, másrészt azt, hogy a vádemelés felesleges”* (Bócz 2004, 31). Hiszen, amint Bócz Endre a garázdaságra vonatkozó példát is felhoz: *„Az a garázdaság, amely csekély mértékben erőszakos és ezért vétségként jelentéktelen a büntetést érdemlősége, a rendzavarások között viszonylag súlyos megítélésre tarthat számot”* (Bócz 2004, 31).

A következőkben, a diszpozíció precízebbé tétele érdekében bemutatok néhány lehetséges megoldási javaslatot, amelyek célja egyfelől az előre kiszámíthatóság, a jogbiztonság garantálása, másfelől az, hogy garázdaság bűncselekménye címén valóban csak a közrendre, köznyugalomra komolyabb veszélyt jelentő cselekmények nyerjenek elbírálást.

a) Csak csoportos, illetve meghatározott számnál nagyobb többes elkövetés valósíthatja meg a garázdaságot.

Megfontolandó példának tűnik e szempontból a Csemegi-kódexben pönalizált, már említett, *magánosok elleni erőszak*. E megoldás előnye, hogy az egy-két személy által megvalósított, kevésbé félelemkeltő cselekményekkel szemben, a valóban fajsúlyosabbnak tekinthető – jelenleg minősített esetet képező – csoportos akciók nyernének csak büntetőjogi értékelést. Kevesebb elkövető esetén, komolyabb kár vagy sérülés okozásakor természetesen fennállna a büntetőjogi felelősség rongálás vagy testi sértés okozása miatt, ilyen eredménnyel nem járó, garázda jellegűnek tekinthető esetekben pedig minden bizonnyal elegendőnek tűnik a garázdaság szabálysértéséért történő felelősségre vonás.

b) A tényállás szűkítése kizárólag a személy elleni erőszakos cselekményekre.

Dolog elleni támadások esetén ugyanis legtöbbször kár is keletkezik, így rongálás miatt lehet az elkövetőt szankcionálni. A kevés fennmaradó, dolog elleni támadással kárt nem okozó, vagy a saját tulajdonban álló dolgot rongáló magatartást pedig adott esetben szabálysértésként lehetne értékelni. E javaslat elfogadása azzal a pozitív hatással is járna, hogy a garázdaság bűncselekménye „igazi” erőszakos bűncselekménnyé válna, valóban szervesen tar-

tozna az ezáltal „vegytisztává” váló erőszakos bűnözés kategóriájába, hiszen a többi odatarozó deliktum is kizárólag személy elleni erőszakos magatartással követhető el. Így a bűncselekményi alakzat Janus-arcúságának megszűnésével együtt „hivatalosan” is erőszakos bűncselekményeknek lehetne nevezni a jelenlegi, kényszerűségből kissé erőltetettnek tekinthető „erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények” elnevezésű kategóriát. A már említett szakmai kerekasztal beszélgetésen – kérdőíves felmérés alapján – a jelenlévő jogalkalmazó szakemberek a garázdaság tényállásának megváltoztatását illetően leginkább ezt a megoldást preferálták.

c) Materiális bűncselekmény konstruálása.

A magatartás következményeit illetően tehát ne legyen elegendő a megbotránkozásra vagy riadalomra való alkalmasság, a veszélyeztetés, hanem ezek valamelyikének, mint eredménynek ténylegesen be is kelljen következnie. E – korábban részben már alkalmazott – koncepció ellen szól az, hogy bizonyos esetekben aránytalan nehézséget jelentene, vagy szinte megoldhatatlan volna olyan tanúk felsorakoztatása, akik bizonyítékkul szolgálnának a megbotránkozás vagy riadalom bekövetkezésére, másrésről pedig előtérbe kerülne szubjektív értékítéletük a köznyugalom objektív oltalmazásának szempontjával szemben.

d) Elkövetési motívum tényállási elemmé tétele.

E megoldás elvileg jól szolgálhatná, hogy valóban csak a ténylegesen durva, a közösséggel gátlástalanul szemben álló cselekmények minősüljenek garázdaságnak, figyelembe kell venni azonban, hogy ez az esetek zömében szinte kilátástalan nyomozati, bizonyítási terhet jelentene. A gyakorlatban történő alkalmazásának kísérlete már a korábbiakban sem volt sikeres. Minden bizonnyal az elkövetők arra hivatkoznának, hogy semmiképpen sem valamilyen garázda indítóok, hanem kizárólag személyes motívum játszott szerepet cselekményük elkövetésében, amit nehéz lenne megcáfolni (végső esetben akár arra is hivatkozhatnának, hogy összetévesztették a sértettet haragosukkal).

e) A garázdaság bűncselekményi tényállásának eltörlése.

E meglehetősen radikálisnak tűnő lehetőség sem rengetné meg véleményem szerint a közbiztonságot, valójában nem jelentene dekriminalizációt, hiszen alig van olyan cselekmény, amely a garázdaság hinterlandjaként ne merítené ki valamely más bűncselekmény vagy szabálysértés tényállását is egyszersmind. A garázda jellegű elkövetést pedig a büntetés kiszabása során lehetne súlyosító körülményként értékelni, vagy esetleg egyes bűncselekmények minősített esetei közé felvenni. E véleménnyel ért egyet Hornyák Szabolcs is, akinek határozott álláspontja szerint „a garázdaság, mint bűncselekmény felett eljárt az idő” (Hornyák 2010, 173).

Álláspontom szerint a legmegfelelőbb megoldás a fenti a) és b) pontban vázolt változtatás egyidejű alkalmazása lenne, amely leginkább megfelelne a törvényhozó kinyilvánított akaratának, valamint hatékonyan szolgálná az egységes jogalkalmazást, kielégítené a konzekvensebb jog-összehasonlítás, a tudomány és a tiszta kriminológiai-kriminálstatistikai csoportképzés szempontjait is. Ebben az esetben a csoportos elkövetés megszűnne, mint minősítő körülmény, mivel az alapeseti tényállás részévé válna.

Úgy vélem, a téma nem tekinthető lezártnak, azt a jövőben is célszerű napirenden tartani, a tudományos diskurzus mellett mind a jogalkalmazói továbbképzések során, mind esetleg jogegységi határozat vagy kodifikációs változtatások megfontolása céljából.

Felhasznált Irodalom

Bakóczy Antal: A garázdaság néhány kérdéséről. *Belügyi Szemle*, 1960/10.

Békés Imre: A garázdaság. *Magyar Jog*, 1955/11.

Bócz Endre: A jelentéktelen súlyú bűncselekmények kezeléséről. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2004/2.

Demeter Vilmos: A garázdaság. *Magyar Jog*, 1964/2.

Domokos Andrea: A büntetőpolitika változásai Magyarországon. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2008.

Erdész László: A garázdaság büntette a szovjet és a magyar jogban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958.

Fadgyas András: A garázdaság büntette a gyakorlatban. In: Gödöny József (szerk.):

Kriminalisztikai Tanulmányok 8. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 182-208. o.

Hornyák Szabolcs: A köznyugalom elleni bűncselekmények. PhD értekezés, Pécs, 2010.

<https://old.ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hornyak-szabolcs/hornyak-szabolcs-vedes-ertekezes.pdf>

DR. SIVADÓ MÁTÉ

egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem

VIETNÁMI DROGMAFFIA MAGYARORSZÁGON

Absztrakt

A 2000-es évek második felében nagy mennyiségű és rendkívül jó minőségű marihuána jelent meg először a budapesti, majd az egész hazai drogpiacon. Egyértelműnek tűnt, hogy új szereplők jelentek meg a drog üzletben. A felderítő munka igazolta, hogy nagy számban érkeztek vietnámi állampolgárok hazánkba, akik nagy mennyiségben termesztik a marihuánát.

Az információk beszerzése után megkezdődhetett a felderített termesztőhelyekre való rendőrségi kiszállás, házkutatás, lefoglalás. A magyar hatóságok korábban soha nem találkoztak ilyen méretű indiai vadkender ültetvényekkel. A felderítés, nyomozás, vádelőkészítés végül egy sikeres büntetőeljárást eredményezett nagyszámú elkövető szabadságvesztésre ítéelésével majd kiutasításával, jelentős mennyiségű kábítószer lefoglalásával. Az eljárás utóélete miatt azonban mégsem beszélhetünk valódi sikersztorriról.

1. Bevezetés

Publikációmban be kívánom mutatni, hogy a 2010-es években hogyan vette át a hazai marihuána termesztést és terjesztést egy vietnámiakból álló bűnelkövetői csoport. Felvázolom, hogy milyen nemzetiségű személyek és hogyan kapcsolódtak a bűncselekmények elkövetéséhez. A munkából kiderül, hogy szerez befolyást egy új csoport a marihuána kábítószer kínálati piacán, majd pedig a hatóságok hogyan számolják fel állásaikat. Az eredményesen folytatott büntetőeljárás utóéletéről is beszámolok. Mint ahogy arról is, hogy a sikeres eljárás mennyire kevés valós eredménnyel járt a magyar drogpiacon. A következtetések keretében a tényleges eredménytelenség okait mutatom be, illetve felvetek egy alternatívát.

2. Vietnamiak által elkövetett kábítószerterjesztés rövid története

Magyarországon az 1990-es évek végén kezdtek vietnami állampolgárok „tömegesen” kábítószer terjeszteni legálisan folytatott üzleti tevékenységük mellett, ami elsősorban ruha- és illatszer kereskedelem volt. Először heroint értékesítettek. Jellemzően csak az utcai dírekek kerültek a hatóságok látókörébe, a magasabb szinten lévő elosztók nem. Néhány gramm, esetleg néhány 10 gramm volt a lefoglalt heroin mennyisége egy-egy árusítónál. 2006-tól nagymértékben elszaporodtak az ún. „kínai piacok” környékén a heroin terjesztő vietnamiak, akikkel párhuzamosan megjelentek a heroin függő személyek által elkövetett járulékos bűncselekmények. Az alacsony szintű eladók mellett idővel a rendőrség látókörébe került több vietnami kábítószer kereskedő, szervező is.

A felderítés során a hatóságok előtt kirajzolódott több vietnami nemzetiségű személyekből álló szervezett bűnözői csoport. A közösségek hierarchiája, a bűnszervezetre jellemző ismérvekkel rendelkezett. Jó kapcsolatot alakítottak ki más Magyarországon élő, elsősorban török, arab és albán nemzetiségű csoportokkal. A nyomozás adatai szerint a kábítószer közúton Törökországból Bulgárián és Románián keresztül csempészték Magyarországra.

A hatóságok látókörébe került egy Törökországban tartózkodó személy, aki heroint csempésztett rendszeresen Magyarország területére, aki egyben legális szállítványozással foglalkozó üzletember is volt. A beszerzett információk alapján a kábítószer egy vietnami állampolgár, L. T. H. N. rendelte meg. Azt közúton az ún. „Balkáni- útvonalon” kívánták az országba becsempészni. A kábítószer parfümszállítmány közé rejtették. A kábítószer csempésző gépkocsit egy bolgár nemzetiségű férfi vezette, akinek személyazonosságát a rendőrség elfogását követően

1. számú ábra:

A heroin útja Törökországtól Magyarorszáig (NNI jelentés, 2011)

2. számú ábra:

A „diplomácia mentességű” gépkocsi (NNI jelentés, 2011)

megállapította. A kábítószer csempésző személygépkocsi Budapestre érkezését követően megállapítást nyert, hogy az Bulgária diplomácia testületének felségjelzésével volt ellátva. A személygépkocsi Budapest, XIX. kerületében egy vietnami étterem előtt parkolt le és ott annak csomagteréből a sofőr, valamint az étterem alkalmazottjai megkezdték a kipakolást. Amikor a csomagtartó tartalmának egy részért az étterem raktárhelyiségébe bepakolták az elfogásra is sor került.

Az elfogást követően lefoglalásra került az autó csomagteréből 4 kg heroin. Az autóban utasként tartózkodott a Bolgár Köztársaságba akkreditált Vietnami Nagykövetség második embere, akitől az intézkedés során lefoglalásra került a kábítószer ellenértékének fele 20. 000. USD. A fenti eredmények is kellő alappal engedtek következtetni arra, hogy a kábítószernek a Balkáni-útvonalon történő csempészetében részt vevő – török szervezett bűnözői csoportokkal kapcsolatban álló – vietnami nemzetiségű személyekből álló bűnszervezetek a fenti új elkövetési módszert alkalmazzák a bűncselekmények elkövetésénél, vagyis a diplomáciai védettséget. A bűncselekmény elkövetésében ezen utóbbi szempontnak van az egyik legnagyobb jelentősége, ugyanis a diplomácia mentességet élvező személyeket, illetve a használatukban lévő gépjárműveket a kábítószer szállítmány útvonalában érintett államok rendvédelmi szervei – fő szabályként – gyakorlatilag nem vonhatják ellenőrzés alá. Ezáltal a vietnami nemzetiségű szervezett bűnözői csoportok mindezt előnyként kihasználva, ellenőrzés nélkül juttatták be Európa területére a kábítószer. Bűnös tevékenységüket a Schengeni övezet belső határainak szabadon átjárhatósága még tovább erősített. Ugyanakkor a mentességet élvező személyekkel szembeni rendőri ellenőrzéseknek csak az őket akkreditáló ország területén, illetve az őket akkreditáló országok nevében más országokba történő hivatalos utazásaik esetén van akadálya. Tehát amennyiben a diplomata szolgálati helyén kívüli országban nem hivatalos minőségében van jelen, úgy őt, ezen védelem nem illetheti meg.

Ezen körülmények okán nyílt lehetőség a fent leírt – a heroin lefoglalását eredményező – esetben arra, hogy a Bulgária vietnámi konzulátusán dolgozó, Magyarországon nem hivatalos kiküldetését teljesítő személyt és a használatában lévő diplomáciai gépjárművet ellenőrzés alá vonják, majd a bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt vele szemben büntetőeljárás induljon. Mindezekre az Európai Unió minden tagállamában működő rendvédelmi szervnek indokolt volt felhívni a figyelmét, hiszen a Magyarországon tapasztalt jelenség nem egyedi, így hasonló körülmények észlelése esetén a tagállamok illetékes szerveinek is indokolt fellépni. Az elfogott kábítószer szállítmány végső megrendelője, a csoport „vezetője,” új beszerzési forrást keresett a kiesett heroin pótlására. Felvette a kapcsolatot a már korábban ismert koszovói albán csoporttal, akik Szerbián keresztül csempészték Magyarországra területére a heroint.

Ez az albán szervezett bűnözői csoport generációkon keresztül foglalkozott egész Európára kiterjedő csempészéssel, beleértve a különféle áruk és nem utolsó sorban illegális bevándorlók és kábítószer csempészetét. A felderítés adatai alapján a kialakult összeg fejében megszervezték, hogy a megrendelt mennyiségű 5 kg heroint Magyarországra szállítsák, és abból mintát juttassanak el a megrendelő személyhez. A nyomozás eredményeképpen az elfogásra a Budapest, X. kerületében került sor. A rendőri intézkedés során lefoglalásra került 5 kg heroin, valamint 10 millió forint készpénz. A házkutatásokon több olyan tárgyi bizonyítási eszköz került lefoglalásra, melyek a kábítószer terjesztői magatartást bizonyítják.

Idővel egyre szorosabb kábítószeres üzleti kapcsolat alakul ki a vietnámiak és más európai népcsoport között. A heroin terjesztése mellett a marihuána termesztés és terjesztés is megerősödött, és az egyik legjelentősebb üzletággá fejlődött a vietnámiak üzleteiben, másrészt megjelentek az amfetamin származékok is (NNI jelentés, 2011).

3. Heroin mellett marihuána

Egy kilogramm heroin ötezer adagnak felel meg fogyasztói szinten, azaz ötezer adás-vételnek a végfelhasználói szinten. Ezzel szemben egy kilogramm marihuána maximum ezer adagnak felel meg, ami ezer adás-vételt jelent. Így, egyötödére csökken a szükséges terjesztő munka és ugyanígy a lebukás veszélye. Heroinból a hígítás és a beszerzési és eladási árkülönbség ellenére is „csak” maximum a befektetés hétszerese lehet a haszon. Marihuána esetében, ha a terjesztő maga termeszti, átlagosan tizenegyszeres haszon érhető el.

Európában tömegesen jelentek meg a vietnámiak által üzemeltetett marihuánaültetvények. A tagországok közül első alkalommal Angliában bukkant fel a jelenség. Az angol hatóságok erélyes fellépése miatt ezt követően a már „kitanult szakemberek” Csehországban építettek ki nagy számban ültetvényeket. Csehországból települtek át a környező országokba (Szlovákiába, Lengyelországba és Magyarországra). Az ültetvények üzemeltetői hamis pa-

pírokkal Közép- Európa országában élő, illegálisan bevándorolt személyek, akik szállás étel és némi pénz fejében gondozzák és tartják karban az ültetvényeket.

Magyarországon az első ültetvények 2008. második felében jelentek meg. Ezeket a Csehországban élő vietnamiak tőkéjéből nyitották, a berendezések nagy részét szintén Csehországból szállították hazánkba. Az ültetvényeket bérelt családi házakban rendezték be. Az egyik termesztésre használt lakás tulajdonosa megpróbált bejutni az általa bérbe adott lakásba, hogy megnézze az ingatlanját, de nem akarták a vietnami bérlők beengedni. Mikor bejutott, a ház szét volt verve, marihuánaültetvény volt berendezve a helyiségekben (Deseő, 2018.)

Párhuzamosan megjelent Magyarországon a Csehország területén üzemeltetett ültetvényekről szüretelt marihuána. A hatóságok látókörébe került egy olyan csoport vezetője, aki a Cseh köztársaság területéről Magyarországra csempészte a marihuánát, és emellett a kábítószer deponálását végző személyeket és annak terjesztését végző személyek koordinálta.

A Csehország-Szlovákia-Magyarország csempészeti útvonalon egyre jobban fejlődő csempészeti módszereket alkalmazva hetente mintegy 150-200 kg marihuána érkezett Magyarországra területére. Korábban a személygépkocsival közúton történő csempészet módszerét alkalmazták, de mivel egyre több személygépkocsival operáló csempész bukott le, olyan futárokat alkalmaztak, akik vonattal, illetve menetrendszerinti buszjárárral hozták be a szert Prágából Budapestre. A kábítószeret kézipoggyászban 7-15 kg-os tételekben juttatták az ország területére. A futárok Budapestre történő érkezést követően SMS-ben történő tájékoztatás útján vagy a már előre részükre átadott információk mentén taxival vagy tömegközlekedési eszközzel jutottak el a „depólakásokig”, ahová kézbesítették az árut. Itt a kábítószer terjesztéséért felelős személyek várták a kábítószeret, akik azt a lakáson átcsomagolták és kisebb 1 kg-os tételekre bontották. Az elfogást követően az első „depólakásban” mintegy 8 kg marihuánát foglaltak le a rendőrök csomagoláshoz és a terjesztéshez szükséges tárgyakkal együtt. A nyomozás során további kábítószer deponálása céljából bérelt lakások kerültek azonosításra, ahol további 10 kg mennyiségű marihuánát foglaltak le.

A bűnszervezet vezetőjével és tagjaival együtt 15 személy került előzetes letartóztatásba. A nyomozás során beszerzett bizonyítékok arra utaltak, hogy a tevékenységüket bűnszervezet keretében végezték. Ennek a kiszabható büntetés szempontjából volt jelentősége. A nyomozást – együttműködve Cseh, Szlovák és Lengyel társszervekkel – tovább folytatták, mivel több a csoporthoz tartozó futárt fogtak el ezekben az országokban jelentős mennyiségű kábítószerrel. Ők a Magyarországon előzetes letartóztatásban lévő vezető utasítására végezték tevékenységüket (Deseő, 2018).

2009-ben a korábbi évekhez képest kiugróan megnőtt a kannabisz-ültetvény lefoglalások száma Magyarországon. Ebben az évben húsz fő előzetes letartóztatása mellett büntetőeljárás indult egy vietnámi szervezet ellen, akik addig azonosítottan 26 házban termesztettek kannabiszt, emellett több, hozzájuk tartozó raktárat is sikerült felszámolni. Az ültetvények jelentős részét olyan kannabisz termesztés céljára berendezett házakban találták meg, amelyek-

ben a növények nevelése professzionális, beltéri termesztési technológiával történt. A folyamatban lévő nyomozás nemzetközi együttműködésben folyt. Konkrét kapcsolatok voltak kimutathatók Csehország, Németország, illetve az Egyesült Királyság vonatkozásában. E csoport mellett több, kisebb vietnámi szervezetet, illetve magyar természetőhelyeket is felszámoltak.

2009 első negyedévi eseményei után felszínre került vietnámi hálózat hazánkban folytatott tevékenysége rámutatott arra, hogy Európában több helyen is a professzionális eszközökkel és kiváló logisztikai háttérrel rendelkező folyamatos és nagy mennyiségű, zárt marihuána termesztés zajlik egyre dinamikusabb tempóban. Ezt támasztotta alá az a rendőrségi hír is, miszerint a nálunk termelt áru egy részét Csehországban értékesítették, ahol az elmúlt évben 70 kisebb-nagyobb vietnámi érdekeltségben működő marihuánaültetvényt is felderítettek. Nem kizárható, hogy a Budapesten házakat bérlő csoport is a kapcsolatban állt a prágai elkövetői csoportokkal.

Ugyanakkor, a vietnami csoportok az által előállított és csempészt mennyiség, valamint a termelésbe és beszerzésbe általuk befektetett pénz nagyságrendje, illetve az általuk biztosított kedvező ár miatt 2010 évre a magyarországi cannabis piac elsősorú, meghatározó tényezőjévé váltak. A kereslet kielégítése érdekében a hazai előállítás mellett a cannabis nagy mennyiségben csempészték hazánkba Szlovákiában, Csehországban és Lengyelországban található, szintén vietnámiak által üzemeltetett ültetvényekről (Nemzeti Drogfókuszcsoport, 2011).

A kábítószer szállítását a határok nyitottságára tekintettel elsősorban poggyászokban személygépkocsival és menetrendszerinti autóbuszjáratokon, vasúton szervezték. Jellemzővé vált az is, hogy Magyarországon élő vietnámi állampolgárok a magyar vásárlóikat közvetlenül és elsősorban a Csehországban élő vietnámi forrásukhoz irányítják, ezáltal a szállítást már a magyar vásárló biztosítja. Mindennek következményeként napjainkra a Csehországból importált cannabis mennyisége elérte, sőt, talán meghaladta a hollandiai import mennyiségét. Ezen jelenség felszámolása érdekében az érintett társországok illetékes szerveivel szoros együttműködés zajlott. 2010 októberében egy olyan csoport került felszámolásra, mely heti rendszerességgel szervezte több tíz kilogramm cannabis Csehországból történő csempésztését, és annak hazai kereskedelmét (BSZKI, 2010).

2010 végéig már több mint 50 professzionálisan felszerelt ültetvény felszámolására került sor, amelyeken országosan kb. 30.000 tő cannabis növényt foglaltak le. A rendőrségnek sikerült behatolnia a bűnszervezetbe, és többek között a szervezet két irányítóját elfogni, és eljárás alá vonni (BSZKI, 2010). Cannabis vietnámi elkövetők nagy mennyiségben csempésznek az országba Szlovákiából és Csehországból vietnámiak által üzemeltetett ültetvényekről. Új jelenség volt a marihuánát illetően, annak Albánia és Koszovó területén történő tömeges termesztése és onnan való terjesztése. Albánia és Koszovó területéről származott a 2012-ben lefoglalt cannabis majdnem fele (BSZKI, 2010).

A cannabis esetében 2011-ig egyre nőtt a belföldi termesztés szerepe a kínálat biztosításában, ugyanakkor azt követően fokozatosan csökken. 2013. végéig már több mint ötven

professzionálisan felszerelt ültetvény felszámolására került sor. Új jelenség a marihuánát illetően, annak Albánia és Koszovó területén történő tömeges termesztése és onnan való terjesztése. A lefoglalási adatok alapján a marihuána legnagyobb mennyiségben a szerb-magyar határszakaszon keresztül kerül az országba (NNI jelentés, 2011)

4. A holland marihuána piacról történő kiszorítása

Magyarországon a Hollandiából származó marihuána piaci ára kb. 2000 forint/gramm volt ebben az időben. A vietnamiak 1100 forint/gramm áron értékesítették, amennyiben a vásárolt mennyiség fél kg felett volt. Így a fogyasztókhöz 1400 forint/gramm áron jutott el a marihuána, azaz közel 600 forinttal olcsóbb grammonként, mint a Hollandiából származó árunál. A jelentős árkülönbség miatt visszaszorult a Hollandiából származó marihuána.

5. Marihuána termesztés

A marihuána termesztés az egyik legjobban jövedelmező kábítószerrel kapcsolatos tevékenység. Egy marihuána növényről átlagosan 100 gramm kábítószer nyerhető. Ültetvényenként átlagosan 600-1000 tő marihuánát termesztenek, vagyis 60.000 grammot termel egy ültetvény. 1100 forintos eladási árral számolva ez 60.000.000 forint. Ehhez hozzávetőlegesen 5.000.000 forint befektetés szükséges. Az első „szüretelés” a telepítéstől számítva kb. 2 hónap, ami alatt a fenti számokat tekintve tizenegyszeres haszon érhető el. A folyamatos lebukások ellenére a vietnámi bűnelkövetők egyre több ültetvényt telepítettek vidéken, kisebb településeken, elsősorban Budapest agglomerációs körzetében és Pest megyei településeken. A jelentős méretű tevékenység következtében a vietnámi nemzetiségű szervezett bűnözői csoportok jelentős erőt képviseltek a Magyarországon működő kábítószerpiacon jelen lévő más csoportok mellett. Óriási anyagi tőkét halmoztak fel, amely nagy része a Vietnámi Szocialista Köztársaságba vándorolt vissza. Megfigyelhető volt, hogy korábban Cseh Köztársaság bázisú kolóniák Szlovákia, Magyarország területén folytatták tevékenységüket, és a legújabb törekvésük Lengyelország területén történő berendezkedés (Rodler, 2015).

6. Az eljárások következményei

A magyar rendőrség gyors reakciójának köszönhetően sikerült megakadályozni, hogy Magyarország a vietnámi szervezett bűnözői körök cannabis termesztő fellegvára legyen. Azonban az ültetvényekből realizálható anyagi haszon miatt a tevékenység folyamatos felderí-

tést igényel. Tekintve, hogy ezen vietnámi csoportok a keresletet a fentebb részletezett okokból fedezni nem tudják, ezért azt nagy mennyiségben csempézik hazánkba a Szlovákiában, Csehországban és Lengyelországban szintén vietnámiak által üzemeltetett ültetvényekről.

Emellett új jelenség a marihuána Koszovó és Albánia területén történő tömeges termesztése és onnan való terjesztése. Ennek bizonyítéka a 2011-ben a szerb-koszovói határon lefoglalt 100 kg mennyiségű kábítószer – melynek rendeltetési helye feltehetőleg hazánk lett volna, – továbbá a 2010 decemberében a Vám és Pénzügyőrség által Szerbia és Magyarország határán lefoglalt 312 kg. Marihuána, amely vélhetőleg Olaszországba tartott hazánkon keresztül (Rodler, 2015).

7. Következtetések

A rendészeti szervek tevékenysége fontos, mással nem helyettesíthető. Jelentős károkkal járhat, ha engedjük, hogy egy külföldi bűnszervezet sikeresen folytasson kábítószer termesztést kereskedelmet. Ezáltal óriási anyagi bázisra, hatalomra tehetne szert, amit egyrészt más bűnelkövetési módok finanszírozására használhat, másrészt a legális gazdaságba fektetve tisztára moshat. Hasonló kriminális vészhelyzetben a bűnüldöző hatóságokon kívül másnak nincs kompetenciája fellépni hasonló tevékenységekkel szemben. Mindemellett fontos leszögezni, hogy a bűnüldöző hatóságok által a kábítószer terjesztő bűnszervezetek ellenében kifejtett kínálatcsökkentő tevékenysége a nevében kitűzött eredményt nem tudja elérni. A kábítószer kereskedelemben rejlő extra profit lehetősége mindig kitermeli az újabb és újabb elkövetőket. A legnagyobb drogfogások esetén is jellemzően 3-4 nap alatt a kínálati piac helyreáll, az új kínálati forrás beölti az elődje helyén maradt űrt. Ennek a legfőbb oka, hogy ez egy kereslet generálta piac. Nem azért fogyasztanak tudatmódosító szereket az emberek, mert létezik a kínálati piac, hanem mert igényük van a lelki állapotuk rövid távú megváltoztatására. A rendszerváltás előtti, a klasszikus kábítószeres megjelenését megelőző évek tapasztalatai mutatják, hogy akkoriban is jelentős mértékű volt a tudatmódosítás. A legfontosabb különbség a használt szerek tekintetében volt. Akkoriban a férfiakat még a mainál is nagyobb mértékben jellemezte az alkoholfogyasztás, a nőket pedig az altató, nyugtató, szorongásoldó gyógyszerek visszaélészerű használata.

Felhasznált Irodalom

Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (BSZKI) információi és a Belügyminisztérium 2010. évi kábítószerügyi tevékenységéről szóló beszámolója

Deseő Ákos, r. százados előadása 2018. március 28-án a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Ludovika Campusán

„MAGYARORSZÁG” Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról 2011. évi jelentése az EMCDDA számára: Nemzeti Drog Fókuszpont http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_jelentes_2011.pdf

Módszertani útmutató a Rendőrség kínálatcsökkentési tevékenységének fokozásához a kábítószer-bűnözés elleni fellépés során: Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály, 2011.

Dr. Rodler Norbert r. alezredes, a Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály vezetőjének előadása a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán 2015-ben „Vietnámi szervezett bűnözői csoportok a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése vonatkozásában” címmel

Vietnámi szervezett bűnözői csoportok a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése vonatkozásában: a Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály jelentése 2011.

DR. NAGY ANITA

egyetemi tanár, Miskolci Egyetem ÁJK Bűnügyi Tudományok Intézete

A REINTEGRÁCIÓ ÉS REINTEGRÁCIÓS ÖRIZET HAZAI ÉS NEMZETKÖZI GYAKORLATA

Reintegrációs őrizet, mint a digitalizáció új kihívása

A kriminálpolitikát régóta foglalkoztatja a büntetési rendszer hatékonyságának szabadság-elvonással nem járó büntetések általi növelése. Ennek hátterében a bűnözés nagymértékű terjedését és a börtönszűfoltosság általánossá válását fedezhetjük fel. A különféle jogrendszerekben a XIX. század óta élnek alternatív büntetési formákkal. A történeti áttekintés során az eszköz feltalálásának körülményeit mutatom be.

Az elektronikus mozgáskövető eszköz eredete az Amerikai Egyesült Államokhoz köthető, ahol az 1960-as években a Harvard Egyetemen vette kezdetét az első kutatás (Gable, 2015). A Harvard csoport egyik tagja, a kutatás atyjának tekinthető Ralph K. Schwitzgebel egy írásában kifejtette a találmánya által kínált lehetőségeket. Véleménye szerint az elektronikus megfigyelés tágítja a jogokat azáltal, hogy nagyobb szabadságot kínál. Továbbá, ha általa bizonyos elkövetői magatartások előre megjósolhatóvá válnak, eljön az idő, amikor börtönökre, mint az embertelen és hatástalan megtorlás intézményeire már nem is lesz szükség. Úgy gondolta, a megrögzött büntetettek esetében elkerülhetővé válnak a hosszú magány miatt kialakuló nehézségek a társadalomba való beilleszkedés során, valamint az elektronikus megfigyelés hozzájárul a társadalom biztonságához és védelmet nyújt a feltételes szabadságát töltőnek a hamis vádakkal szemben. Emellett megkönnyíti a feltételes szabadságát töltő és a pártfogó felügyelő közötti kommunikációt és humánus (Schwitzgebel – Beck, 1969).

Európai kitekintés¹

Európában a reintegrációs őrizet elnevezése Electronic Monitoring (EM), a magyarországi reintegrációs őrizet elnevezése így angol nyelvre lefordítva, mint „reintegrationcustody”, talán furcsán is hangzik. Az EM-ra eddig Európában kétféle modell létezett az alkalmazására vonatkozóan, az ún. frontdoor és backdoor modell. A kettő közötti lényegi különbség, hogy míg a frontdoor modellnél az elítélt a büntetés-végrehajtási intézetbe be sem kerül, addig a backdoor modellnél: az elítélt büntetés-végrehajtási intézetből történő korábbi kiengedésére kerül sor lábbilincs alkalmazásával.

Kerezsi Klára szerint az elektronikus felügyelet a szabadságelvonással szembeni alternatív szankció, de nem tekinthető közösségi szankciónak, mert hiányzik a büntető igazságszolgáltatás valamely szereplőjével és a közösséggel való aktív kapcsolat (Kerezsi 2002, 117). Bogotyán Róbert hangsúlyozza, hogy a reintegrációs őrizet olyan alternatív büntetés-végrehajtási forma, amely nem a büntetéshez kötődő speciális és generális prevenciós célokat, mint inkább az elítélt sikeres társadalmi visszailleszkedését, ezen keresztül a visszaesési ráta csökkenését, tehát végeredményben a büntetés-végrehajtás céljának elérését tartja szem előtt (Bogotyán 2015, 35). Schmehl János pedig azt emeli ki, hogy a társadalmi visszailleszkedés itt lépcsőzetesen valósul meg. A teljes szabadságelvonás és a felelős, önálló életvezetés közé belép egy, az állami szervek által felügyelt életszakasz. Ebben az időszakban az elítélt biztosíthatja önálló megélhetését, munkát kereshet és vállalhat, újjalakíthatja, illetve erősítheti családi, társadalmi kapcsolatait. Tevékenységét elektronikus távfelügyeleti eszközökkel követik nyomon (Schmehl 2013, 21).

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2014) 4. számú ajánlása részletesen rögzíti az electronic monitoring célját² annak érdekében, hogy támogassa ezen alternatív szankció szélesebb körű alkalmazását, illetve abból a célból, hogy a tagállamok a szabadságvesztés büntetést mintegy ultima ratio jelleggel alkalmazzák. Felsorolja az alkalmazási lehetőségeit a büntetőeljárás során az alábbiak szerint:

- a büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában;
- a börtönbüntetés felfüggesztésének vagy végrehajtásának feltételeként;
- a kiszabott büntetés vagy intézkedés végrehajtás felügyeletének önálló módjaként;
- más próbaidős beavatkozásokkal együtt;
- börtönben tartózkodó elítéltek szabadulását megelőzően;
- feltételes szabadságra helyezés keretében;

1 EFOP-3.6.2-16-2017-00007 projekt (Jogtudományi munkacsoportok 3. Kereskedelmi és gazdasági folyamatok vizsgálata) keretén belül kiemelt jelentőségű a digitális kereskedelem és gazdasági büntetőjogi és büntetés-végrehajtásjogi kérdések.2018.09.01-10.01.támogatása

2 Recommendation [Rec(2014) 4] of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring, II. Definitions „Electronic monitoring”

- bizonyos típusú elkövetők börtönből történő kiengedését követő intenzív irányítása és felügyeleti intézkedéseként;
- a bűnelkövetők börtönbeli, vagy nyitott börtönök határain belüli belső mozgás ellenőrzésére;
- egyes gyanúsítottak vagy elkövetőkkel szemben konkrét bűncselekmények áldozatainak védelmére.

Az ajánlás kiemeli, hogy az elektronikus felügyelet technológiáját csak jól szabályozott és arányos módon lehet alkalmazni, és ennek érdekében szabályozási korlátokat, illetve etikai és szakmai szabályokat szükséges megfogalmazni a részes tagállamok számára.³ Az ajánlás deklarálja az electronic monitoring fogalmát, miszerint: *„Az ’elektronikus felügyelet’ egy olyan általános kifejezés, amely a büntetőeljárásban részt vevő személyek helyzetének, mozgásának és meghatározott magatartásának megfigyelésére utal. Az elektronikus megfigyelés jelenlegi formái rádióhullámú, biometrikus vagy műholdas nyomkövető technológián alapulnak. Ezek általában egy, a személyre felhelyezett eszközt jelentenek, melyet távolról felügyelnek.”*

Az Európai Unió Tanácsa 2008/947/IB kerethatározatot fogadott el (2008. november 27.) a kölcsönös elismerés elvének az ítéletekre és próbaidőt megállapító határozatokra, a próbaidő alatti magatartási szabályok és alternatív szankciók felügyelete céljából történő alkalmazására.⁴

Az államoknak az EM használatával kapcsolatosan két fontos kérdést kellett tisztázniuk:

1. Az adott állam jogrendszere lehetővé teszi az EM alkalmazását.
2. Az elektronikus felügyelet milyen formában van jelen az adott országban.

Reintegrációs őrIZet Magyarországon

Az Országgyűlés 2014. november 18-i ülésén elfogadta a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényt (továbbiakban Bv. Kódex) és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXII. törvényt, amely 2015. április 1-jei hatállyal a reintegrációs őrIZet intézményéről rendelkezett.⁵ A reintegrációs őrIZet célja – a szabadságvesztés büntetés céljának elérése mellett – a társadalomba való visszailleszkedés elősegítése. Lényege, hogy a szabadságvesztés

3 A szabályozás korlátok közé szorítása annak érdekében elengedhetetlen, hogy a megfigyelés alatt álló személy, illetve harmadik személy magán- és családi életét érő lehetséges negatív hatásokat csökkentsék.

4 Council Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on *the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions*, <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:32008F0947> (megtekintés ideje: 2018. július 11)

5 A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 4/2017. (I.23.) OP szakutasítása a büntetés-végrehajtási szervezet elektronikus távfelügyeleti rendszer működtetésével kapcsolatos feladatainak végrehajtásáról

büntetés vége előtt – beleértve a feltételes szabadság lehetőségét is – az arra jogosult és érdekes személyek szabadságukat visszanyerjék, büntetésük hátralévő részét otthonukban töltsék le, úgynevezett elektronikus távfelügyeleti eszközzel (közismert nevén „elektronikus láb-bilincssel”) történő ellenőrzés mellett. 2015. május 8-án vette kezdetét az első reintegrációs őrizet Magyarországon. A jogerősen elítélt férfi a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetet hagyhatta el a bokájára felszerelt elektronikus jeladóval (Veszeli, 2015, 87).

Kijelenthetjük, hogy sikeres a reintegráció az elektronikus megfigyelés alá került terheltek körében. Nagy eredmény, hogy senki sem került ismét büntetés-végrehajtási intézetbe új bűncselekmény miatt azok közül, akik eddig szabadultak reintegrációs őrizetből. Továbbá, eddig mindössze néhány esetben került sor az őrizet megszüntetésére: négy elítélt esetében a szabadságvesztést megelőzően elkövetett másik bűncselekmény miatt, egy esetben az elsőfokú engedélyező határozatot a másodfokon eljáró bíróság ügyészi indítványra megváltoztatta, egy alkalommal pedig előzetes letartóztatásba került az őrizetben lévő. A következő három évben várhatóan 110-120 körüli lesz a reintegrációs őrizet hatálya alatt lévők száma. A jövőben várhatóan sor kerül a távfelügyeleti eszközök használatának kiterjesztésére is, például a külső helyszínen történő munkáltatásra.⁶

Eljárás megindulása

A reintegrációs őrizet eljárási folyamatát a Bv. Kódex 61/A. §-a szabályozza, mely alapján:

„A reintegrációs őrizet elrendelésére a bv. intézet tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónak.” Tehát alapelv, hogy a reintegrációs őrizetet nem a bv. szervezet engedélyezi, hanem a törvényszéken működő büntetés-végrehajtási csoport bírója. Ilyenkor a büntetés-végrehajtási bíró az iratok alapján hozza meg a döntést, de az elítélt vagy a védő által benyújtott kérelem tárgyában meghallgatást is tarthat.⁷ A reintegrációs őrizet elrendelését a szabadságvesztés végrehajtása alatt egy alkalommal az elítélt vagy védője is kezdeményezheti. A kérelmet a bv. intézet – értékelő véleményével és javaslatával – tizenöt napon belül továbbítja a büntetés-végrehajtási bírónak. Az „egy alkalomnak” azért van jelentősége, mivel a reintegrációs őrizettel az elítélt a bv. intézet részleteiben meghatározott életrendjéhez képest jelentős kedvezményt kap, ezért csak azon elítéltek számára elérhető, akik a társadalomra kevésbé veszélyesek, és okkal feltételezhető, hogy sikeresen tudnak visszailleszkedni a civil társadalomba. A reintegrációs őrizetbe kerülők távozhatnak ugyan a büntetés-végrehajtási intézetből már a büntetés tényleges kitöltése előtt, de csak a büntetés-végrehajtási bíró által kijelölt házba, la-

⁶ Magyarországon is bevált az elektronikus nyomkövető. In: Sg.hu Informatika és tudomány, 2016. <https://sg.hu/cikkek/118622/magyarorszagon-is-bevalt-az-elektronikus-nyomkoveto> (Letöltés ideje: 2018.07.05.)

⁷ Bv. Kódex 61/A. § (4) bek.

kásba, amelyet szigorúan meghatározott esetekben hagyhatnak el. Ilyennek minősíti a törvény a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítását, a munkavégzést, az oktatást, a képzést és a gyógykezelést.⁸ Amennyiben a kijelölt ingatlan nem a reintegrációs őrizetet töltő a kizárólagos tulajdonosa vagy bérlője, akkor a tulajdonostól vagy a bérlőtől be kell szerezni az ott tartózkodásához hozzájáruló nyilatkozatot.⁹ Meg kell jelölnie továbbá azt a személyt (általában családtagot) és telefonos elérhetőségét, aki lehetővé teszi, hogy a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő az ingatlant megtekintse.

Az alkalmazás további feltételei

A reintegrációs őrizet elbírálása kapcsán a bv. pártfogó felügyelőnek számos feladata lesz, így felveszi az elítélttel a kapcsolatot, meghallgatja és tájékoztatást nyújt a további teendőkről, valamint felkeresi a kapcsolattartó személyt, annak érdekében, hogy előre egyeztetett időpontban bejuthasson az ingatlanba és felmérje, hogy van-e megfelelő térerős és működő elektromos hálózat (elektronikus távfelügyeleti rendszert naponta fel kell tölteni). Ezen felül környezettanulmányt is készít, amelyben bemutatja az ingatlant, az ott élő személyek életvitelét és jövedelmi helyzetüket.¹⁰ Amennyiben az ingatlan nem alkalmas (mert nincs térerős vagy áram), vagy ha az ott élők úgy nyilatkoznak a bv. pártfogó felügyelőnek, hogy az elítéltet nem tudják befogadni, úgy lehetőség van még egy cím megadására. Az alkalmasság megállapítása érdekében újabb felmérés és környezettanulmány készül. Amennyiben ez sem felel meg a követelményeknek, további ingatlan megjelölésére már nincs lehetőség. Kiemelt vizsgálati szempont az elítéltt kapcsolattartásának, az általa megjelölt lakóingatlanok, valamint vagyoni - és jövedelmi helyzetének értékelése. További szempont az elítéltt kriminológiai státuszának, szűkebb és tágabb kapcsolatrendszerének, az ott betöltött helyének és szerepének, a lakókörnyezetben beszerzett információknak, valamint a devianciára utaló tényezőknek a feltárása.

Döntési eljárás

Amint minden szükséges információ rendelkezésre áll, a bv. intézet a büntetés-végrehajtási bíró elé terjeszti az ügyet. A bv. bíró ebben az esetben is tanulmányozza a rendelkezésére álló iratokat, meghallgatást tart, majd végzést hoz döntéséről. A végzés ellen mind az elítéltt (vagy

8 Bv. Kódex 187/A. § (4)–(5) bek.

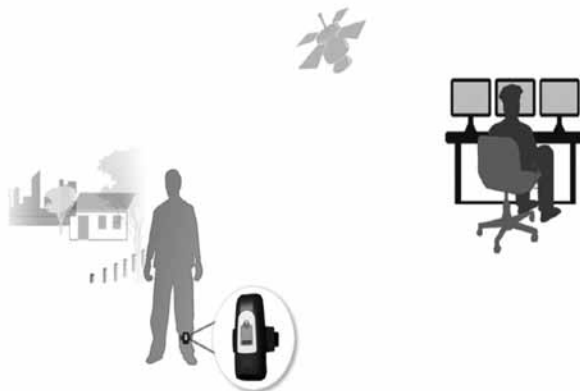
9 Bv. Kódex 187/B. § (4) bek.

10 Bv. Kódex 187/A. § (1)–(3) bek.

jogi képviselője), mind az ügyész fellebbezést nyújthat be.¹¹ Amennyiben a bv. bíró döntése pozitív, úgy a végzésben meghatározza a reintegrációs őrizet kezdő és zárónapját, valamint az ingatlan elhagyására vonatkozó magatartási szabályokat. Az engedélyezéskor kiemelt szerepe van a bv. bíró által előírt magatartási szabályoknak, hiszen ezek teszik lehetővé, hogy az elítélt a részére kijelölt ingatlant az eredményes társadalmi reintegrációja érdekében meghatározott időtartamban elhagyhassa.

Reintegrációs őrizetbe helyezés

A bv. intézet szakemberei (reintegrációs tiszt, bv. pártfogófelügyelő, biztonsági szakterület, informatikus) felkészítik az elítéltet a reintegrációs őrizet szabályaira, elmondják, hogy milyen esetekben, mikor, milyen módon és kinél kell jelentkeznie. A reintegrációs őrizetbe helyezés napján a bv. intézet informatikusa beüzemeli az elektronikus távfelügyeleti eszközt, és beprogramozza az ingatlan elhagyására engedélyezett zónát.¹² A kihelyezés napján felszerelik az elítélt lábára a távfelügyeleti eszközt, letétjéből visszakapja iratait és egyéb tárgyait, majd ezt követően hagyhatja el a bv. intézetet.

1. számú ábra:

A GPS egység teszi lehetővé egy őrizetes folyamatos nyomon követését és a helyzetének meghatározását. A GPS egységet az őrizetes bokájára kell szerelni

Garanciális elem a reintegrációs őrizetbe helyezett elítélt folyamatos figyelemmel kísérése és meghatározott időszakonkénti ellenőrzése. A távfelügyelet ellátásával kapcsolatos felada-

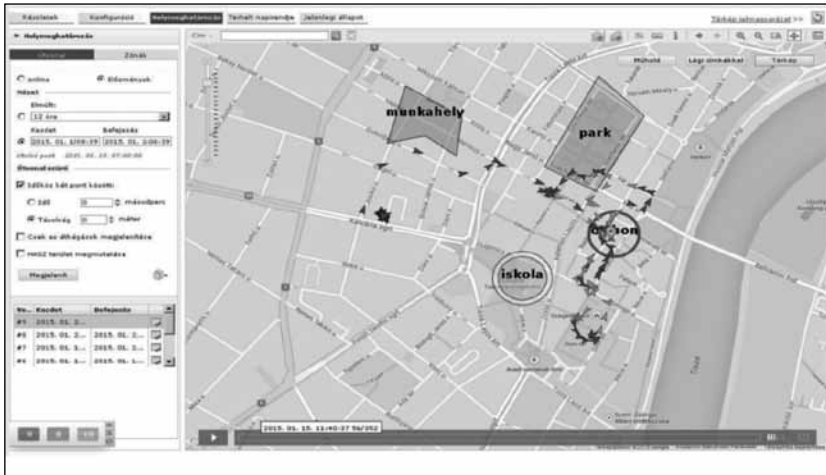
11 Bv. Kódex 61/A § (4) bek.

12 A zóna az a terület, amelyen belül a magatartási szabályok megszegése nélkül a meghatározott időszokban szabadon mozoghat

tokat az elítélt reintegrációs őrizetbe bocsátó bv. intézet technikai központja, valamint a bv. szervezet országos felügyeleti központja a rendőrség által biztosított hozzáféréseken keresztül látja el. A távfelügyeleti eszköz jelzései alapján értékeli az eseményeket, a bv. intézet meggyőződik az elítélt jogszerű magatartásáról, szükség esetén intézkedéseket fogyanosít. Az elítélt magatartását, a meghatározott magatartási szabályok megtartását, valamint a társadalmi reintegrációs folyamat előrehaladását a bv. pártfogó felügyelő ellenőrzi és értékeli. Az elítélt számára különböző zónákat jelölnek ki, ahol tartózkodhat, amint azt a következő kép is mutatja (2-3 ábrák):

2. számú ábra: Kijelölt Zónák

3. számú ábra: Kijelölt Zónák

Számolni kell azokkal az eshetőségekkel is, amikor az elítélt a részére meghatározott magatartási szabályoknak ellenszegül, vagy szándékosan kivonja magát a reintegrációs őrizet végrehajtása alól. A bv. intézet magatartási szabályszegés esetén soron kívül kezdeményezhe-

ti a reintegrációs őrizet megszüntetését. A reintegrációs őrizet szabályainak súlyos megsértését a Btk. 283. §. (3a) bekezdése szankcionálja ekképp: *„A büntetés 1 évig terjedő szabadságvesztés, ha az elítélt a reintegrációs őrizet tartama alatt a számára kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített helyet vagy a számára meghatározott napirend szerinti tartózkodási helyet a reintegrációs őrizet szabályainak megszegésével abból a célból hagyja el, hogy a szabadságvesztés végrehajtása alól kivonja magát.”*

A reintegrációs őrizet tartalma alatti események

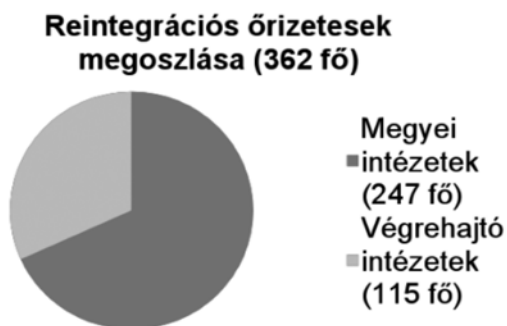
A reintegrációs őrizet ideje a társadalomba való visszailleszkedést hivatott elősegíteni, így törekedni kell a családi kapcsolatok megerősítésére és a mielőbbi munkába állásra. Ha ehhez szükséges, az elítélt – a bv. bíró engedélye mellett – iskolába járhat, oktatásban, képzésben vehet részt. A szabadságvesztés büntetés ideje alatt az elítélt ügyeit a reintegrációs tiszt és a bv. pártfogó felügyelő intézte, azonban a visszailleszkedése érdekében a mindennapi ügyeit (hivatalos ügyintézés, bevásárlás stb.) lehetőség szerint önállóan kell elvégeznie. A bv. bíró által előírt magatartási szabályokon túlmenően alapvető elvárás, hogy a reintegrációs őrizetbe helyezett személy megtartsa az általános együttélési szabályokat, kerülje volt bűntársait, tartózkodjon az alkohol és a drogok fogyasztásától. Az elítéltnak folyamatosan kapcsolatban kell maradnia a bv. intézettel és a bv. pártfogó felügyelővel, telefonos megkeresésükre rendelkezésre kell állnia. A bv. pártfogó felügyelő legalább havonta egyszer ellenőrzi, szükség szerint támogatja, szabályszegése esetén figyelmeztetésben részesíti. Súlyos magatartási szabályszegés (például rendszeres zónasértés, kifogásolható életvitel, együttműködés elutasítása) esetén a bv. pártfogó felügyelő kezdeményezi a reintegrációs őrizet megszüntetését.

Amennyiben a bv. bíró elfogadja a megszüntetés kezdeményezését, az elítéltnak vissza kell térnie a bv. intézetbe a szabadságvesztése hátralévő idejének letöltésére. Ha a távfelügyeleti eszközön meghibásodást észlel az elítélt, azt azonnal köteles jelezni a bv. intézetnek, ahol intézkednek annak javításáról vagy cseréjéről. Abban az esetben, ha az eszköz az elítélt hibájából sérül meg, úgy kártérítési felelősséggel tartozik azért. Amennyiben a bv. bíró által kijelölt mozgástéren bármilyen okból változtatni szeretne, úgy az elítélt vagy jogi képviselője ennek érdekében kérelmet terjeszthet elő a bv. intézet útján a bv. bíróhoz, aki ezt rövid időn belül elbírálja. A reintegrációs őrizetbe helyezéskor az elítélt tájékoztatást kap a bv. intézettől, hogy mikor kell jelentkeznie személyesen a bv. intézetben szabadítása érdekében. Azon a napon önként kell megjelennie, eltávolításra kerül a lábáról az elektronikus távfelügyeleti eszköz, megkapja szabadulási igazolását és ezzel megszűnik büntetés-végrehajtási jogviszonya.

Statisztika a reintegrációs őrizet vonatkozásában

Büntetés végrehajtási intézet	Fő
Fővárosi Bv. Intézet	38
B-A-Z megyei Bv. intézet	28
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet	23
Somogy Megyei Bv. Intézet	22
Veszprém Megyei Bv. Intézet	19
Baranya Megyei Bv. Intézet	19
Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet	18
Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet	15
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet	14
Békés Megyei Bv. Intézet	12
Zala Megyei Bv. Intézet	10
Heves Megyei Bv. Intézet	9
Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézet	8
Székesfehérvári Objektum	8
Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet	6
Tolna Megyei Bv. Intézet	6
Megyei intézetekben összesen:	247
Végrehajtó intézetekben összesen:	115
Büntetés-végrehajtási intézetekben összesen:	362

1. számú táblázat: Reintegrációs őrizetesek eloszlása megyei intézetek között¹³

1. számú diagram: Reintegrációs őrizetesek megoszlása¹⁴

13 Dr. Kiszely Pál bv. dandártábornok Parancsnok 2017.11.08. A reintegrációs őrizet jogintézmény létrejötte és működésének tapasztalatairól szóló előadásából, Miskolci Egyetem ÁJK

14 Dr. Kiszely Pál bv. dandártábornok Parancsnok 2017.11.08. A reintegrációs őrizet jogintézmény létrejötte és működésének tapasztalatairól szóló előadásából, Miskolci Egyetem ÁJK

Reintegrációs őrizetek (362 fő) nemek szerinti eloszlása

2. számú diagram: Reintegrációs őrizetek nemek szerinti megoszlása¹⁵

Reintegrációs őrizet megszüntetése

1. Az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe

A Bv. Kódex 187/C. §-a szabályozza azt az esetkört, amikor az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe, így akkor ha

- az elítélttel szemben további szabadságvesztést kell végrehajtani,
- az elítélttel szemben folyamatban lévő büntetőügyben elrendelt előzetes letartóztatását a szabadságvesztés végrehajtásának idejére megszakították,
- a fogvatartása során engedélyezett reintegrációs őrizetet az elítéltnek felróható okból megszüntették,
- az egy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésből legalább három, egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztésből legalább hat hónapot nem töltött le,
- a megjelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan.¹⁶

2. A reintegrációs őrizet megszüntetésére kerül sor

ABv. Kódex 187/E. §(1) bekezdése alapján a bv. szerv vezetője a reintegrációs őrizet megszüntetéséről haladéktalanul előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónál, ha annak tartama alatt

- végrehajtandó szabadságvesztésről, új büntető ügyről érkezik értesítés,

¹⁵ Dr. Kiszely Pál bv. dandártábornok Parancsnok 2017.11.08. A reintegrációs őrizet jogintézmény létrejötte és működésének tapasztalatairól szóló előadásából Miskolci Egyetem ÁJK

¹⁶ Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlan rendelkezzen: *a)* elektromos hálózattal és folyamatos tápellátással, *b)* az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettséggel és jelerősséggel. [10/2015. (III. 30.) BM rendelet 4. §]

- b) az elítélt a magatartási, illetve az elektronikus távfelügyeleti eszköz vállalt alkalmazási szabályait megszegi, az elektronikus távfelügyeleti eszközt megrongálja vagy használhatatlanná teszi,
- c) a kijelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlanná vált, vagy a befogadó nyilatkozatot tevő a nyilatkozatát visszavonta, és az elítélt nem tud megjelölni másik olyan lakást, amely a reintegrációs őrizet végrehajtási helyeként kijelölhető lenne.¹⁷

3. *Objektív körülmény miatt nem kerül sor a reintegrációs őrizetre*

Az ingatlan vagy a távfelügyeleti eszköz alkalmazhatósága kizárt,¹⁸ ha:

- a) az ingatlanban nem áll rendelkezésre elektromos hálózat és emiatt a távfelügyeleti eszköz feltöltése nem biztosítható;
- b) nem áll rendelkezésre a távfelügyeleti eszköz adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettség és jelerősség az ingatlan valamennyi helyiségében;
- c) az ingatlan lakhatásra bármely ok miatt alkalmatlan;
- d) a reintegrációs őrizetbe helyezendő fogvatartott létfenntartását a közüzemek hiánya (ivóvízellátás vagy fűtés) veszélyezteti;
- e) a fogvatartott által megjelölt kontakt személy, vagy az ingatlanban életvitelszerűen tartózkodók bármelyike kriminológiai szempontból veszélyeztetik a reintegrációs őrizetbe helyezendő fogvatartott eredményes reintegrációját.

A reintegráció szerepe a reintegrációs őrizet ideje alatt

A reintegrációs őrizet intézménye nagymértékben szolgálja a reszocializációt azáltal, hogy ebben az időszakban az elítélt biztosíthatja önálló megélhetését, munkát kereshet és vállalhat, tanulmányokat folytathat, újraalakíthatja és erősítheti családi, társadalmi kapcsolatait, így nagyban csökken annak a veszélye, hogy az elítélt visszaessen. Emellett vitathatatlan előnye a reintegrációs őrizetnek, hogy a büntetés-végrehajtási intézmények leterheltségét is csökkenti, anélkül azonban, hogy az elítélt elkerülné méltó büntetését.

Kijelenthetjük, hogy a reintegrációs őrizet jogszabályi feltételeknek megfelelő fogvatartotti populációjának zömét a 30–50 év közötti férfi fogvatartottak alkotják, így okkal feltételezhető, hogy többségük családfenntartói szerepből került a bv. intézetbe. A jogintézmény mindenképpen pozitív hatással van a (női) házastársakra, élettársakra, gyermekekre, mint szenzitív társadalmi csoportra, tekintettel arra, hogy az elítélt a kiszabott ítélethez viszonyítva akár hat hónappal korábban is vissza tud térni a saját otthonába. Fontos kiemelni, hogy a reintegrációs őrizet a ha-

¹⁷ Bv. Kódex 187/E. § (1) bek.

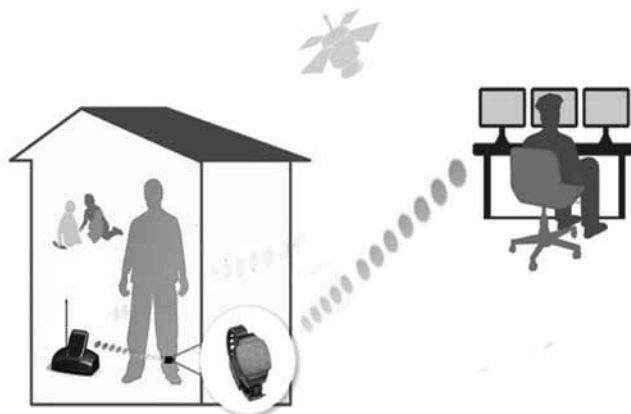
¹⁸ 30/2015. (IV. 17.) OP szakutasítása, III/15.

tóságok részéről nem jelent durva jelenléte a magán- és családi szférában, és kizárólag az elítélt szabálykövető magatartásának figyelemmel kísérésére szolgál. Ilyen módon az adott megkötésekkel teljesen normális családi életvitelt lehet folytatni, amely hatékonyan csökkentheti az elítélt gyermekei által elszenvedett, áttételes börtönártalmakat (Bogotyán 2015, 38).

Szakemberek rámutatnak arra is, hogy a szabadulás utáni első 6 hónap a legkritikusabb az elítéltek vonatkozásában, mivel legtöbbször ekkor dől el, hogy az illetőnek sikerül-e új életet kezdeni vagy bűnismétlő lesz. Hosszabb tartamú büntetés után szabadulva a „kinti világ” általában még idegen nekik, idő kell az átálláshoz. Kint sokkal inkább magukra vannak utalva, elveszve érezhetik magukat, és ugyanolyan tanácstalan helyzetbe kerülhetnek, mint mielőtt bekerültek volna a börtönbe. Ezért szükséges egy akadálymentes átmenetet biztosítani a fogságból a szabadságba (Pálvölgyi 2017, 27-42).

A reintegrációs őrizet eszköze

A következőkben azt a kérdéskört járjuk körbe, hogy az elektronikus távfelügyeleti eszköz mely hatóság kezelésében kerül alkalmazásra, ki jogosult az eszköz ellenőrzésére és felhelyezésére, melyek azok az infrastrukturális feltételek, amelyek mellett az eszköz alkalmazható. A reintegrációs őrizet az ún. elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása mellett biztosítható, amelynek részletes szabályát a 10/2015. (III. 30.) BM rendelet tartalmazza, mely intézkedik az „elektronikus távfelügyeleti eszköz működését biztosító rendszer létesítésének és üzemeltetésének, az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásának, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a rendőri szerv ezzel kapcsolatos feladatának részletes szabályairól.”

4. számú ábra: Reintegrációs őrizet működési elve

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlan rendelkezzen:

1. elektromos hálózattal és folyamatos tápellátással,
2. valamint az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettséggel és
3. jelerősséggel.¹⁹

**5. számú ábra:
Az elektronikus távfelügyeleti eszköz felhelyezése**

A reintegrációs őrizet végrehajtása során meghatározott feladatokhoz kapcsolódó elektronikus távfelügyeleti eszközöket és távfelügyeleti infrastruktúrát (a továbbiakban: elektronikus távfelügyeleti rendszer) a rendőrség biztosítja, de az elektronikus távfelügyeleti eszközt a bv. intézet személyi állományi tagja helyezi fel az elítéltre. Az eszköz távfelügyelet ellátásával kapcsolatos feladatokat a szabadon bocsátó bv. intézet technikai központja (a továbbiakban: intézeti ügyelet), illetve a bv. szervezet erre a célra létrehozott országos felügyeleti központja (a továbbiakban: távfelügyeleti központ) a rendőrség által biztosított hozzáférésen keresztül látja el. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 30/2015. (IV.17) OP szakutasítása a büntetés-végrehajtási szervezet elektronikus távfelügyeleti rendszer működtetésével kapcsolatos feladatainak végrehajtásáról szabályozta a bűnügyi nyilvántartó csoportok feladatait, a bv. pártfogó felügyelő feladatait, az informatikai terület szakfeladatait és a biztonsági szakterület feladatait. A szakutasításra azért is volt szükség, mert a bv. bírói döntés és a bv. intézet tényleges elhagyása időben elválik egymástól, s ez idő alatt nemcsak az eszköz telepítését, beállítását kell megoldani, hanem a távfelügyeleti rendszert programozni is kell.²⁰

¹⁹ 10/2015. (III. 30.) BM rendelet, 4. §

²⁰ A szakutasítás jogszabályi alapjai: 2013. (IX. 13.) BVOP utasítás 7. pontja; a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény; valamint a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet; továbbá az elektronikus távfelügyeleti eszköz működését biztosító rendszer létesítésének és üzemeltetésének, az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásának, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a rendőri szerv

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz megrongálása, eltávolítása

Az elektronikus távfelügyeleti eszközök nem rendeltetésszerű működésére, és a meghatározott magatartási szabályok megszegésére vonatkozó jelzéseket az intézeti ügyelet és a távfelügyeleti központ értékeli. Ha az értékelés alapján vélelmezhető, hogy az elítélt az elektronikus távfelügyeleti eszközt abból a célból távolította el, rongálta meg, semmisítette meg vagy tette használhatatlanná, hogy a biztonsági intézkedés, vagy a reintegrációs őrizet hatálya alól kivonja magát, az intézeti ügyelet erről – az elítélt megtalálásához szükséges információk egyidejű átadásával, rendőri intézkedést kérve – haladéktalanul értesíti az ingatlan területi elhelyezkedése szerint illetékes megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányság tevékenység-irányítási központját. Amennyiben a rendőri intézkedés során megerősítést nyer ezen cselekmény, akkor a szabadon bocsátó bv. intézetet értesíteni kell, hogy a szerv vezetője a reintegrációs őrizet megszüntetése érdekében előterjesztést tegyen a büntetés-végrehajtási bírónál.²¹ A távfelügyeleti eszközök megrongálása történhet hanyag kezeléssel, károkozási szándékkal, vagy akár ismeretlen helyre történő távozás szándékával. Az eszköz használhatatlanná tétele a rendeltetésszerű működés – akár erőszakos beavatkozás nélküli – lehetetlenné tételét jelenti. Ez történhet például műholdas adatkapcsolat szabotálásával, vagy a távfelügyeleti eszköz áramellátásának szándékos megszüntetésével. Közös kritérium, hogy a cselekmény célzatos és tudatos legyen (Bogotyán 2015, 40).

Reintegrációs őrizet eszköze

Végezetül tekintsük át maga a reintegrációs őrizet eszközének jellemzőit, az eszköz felépítését és az ehhez kapcsolódó LED-es kijelzőke, valamint az otthoni egység jellemzőit.²²

Az 1 Track egység

- Kompakt és könnyű, csak 170 gr
Biztonságosan illeszkedik az elkövető bokájára
Beigazítható és könnyen telepíthető szíj
- Hipoallergén, vízálló és ellenáll a rongálásnak
- LED-ek és vibrációs vészjelzések
A működés, GPS vétel és a zóna megsértések jelölésére

ezzel kapcsolatos feladatának részletes szabályairól szóló 10/2015. (III. 30.) BM rendelet.

21 10/2015. (III. 30.) BM rendelet, 6. §

22 Dr. Kiszely Pál bv. dandártábornok Parancsnok 2017.11.08. A reintegrációs őrizet jogintézmény létrejötté és működésének tapasztalatairól szóló előadásából, Miskolci Egyetem ÁJK, a nemzetközi részek a Privatization of criminallaw - substantive, procedural, criminal and organizational-technical aspects; no. APVV-16-0362 támogatásával készült

- 50 óra akkumulátor élettartam (v4.2.52 verziótól)
Töltési idő: 3 - 3,5 óra naponta
- Távoli firmware frissítés lehetősége
- Ultrahangos zár

6. számú ábra: Az eszköz felépítése

7. számú ábra: A LED-es kijelzők²³

8. számú ábra: Az otthoni egység (Beacon) áttekintése²⁴

23 PWR LED jelzi a 1Track egység akkumulátorának töltöttségét; A GPS LED a GPS vétel állapotát jelzi; ZONA LED: A tartózkodási és tiltott zónák megsértését jelzi

24 Bekapcsolva, eltávolítva és akkumulátor állapot riasztások; 18 óra folyamatos működés áramellátás nél-

Felhasznált Irodalom

- Bogotyán Róbert*: A zsúfoltság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl. *Börtönügyi Szemle*, 2015/1.35.
- Dr. Kiszely Pál* *bv. dandártábornok* Parancsnok 2017.11.08. A reintegrációs őrizet jogintézmény létrejötte és működésének tapasztalatairól szóló előadásából, Miskolci Egyetem ÁJK
- Gable, Robert S.*: The Ankle Bracelet Is History: An Informal Review of the Birth and Death of a Monitoring Technology, *The Journal of Offender Monitoring*, 2015. <http://www.civresearchinstitute.com/online/PDF/The%20Ankle%20Bracelet%20Is%20History.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
http://www.jstor.org/stable/3052751?seq=1#page_scan_tab_contents (Letöltés: 2019.10.12.)
- Kerecsi Klára*: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 39.* OKRI, Budapest, 2002, 117.
- Magyarországon is bevált az elektronikus nyomkövető.* In: Sg.hu Informatika és tudomány, 2016. <https://sg.hu/cikkek/118622/magyarorszag-on-is-bevalt-az-elektronikus-nyomkoveto> (Letöltés: 2019.07.05.)
- Pálvölgyi Ákos*: A társadalom részvételének szükségessége a büntetés-végrehajtásban. *Belügyi Szemle*, 2014/10., 27–42.
- Recommendation*[Rec(2014) 4] of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring, II. Definitions „Electronic monitoring” Council Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions, <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:32008F0947> (Letöltés: 2019.július 11)
- Schmebl János*: Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei. *Börtönügyi Szemle*, 2013/4., 21.
- Schwitzgebel, Ralph K. – Beck, Bernard* : Issues in the Use of an Electronic Rehabilitation System with Chronic Recidivists, *Law & Society Review*, 1969.
- Veszeli Dániel*: A reintegrációs őrizet bevezetése a büntetés-végrehajtás tevékenységrendszerébe. In: *Börtönügyi Szemle*, 2015/3. szám, 87.old.

DR. DORNFELD LÁSZLÓ

Kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet;

PhD-hallgató, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

(Szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek,

Prof. Dr. Róth Erika egyetemi tanárnak a lektorálásért.)

BŰNMEGELŐZÉS A KIBERTÉRBEN AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS HAZÁNKBAN

I. Bevezetés

Az ENSZ által elfogadott meghatározás szerint a bűnmegelőzés „azon stratégiák és intézkedések összessége, amelyek a bűnelkövetés veszélyének, és az egyénekre, valamint a társadalomra potenciálisan káros következményeinek visszaszorítását célozzák a kiváltó okokra irányuló beavatkozásukkal”, ugyanakkor a büntető igazságszolgáltatás szerepét is elismeri.¹ Az Európai Unió dokumentumokban megjelenő megfogalmazása szerint „*bűnmegelőzés minden olyan intézkedés és beavatkozás, amelynek célja vagy eredménye a bűnözés mennyiségi csökkentése és az állampolgárok biztonságérzetének javítása, történjék az a bűnalkalmak csökkentésével, a bűnözést gerjesztő okok hatásának mérséklésével vagy az áldozattá válás megelőzésével*” (Borbíró, 2009, 112). A bűnmegelőzés irodalma az elmúlt évszázadban jelentősen kibővült és a kriminológia egyik legtöbbet kutatott területévé vált. A hagyományos bűnmegelőzés terén számos különböző irányzat alakult ki, a büntetőpolitikan belüli és azon kívüli eszközök igénybevitelével történő beavatkozással (Borbíró, 2011).

A kiberbűnözés újszerűsége és sajátosságai a kialakult és már bevált bűnmegelőzési struktúrák számára is kihívást jelentenek. Ezen újdonságok között említhetjük az online kapcsolódásra képes eszközök (számítógépek, laptopok, táblagépek, mobiltelefonok stb.) egyre növekvő számát és csökkenő árát, amelyek jelentősen növelik a potenciális elkövetők és áldozatok számát. Ugyanezen eszközök az online teret igénybe vevő emberek nagyobb hajlandóságát is emelték arra, hogy deviáns módon cselekedjenek, valamint az anonimitás és a nyomok elrejtésének lehetőségével éljenek az elkövetői oldalon. Ezen túl hajtóerői voltak a transznacionális bűnözésből eredő bűnüldözési problémák elszaporodásának és az elkövetési technikák gyors fejlődésének.²

1 UNODC Comprehensive Study on Cybercrime, UN, New York, 2013, 226. o.

2 UNODC: <https://www.unodc.org/e4j/en/cybercrime/module-12/key-issues/interpersonal-cybercrime->

Cohen és Felson rutintevékenység-elmélete szerint a bűnelkövetés alapfeltételei: egy motivált elkövető és egy alkalmas célpont, valamint a megfelelő védelem hiánya. Ez az alapvetés a kiberbiztonságban is jól alkalmazható, ahol a megfelelő védelem hiányát a felhasználók tájékozatlansága, illetve rendszereik védelmének elégtelensége jelenti. A személyi és technikai feltételek javítása tehát – elvileg – a kiberbűncselekmények számának csökkenésével jár, vagy legalábbis jelentősen megnehezíti az elkövetők dolgát.³

Tanulmányomban vázlatosan áttekintem ezen elképzelés alapkérdéseit az Európai Unióban, illetve hazánkban. Mindezen túl bemutatom azt is, hogy a kiberbűncselekmények megelőzésére tett törekvések milyen módon támaszkodtak, illetve alakították át a bűnmegelőzés eddigi szervezetét, eszközeit, valamint módszereit. Tanulmányomban a stratégiáktól indulok el, majd sorba veszem a különböző programokat és ajánlásokat, azután a gyakorlati szintet és azon belül a technológiai megoldásokat, valamint az oktatás és a tudatosító kampányok szerepét.

II. Bűnmegelőzés a kibertérben

2.1. Stratégiák

Míg az ENSZ által 2013-ban vizsgált 53 állam mintegy egyharmada rendelkezett saját nemzeti kiberbiztonsági stratégiával,⁴ addig a Nemzetközi Távközlési Egyesület (ITU) 2018-as adata szerint annak 194 tagja közül 79-nek volt ilyen nyilvánosan elérhető dokumentuma.⁵ Fontos, hogy különbséget tegyünk a kiberbiztonság és a kiberbűnözés elleni küzdelemmel kapcsolatos stratégiák között, ugyanis bár ezek összekapcsolódnak, mégis eltérő célok mentén, más eszközrendszerrel operálnak. Míg a kibervédelem alapvetően a bekövetkező támadásokra reagál, és azokat igyekszik elhárítani, addig a kiberbűnözés üldözése másféle magatartást igényel annak résztvevőitől: a bűncselekmények elkövetőinek felkutatását és elfogását, illetve a bűncselekmények elkövetésének a megelőzését. 2013-ban a kiberbiztonság volt az elsődleges az Amerikai Egyesült Államokban, Ausztráliában és az Európai Unió tagállamaiban, míg a kiberbűnözés elleni küzdelemre Nagy-Britannia, Kína és Oroszország helyezték a hangsúlyt (Levin – Ilkina, 2013). A stratégiák lehetnek átfogók, illetve szektorális jellegűek, így például koncentrálhatnak kizárólag a digitális gyermekvédelem főbb kérdéseire.

prevention.html (Letöltés: 2020. 01. 05.)

3 UNODC Comprehensive Study on Cybercrime, 227. o.

4 Guide to Developing a National Cybersecurity Strategy. https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-CYB_GUIDE.01-2018-PDF-E.pdf (Letöltés: 2020. 01. 05.)

5 UNODC Comprehensive Study on Cybercrime, 228. o.

A nemzeti stratégia megalkotása alapvető lépés a kiberbűncselekmények megelőzésében, hiszen ebben történik meg a működési és stratégiai prioritások meghatározása, amely alapján azután normatív erejű jogszabály születhet. A stratégia ezen kívül alapidokumentumként szolgálhat a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek számára saját belső eljárásrendjük kialakításában.⁶ A vezető szerep terén nincs általánosan elfogadott szerv: az ENSZ által vizsgált stratégiák mintegy harmada rendőri szervet jelölt meg, valamint hasonló arányban került kijelölésre a feladatra az ügyészség és az igazságügyi minisztérium. Tíz százalék jelölt meg hatóságközi koordinációt, és hasonló arány kommunikációs szervezetet vagy a belügyminisztériumot, kiberbűnözés elleni szervet vagy CERT-et. Ez azt mutatja, hogy a legtöbb állami stratégia számára a kiberbűnözés elsősorban bűnügyi és nem technológiai kihívás, és így ilyen típusú választ is kívánnak adni rá.

Az Európai Unió részéről két általános és egy specifikus stratégia született meg: a kiberbiztonsági (JOIN/2013/01) és a biztonsági (COM (2015) 185) stratégia, valamint a gyermekbarát internet európai stratégiája (COM/2012/0196). A kiberbiztonsági stratégia több helyen is hangsúlyozza a megelőzést, mint célt (így például a 2.5. pont: *„[a Bizottság] kötelezettséget vállal a nemzetközi partnerekkel és szervezetekkel, valamint a magánszektornal és a civil társadalommal együtt arra, hogy támogatni fogja a globális kapacitásépítést harmadik országokban az információhoz és a nyitott internethez való hozzáférés javítás, valamint a kibert fenyegetések megelőzése és az azok elleni küzdelem érdekében”*), ám minden esetben meglehetősen tág megfogalmazásban. A biztonsági stratégia három prioritást állít fel, ahol a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harc mellett helyet kapott a kiberbűnözés elleni fellépés is. A gyermekbarát internet stratégiája is nagy szerepet helyez a megelőzésre, például a biztonságos online környezet megteremtésénél kifejezetten cél, hogy különféle intézkedésekkel megelőzzék, hogy a gyermekek káros online tartalmakkal találkozzanak, mivel ez nemcsak fájdalomos élmény, de a valós életben is kockázatot jelenthet (2.3. pont). Más pontokban megjelenik célként például a tudatosság növelése, illetve a fiatalok hatékonyabb bevonása.

Hazai vonatkozásban Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiáját (1139/2013. (III. 21.) Korm. rendelet) szükséges megemlíteni, melynek integráns része a megelőzésre törekvés. Már a dokumentum 1. szakaszában, a célok meghatározása között szerepel a „megelőzésre épülő hatékony védelmi intézkedések”, mint a kitűzött célok végrehajtását szolgáló eszköz megfogalmazása, a 9. szakasz a) és d-e) pontja pedig az ország számára követelményként rögzíti a hatékony megelőzést, a megfelelő oktatást, valamint a gyermekek számára biztonságos kibertér kialakítását. A 10. szakaszban megtalálható tényleges feladatok között helyet kapott a kormányzati koordináció, az együttműködés a civil, a gazdasági és a tudományos területek képviselőivel, a felhasználók és vállalkozások körében tudatosság kialakítása, a megfelelő oktatás és kutatás-fejlesztés, valamint a gyermekvédelem. A gyermekvédelem te-

6 UNODC Comprehensive Study on Cybercrime, 229-230. o.

rén nagyon fontos dokumentum Magyarország Digitális Gyermekvédelmi stratégiája, amelyet a Digitális Jólét Programról szóló 2012/2015. (XII. 29.) Korm. határozat végrehajtásának részeként, a gyermekek és a személyiségi jogok védelmét szolgáló szabályok és intézkedések hangsúlyosabb érvényesítése érdekében alkottak meg. A dokumentum először meghatározza a digitális gyermekvédelem alapvető fontosságú tételeit, így a káros tartalmak és magatartások felismerését, az oktatás helyzetét, az érintettek szerepét és tapasztalatait. A második fejezet a védelmi megoldásokat (például a szűrőszoftveket), illetve a gyermekek jogait tekinti át. A harmadik fejezetben a szankcióalkalmazás és a segítségnyújtás eszközei kerülnek megfogalmazásra. A stratégia utolsó nagy része a cél- és eszközzrendszert tartalmazza.

2.2. Programok, ajánlás

A kiberbűnmegelőzési programok és ajánlások a bűnelkövetés kockázati tényezőit veszik célba, így szemben az alapelveket megfogalmazó stratégiákkal, már a gyakorlatban is érezhető hatással járnak. Számos program kiindulópontja nemzetközi vagy szupranacionális szervezet, így az ENSZ, az EU vagy az Európa Tanács, de léteznek nemzeti, valamint civil kezdeményezések is, így a paletta igen sokszínű. A különféle, általában határozott időre létrehozott programok mellett fontos még szót ejteni a különböző szervezetek ajánlásairól is, amelyek segíthetik az egységesebb bűnmegelőzési eszköztár kialakulását regionális, illetve nemzetközi szinten. Mivel ezekből számtalan féle kezdeményezés létezik, csak röviden, példálózó jelleggel tekintek át párat ezek közül.

Az ENSZ Közgyűlésének 65/230. sz. határozata, valamint a Bűnmegelőzési és Bűnügyi Igazságszolgáltatási Bizottság 22/7. és 22/8. sz. határozata kezdeményezte 2010-ben a Kiberbűnözés Elleni Általános Programot, aminek a végrehajtásával az ENSZ Kábítószerellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatalát (UNODC) bízták meg.⁷ A program célja, hogy rugalmasan reagáljon a fejlődő országok igényeire, támogatva a tagállamokat a kiberbűnözés megelőzésében és leküzdésében. A program fő földrajzi fókuszában 2017-ben Közép-Amerika, Kelet-Afrika, a Közel-Kelet, valamint Délkelet-Ázsia és a Csendes-óceán térsége volt. Ennek részeként számos különböző alprogram megtartására kerül sor, például 2019-ben több diákoknak, tanároknak és rendőröknek szóló megelőzési oktatásra.⁸

Az Európa Tanács és az Európai Unió 2013 és 2016 között futó közös programja, a Globális Akció a Kiberbűnözés Ellen (Global Action on Cybercrime, GLACY) hét ázsiai és afrikai országot érintett, amelyeket a Számítástechnikai Bűnözés Elleni Egyezmény iránti el-

7 UNODC: <https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/global-programme-cybercrime.html> (letöltés ideje: 2020.01.02.)

8 UNODC: <https://www.unodc.org/ropan/en/cybercrime-prevention-courses-for-the-youth--teachers-and-national-civil-police.html> (letöltés ideje: 2020.01.02.)

kötelezettségük miatt választottak ki. Ennek részeként 135 eseményre került sor, amelyek a jogalkotástól és a bűnüldöző egységek felállításától kezdve a hatósági együttműködésen át a magánszektornal való együttműködésig széles spektrumon igyekeztek – a kiberbűnözés elleni fellépést és a megelőzést – előmozdítani.⁹ A program tapasztalatai alapján indult el 2014-ben a mind a mai napig működő Cybercrime@Octopus program.

Az Európai Unió a kiberbűnözés elleni küzdelem részeként, annak intézményi szintű megalapozásaként létrehozta a Számítástechnikai Bűnözés Elleni Európai Központot (European Cybercrime Centre, a továbbiakban EC3) az Europol keretein belül, a szervezet meglévő infrastruktúrájának a felhasználásával. Ennek stratégiai központja foglalkozik a megelőzéssel és a tudatosság növelésével (Dornfeld 2016, 96). Az EC3 az összegyűjtött adatok alapján elemzi a kiberbűnözés kialakult trendjeit, és az ez alapján kiadott ajánlások segítik a hatékonyabb bűnmegeelőzést.¹⁰ A szervezet a főszervezője a Kiberbűnözés Megelőzési és Tudatossági Fórumnak, amelyen a tagállamokon kívül uniós szervek is képviseltetik magukat. A rendezvény célja a tevékenységek és kampányok összehangolása, a témába vágó tudásanyag megosztása, új megoldások kidolgozása és a jó gyakorlatok cseréje.¹¹

2.3. Technológiai eszközök a bűnmegeelőzés szolgálatában

A technológia bűnmegeelőzési célú felhasználása nem új keletű gondolat, így a kiberbűncselekmények prevenciója terén is hamar felmerült alkalmazásának gondolata. Ennek elméleti alapja szorosan kapcsolódik a szituációs bűnmegeelőzéshez, amelynek lényege szerint a bűnözés azzal csökkenthető, ha nehezebbé tesszük a bűncselekmények elkövetését, csökkentjük a várható előnyöket vagy növeljük az elkövető kockázatát. Ez a fajta hozzáállás népszerű állami szinten is, így például Nagy-Britannia kibertérrel kapcsolatos politikájában is, ahol az állami kezdeményezések a fejlesztőket a bűnözésre való lehetőségek csökkentésére ösztönzik. Az elmúlt évtizedben két egymástól elkülöníthető modellt munkáltak ki a szakirodalomban: a rendszerek bűnmentessé tétele, illetve a bűnmegeelőzés beépítése a rendszerbe.

A rendszerek bűnmentessé tétele azon az elképzelésen alapszik, hogy még a lehetőségét is ki kell zárni annak, hogy a rendszert jogellenesen használhassák. Ilyen megoldás lehet például, ha egy vállalkozás kizárja a közvetlen bankkártyás fizetés lehetőségét és csak online fizetési rendszerek (például PayPal) közbeiktatásával enged fizetni, ami jelentősen csökken-

9 Capacity building on cybercrime & e-evidence: <https://rm.coe.int/16807069d8> (Letöltés: 2020.01.02.)

10 EUROPOL EC 3: https://www.anacom.pt/streaming/Benoit_Godart.pdf?contentId=1176117&cfid=ATTACHED_FILE (Letöltés: 2020.01.02.)

11 EUROPOL: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/cybercrime-prevention-%E2%80%93-unified-message-towards-online-criminals> (Letöltés: 2020.01.02.)

ti a bankkártyás csalások lehetőségét. Hasonló megoldás, ha egy információs rendszer tervezésekor a biztonsági beállítások alapállapotban bekapcsolnak. Ennek a megközelítésnek ugyanakkor sok buktatója van, így például az, hogy a tervezési szakaszban nem határozható meg teljes bizonyossággal előre az, mennyire lehetséges a bűnözési lehetőségeket kizárni, valamint, hogy a mindennapi használatot túlságosan nehezítő védelem esetén az átlagfelhasználók hajlamosak kikapcsolni a védelmi funkciókat, mivel a funkcionalitás fontosabb számukra (Wall 2008, 188).

A másik megoldás a bűnmegelőzés rendszerbe építése, amelyek közül a legismertebb a felhasználónév-jelszó kombináció, ami szükséges a védett rendszerekbe történő belépéshez. A használható eszközök között kap helyet az adatbányászás is, ami az összegyűjtött és tárolt forgalmi adatok elemzését jelenti, mivel ezek tartalmazzák az összes internetes tranzakciót. Ezzel a technikával számos fontos információ kinyerhető, és a „kockázati társadalom” rendfenntartásának egyik alapköve lehet, ahogy a rendvédelmi szervek közötti kapcsolatoknak is egyre fontosabb részét képezi az információmegosztás. Az információkövetítés bűnmegelőzésben betöltött szerepét az Egyesült Államokban is felismerték, ahol a 9/11-es terrortámadást követően javasolták az összes fontos nemzeti adatbázis egyesítését (Wall 2008, 189). Ez nemcsak a kibertérben, de azon kívül is igen hasznos lehet, így például a 2016-os nizzai kamionos terrortámadást is meg lehetett volna előzni, ha megfelelően használják és összevetik a francia bűnügyi és idegenrendészeti listákkal a Schengeni Információs Rendszert.¹²

A bűnözéskontroll másik módja lehet a szoftveres bűnmegelőzés beépítése, anélkül, hogy az a hardware-t érintené, ezáltal automatizált, aktív rendfenntartó eszközöket létrehozva. Ilyen lehet például egy olyan honlap létrehozása, ami külsőre valóságnak tűnik, és látszólag illegális tartalmakkal van feltöltve, ám helyett egy rendőrségi figyelmeztetés fogadja a látogatókat (Wall 2008, 190). Gyakorlati példaként hozható az Europol Police2Peer programja, amelynek részeként a peer2peer fájlcsereelő rendszereken folyó gyermekpornográfia-terjesztés ellen léptek fel. A rendőrök látszólag gyermekpornográf tartalmú fájlokat tettek közzé, ám ezek a valóságban egy rendőrségi figyelmeztetést tartalmaztak az azt letöltők számára (Dornfeld–Mezei 2017, 36). Katyal is azon az állásponton van, hogy a kód megfelelő felhasználása a bűnmegelőzés céljait segítheti elő. Véleménye szerint ehhez az offline bűnmegelőzési eszközökből merítve négy alapelv betartására van szükség: 1) természetes megfigyelés lehetőségének megteremtése; 2) területiség érzésének keltése; 3) közösségépítés; és 4) a bűncselekmények célpontjainak védelme. Az első pont alapján például amellet érvel, hogy a zárt forráskódú szoftverek biztonságosabbak, mint a nyíltak. A területiségnél az „ellenőrzött pseudoanonimitás” mellett foglal állást, vagyis az IP címek logolását java-

12 EPP: <http://www.eppgroup.eu/news/Five-lessons-learned-from-the-terror-attacks-in-France> (Letöltés: 2020.01.02.)

solja megoldásként, ahol megmarad az anonimitás, de könnyebbé válik a hatóságok dolga (Chang – Grabosky 2017, 537).

2.4. Az oktatás és a tudatosítás szerepe

Az ENSZ Bűnmegelőzési iránymutatásokról szóló kézikönyve kiemeli a közoktatás és a tudatosítás növelés fontosságát. A viktimizációs veszélyek ismerete és a védelmi intézkedések szélesebb körű ismertetése alapvető fontosságú a sikeres bűnmegelőzéshez.¹³ A kiberbűnözésviktimizáló hatása erősebben jelentkezik a fejletlenebb országokban, ami azt mutatja, hogy itt még nagyobb szükség van a megfelelő megelőzésre, elsősorban a tudatosság növelésén keresztül.¹⁴ Ennek eszköztárára meglehetősen széles lehet, internetes figyelemfelhívó kampányoktól kezdve, kiberbiztonsági napok szervezésén keresztül egészen az akadémiai szféra és a graduális oktatás bevonásáig. A kampányokat tipikusan állami szervek készítik nemzeti szinten, de léteznek regionális szintű és technológiai vállalatok, illetve non-profit civil csoportok által kezdeményezett események is. Erre lehet példa a Google tevékenysége.¹⁵

A megfelelő figyelemfelhívó kampány kialakítása meglehetősen nehéz lehet. Egy 2011-es felmérés szerint sok ilyenhez egyáltalán nem kapcsolódik utólagos értékelés, és azt is nehéz eldönteni, hogyan lehet minél költséghatékonyabb módon a megfelelő hatást elérni. Hasonlóan komoly probléma a technikai oldalon, hogy további tréningek és képzések nélkül csak korlátozott hatást képesek elérni. A felmérés szerint a leghatékonyabbak az egyszerű, egy adott csoportot célzó kampányok.¹⁶

A felmérések szerint mára a legtöbb internetfelhasználó az alapvető óvintézkedéseket megteszi internetezés közben.¹⁷ A figyelemfelhívásnak és tudatosításnak így inkább valamely kifejezett veszélyre kell vonatkoznia, például a zsarolóvírusokra vagy a botnetekre, nem kizárólag általánosságokra. Továbbá fontos azt is észben tartani, hogy a javasolt biztonsági megoldások ne legyenek túl bonyolultak, mert ez csökkentheti a felhasználók hajlandóságát, hogy alkalmazzák azokat.¹⁸ Például a gyakorlati javaslatok ellenére meglehetősen valószínűtlen, hogy egy átlagos felhasználó minden szolgáltatáshoz külön jelszót fog használni, ezeket rendszeresen cseréli és anélkül emlékszik rájuk, hogy bárhová felírná őket. A ve-

13 UNODC Comprehensive Study on Cybercrime, 234. o.

14 Comprehensive study of the problem of cybercrime and responses to it by Member States, the international community and the private sector. UNODC/CCPCJ/EG.4/2013/2. 3. o.

15 UNODC Comprehensive Study on Cybercrime, 236. o.

16 UNODC Comprehensive Study on Cybercrime, 236. o.

17 Comprehensive study of the problem of cybercrime and responses to it by Member States, the international community and the private sector. UNODC/CCPCJ/EG.4/2013/2. 12. o.

18 Comprehensive study of the problem of cybercrime... 12. o.

szélyekkel kapcsolatos oktatást minél hamarabb szükséges elkezdni, ugyanis a fiatalok hatványozottan kitéttek az interneten található veszélyeknek. Ennek első lépése a köznevelés, ahol szükséges a tanárok továbbképzése is, hogy ők maguk is tisztában legyenek a veszélyekkel, illetve a rájuk adható jó válaszokkal. Ennek céljait jelentősen segítheti az is, ha állandó kapcsolat alakul ki a helyi rendőrség és az iskolák között, így egy gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkező előadó tud az oktatási tevékenységben részt venni.

Az akadémiai szféra szerepe változó lehet a megelőzés terén, így például részt vehetnek az oktatásban és a szakemberek képzésében, a jogszabályok és vonatkozó politikák, illetve a technikai standardok és megoldások kidolgozásában. Az egyetemeken gyakran található specializált kutatóintézetek és kiberbűnözési szakemberek is.¹⁹ A kiberbűnözés elleni küzdelemhez felhasználható tudásanyag számos tudományos diszciplínában megtalálható, így többek között a számítástechnikában, a jogban, a kriminológiában és a szociológiában. Az elmúlt évtizedekben egyre nőtt az ezen témákkal foglalkozó folyóiratok és kutatások száma, és az elméleti tudást a gyakorlatban is fel lehet használni.²⁰ Hazánkban 2015-ben került megrendezésre a Magyar Országos Cyberbullying Konferencia (MOCK), ahol a tudományos élet képviselői mellett a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság tagjai is részt vettek.

Brenner javaslata a jelenlegi rendszer helyett egy „osztott rendészeti stratégia” létrehozása, ahol nem a rendőrség, hanem az állampolgárok elsődleges feladata a kibertér biztonságának őrzése. Az ő elképzelése szerint a rendőrség feladata ebben a rendszerben az elrettentés és megelőzés lenne, míg a felhasználókat jogszabályok köteleznék bizonyos magatartásokra, így például az illegális tartalmak jelentésére vagy bizonyos szoftverek telepítésére. Chang is a lakosság növekvő szerepét emeli ki, felhívva arra a figyelmet, hogy mivel a legtöbb rendszer ugyanolyan zárt forráskódú szoftvereket használ, egy sebezhetőség felfedezése láncreakciót indíthat el (Chang – Grabosky 2017, 540). Jól mutatja ennek potenciális veszélyét a WannaCry zsarolóvírus futótűszerű elterjedése is (Nagy – Mezei 2017, 163-168).

III. Összefoglalás

A fentiekben tárgyaltak csak egy igen szűk szeletét adják a kibertérben megvalósuló bűnmegelőzésnek, amelynek számos további szegmense létezik. Akárcsak a tradicionális bűnözés esetén, itt is kezd teret hódítani a bűnmegelőzés, amelytől sok állam a bűncselekmények számának csökkenését várja. Ez részben a már meglévő bűnmegelőzési technikák (így például a szituációs bűnmegelőzés) modern technológiával való ötvözését jelenti, ám telje-

19 Comprehensivestudy of theproblem of cybercrime... 3. o.

20 UNODC ComprehensiveStudyonCybercrime, 236-237. o

sen új megoldások is megjelentek, mint például a kizárólag szoftveres bűnmegelőzés. A tanulmány terjedelmi korlátjai okán számos kérdéskörrel érintőlegesen sem foglalkoztam, így például az együttműködések fontosságával vagy a bűnelkövetőkre koncentráló megelőzési technikákkal.

A véleményem szerint a kiberbűncselekmények megelőzésének egyik nagyon fontos sarokpontja a tudatosítás és az oktatás. Ma a fiatalabb generációk már mondhatni születésük óta használják a legújabb infokommunikációs eszközöket, ám gyakran nincsenek tisztában annak veszélyeivel. Éppen ezért alapvető fontosságúak az olyan kezdeményezések, amelyek a tanárokat is felkészítik ezen veszélyek ismeretére, majd szakemberek bevonásával a fiatalokat megtanítják az elkerülésükre. Mind a cyberbullying, az adatlopás vagy az online szexuális kizsákmányolás megelőzésében kiemelt szerep kell jusson ezen megoldásnak.

Felhasznált Irodalom

- Borbíró Andrea*: Bűnmegelőzés. In: Borbíró Andrea – Kerezi Klára (szerk.): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve. OKRI, 2009.
- Borbíró Andrea*: Kriminálpolitika és bűnmegelőzés a késő-modernitásban. Doktori értekezés, Budapest, ELTE ÁJK, 2011.
- Dornfeld László*: A kiberbűncselekmények nyomozásával kapcsolatban folytatott uniós bünyügyi együttműködés fejlődése. *Külügyi Szemle* 2016/4. 89–101.
- Dornfeld László – Mezei Kitti*: Az online gyermekpornográfia elleni küzdelem aktuális kérdései. *Infokommunikáció és Jog* 2017/68. sz. 46–63.
- Chang, Lennon YC – Grabosky, Peter*: The governance of cyberspace. In: Peter Drahos (ed.): *Regulatory Theory*. Anu Press, 2017. 533–551.
- Levin, Avner – Ilkina, Daria*: International Comparison of CyberCrime. https://www.ryerson.ca/tedrogersschool/privacy/documents/Ryerson_International_Comparison_ofCyber_Crime_-March2013.pdf (letöltés ideje: 2020.01.02.)
- Nagy Zoltán András – Mezei Kitti*: A zsarolóvírus és a botnet vírus mint napjaink két legveszélyesebb számítógépes vírusa. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.) *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2017. 163-168. o.
- UNODC Comprehensive Study on Cybercrime*, UN, New York, 2013.
- Wall, David S.*: *Cybercrime. The Transformation of Crime in the Information Age*. Cambridge: Polity, 2008

SZABÓ ANDRÁS

PhD hallgató, PTE ÁJK Doktori Iskola

A JÓVÁTÉTEL KÖVETKEZMÉNYEI ELKÖVETŐI OLDALRÓL

A resztoratív igazságszolgáltatás céljai elsősorban szociológiai és kriminálpszichológiai okokra vezethetők vissza: amennyiben az elkövető és a sértett közötti konfliktust sikerül tisztázni és rendezni, lehetőség szerint úgy, hogy a közösség maga is részt vesz a szankció kiszabásában, valamint a végrehajtásában, akkor sokkal nagyobb az esélye, hogy az elkövetőt a közössége visszafogadja. Így mentesül a stigmatizáció, a kollektív elutasítás alól és ezáltal ismételten a társadalom hasznos tagjává válik és nem fog újabb bűncselekményt elkövetni.

Ezen túlmenően akár az elkövetőnek is megnyugvást adhat a sértett megbocsátása, hiszen a resztoratív igazságszolgáltatás módszerei azt az üzenetet hordozzák, hogy az elkövető, bár kifejezi a közösség rosszallását, de nem stigmatizál, a helyreállítási folyamat pedig a társadalom elfogadását fokozza, így a bűncselekményre adott válasz nem bűnözői énképet erősíti. John Braithwaite elméletében ezt nevezte „reintegratív szégyennek”, amit azzal magyarázott, hogy amíg a hatóságok rosszallásának kifejezése inkább csak dacot és ellenállást vált ki az elkövetőből, addig a közvetlen közösségének a rosszallása valóban büntudathoz vezethet (Braithwaite 2003, 10).

Ahogy a jogintézmény elterjedt először Nyugat, majd Közép- és Kelet-Európában, egyre több új cél is megjelent az eljárás során. A sértett gyors és hatékony kompenzálása mellett az eljárás időtartamának csökkentése, az ügyészségek és bíróságok tehermentesítése, valamint a bűnfelderítési és kártérítési statisztikák javulása is kimondva-kimondatlanul részét képezte az eljárási céloknak. Az elkövetői oldalon meg a korábbiak mellett megjelent még motivációként a büntetőeljárás lezárása vagy a büntetés enyhítésének lehetősége, illetőleg a büntetett előlethez fűződő hátrányok elkerülése. A kérdés ugyanakkor óhatatlanul felmerül, hogy vajon ezek a lehetséges előnyök és új célok nem mennek-e az eredeti célok rovására? Lehetséges, hogy a gyors eljárás és a tehermentesítés pont a lényegét veszi el az eredetileg megbánás és megbocsátás elérését célzó intézménynek? Vajon az elkövető szívből jövő megbánásból vagy a büntetés elkerülése végett vállalja a resztoratív eljárásokon való részvételt? Ezekre a kérdésekre keresem a választ elsősorban a magyar jog-

rendszer elemzésével, ugyanakkor érintőlegesen foglalkozni fogok más európai országok jogrendszerével is.

A modern resztoratív igazságszolgáltatás története

A resztoratív gondolat a XX. század második felének Amerikájából indult ki, elsődlegesen kriminálpolitikai okokból (Kerezi 2006, 257). Az 50-es évekre ugyanis nyilvánvalóvá váltak a hagyományos, megtorlásra épülő büntetőpolitikai paradigma árnyoldalai. Kialakultak olyan területek, ahol a bűnözés mértéke lényegesen meghaladta az átlagos mértéket, a visszaesés az elítéltek körében pedig hatalmas méreteket öltött. Ezért megjelentek a büntetőpolitika új, az eddigiekhez képest más aspektusból kiinduló elméleti is. Ezek közé tartoztak a rehabilitációs elméletek, amelyek nem a bűncselekményt, hanem az elkövetőt állították az eljárás középpontjába és célul tűzték ki, hogy az elítéltek a büntetésük végrehajtását követően ne kövessenek el új bűncselekményt. Ekkoriban váltak gyakorivá a szabadságvesztéssel nem járó szankciók és az utógondozási célú eljárások is. A 70-es évekre azonban nyilvánvalóvá vált, hogy ez a technika sem hozta az elvárt eredményeket. Az eljárási költségek emelkedése mellett a bűnözés csökkenése minimális volt, és ebből kifolyólag a közbiztonság helyzete sem sokat javult. Ebben a hagyományos büntető paradigma irányába visszaforduló hangulatban jelentek meg a resztoratív gondolatok, mint egy alternatíva, a reszocializációs törekvések és a hagyományos büntetőpolitika mellett. Az Amerikai Egyesült Államok különböző területein számos resztoratív módszer alakult ki, ezek közül a legelterjedtebbek az elkövető-áldozat mediáció, a körmodellek és a konferencia modellek voltak. Az eljárások során bebizonyosodott, hogy az abban résztvevőknél a visszaesések száma lényegesen kevesebb, és a sértetti igények érvényesülése is sokkal hatékonyabb. Ugyanakkor, mivel az eljárás feltétele a bűncselekmény és a felelősség önkéntes beismerése, az alkalmazása igazán széles körben nem lehetséges, emiatt a bűnisméltés globális problémáját önmagában nem oldja meg (egyes nézetek szerint a visszaesés csökkenése is illúzió, mert az eljárás gyakorlatilag „kiválasztja” az egyébként is megjavulni szándékozó elkövetőket).

A kezdeti sikereket rövid időn belül a sértetti jogok érvényesülését, valamint a sértetti kompenzációt is elősegítő nemzetközi joganyagok követték. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (77.) 27. számú ajánlása is megfogalmazta, hogy az államnak kötelessége a kártalanításhoz hozzájárulnia, ha a kártérítés más eszközökkel nem biztosítható (Dr. Kiss 2018, 43). Hasonló szabályzat jelenik meg az ENSZ 1985-ös „*A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatai számára nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről*” szóló deklarációjában is, amely szerint a kormányoknak felül kell vizsgálniuk a joggyakorlataikat és a jogszabályaikat annak érdekében, hogy a kártérítésre kötelezést vegyék figyelembe az egyéb szankciók mellett (Dr. Kiss 2018, 42).

Maguk a resztoratív technikák a 80-as évek első felében kezdtek elterjedni Európában. Először Nagy-Britanniában vezették be az eljárást 1979-ben, majd Svédországban, Finnországban, később (a nyolcvanas évek második felére) Nyugat-Európa csaknem összes országában megjelent (Szekeres 2016, 61). A 90-es években több volt szocialista ország is megkezdte a saját mediációs rendszerének kiépítését, amelyek – a nemzetközi előírásokra is tekintettel – a 2000-es évek közepére meg is valósultak.

A resztoratív igazságszolgáltatás európai elterjedésének fontos lépcsőfoka a 2001. március 15-i 2001/220/IB tanácsi kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról. Ez a kerethatározat valamennyi EU tagállam számára előírta a sértetti jogok érvényesítését és közvetítői eljárás létrehozását. Az ebben szereplő előírások önmagában véve elég sok mozgásteret engednek a tagállamoknak. A határozat csupán az alábbi fontos rendelkezéseket írja elő:

- Minden tagállam köteles intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy az elkövetőt ösztönözze arra, hogy a sértett részére kártérítést nyújtson.¹
- A tagállamoknak gondoskodni kell arról, hogy a büntetőügyekben való közvetítést elősegítse olyan bűncselekmények esetében, amelyeknél ezt megfelelőnek tartja.²
- Minden tagállamnak biztosítania kell, hogy az elkövető és a sértett által kötött megállapodást a büntetőeljárás során figyelembe vegyék.³

Látható tehát, hogy pusztán az eljárás meglétének és az eredmény figyelembevételének kötelezettségét írja elő a kerethatározat. Az azonban, hogy mely bűncselekményeknél alkalmazható az eljárás, pontosan mi az eljárás módja, és milyen mértékben kell figyelembe venni az eredményes megállapodást, már tagállami hatáskörbe tartozik.

Noha a közvetítői eljárás ma már az összes EU tagállamban megvalósult, az eredeti célok elérése sok tekintetben vitatható. Erre ekvivalens példa a román szabályozás. A román jogrendszer ismer két olyan jogintézményt – a magánindítvány visszavonásának a lehetőségét⁴, valamint az ún. kibékülést⁵ – amelyen keresztül a feleknek szintén lehetősége van az eljárás megszüntetésére még a közvetítői eljárásnál is egyszerűbb módon. Előbbi egy egyoldalú nyilatkozat, utóbbi pedig egy kétoldalú rendőrség vagy ügyészség előtti szóbeli vagy közjegyzői, illetve ügyvédi ellenjegyzéssel ellátott írásbeli nyilatkozat formájában valósulhat meg.

1 2001. március 15-i 2001/220/IB tanácsi kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról. 9. cikk (2) bekezdés

2 2001. március 15-i 2001/220/IB tanácsi kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról. 10. cikk (1) bekezdés

3 2001. március 15-i 2001/220/IB tanácsi kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról. 10. cikk (2) bekezdés

4 NoulCodPenal (Legeanr. 286/2009), 158. cikk (1)

5 NoulCodPenal (Legeanr. 286/2009), 159. cikk (2)

És ennek meg is van a következménye. 2017-ben összesen 159 bűnügyi mediációra került sor, 2016-ban pedig ez a szám mindösszesen 142 volt (Ilie, 2017). Ezek az adatok egyértelműen igazolják, hogy a magánindítványok visszavonása, valamint a kibékülés gyakorlatilag kiüresíti a büntetőjogi mediáció jogintézményét, hiszen ahol ezekre lehetőség van és a felek hajlamosak rá, ott az ügy ezek valamelyikével lezárul, ahol viszont nem, ott már nem is nagyon kísérlük meg a közvetítői eljárást. Sajnos ebből az a következtetés is levonható, hogy Romániában fontosabb szempont az eljárás gyors lezárása, mint a resztoratív igazságszolgáltatás eredeti céljai.

Magyarországi alkalmazás

Magyarországon a közvetítői eljárás eredménye tekintetében az anyagi jogi háttérszabályt a Büntető Törvénykönyv 29. §-a adja. Ez alapján a magyar törvény korlátozza a tevékeny megbánás alkalmazási körét mind bűncselekménytípusuk, mind a büntetési tételkeretek alapján. Az eredményes eljárás következménye háromévi (fiatalkorúaknál ötévi) szabadságvesztést nem meghaladó bűncselekmények esetében a büntetőeljárás és a büntethetőség megszűnése (mindez törvény erejénél fogva, vagyis az ügyészségnek és a bíróságnak a megállapodás megkötése és teljesítése esetében nincs mérlegelési jogköre, az eljárást meg kell szüntetniük). Ennek a megoldásnak szintén számos előnye és hátránya van. A legnagyobb eredménye, hogy motiválja az elkövetőt az eljárás igénybe vételére. Magyarországon az elmúlt években a közvetítői eljárások száma minden évben meghaladta a 4.000-et.⁶ Ha ugyanezeket az adatokat megnézzük a régióinkból Csehországban és Lengyelországban – ahol a következmények javarészt a bíró szubjektív megítélésén múlnak – akkor látjuk, hogy nagyjából hasonló lakosságú Csehországban az eljárások száma kb. 1.000 környékén mozog, de lényegesen nagyobb lakosságszámú Lengyelországban is ritkán haladja meg a 3.000-et. Látható tehát, hogy az azonnali megszüntetés lehetősége komoly motiváló tényezőként is hat.

Ugyanakkor, ha az eredeti célokat vesszük alapul, akkor ez nem feltétlenül üdvöztető. Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy vajon megbánás valóban szívből jön, vagy pedig csupán a büntetéstől való félelem motiválja az elkövetőt az eljárás lefolytatására. Utóbbi esetben ugyanis az ügyészség mindösszesen annyit tehet, hogy a Be. 412. § (2) bekezdés cb) pontja alapján megtagadja a közvetítői eljárás lefolytatását (ami egyébként nem ritka Magyarországon, a közvetítői eljárás iránti kezdeményezéseknek az elmúlt 5 évben az 55-58%-át rendelték el ténylegesen). Ugyanakkor ennek megítélése ügyiratokból meglehetősen nehéz feladat. Ennél is nagyobb problémát jelent az elrendelések szempontjából a Be. 412. § (2) bekezdés ca) pontja, amely kizárja a közvetítői eljárást abban az esetben, ha

⁶ Az adatok az éves Ügyészségi Statisztikai Tájékoztatóiból származnak.

a bűncselekmény következményeinek jóvátétele nem várható. Noha a törvény ezt konkrétan nem mondja ki, de a Btk.-ból levezethetően ez a sértett által meghatározott teljes jóvátételt jelenti. Ez viszont igencsak megnehezíti az eljárás elrendelését. Ugyanis a bocsánatkérés, a szimbolikus jóvátétel, de még a részleges jóvátétel nyújtása is pusztán az elkövetői hajlandóságon múlik. Azonban a sértett által meghatározott mértékű anyagi jóvátétel nyújtása már nem kizárólag elkövetői hozzáállás kérdése, a sértett együttműködési hajlandóságán, az okozott káron és az elkövető anyagi helyzetén is múlik a teljesítés. Ugyanakkor, a resztoratív igazságszolgáltatás alkalmazóinak a körében egységes az az álláspont, hogy az eljárás céljait nem, vagy legalábbis nem kizárólag a jóvátétellel, hanem az azt megelőző folyamattal lehet elérni. Így viszont az egész folyamat lebonyolítása lehetetlenülhet el.

Ugyanezt a tézist a megbocsátási hajlandóságot kutató pszichológiai vizsgálatok is alátámasztják. Ezek közül kiemelendők Dr. Papp Gábor megbocsátással kapcsolatos vizsgálatai. A felmérések alapján (amelyek sajnos elsősorban nem büntetőjogi, hanem hagyományos sérelem okozásával foglalkoznak), a megbocsátási hajlandóság a bocsánatkérés önmagában nem növeli jelentős mértékben. Jelentős mértékű emelkedés figyelhető meg azonban akkor, hogyha a sérelmet okozó részéről a jóvátételi szándék megvan és legalább a részbeni jóvátétel megvalósul. A jóvátétel mértéke ugyanakkor jóval kevésbé tűnik relevánsnak (Papp – Kovács–Pántya – Kiss 2013, 277). A felmérések alapján a megbocsátási hajlandóság csak minimális mértékben mutatott magasabb értéket azokban a vizsgált esetekben, ahol teljes jóvátétel valósult meg azokhoz képest, ahol csupán a részleges. Ezt erősítik meg olyan vizsgálatok is, melyek szerint a személyes jóvátétel a konfliktusok kezelése szempontjából sokkal hatékonyabbak, mint a bíróság által kikényszerítettek, mert még ha az anyagi egyensúly nem is áll helyre, de a jóvátételi szándék növeli a megbocsátási hajlandóságot (Papp – Kovács–Pántya – Kiss 2013, 281).

Ezek az eredmények és ez a gondolatmenet ugyanakkor igencsak vitathatóvá teszi azt az elgondolást, hogy a jóvátétel nyújtásának képessége kvázi feltétele a közvetítői eljárás lefolytatásának. Hiszen mindazokat a célokat – vagy legalábbis azok egy részét – amelyek miatt a resztoratív igazságszolgáltatás egyáltalán létrejött, teljesíteni lehet abban az esetben is, ha a teljes jóvátétel nyújtása nem – vagy nem azonnal – valósul meg.

A fiatalkorúak szemszögéből

A resztoratív igazságszolgáltatás, – ideértve a közvetítő eljárást – a főleg gyermekbarát nevelési céltartozat előtérbe helyező egyezmények és iránymutatások által meghatározottaknak megfelel. Mivel nem szabadságelvonással járó szankció, nem ütközik semmilyen nemzetközi tilalomba vagy korlátozásba, a nevelő hatása egyértelmű, hiszen a személyes találkozásoknak a legfontosabb célja éppen a megbánás elérése és a sértett – közvetett módon a társadalom – iránti érzékenység kialakulásának elősegítése. Az eljárás során a fiatalkorúnak van le-

hetősége elmondani a véleményét, az álláspontját az ügyről, bocsánatot kérnie a tettéért, és a sérelmeket helyrehozni, ami elősegíti a társadalomba történő visszailleszkedését is.

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a résztvevők véleménye alapján egy mediációs eljárás rövidtávon, főleg az eljárás kezdeti időszakában sokszor kellemetlenebb a fiatalok számára, és sokkal inkább próbára teszi őket, mint a hagyományos bírói eljárás (Gyökös 2010, 23). Hiszen az elkövetők nem szívesen beszélnek az eseményekről, és a bíróságon van lehetőségük arra, hogy ne válaszoljanak a feltett kérdésekre, sőt, még akár a vallomástétel jogát is megtagadhatják. Egy resztoratív technika alkalmazása során azonban – az alkalmazott módszertől függetlenül – beszélniük kell a cselekményről, el kell mondaniuk a kiváltó okokat, és szembe kell nézniük a felelősséggel és a sértett, vagy akár egy komplett közösség – rosszállásával is. Ugyanakkor éppen ez az, ami segíthet rávilágítani a bűncselekmény okaira, így a prevenció megfelelő módszerének kiválasztására is.

A prevenció és nevelési célnak megfelelően a közvetítői eljárás alkalmazása számos külföldi országban széles körben a fiataloknál történik, sőt, egyes országokban kifejezetten fiataloknál alkalmazandó szankcióként jelent meg először és később terjesztették ki felnőttekre. Ennek az oka főleg a nevelő szándék, hogy a tettes felismerje a bűncselekménnyel okozott tetteinek a súlyát. Ez történt többek között Norvégiában, Finnországban, Németországban, Ausztriában, vagy a közép-kelet európai államok közül Csehországban⁷ és Lengyelországban is (Görgényi 2006, 343-345). Ebből kifolyólag a fiatalok körében a közvetítő eljárások száma ezekben az országokban jelentős mértékben felülreprezentált. Ausztriában átlagosan az összes mediációs ügy kb. 20%-a fiatalok elkövetésével szemben indult, de még Horvátországban is 25 % körül mozog ez az arány (Gyökös 2010, 113).

Magyarországon azonban ez a tendencia nem figyelhető meg. 2007-ben még az elrendelt ügyek kb. 15%-a volt fiatalokkal kapcsolatos, azonban azóta ez az arány folyamatosan csökken, éves szinten átlagosan az összes ügy 10-11%-ban érintettek a fiatalok elkövetők (Barabás 2014, 113). Ehhez képest a fiatalok bűnelkövetők aránya az összes elkövetőhöz képest az elmúlt 8 évben 7 és 11% között mozgott.⁸ Ebből következik, hogy a mediáció elrendelése tekintetében a fiatalok ugyan minimálisan felülreprezentáltak a teljes lakossághoz képest, de a korábban említett európai statisztikai adatokat meg sem közelítik.

Ennek okáról számos elmélet van. Barabás Andrea Tünde szerint az ügyészség azon az állásponton van, hogy a fiatalok többsége nem képes a közvetítő eljárás során megbánni az általa elkövetett cselekményt, az eljárás prevenció szempontból ritkán vezet eredményre.

⁷ Probation and Mediation Service Act: https://www.pmscr.cz/download/EN_ABOUT_PROBATION_AND_MEDIATION_ACT_aktual_2014.pdf 1. oldal, letöltés dátuma: 2019.03.30

⁸ KSH: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zji003b.html, letöltés dátuma: 2018.12.20.

Ezenkívül a gyerek általában nem tudja a jóvátételt megfizetni, így végső soron ez a szülők feladatává válik, abban az esetben, ha ők képesek rá (Barabás 2014, 113).

Ugyanezt a megközelítést támasztják alá Raduly Zsuzsanna elemzései a 2012-ig közvetítői eljárásban részt vevő fiatalok személyekről. Kutatása szerint az eljárásban részt vett fiatalok 91,6 százaléka folytatott középiskolai tanulmányokat, 4,16 százalékának legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola 8. osztálya volt, további 4,16 százalékuk érettségig és szakmát szerzett (Raduly 2016, 394). A mediációs ügyekkel érintett fiatalok nem rendelkeztek rendszeres jövedelemmel, 87,5 százalékuk vagyontalan volt, de lakhatási problémája egyiküknek sem volt, tehát nem mélyszegénységben élő fiatalokról beszélhetünk (Raduly 2016, 394). Ebből következik, hogy a fiatalok elkövetők szülei többségben rendelkeztek egy olyan anyagi háttérrel, ami legalábbis kisebb összegű anyagi károk megfizetésére alkalmas volt. A családi életüket és szokásaikat vizsgálva megállapítható, hogy a dohányzás viszonylag nagy százalékban (25 %) fordult elő közöttük. Ugyanakkor mindösszesen 8,16 %-ban volt jelen az alkoholizmus a családban. A gyámhatósági intézkedések száma az érintett családokban valamivel magasabb volt (16,6 %), de ez sem tekinthető kiemelkedően magas értéknek (Raduly 2016, 395).

A családok kriminális előéletét illetően egyik fiatalok sem származott olyan családból, ahol a családon belüli erőszak vagy más bűncselekmények elkövetése jellemző lenne. A mediációban részt vevő fiatalok valamennyien büntetlen előéletűek voltak és mindösszesen 8,16%-ukra jellemző, hogy a testvérük korábban bűncselekményt követett el (Raduly 2016, 395).

A fenti adatokat összegezve megállapítható, hogy néhány kivételtől eltekintve a közvetítői eljárásban részt vevő felek sem szociális, sem anyagi, sem kriminológiai értelemben nem tartoztak a potenciálisan veszélyeztetett személyek körébe. Ebben az is közrejátszhat, hogy az ügyészség nem akar elrendelni eljárást olyan ügyekben, ahol a jóvátétel megvalósulására nem sok esély kívánkozik. Ez a megközelítés ugyanakkor felvet problémákat. Hiszen éppen a fiatalok esetében van nagyobb remény arra, hogy a tettük következményeit a sértett és a mediátor segítségével felismerjék és jobb belátásra térítsék. Azon belül is leginkább az a célcsoport igényelné ezeknek a módszereknek az alkalmazását – legalább kísérleti szinten – akik kriminológiai szempontból veszélyeztetettebbeknek minősülnek, ugyanis ezeknél a személyeknél a bűnismétlés és a visszaesés veszélye sokkal inkább fennáll, mint a szociális és anyagi szempontból kevésbé veszélyeztetett családok gyermekeinél. Azonban a jelenlegi rendszer éppen ezeket a személyeket zárja ki az eljárás alól.

Egy másik oka lehet az alkalmazás hiányosságának az eljárás ipso iure megszüntetése, vagyis, hogy eredményes eljárás esetében már semmilyen büntetés és intézkedés nem alkalmazható, nem úgy, mint a vádemelés elhalasztása esetében. Utóbbinál ugyanis az ügyész előírhat a fiatalok számára kötelező magatartási normákat, melyeket be kell tartania és ennek ellenőrzése a pártfogó felügyelet feladata, így pedig hosszú távon rajta tudják tartani a

szemüket a fiatalokú elkövetőn. Éppen emiatt az ilyen ügyek lezárására a pártfogó felügyelettel egybekötött vádemelés elhalasztás az ügyészség számára hatékonyabbnak tűnhet, mint a közvetítő eljárás. A probléma csak az, hogy fiatalokúak esetében az ügyészség az eddigi tapasztalatok alapján ritkán írja elő a jóvátételt kötelezettségként a vádelhalasztás mellett, így a resztoratív elem ebből a módszerből végül teljes egészében kimarad.

Konklúzió

A resztoratív technikák közül Magyarországon eddig kizárólag a közvetítői eljárás az, ami elterjedt és aminek szabályozását a törvény rögzíti. Ennek alkalmazása azonban gyakori, sőt, a kelet- és kelet-közép európai országok tekintetében Magyarország az élen jár. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy az Amerikában még a konfliktusok feloldása céljából létrejött technika Magyarországon inkább az eljárások gyorsítását és a bírói és ügyési kar tehermentesítését szolgálja.

Önmagában véve ez nem feltétlenül probléma, hiszen a közvetítői eljárás a bírósági eljárás számára nyilvánvalóan pozitív hatása van, a tehermentesítő funkció megvalósul és a sértettek számára is megkönnyíti a kompenzációt a szankciók elkerülésének kilátásba helyezésére. Ugyanakkor mégiscsak el lehetne gondolkodni olyan módszerek alkalmazásán, amelyek céljait tekintve közelebb állnak a klasszikus célokhoz, mint a praktikus érdekekhez. A büntetés-végrehajtáson belül erre már voltak kísérleti törekvések Magyarországon. Több büntetés-végrehajtási intézetben próbálkoztak már elítéltek közötti konfliktuskezelő tárgyalásokkal, de láttunk már példát arra, hogy az elkövetőt adománygyűjtő vagy önkéntes közérdekű tevékenységet végzett valamilyen közösségi cél javára.

Fentiek mellett megfontolandó lenne jogalkotói részről a jelenlegi szabályozás módosítása. Prevenációs szempontból célszerű megoldásnak tűnne egy olyan szabályozás, amely lehetővé teszi az ügyészség számára intézkedések kiszabását eredményes közvetítő eljárás esetében is. Az elrendelések száma pedig növelhető lenne, ha az ügyészség a jóvátételi képességet az eljárás elrendelésekor nem venné figyelembe, csupán a büntethetőség megszüntető ok alkalmazásának feltétele lenne a teljes kompenzáció. Így az összes elítéltnak lenne lehetősége az eljárás keretein belül a tettét megbánni, bocsánatot kérni, és a sértett megbocsátását – és ezáltal a saját lelki megnyugvását – elnyerni. Ugyanígy a sértett számára is előnyös lenne az eljárás a viktimizációs folyamatok csökkenése céljából, a jóvátétel mértékétől függetlenül. Továbbá ezt a körülményt is lehetne értékelni a büntetés kiszabása során.

Az valószínűsíthető, hogy lényegesen szűkebb lenne az alkalmazási köre a közvetítői eljárásnak a továbbiakban is azok körében, akik a jóvátételt előreláthatóan nem tudják teljesíteni, de legalább az esély biztosítva lenne számukra.

Felhasznált irodalom:

- Barabás A. Tünde*: Áldozatok és igazságszolgáltatás, Budapest, 2014, P-T Műhely Kft.
- Braithwaite, John*: Principles of Restorative Justice. In: Hirsch, Andrew – Julian V. Roberts – Anthony Bottoms – Kent Roach – Mara Schiff: Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms? Oxford, 2003. Hart Publishing
- Görgényi Ilona*: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben, Budapest, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó KFT.
- Gyökös Melinda – Klopfer Judit – Lányi Krisztina* (szerk.): A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban – konferenciakötet, 2010, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
- Kerecsi Klára*: Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája, Budapest, 2006, Komplex Kiadó
- Dr. Kiss Anna*: A sértett szerepe a büntetőeljárásban, Budapest, 2018, OKRI
- Papp Gábor - Kovács Judit - Pántya József - Kiss Nóra*: Mikor vezet megbocsátáshoz a jótétel? In: Magyar pszichológiai szemle, 2013/2. sz., Budapest
- Raduly Zsuzsa*: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása és a resztoratív igazságszolgáltatás. In: Jogi tanulmányok 2016, Budapest
- Szekeres Diána*: Jogi segítségnyújtás – közvetítés – áldozatpolitika, Budapest, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó KFT.
- Jogszabályi hivatkozások
2001. március 15-i 2001/220/IB tanácsi kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról.
- NoulCodPenal* (Legeanr. 286/2009)
- Internetes hivatkozások:
- Informații la zidespreMediere, Avocați Mediator autorizat ILIE DORIN* <http://www.blogmediatoru.ro/cateva-consideratii-privind-statistica-medierii-penale-pe-anul-2017/>, utolsó letöltés ideje: 2018.03.12.
- KSH*: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zji003b.html, utolsó letöltés ideje: 2018.12.20.
- Ilie, Dorin*: Câteva considerații privind statistică medierii penale pe anul 2017. Forrás: <http://www.blogmediatoru.ro/cateva-consideratii-privind-statistica-medierii-penale-pe-anul-2017/>, letöltés dátuma: 2018.03.12.
- Probation and Mediation Service Act*: https://www.pmscr.cz/download/EN_ABOUT_PROBATION_AND_MEDIATION_ACT_aktual_2014.pdf 1. oldal, letöltés dátuma: 2019.03.30

VARGA ÁRPÁD¹

PhD hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

INFORMATIKAI BŰNÖZÉS EGY ÜGYÉSZSÉGI AKTAKUTATÁS TÜKRÉBEN

(Kutatási részbeszámoló)

Az informatikai bűnözés általános jellemzőinek feltárására 2019-ben a budapesti kerületi ügyészségeket érintő aktakutatást végeztem. A kutatás során nyolc szervezet 2013 és 2018 között lefolytatott, informatikai bűnelkövetéssel kapcsolatos eljárásainak áttekintésére nyílt lehetőség. E kutatás eredményeinek kiértékelése a Magyar Kriminológiai Társaság 2019. november 15-én tartott éves konferenciájának időpontjában még folyamatban volt, mindazonáltal az adatfelvétel során realizálódó tapasztalatok, a felvetődő kutatási kérdések összefoglalása és az informatikai bűnelkövetési magatartások általános jellemzőinek bemutatása lehetővé vált. Előadásommal, illetve a jelen tanulmány elkészítésével e résztapasztalatok áttekintésére, valamint a hazai informatikai bűnözés alapvető jellemzőinek megfogalmazására vállalkozom.

1. A kutatás fogalmi kérdései

Az informatikai bűnelkövetés csoportosítását tekintve találkozhatunk különböző megoldásokkal, amelyek a bűnözés online térhez való viszonyát kívánják rendezni (Parti 2009, 373). Ezen elkülönítések némelyike aszerint tesz különbséget, hogy a számítógép a bűncselekmény eszköze csupán, vagy annak egyben tárgya is, így az elkövetés magát az információs rendszert célozza-e. Más megközelítések a bűnözés és az online platformok használatának fejlődését, egyfajta professzionalizálódási folyamatként értékelik (Wall 2007, 288). Az újabb megoldások egy harmadik szemléletet képviselnek, a bűnelkövetést az elkövetési magatartás jellemzői szerint csoportosítják. Ezen elkülönítés részeként funkcionál az Europol éves online bűnözési jelentésében² a cyber-dependent (kibertér-függő bűnözés) csoportjának alkalmazása, illetve e felfogást viszi tovább Kranenbarg, holland kriminológus bináris elkülö-

1 A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Médiatanács, Médiatudományi Intézetének munkatársa;

2 Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2019.

nítése is. Eszerint a számítógéphez kapcsolódó olyan bűnelkövetési formák, amelyek a felhasználói tudást meghaladó informatikai készségeket (mondhatni szakértői tudást) igényelnek, jelentik a bűnözés kibertér-függő ágát. Beszélhetünk továbbá olyan bűncselekményekről, amelyek tekintetében az online tér, mint kommunikációs felület funkcionál csupán és elsősorban az általános technológia használatot feltételezve cyber-enabled (kibertér által elősegített) bűnelkövetési formákat tartalmaznak (Kranenbarg, 2018).

A két csoportba tartozó elkövetési magatartások különválasztása nehézkes, így annak egyértelmű alátámasztása, hogy a két csoport egymástól teljesen elkülöníthető nem lehetséges egyértelműen. Ennek ellenére az informatikai bűnelkövetési magatartások hazai feltérképezéséhez szükség van az informatikához kapcsolódó büntetendő cselekmények elhelyezésére e bináris elkülönítésben, különös tekintettel a kibertér-függő cselekmények máig perifériára szorult területének magyarországi elemzéséhez. E szükséglet oka a cselekmények elkövetési magatartásainak speciális bűnmegelőzési szemlélethez kapcsolása, annak érdekében, hogy ezen eltérő elkövetési jellegzetességek önállóan képezhessék a speciálprevenció origópontját.

A kutatás szükségességének kiindulópontja volt továbbá a specializált tudást igénylő cselekmények aluldefiniáltsága és a hazai példák csekély ismerete (Gyaraki, 2019). Ennek következtében hazánkban, annak ellenére, hogy számos kutató foglalkozik az informatikai bűnözés kriminológiai és jogi problémáival, a kibertér-függő bűnözésről csupán kis számú kézzel fogható információval rendelkezünk. Ennek oka kettős: egyrészt a látencia mértékéből kifolyólag a kriminológiai kutatások a kriminálstatisztika helyett gyakran a biztonságtechnikai vállalatok által elkészített éves jelentésekre támaszkodva térképezik fel a jellemző tendenciákat, így elszakadva nem csupán a büntetőjogi keretektől, hanem a bűnüldözési statisztikai adatoktól is. Másrészt, a büntetőjogi tényállások és a kriminológiai tipizálás (hasonlóan a fehérgalléros bűnözéshez az elkövetési magatartások tényállásokon átívelő jellege okán) jelentős eltérései miatt a rendelkezésre álló nyomozóhatósági dokumentumok helyett elsősorban a külföldi kutatások példáira, adataira, a külföldi elkövetési magatartások jellemzőire támaszkodva határozzák meg az informatikai bűnözés aktuális helyzetét, volumenét és összetételét.

E két ok következményeként a kibertér-függő bűncselekmények kutatásának egyik alapvető hiányossága, hogy nélkülözi azokat az empirikus adatokat, amelyek a hazai bűnelkövetési gyakorlatok ismereteire rálátást biztosíthatnak, kiegészítve és árnyalva ezzel a külföldi statisztikákban szereplő, gyakran eltérő szempontrendszer alapján kialakított adathalmazokat. Párhuzamosan ez azt is jelenti, hogy hiányzik a hazai kibertér-függő bűnözés legelterjedtebb elkövetési magatartásainak ismerete, így a hazai példák csupán kis mértékben támasztják alá a nemzetközi kutatási eredményekből származtatott konklúziókat.

A hazai kutatási eredményekkel, így a nyomozóhatósági akták áttekintésével kapcsolatban a feljelentési hajlandóság, az áldozattá válás felismerésének hiánya és a biztonsági ipar primátusa a megelőzésben, az igazságszolgáltatási számadatok és a valós bűnelkövetési gya-

korlatok közötti eltéréseket okoz. Így ennek következtében például az ügyészségi aktakutatásból kinyerhető eredmények csupán fenntartásokkal alkalmazhatók az összbünnözés morfológiájának meghatározásához.

Végül a kutatás elméleti megalapozása során az áttekintett szakirodalomban megtalálható legelterjedtebb elkövetési magatartások és a 2012. évi Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) tényállásainak összevetése segítségével láthatóvá váltak azok a kibertér-függő bűnelkövetésre jellemző elemek, amelyekhez viszonyítva meghatározhatóvá váltak a kutatás fókuszában lévő vizsgálendő tényállások. Az informatikához kapcsolódó speciális tudást igénylő tényállások ennek értelmében a Btk. 423. § és 424 §-a, amelyek a kranenbargi csoportosítás szerint tartalmukat tekintve a kibertér-függő bűnelkövetés tényállásai, míg a kutatás jelentős részét képezi a Btk. 375. §-ába tartozó információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás tényállásának vizsgálata, amely a kutatás preconcepciója szerint a két tipológia határmezsgyéjén lévő szakasz, így az ebbe tartozó elkövetési magatartások és az elkövetők cselekménye lehet akár hagyományos bűncselekmény is, amely nem hordoz a kibertér-függő bűnelkövetésre utaló jellemzőket. Ez a kutatás alapjaként alkalmazott tipológia kereteinek szétfeszítését is jelenti egyben, amelyre az ügyészségi példák is alátámasztásul szolgálnak a későbbiekben (Varga, 2019).

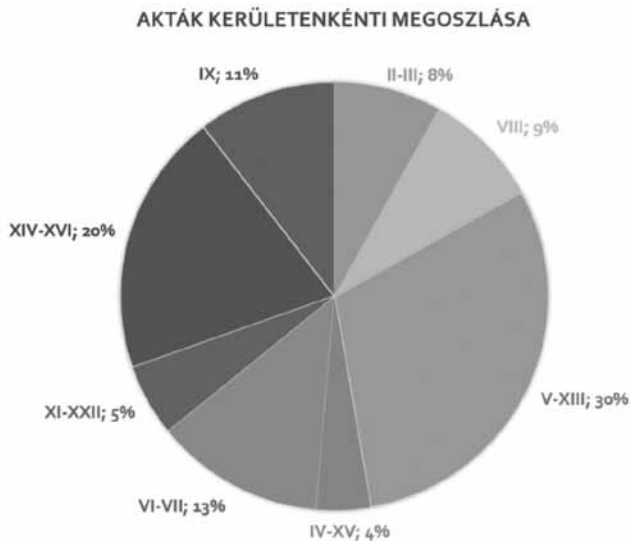
A kutatás részét képezik továbbá a Btk. 392. és 394. §-ai, amelyek a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökhöz kapcsolódó bünnözés informatikai bünnözéssé válásának vizsgálatát jelenti.

Az aktakutatás két fő kutatási kérdése:

1. A budapesti kerületi ügyészségek aktáiban hogyan jelenik meg a kibertér-függő bünnözés?
2. Lehetséges-e a kranenbargi csoportosítás elemeit felfedezni a vizsgált budapesti ügyek tekintetében?

2. Az aktakutatás néhány tapasztalata

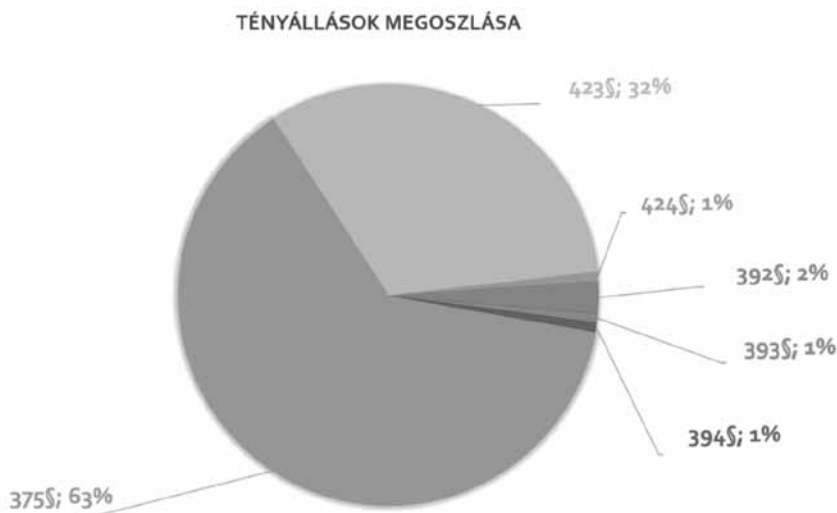
A kutatás célja a hazánkban ismertté vált informatikai bűncselekmények jellegzetességeinek feltárása, kategorizálása, az elkövetési módszerek áttekintése és a bűnelkövetési magatartások informatikai elkövetőre jellemző motívumainak azonosítása. A kutatás a 2013-2018. években indult és a lezárt ügyek (nyomozás megszüntetés is) elemzését tartalmazza. Az adatfelvétel két időintervallumban zajlott: míg Budapest III., V. és XIII., VIII., IV és XV. Kerületi Ügyészségek aktáit 2019. április 1. és május 31. között, addig Budapest VI-VII. IX., XI. és XXII., XIV. és XVI. Kerületi Ügyészségeinek aktáit 2019. július 1. és augusztus 31. között tekintetem át. A nyolc kerületben összesen 282 büntetőeljárás elemzésére nyílt lehetőségem.

1. számú ábra: A kutatásban vizsgált ügyek számának kerületek közötti százalékos eloszlása

Az áttekintett ügyek kiemelkedő számban voltak az V. és XIII. kerületi ügyészségen, valamint a XIV. és XVI. kerületi ügyészség is felülreprezentált volt a mintában. Előbbi az összes ügy 30%-át, míg utóbbiban 20%-át jelentette, azonban ezek összetétele jelentős eltérést mutatott. Az V. és XIII. kerületi ügyészségen az információs rendszer vagy adat megsértése tényállás alá tartozó esetek száma volt kiemelkedő, amelynek oka, hogy e cselekmények feljelentői között gyakran olyan társaságok, cégek, ügyvédi irodák szerepeltek, amelyek székhelye az adott területen volt megtalálható. Az ügyek jelentős részében ugyanakkor magán-személy sértettel is találkozhattam, amely esetekben személyes email címre, vagy közösségi média profilba való belépéssel valósult meg a jogsértés. Arra ugyanakkor nincs kézzelfogható magyarázat, hogy e jelszókifürkészéssel és jogosulatlan belépéssel megvalósuló jogsértések miért szerepelnek kiemelt mértékben Budapest belvárosában, míg számuk elenyésző más kerületekben. Erre a kriminológiai kutatások gyakran a feljelentési hajlandóság alacsony mértékét hozzák fel érvként, azonban a kerületenkénti eltérést e jelenség sem indokolhatja.

Kiseb kiugrásra van példa továbbá a IX. kerület esetében, tekintve, hogy a fővárosi főügyész 4/2012. számú körlevele 11. §. (4) bekezdésének g) pontjára figyelemmel 2016-tól az információs rendszer vagy adat megsértése tényállást megvalósító cselekmények esetében az e kerületben működő Gazdasági Bűnügyek Részlege rendelkezik hatáskörrel. A kutatás időintervallumában azonban a 2016-ban megindult és 2018-ban lezárult ügyek száma igen csekély mértékűt képvisel, azok lezárására a kutatás végéig nem került sor.

2. számú ábra: Tényállások megoszlása

A tényállások statisztikai adatainak vizsgálata során prioritás volt a szakirodalom alapján a kibertér-függő bűnözés kategóriájához közel álló tényállások vizsgálata, így a kutatás az összes e kerületekben fellelhető 423. § és 424. § alapján lefolytatott eljárást tartalmazza, míg a szakirodalmi vizsgálódás során kialakult preconcepció értelmében a 375. §-ba tartozó ügyek csekélyebb jelentőségűek voltak. Utóbbi eljárások kiemelkedő száma és a kutatás szempontjából másodlagos jelentősége folytán az ügyészségeken minimum 10 akta áttekintésére kértem engedélyt, így az elemzés nem terjed ki az összes rendelkezésre álló aktára. Ugyanakkor a két informatikai tényállás alacsony száma (az összes ügy 32, illetve 1%-a) okán a kutatás lehetőséget adott a célként megfogalmazott 80 darab, 375. §-ba tartozó ügy helyett közel 180 eset áttekintésére (ez az összes ügy 63%-a).³ Ezen ügyek elemzése az adatfelvétel végéhez érve mégis fontossá vált, tekintve, hogy azok tartalmuk miatt segíthetnek a korábbi írásomban felvetett dilemmát árnyalni, miszerint az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás a kranenbargi tipológia két csoportja közé ékelődve jó példája az informatikai tényállások és a kriminológiai csoportosítások eltéréseinek.

³ A mintában szereplő 180 akta a kutatás idején rendelkezésre bocsátott eseteket tartalmazza, a kutatásban szereplő aktaszám azonban nem fedi le az ügyészségeken átmenő teljes ügyforgalmat. Így egyes kerületekben az elérhető összes akta áttekintésre került az adott évekre vetítve, míg máshol csupán annak töredéke. Ennek oka többek között, hogy a keresendő akták egy részével kapcsolatban ügyintézési folyamatok zajlottak, amely az ügyészségi aktakutatás sajátos jellemzőjének tekinthető. Mindezen okok ellenére az írásban szereplő eredmények és az aktaelemzés megállapításai ugyan nem reprezentatív módon, de érvényesek a 2016 és 2018 között a Budapesti kerületi ügyészségek által lefolytatott informatikai bűnözéssel kapcsolatos esetekre.

Az adatgyűjtés korlátját jelenti, hogy az informatikai bűnözés kutatása szempontjából kiemelt fontosságú, információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása cselekményből csupán két akta állt rendelkezésre, illetve a készpénz-helyettesítési fizetőeszközökkel kapcsolatos akták száma is elenyésző volt.

3. Az aktakutatás részkonklúziói

Az adatfelvétel lezárultát követően az aktakutatás eredményei kiértékelésének célja a lefolytatott eljárások részleteinek áttekintésével meghatározni, hogy mely tipikus elkövetési magatartások esetében beszélgetünk kibertér-függő, illetve mely esetekben kibertér által *elősegített* bűnözésről. Ezen információk kinyerése azonban nem elsősorban a statisztikai adatok értelmezésével, mindinkább a történeti tényállások, a tanúvallomások és az elkövetői adatok kiértékelésével lehetséges. A kutatás fókuszát kissé szélesítve az aktakutatás rávilágít továbbá olyan büntetőeljárási nehézségekre, amelyek nem csupán a kibertér-függő bűnözés nyomozását, hanem a cselekmények felszínre kerülését is nehézkessé teszi.

Az információs rendszer vagy adat megsértése cselekmények áttekintése során a kutatásban megfogalmazott hipotézis, miszerint e cselekmények tartalmazzák Magyarországon a kibertér-függő bűnözés legjavát, megdőlni látszik (Varga, 2019). A tényállás első változata, a 2004-ben hatályba lépett tényállás kifejezetten az információs rendszerekbe való jogosulatlan behatolás, a bent maradás, és különösen a rendszerek működésének megzavarását követő felelősségre vonhatóság megteremtését célozta. Ehhez képest az aktakutatásban áttekintett eljárások két nagy csoportra oszthatók. Legnagyobb számban szerepelnek azok a már említett cselekmények, amelyek valamely hozzátartozó, családtag, munkatárs stb. jelszavának – hagyományos módon történő – kifürkészését jelentik. Erre példa⁴ az a 2016 januárjában történt eset, amely során a vádlott megkérte a vele barátságban lévő sértettet, hogy saját email címével készítsen egy Uber regisztrációt, amelynek segítségével kedvezményt vehet igénybe a tettes. E kérésnek a sértett eleget tett, ugyanakkor pár nappal később az elkövető a megadott jelszóval sikeresen belépett a sértett email fiókjába, amelyet akkor annak tulajdonosa nem észlelt. Ezt követően 2016 júniusában a terhelt böngészője megjegyezte a tárolt adatokat, amellyel akarátán kívül ismételen belépett a fiókba, majd törölte az erről küldött értesítőt az érintett email fiókból. A sértett feljelentése – amely tartalmazta a Google által megküldött jogosulatlanul belépő személy IP címét – és a nyomozás eredményeként az elkövetéskor 22 éves vádlottat a Pesti Központi Kerületi Bíróság tárgyalás mellőzésével információs rendszer vagy adat megsértésének vétsége (423. § (1) bekezdés) és annak büntette

⁴ A vizsgálat tárgyát képező akták az anonimizálás érdekében újraszámozásra kerültek, az aktaszámok ennek megfelelően szerepelnek a tanulmányban.

(423. § (2) b) pont) miatt 1 évre próbára bocsátotta. A bíróság ítéletében figyelembe vette a fiatal rendezett családi körülményeit, büntetlen előéletét és a bűncselekmény csekély tárgyi súlyát, így – követve a hasonló esetekben alkalmazott gyakorlatot – megfelelőnek látta a minimális tartamú intézkedés alkalmazását.⁵

A cselekmények másik kisebb csoportja a feltehetően felhasználói szintet meghaladó tudás segítségével történő behatolások. Erre példa az a 2015 augusztusában elkövetett cselekmény, amely során az ismeretlen tettes tisztázatlan körülmények között belépett egy torrent oldal adminisztrátori felületére, ahol eltulajdonította a vezetőség jelszavait, majd azok segítségével hozzájutott az ügyfelek adataihoz is. Ezt követően az elkövető kiírta az üzenőfalra, hogy a felhasználókat törölni fogja, és azok személyes email címekre üzeneteket fog küldeni. A nyomozás során kiderült, hogy az oldalra való belépéshez ún. zombi-számítógépeket is igénybe vettek, amelyek külföldön található IP címekre mutattak. A nyomozást a 423. § (1) bekezdése alapján folytatták le, amelyet nyomozati szakban „tettes nem megállapítható” jelzéssel függesztettek fel és zártak le később. Eltérően az előbbi példától egyértelmű, hogy a behatoláshoz, az adminisztrátori adatok megszerzéséhez és az oldal tartalmának megváltoztatásához a felhasználói szintű technológiahasználatot meghaladó tudás szükségeltetik, amely akár a zombik hálózatot üzemeltető szoftver ismeretében, akár a honlap sérülékenységeinek, a hátsó ajtók kihasználásából is kitűnik. Az ügy érdekessége továbbá, hogy itt – a ma általános, elsősorban anyagi motivációjú informatikai bűnözéstől eltérően – szinte kivételes módon nem az anyagi javak eltulajdonítása, így például bankkártya adatok megszerzése volt a cél. Sajnos a felderítés sikertelensége következtében az elkövető mögöttes szándékára nem derült fény.⁶

Természetesen mindkét csoport esetében beszélhetünk a kibertérrel való szoros kapcsolatról, így az cselekmények a kibertér-függő bűncselekményekhez tartozhatnak. Ennek ellenére az első csoport esetében a tettes mégis inkább a kibertér által *elősegített* cselekmények elkövetője, tekintve, hogy a belépés egyrészt nem igényelt technológiai ismereteket, így a jelszót önkéntesen adta meg a sértett,⁷ másrészt pedig nem célozta a sértett adatainak eltulajdonítását, megkárosítását. A második csoport ezzel szemben egyértelműen kibertér-függő bűncselekmény, hiszen az informatikai rendszer védelmének kijátszását, az abban tárolt adatok szisztematikus eltulajdonítását célozta, illetve az elkövetési magatartás is tipikus kibertér-függő elkövetésre utal.

5 913. sz. akta

6 5136. sz. akta

7 Az információs rendszerbe történő belépéshez szükséges jelszó megszerzésének e mozzanatát a szakirodalom a „socialengineering” kifejezéssel illeti, ugyanakkor a 913. sz. aktában szereplő eset során a jelszó megszerzése kezdetben nem a jogosulatlan belépés szándékával történt, azzal csupán később egészült ki.

Láthatóan a két csoport elválasztásánál a cselekmény eszköze és tárgya szerint, valamint az elkövetési magatartás sajátosságai, így kiemelten az elkövetéshez szükséges informatikai készségek szerint lehet különbséget tenni. Ennek következtében a kranenbargi értelemben látszólag kibertér-függő bűncselekményként definiált email belépés elkövetési sajátosságait tekintve mégis a kibertér által elősegített cselekményt elkövető, hagyományos bűnelkövetői kvalitású személyt feltételez. Kranenbarg tehát a két bűnelkövetői kategória között a technológiai ismeretek szintje szerint is különbséget tesz, így a felhasználói és a professzionális tudás birtoklása közötti eltérés fundamentális jelentőségű (Kranenbarg, 2018).

Végül érdemes szót ejteni a már korábban említett információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás egyes eseteinek csoportosítási kérdéseiről. E tényállás csoportosítása is két-rétű. Tekintve, hogy e bűncselekmények egyértelműen az anyagi haszonszerzést célozzák, elsősorban elkövetési magatartásukban mutatnak nagy különbséget.

A kutatás jelenlegi állása szerint, e tényállás esetén a vizsgált cselekmények körülbelül 85%-ban valamely eltulajdonított bankkártya felhasználását jelentik. Ennek két fő formája van: egyik a lopás során eltulajdonított bankkártyák bankautomatákban történő használata (pl. a kártyára ragasztott, vagy a pénztárcában tárolt pin kódok segítségével), míg másik a szintén hagyományos úton eltulajdonított bankkártyákon lévő adatok online vásárlásra történő felhasználása. E cselekmények elkövetési magatartásukban teljes egészében a kibertér által elősegített bűncselekmények kategóriájába tartoznak, tekintve, hogy felhasználói szintet meghaladó technológiai készségeket nem igényelnek, sőt gyakran szűk értelemben vett kibertérhasználatot sem. Erre példa az a 2012 februárjában történt eset, amikor a tettes a neki szállást biztosító sértett bankkártyáját eltulajdonította, majd azzal online vásárlásokat kezdeményezett, amelyből közel 270 000 forint értékű volt sikeres és 130 000 forint értékű sikertelen. A bíróság az elkövetőt 210 000 forint pénzbüntetésre ítélte.⁸

A 375. §-ba tartozó ügyek másik csoportja az bankkártyaadatok technológiai eszközökkel történő eltulajdonítása és felhasználása. Ezeknél a cselekményeknél felmerül, hogy az adathalászat segítségével végrehajtott adatszerzés, vagy annak kísérlete nélkül a 423. §-ba tartozó ügy, míg a kártyaadatok használata, így az elmentett adatokkal történő vásárlás, vagy azok árusítása megvalósítja az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást. Erre példa az a 2014 augusztusában elkövetett cselekmény, amely során a bolgár nemzetiségű tettes a vádiratban meghatározott típusú bankautomatákra szerelhető mágnesszalagleolvasó eszközt, a PIN kódok leolvasásához rejtett mikrokamerát és az adatokat feldolgozni képes szoftvert vásárolt, majd ezeket Magyarországon a készülékekre helyezte, hogy azokról bankkártya adatokat gyűjtsön. Az így megszerzett adatokat egy szervezett elkövetői körben lévő ismeretlen személyeknek – feltehetően Vietnám területére – továbbította, ahol hamis bankkártyákat készítettek a megszerzett adatok felhasználásával. Az elkövetőt a nyomozás során

8 812 sz. akta

elfogták és többek között információs rendszer vagy adat megsértése bűncselekmény elkövetéséért, mint bűnsegédet, készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának vétségében, mint társtettet, valamint bünszövetségben és üzletszerűen elkövetett készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése vétségben, mint tettet 1 év 3 hónap börtönben le-töltendő szabadságvesztésre ítélték.⁹

E cselekmény az előző példában szereplő haszonszerzési célzat egyezősége ellenére is jelentős eltérést mutat az elkövetés tartalmát és az kártya adatok későbbi vásárlásra való felhasználását tekintve. E cselekmény elkövetéséhez egyértelműen szükséges a felhasználói kompetenciát meghaladó informatikai készség, amely a hardverek elhelyezését és a szoftver futtatását, értelmezését is jelenti egyben. Így e cselekmény annak ellenére, hogy a kranenbargi értelemben inkább a kibertér által elősegített bűncselekményekhez tartozna, mégis inkább a kibertér-függő elkövetési módszerekhez áll közelebb.

A csoportosítás árnyalásának további példája egy olyan eset, amely részben mindkét kategória jellemzőit tartalmazza. Az eset során az elkövető egy külföldi internetes oldalról letöltött, oda ismeretlen módon feltöltött bankkártyaadatok felhasználásával indított online vásárlásokat 2013 januárjától. Cselekménye ezen része elsősorban kibertér által elősegített cselekmény, azonban a tranzakciók során az elkövető egyrészt folyamatosan igyekezett elfedni IP címét, amelyek megváltoztatásával a lebukást igyekezett elkerülni. Továbbá a bankkártya adatokat tartalmazó weboldalról letöltött egy botnet ágens programot, amely egy olyan számítógépes vírusok által létrehozott hálózat, ami internetes jelszavakat, internetes banki forgalom adatait gyűjti össze és küldi el a vírus gazdájához. A tettes az így gyűjtött adatokat fájlba rendezve tárolta számítógépén.¹⁰ A cselekmény ezen része így láthatóan a kibertér-függő bűnözés csoportjába tartozik, jelezve a két kategória szoros összefüggéseit, ugyanakkor rávilágít azok általános különbözőségeire is.

Ezen 423. §-ba és 375. §-ba tartozó példák segítségével láthatóvá válik, hogy bizonyos cselekményeknél a bűnelkövetési magatartások elkülönítése egyértelmű, hiszen azok egy részében nincs szükség informatikai kompetenciákra, gondolva itt egy egyszerű email fiókba való belépésre a kifürkészett jelszóval, vagy egy lopott bankkártyával való fizetésre. Más cselekmények esetében ugyanígy felfedezhetők azok az elkövetési jellegzetességek, amelyek vagy egy program professzionális használatát, vagy kifejezetten programozói tevékenységet igényelnek. Vannak ugyanakkor olyan cselekmények – mint azt az utolsó példa mutatja – ahol az elkövetési magatartások mindkét kategória részlemit tartalmazzák, így átívelnek a két szélsőleges kategória között. E cselekmények elkövetői, technikai tudásuk szükségessége okán azonban mégis inkább a kibertér-függő bűnelkövetés területét gyarapítják.

9 929 sz. akta

10 678. sz. akta

3. Összefoglalás

Az előadásban, valamint jelen írásban foglalt meglátások – a teljesség igénye nélkül – a körvonalazódó tendenciák felvillantására szolgálnak. Mint az a fentiekből látható, számos olyan elhatárolási kérdés vetődik fel, amelynek szilárd határokat húzni nehéz. Az informatikai bűnözés területe a hazai példákon keresztül vizsgálva is kifejezetten szerteágazó formát ölthet. A kibertér-függő és a kibertér által elősegített cselekmények elkövetési magatartás alapú elkülönítése számos átfedést mutat. Míg vannak olyan elkövetési magatartások, amik a magasabb szintű informatikai tudás szükségessége okán egyértelműen megalapozzák informatikai bűnelkövető kategóriájába tartozást, addig egyes cselekmények nyilvánvalóvá teszik, hogy például egy bankkártya használata, vagy egy online vásárlás nem jelent a hagyományos bűnelkövetői magatartásoktól eltérést, mindössze a technológia fejlődése tette szükségessé ezen eszközök használatát, vagy könnyítette meg a cselekmények elkövetését (Varga 2019).

A magyarországi bűnözési adatokat tekintve, már a kutatásban szereplő kevés információból is látható, hogy hazánkban túlsúlyban vannak a hagyományos bűnelkövetési módok, így az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás uralja az ügyészégi gyakorlatot. E cselekményeken belül is inkább a hagyományos lopáshoz hasonló elkövetői magatartásokról beszélhetünk. Emellett vannak természetesen olyan cselekmények is, amelyek már igényelnek a kibertér-függő bűnözéshez szükséges kompetenciákat, ugyanakkor ezek száma a kutatásban szereplő összes akta kis részét teszi ki. Fontos megjegyezni továbbá, hogy az információs rendszer vagy adat megsértése tényállásról sem beszélhetünk az informatikai bűnözés szabályozásának origójaként, hiszen a cselekmények jelentős része szintén nem igényel az informatikai bűnelkövető kategóriájába eső elkövetőt és informatikai kompetenciát.

Mindez azért fontos, mert annak ellenére, hogy e tényállások lefedik az informatikai bűnözés minden formáját, a büntetőjog nem tesz különbséget az elkövetési magatartások között tudás- és motiváció alapján. A büntetékiszabási gyakorlat és a bűnmegelőzés számára mégis nélkülözhetetlen az elkövetők és az elkövetési magatartások eltérő kategorizálása, tekintve, hogy e két információ elősegítheti a büntetőtudományok számára ismeretes elkövetési módok és azok kriminológiai értelmezése közös halmazban történő vizsgálatát.

Felhasznált Irodalom

Parti Katalin: Gyermekpornográfia az interneten. Miskolc. Bíbor Kiadó. 2009.

Wall, D. S.: Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. Cambridge/ Malden MA: Polity. 2007.

Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA). Strategic, policy and tactical updates on the fight against cybercrime. [https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-](https://www.europol.europa.eu/activities-services/main)

reports/internet-organised-crime-threat-assessment#fndtn-tabs-0-bottom-2 (Letöltés: 2020.01.02.)

Kranenbarg, M. W.: Cyber-offenders versus traditional offenders: An empirical comparison (Doctoral dissertation). Vrije Universiteit, Netherlands. 2018. <https://research.vu.nl/en/publications/cyber-offenders-versus-traditional-offenders-an-empirical-compari> (Letöltés: 2019.12.15.)

Gyaraki Réka Eszter: A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái. PhD értekezés. 2019. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23144/gyaraki-reka-eszter-phd-2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (Letöltés: 2020.01.04.)

Varga Árpád: Az informatikai bűnözés fogalmi meghatározása, csoportosítása és helye a hazai jogfejlődésben. In: *In Medias Res*. 2019/1.

DR. BAKONYI MÁRIA

Doktorjelölt, PTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A BÍRÓSÁG ELÉ ÁLLÍTÁS FELTÉTELEINEK, SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSA AZ 1973. ÉVI I. TÖRVÉNYTŐL NAPJAINKIG

A bíróság elé állítást hagyományosan a magyar büntető eljárás egyszerűsítő és gyorsító különjárásaként a generál- és a speciálprevenció hatékony eszközeként tekintik. Ahhoz, hogy valóban érvényesüljenek a deklarált célok, arra van szükség, hogy az érintett ügy az elkövetés után rövid időn belül a bíróság elé kerüljön. Mindez a tisztességes eljáráshoz való jog, azon belül is az eljárás észszerű időtartamon belüli elbírálásának követelményével van összefüggésben, s e követelményt nemzetközi szinten az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya¹, az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény,² továbbá Alaptörvényünk³ is rögzíti.

A tisztességes eljáráshoz való jognak több szegmensét tartalmazza Alaptörvényünk, így többek között a nyilvánosság elvét, a törvény által felállított független és pártatlan bíróság kritériumát, a „fair” eljárás követelményét, valamint az ügy észszerű időn belül való elbírálását. A tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét azonban nem okozhatja a hazai büntetőeljárás gyorsítása, tehát a hatékonyság a jogbiztonságot, így végső soron a jogállamiságot nem veszélyeztetheti.

1 Hazánk az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel hirdette ki az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (a továbbiakban PPJE). A PPJE 14. Cikk 3. pontjának c) alpontja szerint: „Az ellene emelt vád elbírálása-kor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra: indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják az ügyét”.

2 Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel ratifikálta. Az Egyezmény 6. cikke szabályozza a tisztességes eljáráshoz való jogot, melynek 1. pontja szerint: „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntető-jogi vádak megalapozottságát illetően.”

3 Szabadság és felelősség fejezet: XXIV. cikk (1) bekezdés: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és észszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.

Az Alkotmánybíróság a különjárással kapcsolatos elvi jellegű megállapításait részben még a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvénnyel összefüggésben, valamint részben az 1973. évi I. törvény alapján fejtette ki. A 14/2004.(V.17.) AB határozatában azt rögzítette, hogy *„az államnak a társadalommal szembeni alkotmányos kötelessége a büntetőigény késedelem nélküli érvényesítése, amely a jogállamiság normatív tartalmából és a tisztességes eljáráshoz való alkotmányos alapjából vezethető le.”*

Abüntető igazságszolgáltatásunk egyik tradicionális problémája az eljárás elhúzóda. Az igazságszolgáltatás a „legnagyobb bünt” azzal valósítja meg, ha az elkövetett bűncselekményre csak évekkel később ad választ. A késedelem veszélyezteti az eljárás sikerét, a kiszabott büntetés, az alkalmazott intézkedés várhatóan képtelen lesz a megfelelő eredményt elérni, értelmét, hatékonyságát veszti, vagyis rontja a nevelő hatást, és csökkenti az igazságszolgáltatás tekintélyét (Lajtár 2008, 4-5). Emiatt az eljárás időszerűsége alapvető jogállami követelmény. A büntető igazságszolgáltatás gyorsítása azonban nem járhat a tisztességes eljárás sérelmével, vagyis a hatékonyság nem állhat szemben a jogbiztonsággal.

Ez némiképp ellentmondásosnak hat, hisz a jogbiztonság a jogállamiság szerves része. A jogállamiság azonban nemcsak az elkövetett bűncselekmények minél eredményesebb üldözését követeli meg, hanem elvárja az államtól, hogy e tevékenysége során tisztelje az alapvető jogokat és biztosítsa védelmüket (Antali 2018, 22-29). Az Alkotmánybíróság a 6/1998. (III. 11.) AB határozatában megállapította, hogy a fair eljárás olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért az eljárás lehet fair egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára méltánytalan, igazságtalan vagy nem tisztességes. [ABH 1998, 91., 95.] Az Alkotmánybíróság számos határozatában pontosította, hogy konkrét esetben mi értendő tisztességes eljáráshoz való jogon.⁴ Tanulmányomban az 1973. évi I. törvény, az 1998. évi XIX. törvény és a 2017. évi XC. törvény, tehát az utolsó három büntetőeljárás törvény bíróság elé állításra vonatkozó szabályait vetem össze, a hasonlóságokat és a különbségeket elemzem, valamint néhány - álláspontom szerint – módosításra szoruló szakaszt illetően teszek megállapításokat.

A bíróság elé állítás, mint külön eljárás

A külön eljárások között szabályozott bíróság elé állításnak az a célja, hogy lehetővé tegye az ügy gyors elbírálását olyan egyszerűbb megítélésű ügyek esetén, amelyeknél az egyéni és az általános megelőzés követelményének hatékony érvényesítéséhez fűződő nyomós közérdek negkívánja, miszerint a bűncselekmény elkövetését a lehető legrövidebb időn belül kövesse büntetőjogi felelősségrevonás. A gyors elbírálás tehát hozzájárul a büntetés céljának ered-

⁴ 58/1995. (IX.15.) AB határozat (ABH 1995, 289)

ményesebb eléréséhez, másrészt a sértett számára is előnyös (hiszen így előbb jut kártérítéshez, az őt ért sérelem jóvátételéhez vagy enyhítéséhez), de az elkövetéshez közel eső eljárásban könnyebb a bizonyítékok beszerzése és biztosítása is (Akác 2009, 1806).

A jelenleg hatályos, 2018. július 1. napján hatályba lépett 2017. évi XC. törvény, az új Be. szakítva a bíróság elé állítás korábbi, már megszokottnak tűnő szabályozásával és az eddig egységes bíróság elé állítás időtartamát szétválasztotta mégpedig úgy, hogy tettenérés esetében a *cselekmény elkövetésétől* számított 15 napon belül, míg a beismerés meglete esetében a *gyanúsított kihallgatásától* számított egy hónapon belül kell/lehet az ügyet bíróság elé állítani.

Mindhárom általam jelen tanulmányban vizsgált büntetőeljárásról szóló törvény a bíróság elé állítást külön eljárásként szabályozta/szabályozza. A bíróság elé állítás az *ügyészség kezdeményezésén múlik*, és az ügyészségre hárul az elvégzendő feladatok legnagyobb hányada, amelyek egy részét igaz, hogy az ügyészség „átruházhatja” a nyomozó hatóságra (védő kirendelés, a bíróság által meghatározott időpont közlése a gyanúsítottal és védőjével), de a felelősség az ügyészségé marad, mert a bíróság elé állítás sikere vagy megghiúsulása az ügyészségen múlik (az ügyek bizonyos hányadában a meg jelent terheltten illetve távolmaradó védőn). Az új Be. szabályozása szerint az ügyészség a büntetőeljárás vizsgálati szakaszától kezdve az *ügy una*: „rálát” a gyanúsított kihallgatása után az ügy egészére, irányítási jogköre a gyanúsított kihallgatása után nyílik meg, és ha alkalmasnak találja az ügyet akár az elkövetéstől számított 15 napon belül (tettenérés esetében), akár a gyanúsított kihallgatásától számított egy hónapon belül ügydöntő határozattal zárulhat az ügy. A bíróság elé állítás néhány feltétele az idők folyamán némileg változott, azonban bizonyos feltételek változatlanok maradtak.

A feltételek konjunktívák: bármely feltétel hiánya a bíróság elé állításnak akadályát képezi. Először a „változatlan, majd a „változó” feltételeket tekintem át.

A változatlan feltételek

Bíróság elé állításra kerülhet sor, ha:

- az ügy egyszerű megítélése,
- a bizonyítási eszközök rendelkezésre állnak,
- az elkövetőt a bűncselekmény elkövetésén tettenérték vagy ha a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte,

Az ügy megítélése egyszerű

A gyors elbírálás feltétele, hogy az ügy ténybelileg és jogilag egyszerű legyen. Az esetek többségében az ügy megítélése és a tényállása szorosan összefügg, ugyanis amennyiben a tényállás szerteágazó, bonyolult, úgy valószínűleg a cselekmény jogi minősítése sem lehet egysze-

rú, így bíróság elé állításnak sem lehet helye. Ugyanakkor több elkövető esetében is sor kerülhet bíróság elé állításra, ha a cselekmény ténybeli és jogi megítélése egyszerű, ennek a kívánalomnak mindkét tartalmi elemre nézve teljesülnie kell (Kónya 2018, 934).

A *ténybeli egyszerűség* nem csak azt jelenti, hogy a vád tárgyává tett tényállás megértése, az egyes tények feltárása ne kívánjon jelentősebb idő és értelmezési ráfordítást, hanem azt is, hogy tényállás tisztázása, így különösen az ehhez szükséges bizonyítás rövid időn belül elvégezhető legyen (Megyeri 2018, 1471). Kónya István ehhez hozzáfűzi azt is, hogy cselekmény ténybeli megítélésének egyszerűsége abban is megmutatkozik, amikor a cselekmény nem szerteágazó, bonyolult, és a bizonyítékok közvetlenek, vagy legalábbis a közvetettek mellett túlsúlyban vannak. *A jogi megítélés egyszerűsége* a megállapított tényállás és annak jogi minősítése valamint a ebből eredő jogkövetkezmények közötti kapcsolatra utal, amelynek mentesnek kell lennie az ellentmondásos következtetések lehetőségétől és így a hosszadalmas, illetve szerteágazó jogi értékelési tevékenységtől (Megyeri 2018, 1471). Más álláspont szerint a jogi megítélés akkor egyszerű, ha az alapvető jogi kérdések: a büntethetőséget kizáró vagy megszüntető okok fennforgása, a bűnösség kérdése, a jogi minősítés könnyen eldönthető, s e kérdések kapcsán egységes a jogértelmezés, illetőleg az ítélezési gyakorlat (Kónya 2018, 934-935).

Az az ügy, amelyben különösen védett tanú, tanúvédelmi programban résztvevő személy szerepel, vagy amelyben titkos adatszerzést végeztek, ténybelileg egyszerűnek eleve nem tekinthető, ennél fogva előállításra nem vihető (Akác 2009, 1808).

Lehetséges például, hogy a sorozatos pince- illetve prérház betörések kiterjedt bizonyítást igényelnek, jogi megítélésük akár egyszerű is lehet, de nem minden esetben. (Az érték meghatározása aránylag egyszerűnek is tűnhet a sértett elmondását alapulvéve, de ha az elkövető vitatja az értéket, igazságügyi tárgyszakértő kirendelése nem mellőzhető, az üzletszerűség a bűncselekmények elkövetésének időpontja és száma alapján lehet egyszerű, a folytatólagos elkövetés meghatározása viszont lehet bonyolult, ha nem tudjuk az elkövetések konkrét időpontját (azonos napon történtek vagy egymást követő időintervallumokban), vagy nem ismert a sértett személye. A fegyveres rablás, – amelynek büntetési tétele 5-10 évig terjedő szabadságvesztés – egy rövid, egyértelmű és teljeskörűen bizonyított tényálláson alapulhat, ugyanakkor jelentősebb jogértelmezési tevékenységet kívánhat, egyrészt a bűncselekmény tárgyi súlya és így a lehetséges jogkövetkezmények súlyosságából adódóan (Megyeri 2018, 1471). Súlyos testi sértés büntette esetében, amelynek tényállása lehet a következő: *„X. előzetes szóváltást követően ököllel megüti Y.-t az arcán, akinek ennek következtében eltörik az orrcsontja, amely nyolc napon túl gyógyuló sérülés.”* A nyolc napon túl gyógyuló sérülés megállapítása igazságügyi orvosszakértői kompetenciába tartozik, így, habár a tényállás ténybeli és jogi megítélése egyszerű, azonban a bizonyíték beszerzése hosszabb időt vesz igénybe. Azt, hogy *az ügy megítélése egyszerű-e az ügyészség feladata állást foglalni, és ezt a döntését a bíróság sem bírálhatja felül*, azaz a bíróság ezen feltétel hiánya miatt a bíróság elé állítástól nem zárkozhat el.

A bizonyítási eszközök rendelkezésre állnak

Ennek a feltételnek a bíróság elé állítás keretében tartott tárgyaláson kell maradéktalanul teljesülnie. Tehát, ha a bíróság elé állítást megelőző vizsgálati szakaszban nem került sor egy tanú kihallgatására, de a tanú a bíróság elé állítás időpontjában megjelenik bíróságon akkor a bizonyítási eszközök hiányára nem lehet hivatkozni. A bizonyítékok, bizonyítási eszközök tárgyalásra történő prezentáláséért az ügyészség a felelős, és a bíróság szabadon dönthet arról, hogy a szolgáltatott bizonyítási eszközök köre az érdemi döntés ilyen rövid időn belüli meghozatalához számára elégségesek-e (Megyeri 2018, 1472).

Tettenérés illetve ha a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte

A tettenérés⁵ fogalmát az ítélkezési gyakorlat a büntető anyagi jog és a büntetőeljárás tekintetében is egységesen értelmezi. A tettenérés így a mai joggyakorlat szerint a nyelvtani fogalomnál tágabb kört ölel fel, nem csupán az elkövetőnek a cselekmény véghezvitele közben történt leleplezését jelenti, hanem a tettenérés megállapítható akkor is, ha a helyszínről távozó elkövetőt közvetlenül szemmel tartva nyomon követik, és megszakítás nélkül üldözik (BH 1983.227.).

Dr. Akác József a tettenérés fogalma alá tartozónak tartja, ha az elkövető a bűncselekmény törvényi tényállását – részben vagy egészben – szemtanú jelenlétében hajtja végre, illetve ha a bűncselekmény véghezvitelét észlelők az elkövetőt üldözés közben, illetve a helyszínről távozóban fogják el, minthogy ezekben az esetekben a tárgyi bizonyítékok az elkövetőnél többnyire még megtalálhatók (Akác 2009, 1808).

Az 1998-as Be. *kötelezően* azt írta elő, hogy „*tettenérés esetén a terheltet a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 napon belül bíróság elé állítja,*” amely álláspontom szerint a „kötelező előírás” ellenére sem volt mindig kivitelezhető. A bíróság elé állítás időpontját nem az ügyészség határozta meg,⁶ és ha a bíróság kapacitás hiányában nem tudott a bíróság elé állításra időpontot biztosítani, azt érezhette az ügyész, hogy hiábavaló volt az alapos szervezés és a gyors munka.

5 A „tettenkapás” az 1896-os Bp-ben is ismert volt. Eseteit a Bp.142. §-a határozta meg, így: 1. ha valaki a tettest vagy részest bűncselekményen rajta éri, 2. ha valaki, mint szemtanú vagy szemtanú által figyelmeztetve, a tettest vagy részest azonnal a bűncselekmény elkövetése után elfogta vagy üzőbe vette.

6 Bár az 1998. évi XIX. törvény 519. §-a azt tartalmazta, hogy „Az ügyész a bíróság elé állítás időpontjáról haladéktalanul tájékoztatja a bíróságot”, és ezen szabályozás alapján úgy tűnt, mintha az ügyészség „állapította volna meg a bíróság elé állítás időpontját”. A 2002. évi I. tv. módosította a korabeli Be. ezen §-át: „Az ügyész haladéktalanul értesíti a bíróságot, ha a vádlottat a bíróság elé kívánja állítani, ebben az esetben a bíróság nyomban kitézi a tárgyalást.”

Tettenérés esetében nem volt, és úgy vélem ma sincs jelentősége annak, hogy a bíróság elé állítandó terhelt a bűncselekmény elkövetését beismeri, tagadja, esetleg a vallomástételt megtagadja, tehát él a hallgatás jogával.

A változó feltételek

Hatáskör

Az 1973. évi Be. a bíróság elé állítás szabályai között elsőként azt rögzítette, hogy „járásbíróóság illetőleg katonai bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények” esetében lehetséges a bíróság elé állítás, majd a járásbíróóság elnevezés „helyi bíróságra” módosult az 1983. évi II. törvény 7. § (2) bekezdése révén.

A közlönyállapotú 1998. évi XIX. törvénynél kimaradt az a szabály, hogy helyi bíróság vagy katonai büntetőeljárásra tartozó bűncselekmények esetében lehetséges a bíróság elé állítás, ezt a Be. 2002. évi I. tv. pótolta,⁷ amely 2003. július 1-jén lépett hatályba.

Egyes külön eljárások speciális rendelkezései az előállítási eljárásban ugyancsak általános jellegűnek tekintendők, hiszen a katonai büntetőeljárás vagy a fiatalkorúak elleni eljárás sajátos szabályai a katona, illetve fiatalkorú ügyének előállítási eljárásban történő elbírálása esetén is irányadók (Akáczi 2009, 1808).

A törvényhozó kizártnak tartotta illetve tartja, hogy magánvádoló illetőleg pótmagánvádoló nem indítványozhatja a terhelt bíróság elé állítását, annak ellenére, hogy a bírósági tárgyaláson a pótmagánvádoló a bírósági eljárásban – ha törvény másképp nem rendelkezik – az ügyész jogait gyakorolja. Tehát a pótmagánvádoló és a magánvádoló az ügyészt megillető jogosítványok egy részével élhet csupán, mégpedig a vádképviselő körében azokkal, amelyeket a törvény megenged, illetve nem tilt, a bíróság elé állítással kapcsolatos jogosítványok pedig a „tiltó listán” szerepelnek (Akáczi 2009, 1809).

7 2002. évi I. törvény 253. § (1) bekezdése: A módosítás javaslatának indokolása: a bíróság elé állítás feltételeit szabályozó 517. §-át pontosítja, amikor a hatályos szabályozást fenntartva, akként rendelkezik, hogy bíróság elé állításnak csak a helyi bírósági hatáskörbe, illetőleg katonai büntetőeljárásra tartozó ügyben van helye. A Be. eredeti szövege ezt a megszorítást nem tartalmazta, ugyanakkor nem indokolt, hogy olyan büntetőügyben is bíróság elé állítás során tisztázzák a terhelt felelősségét, amely a Be. 16. §-a (1) bekezdésének a)-g) pontjának valamelyik rendelkezése alapján megyei bíróság hatáskörébe tartozik. Aztán a 2006. évi LI. törvény kivette ezt a szövegből. (hatályos 2006. július 1-től). Így a terheltet nemcsak a helyi bíróság hatáskörébe, illetőleg a katonai büntetőeljárás alá tartozó bűncselekmény, hanem az 1998. évi XIX. törvény 16. § (1) bekezdése értelmében első fokon törvényszéki hatáskörbe tartozó minden olyan bűncselekmény miatt bíróság elé lehet állítani, amelynek törvényi büntetési tétele a nyolcévi szabadságvesztést nem haladja meg, s a XXIV. Fejezetben foglalt eljárás további feltételei is fennállnának (Akáczi 2009, 1808).

A bíróság elé állítható bűncselekmények köre és büntetési tétele

Ezen feltétel megállapításánál a Btk. Különös Részében megállapított büntetési tételket felső határa értendő. Bíróság elé állításnak egyébkéntbűnhalmazat esetén is helye lehet (ilyenkor a halmazati büntetesként kiszabott szabadságvesztés tartama a nyolc évet is meghaladhatja), az előállítás valamennyi egyéb feltételének (az ügy egyszerű megítélése, bizonyítékok rendelkezésre állása stb.) azonban a bűnhalmazatban álló bűncselekmények mindegyike kapcsán fenn kell állnia (Akác 2009, 1808).

Az 1973. évi I. törvényt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmények esetében tette lehetővé a bíróság elé állítást, amelyet az 1999. évi CX. törvény 106. §-a módosított, és 2000. március 1. napjától a nyolc évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb fenyegetettségű bűncselekmények esetében tette lehetővé ezt a külön eljárást. 2017. évi XC. törvény szakítva ezzel a bíróság elé állítható bűncselekmények büntetési tételét tíz évnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetében teszi ezt most lehetővé.

Az időtartam

Az időtartamok ismertetése előtt fontosnak tartom kiemelni, hogy a törvényalkotó eleinte a bűncselekmény elkövetésének időpontjához kötötte azt az időintervallumot, amelyhez viszonyítva a bíróság elé állítást lehetővé tette, csak a későbbiek során vezette be a gyanúsított kihallgatásához kötött időpontot. A gyanúsított kihallgatásának időpontja a bíróság elé állítás lényegét „megöröketi”, ugyanis ha hónapokkal (netán évekkel később) később kerül sor a gyanúsított kihallgatására, „elveszik a lényeg”, tehát az, hogy bűncselekmény elkövetési időpontjához viszonyítva a lehető legrövidebb időn belül sor kerüljön az elkövető felelősségre vonására. A kezdőnapnak egy bizonytalan időpontban bekövetkező eljárási aktushoz (a gyanúsított kihallgatásához) rendelése nem feltétlenül szolgálja az időszerűség – ebben az eljárástípusban immanens módon érvényesítendő – követelményét (Hévér, 2012).

Az 1973. évi I. törvény hosszú időn keresztül – hatálybalépésétől 1988. január 1. napjáig⁸ – a bűncselekmény elkövetésétől számított *hat napban* határozta meg a bíróság elé állítást, amely *nyolc napra* módosult, végül 2000. március 1. napjától tizenöt napban lett meghatározva.⁹

Az 1998. évi XIX. törvény az előző Be. legutolsó módosítását alapulvéve a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 napban határozta meg a bíróság elé állítás időpontját, azaz, hogy – amint azt már említettem – tettenérés esetében (elméletileg) ezt kötelezővé tet-

8 1987. évi IV. törvény 53. § (hatálybalépés: 1988. január 1. napja)

9 1999. évi CX. törvény 106. §

te. A 2009. évi LXXXIII. törvény¹⁰ még mindig a bűncselekmény elkövetésétől számított 30 napot állapított meg a bíróság elé állításra.

A következő módosítás „kettéválasztotta” a tettenérés esetére, illetve a terhelt beismerő vallomására alapított bíróság elé állítást: a 2011. évi LXXXIX. törvény¹¹ tettenérés esetében az elkövetéstől számította a 30 napot, míg beismerés esetében a gyanúsított kihallgatásától.

Az ezt követő újabb módosítás szerint „az ügyész a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított harminc napon belül bíróság elé állíthatja, ha a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte.¹² Ha a bíróság elé állítás (1) bekezdés a)-c) pontjában meghatározott feltételei fennállnak, tettenérés esetén az ügyész a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított harminc napon belül bíróság elé állítja.¹³

Tehát összefüggéseiben áttekintve az elkövetéstől számított 6 nap, 8 nap, majd 15 nap lett a bíróság elé állítás időtartama, végül ez 30 napra emelkedett. A törvényhozó a 30 napot először kettéválasztva alkalmazta: tettenérés esetében a bűncselekmény elkövetésétől rendelte számítani, beismerés esetében a gyanúsított kihallgatásától. Ezt a „megoldási javaslatot” vette alapul a 2017. évi XC. törvény azzal, hogy tettenérés esetében jelenleg a bűncselekmény elkövetésétől 15 nap, míg beismerés esetében egy hónapon belül lehetséges az elkövető bíróság elé állítása.

Az „egy hónap” – a korábbi szabályozásokat figyelembe véve gyakorlatilag 30 napot jelent, és álláspontom szerint ezt pontossága okán szerencsésebb lett volna így „átvenni”.

Neuralgikus pontok

Aggályosnak tartom a védő kötelező jelenlétét illetve az őrizet, valamint a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéssel érintett terhelték bíróság elé állítása kapcsán a hatályos előírások, illetve folytatott gyakorlat egyes elemeit.

Védő kötelező jelenléte

A védő kötelező jelenléte *minden bíróság elé állítandó ügyben álláspontom szerint nem indokolt*, annak ellenére, hogy a „fegyverek egyenlőségének elve” ezt elméletileg megköveteli, hiszen bíróság elé állítás esetében hiányzik a bírósági előkészítő szakasz: a bíróság nem küldi ki a vádiratot, amelyből a vádlott tudomást szerez „a vádról”, amely a fair eljárás egyik alapeleme.

10 2009. évi LXXXIII. törvény 43. §, amely 2009. július 13. napján lépett hatályba.

11 2011. évi LXXXIX. törvény 20. §, hatályos 2011. július 13-tól

12 Az 1998. évi XIX. törvény 517. § (1) bekezdését az 2011. évi CL. törvény 67. §-a módosította

13 Az 1998. évi XIX. törvény 517. § (2) bekezdését a 2011. évi CL. törvény 68. §-a módosította

Az Alkotmánybíróság 25/1991. (V.18.) AB határozatában foglaltak szerint „mivel a vádiratban foglaltak képezik a bíróság eljárásának és ítélezésének ténybeli alapját és jelölik meg a vád által felhasználni kívánt bizonyítási eszközöket, a vádirat „birtoklása” alapvető fontosságú a tárgyalásra felkészüléshez, mind a terhelt, mind a védő számára.”¹⁴

Bíróság elé állítás esetében az ügyészség látja el a bíróság előkészítő szakaszába tartozó feladatokat: vádirat helyett feljegyzés¹⁵ készül, amelyet az ügyészség legkésőbb a bíróság elé állítást megelőzően kézbesít a terheltnek és védőjének, a tárgyaláson pedig a vádat az ügyész szóban ismerteti.

A tárgyalás előkészítésének hiánya és a szóbeli vádemelés, tehát a védelemhez való jog szempontjából jelentékeny részjogosultságokat korlátoznak (Antali 2018, 22-29).

Ugyanakkor tegyük hozzá, bíróság elé állításra a fentebb írtakat alapulvéve egyszerűbb megítélésű ügyekben kerül sor, a védekezésre való felkészülésre sincs szükség annyi időre, mint egy bonyolult, mondjuk 20 vagy 60 vádlottas, több vádpontból álló gazdasági ügyben, ráadásul tettenérés történt vagy a terhelt a bűncselelmény elkövetését elismerte, és ezen kívül a bizonyítékok is rendelkezésre állnak.

A védő szerepe a bíróság elé állítás során nem érinti a teljes eljárást. A nyomozás során, egészen addig, amíg az ügyész a bíróság elé állítás mellett nem dönt, a védőre semmilyen szerep nem hárul (kivéve ha fiatalok az elkövető, vagy az ügyben a Be. 44. §-a alapján felsorolt esetek miatt egyébként kötelező lenne a védelem).

Egészeiben véve is nehezen indokolható a védőkényszer. „A vádlottak java része nem is tartja szükségesnek a védőket ebben a külön eljárási formában. A vádlott nem kéri, nem is érti miért szükséges, sőt sokszor kijelenti, hogy neki nem kell védő.” (Fenyvesi 2001)

Bíróság elé állítás esetében az, hogy az elkövetőt bíróság elé kívánjuk állítani nem a gyanúsítottkénti kihallgatása előtt derül ki (sem tettenérés, sem beismerő vallomáshoz kötött esetben), hanem utána, így a gyanúsítottkénti kihallgatáson általában nem vesz részt a védő, kivéve, ha a terhelt ehhez ragaszkodik. Az esetek legnagyobb részében a kirendelt védő a bíróság elé állítandó terhelttel a bíróság elé állítás időpontjában találkozik a bíróság folyosóján. Feladata abban merül ki, hogy a terheltet felkészítse, hogy mi várható a bíróságon, tegyen-e vallomást az ügyben, vagy közölje, hogy a nyomozás során tett vallomását fenntartja, és ezenkívül mást elmondani nem kíván.

A pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII. 27) IM rendelet 7-9/A. §-ai 2018. július 1. napjától alapjaiban változtatták meg a kirendelt védők díjazását. Felkészülési díj is megilleti a kirendelt védőt, aki, ha a bíróság elé állítandó gyanúsított kihallgatása után rendelik ki (az esetek legnagyobb részében) egy percet sem

14 25/1991. (V.18.) AB határozat, ABH 1991,414,416)

15 A 2017. évi XC. törvény hatálybalépése csak a 11/ 2003. LÜ. utasítás 67. §-ának (1) bekezdése tartalmazta azt, hogy bíróság elé állítás esetében az ügyész feljegyzést nyújt be a bíróságra, ezt a Be. most beemelte szabályai közé.

tölt felkészüléssel. Miért is tenné? Hiszen „bagatell” (egyszerű megítélésű) ügyben rendelték ki, a bíróság elé állítás időpontjában kezébe nyomják a kb. egy oldalas feljegyzést, bemegy a tárgyalóterembe, ahol elmond egy „sablonos” védőbeszédet. (Cseke – Csekéné Kovács 2018, 97)

Cseke Gábor és Csekéné Kovács Anita tanulmányukban arra is kitértek, hogy egy áfalevonási joggal rendelkező ügyvéd díjazása más, mint akinek áfalevonási joga nincs, tehát ugyanazért a munkáért más-más díjazás illeti meg a kirendelt védőket.

Álláspontom szerint, bíróság elé állítás esetében a Be. 44. §-ában foglalt esetei közül az a), részben a b) illetve d) pontjában¹⁶ foglalt esetkörökben tartom indokoltnak a kötelező védői részvételt.

Ha terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszéd fogyatékos, más okból beszédképtelen, vagy abban súlyos fokban korlátozott, továbbá – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú illetve a terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni, a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a terhelt indítványára, vagy azért mert az egyéb okból szükségesnek tartotta szerintem olyan védő kirendelési okok, amelyek a bíróság elé állítás Be. 723. § b) pontjában meghatározott „az ügy megítélése egyszerű” feltételének nem felelnek meg, legalábbis az *egyszerű jogi megítélésbe* „nem férnek bele”.

Bíróság elé állítás alkalmával a terhelt tulajdonképpen minimális időn belül a bíróság előtt találja magát, és büntetőeljárás jogainak érvényesülése érdekében biztosítja a törvényhozó a védő kötelező jelenlétét, azonban felteszem a kérdést: valóban szükséges ez? Kétségtelen, hogy tettenérés esetében is vannak a bíróság előtt tagadó terheltek és lesznek is. sem a korábbi, sem a mostani büntetőeljárás törvény nem írta elő, hogy tettenérés esetében még beismerő vallomásra is szükség lenne). Ugyanakkor a jelenlévő kirendelt védő a rendelkezésre álló tényszerű bizonyítékokat nem fogja negligálni, és védőbeszédét ugyanúgy el tudja mondani, mintha a terhelt beismerte volna a bűncselekmény elkövetését. Álláspontom szerint tettenérés esetében sem lenne indokolt védő kirendelése.

Kényszerintézkedések

Az 1973-as Be. alapján lehetséges volt az őrizet: 72 órán túl ügyészi jóváhagyással az első tárgyalás befejezéséig tarthatott.¹⁷

16 Be. 44. § a) a bűncselekményre a törvény öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli b) a terhelt személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés hatálya alatt áll, más ügyben letartóztatás, előzetes kényszergyógykezelés hatálya alatt áll, valamint, ha szabadságvesztést, elzárást vagy javítóintézetit nevelést tölt, d) a terhelt a magyar nyelvet nem ismeri. A b) pontban felsorolt okok közül előzetes kényszergyógykezelés esetében nem tenném lehetővé a bíróság elé állítást.

17 1973. évi 347. § (1) bekezdés, ugyanakkor nem rendelkezett arról, hogy mi legyen az őrizettel, ha a bíróság az iratokat visszaküldi az ügyésznek.

Az 1979. évi 4 tvr. 45. §-a, amely módosította az akkor hatályban lévő büntetőeljárás törvényt. A törvény rendelkezett arról, ha tárgyaláson felvett bizonyítás eredményének megfelelően pótnyomozás szükséges, ez esetben a vádlott fogvatartása kérdésében a bíróság határoz.

Az 1994. évi XCII. törvény¹⁸ is módosította az 1973-as Be.-t, és 1995. március 1. napjától bíróság elé állítás esetében nem kerülhetett sor őrizetbe vételre.

Az 1998. évi XIX. törvény 519. § (2) bekezdése szerint a bíróság elé állítás előtt elrendelt személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés a bíróság elé állítás napján tartott tárgyalás befejezéséig tart. Amennyiben a bíróság az iratok ügyészhez való visszaküldéséről döntött, a személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedésről való a bíróság hivatalból hozott döntést, nem volt szükség az ügyész indítványára.

2002. évi I. törvény¹⁹ ismét lehetővé tette az őrizetbevételt bíróság elé állítás céljából, amely 72 óráig tarthatott, az általános szabályok szerint. A személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés továbbra is a bíróság elé állítás napján tartott tárgyalás befejezéséig tarthatott, amelyről abban az esetben is, ha a bíróság az iratokat visszaküldte az ügyésznek, a kényszerintézkedés fenntartásáról vagy megszüntetéséről a bíróság döntött.

A 2009. LXXXIII. tv. 44. §-ának módosítása szerint „a bíróság elé állítás előtt elrendelt személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés a bíróság elé állítás napján tartott tárgyalás befejezéséig tart. Ha az 517. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek is fennállnak, az őrizetbe vétel bíróság elé állítás céljából is elrendelhető.”²⁰

A 2017. évi XC. törvény csak a 723. §-ban (tettenérés) felsorolt feltételek fennállása esetében teszi lehetővé az őrizet, illetve személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés (távoltartás, bűnügyi felügyelet, letartóztatás, előzetes kényszergyógyítás)²¹ elrendelését, amely a bíróság elé állítás napján tartott tárgyalás befejezéséig tart. Őrizetet elrendelni a Be. 274. § (2) bekezdés a) pontja alapján tettenérés esetében akkor lehet, ha az elkövető személyazonossága nem állapítható meg. A 723. § alapján azonban a tettenérés esetén a bíróság elé állítás célja lesz az a további feltétel, amely az őrizetbe vételt lehetővé teszi akkor is, ha az elkövető személyazonossága megállapítható (Kónya 2018, 936).

Amennyiben a bíróság az ügyiratokat az ügyésznek visszaküldi, az általános szabályok szerint *indítványra határoz a terhelt* bírói engedélyes kényszerintézkedés meghosszabbításáról, elrendeléséről, illetve megszüntetéséről. Ekkor az ügy visszakerül a vádemelést megelőző szakba, így a bíróság – mintha nyomozási bíróként járna el – az ügyész, illetve távoltartás esetében a sértett indítványára hoz döntést. Elnapolás esetén az ügy bírósági szakban

18 1994. évi XCII. törvény 16. §

19 2002. évi I. törvény 254. §

20 1998. évi XIX. törvény 519. § (2) bekezdésének módosítása

21 2017. évi XC. törvény 272. § (2) bekezdés b)-e) pontok

marad, a bíróság immár *hivatalból is dönthet* a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedésről.²²

A fentiekben ismertetett szabályozás alapján megállapítható, hogy a korábbi törvények lehetővé tették az őrizet illetve – mellőzve a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések körébe tartozó jogintézmények felsorolását – a „letartóztatás” elrendelését, ami szerintem bonyolultabbá teheti/teszi a bíróság elé állítást, legalábbis ha a bíróság elé állítás nem sikeres, hiszen akkor döntenie kell róla a bíróságnak: vagy indítványra vagy hivatalból.

Nem tartom teljes egészében „rossznak” a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéseket bíróság elé állítás esetében, de csak akkor, ha azokat valóban „bíróság elé állítás céljából” rendeltetjük el/ teszünk indítványt elrendelésükre. Megjegyzem, ha személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelésére sor kerül bíróság elé állítás esetében, ez nagyon megbonyolítja az egész ügymenetet: 72 órán belül (ha ez alatt nem kerül sor a bíróság elé állításra) indítványt kell tenni a nyomozási bíróhoz, aki vagy elrendeli a kényszerintézkedést, vagy nem. Ha nem rendeli el, akkor fellebbezés esetén meg kell várni a másodfokú bíróság döntését, amely vagy helybenhagyja az elsőfokú bíróság döntését, vagy nem. Tettezés esetében a bíróság elé állításra 15 nap áll rendelkezésre, az idő pedig fogy... Nem állítom, hogy bizonyos esetekben nem indokolt a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés valamelyikének elrendelése, de a tettenérést, mint feltételt alapul véve nagyon-nagyon gyorsan kell intézkedni: idő- és energiaköltséges az egész lebonyolítása, és ha meghúszik a bíróság elé állítás, akkor kárba vész az egész.

Indokolt lehet továbbá a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelése erőszakos vagyon elleni bűncselekmény (rablás, kifosztás stb.) esetében, azonban például a távoltartás nyomozási bíró általi elrendelésére – a gyanúsított kihallgatása után – a bűncselekmény elkövetésétől számítva még később kerül(het) sor.

Összefoglalás

Kétségtelen tény, hogy a bíróság elé állítás olyan jogintézmény, amely – ha sikeres – nagyon rövid időn belül az ügy kölcsönösen megnyugtató lezárását eredményezheti. Minden évben nagyobb a bíróság elé állított ügyek száma, elfogadottságát tehát statisztikai adatok is igazolják. Ugyanakkor, ha a bíróság elé állítás meghúszik, kárba vesznek a soron kívüliség kétség-

22 4/2007 BK vélemény: A 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezéseinek értelmezéséről. II. (fenntartotta a 2/2013 (VII.8.) BK vélemény. Az iratoknak az ügyészhez való visszaküldés esetén a bíróság úgy rendelkezik, hogy az előzetes letartóztatás a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, de legfeljebb egy hónapig tart. Az előzetes letartóztatást egy hónap elteltével a nyomozási bíró hosszabbítja meg.

telen terhet is felvállaló törekvések. További feladatok is jelentkeznek, így a védő kirendelésének visszavonásáról kell rendelkezni, védői díjat kell megállapítani stb.

Megjegyzem a meghíúsult bíróság elé állításos ügyek nagy része büntetővégzés meghozatalával, kényelmesebb munkatempóban elintézhető, ami miatt viszont jogosan merül fel az a kérdés: megéri – e a sok munka, a gyorsaság, a szervezéssel töltött idő, és az esetleges többletköltségek?

Reméljük, hogy a válasz igenlő, mert a helyes jogpolitikai célok megvalósulásában jelentkező eredmény az erőfeszítéseket igazolhatja.

Felhasznált Irodalom

- Akác, J., (2009).XXIV. Fejezet. A bíróság elé állítás.Büntetőeljárás jog, Kommentár *a gyakorlat számára*. Második, átdolgozott és egybeszerkesztett kiadás. 1806-1809. Budapest, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft.
- Antali, D. G., (2018). Az ésszerű időn belül való tárgyalási jog és az új büntetőeljárási törvény külön eljárásai. Eljárásjogi Szemle, 2018(3), 22-29.*
- Cseke, G. – Csekéné Kovács, A., (2018). Bíróság elé állítás – jogfejlesztő javaslatok az új büntetőeljárási törvény tükrében. Ügyészek lapja, 2018(2), 97.*
- Fenyvesi, Cs., (2001). A védő az „egyszerűsített” külön eljárásokban. Jogelméleti Szemle, 2001(3).<http://jesz.ajk.elte.hu/fenyvesi7.html> Letöltés ideje: 2020. január 8. UA*
- Hevér, T., (2012). Rendhagyó nyomozási bíró? A bíróság elé állítás jelene és jövője. Debreceni Jogi Műhely, 2012(2). http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2012/rendhagyó_nyomozasi_biro/ Letöltés ideje: 2020. január 8. UA*
- Kónya, I., (2018).XCV-CV. rész.A büntetőeljárási törvény magyarázata, 934-916. In: Bánáti, J., Belegi, J., Belovics, E., Erdei, Á., Farkas, Á., & Kónya, I., (szerk.). Budapest, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft.*
- Lajtár, I., (2008). A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárások időszerűségének vizsgálatáról. Ügyészek lapja, 2008(4), 4-5.*
- Megyeri, G., (2018).722-730. § In: Kommentár a büntetőeljárási törvényhez 2. kötet. 1471-1472. (Főszerk. Polt, P.), Budapest, Wolters Kluwer Kiadó.*

Jogszabályi hivatkozások

- 58/1995. (IX.15.) AB határozat (ABH 1995, 289)
1999. évi CX. törvény 106. §
- 25/1991. (V.18.) AB határozat, ABH 1991,414,416)
1994. évi XCII. törvény 16. §

2002. évi I. törvény 254. §

1998. évi XIX. törvény 519. § (2) bekezdésének módosítása

2017. évi XC. törvény 272. § (2) bekezdés b)-e) pontok

1987. évi IV. törvény 53. § (hatálybalépés: 1988. január 1. napja)

2009. évi LXXXIII. törvény 43. §, amely 2009. július 13. napján lépett hatályba.

2011. évi LXXXIX. törvény 20. §, hatályos 2011. július 13-tól

DR. VÉGER ALEXANDRA

PhD hallgató, PPKE-JÁK

A FOGVATARTOTTAK JOGORVOSLATI RENDSZERE A BV. TÖRVÉNY SZERINT

I. Bevezető gondolatok

Érzelkelhető, hogy hazánkban későn, elhúzódó jogalkotási folyamat eredményeként született meg az egységes, a büntetés-végrehajtás minden szegmensét átfogó törvényi szabályozás. A szabályozás egységességét a törvény megnevezése is sugallja, hiszen nemcsak a büntetések és intézkedések, hanem az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásának szabályait is magában foglalja. A „rabjogok” fokozatos elismerésén keresztül vezetett az út a ma már általánosnak tekinthető felfogásig, amely szerint a személyi szabadság elvonása adja e büntetés tartalmát. A börtönkörülményeket úgy kell kialakítani, hogy az elítélt emberi méltósága, alapvető emberi és általában a büntetéssel össze nem függő jogai ne csorbuljanak.

A kiszabott szabadságvesztés végrehajtása egyértelműen az egyéni megelőzés (speciális prevenció) céljának szolgálatában áll. A speciális prevenció köréből pedig a fenti rendelkezés a szabadságelvonás során a joghátrány (malum) érvényesítését, valamint a reintegrációt, azaz a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítését tekinti a végrehajtási céljának, végső soron azt, hogy az elítélt a társadalom jogkövető tagjává váljon, azaz tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.

II. Történelmi kitekintés

Az 1955. évi Büntetés-végrehajtási Szabályzat egyszerűsítette ugyan a szabadságvesztés végrehajtásának rendszerét, de a korszerűbb szabályozás feltételeit csak az 1961. évi V. törvény (a régi Btk.), illetve az azt módosító 1966. évi 20. törvényerejű rendelet teremtette meg. Jelentős szervezeti változást hozott az 1963. évi 20. törvényerejű rendelet, amely a szabadságvesztés végrehajtását ismét az Igazságügyi Minisztériumra bízta. Az 1966. évi 21. törvényerejű rendelet Magyarországon először szabályozta törvényi szintű jogszabályként a szabadságvesztés vég-

rehajtásának célját, alapelveit, a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét, valamint meghatározta a szabadságvesztést töltő elítéltek jogi helyzetét. Büntetésvégrehajtási rendszerünk korszerűsítésének jelentős állomása az 1978. évi IV. törvény (Btk.), amely szerint a szabadságvesztés végrehajtása a felnőttkorúakkal szemben három fokozatban: fegyházban, börtönben vagy fogházban történik. E végrehajtási módok tartalommal megtöltése a Tervezet és a végrehajtásáról rendelkező jogszabályok feladata. A törvény a büntetésvégrehajtási rendszer szabályozása során a következő fontosabb célkitűzéseket valósítja meg: kerüli a végrehajtási fokozatok mesterkélt megkülönböztetését (26-28. §), a szükséges elzártság mellett biztosítja az elítéltek és a külvilág közötti kapcsolat fenntartását, sőt, fokozását (36-37. §), megfelelően deklarálja a büntetéssel együtt járó hátrányok és a szocialista humanizmus egységét (41-42. §), céltudatosan szolgálja a társadalomba való visszavezetést a hosszabb szabadságvesztésre ítéltknél (36. §). A törvény I. fejezete olyan általános jellegű rendelkezéseket foglal össze, amelyek valamilyen büntetés és intézkedés végrehajtására vonatkoznak. Megállapítja a büntetés és az intézkedés végrehajtásának általános feltételét (1. §); garanciális rendelkezéseket tartalmaz a joghátvány alkalmazását és az elítélt panaszjogát illetően, de kötelezettséget is ró az elítéltre (2. §). Ez a fejezet meghatározza továbbá azt, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtása mely szervek feladata (3. §); rendelkezik a végrehajtás félbeszakításáról, illetve kizárásáról (4. §), végül a büntetés és az intézkedés tartamának számításáról (5. §).

Az elítélt panaszjoga azt biztosítja, hogy az elítélt a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtása során a hatóság tevékenysége, határozatai és intézkedései törvényességének felülbírálatát kezdeményezhesse. A panasz előterjesztésének lehetősége különösen fontos a szabadságvesztés végrehajtása során, – erről a 36. § (1) bekezdésének j) pontja rendelkezik. A panaszjog az elítélt számára orvoslási lehetőséget nyújt az esetleges sérelmekkel szemben, és így az elítélt jogai érvényesülésének biztosítékául szolgál. Garanciális jellegű rendelkezés az is, hogy a Tervezet jogot ad az elítéltnak közérdekű bejelentés, kérelem és jognyilatkozat előterjesztésére. A részletes szabályozás a végrehajtási rendelkezésekre tartozik. A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet vagyis Bv. Szabályzat II. 6. § (4) bekezdése szerint a panaszt a fogvatartott a döntés közlésétől, illetve a döntés elmulasztásától számított tizenöt napon belül terjesztheti elő. Ha a fogvatartott a panasz megtételében akadályoztatva volt, a tizenöt napos határidő az akadály megszűnésétől számít. Az (5) bekezdés szerint a kérelmet, illetve a panaszt harminc napon belül – ha az ügy jellege szükségessé teszi, soron kívül – kell elbírálni, e határidő indokolt esetben harminc nappal meghosszabbítható. A kérelem, illetve a panasz elbírálásáról, valamint a határidő meghosszabbításáról a fogvatartottat tájékoztatni kell. A (8) bekezdés szerint, ha a fogvatartott a döntést nem fogadja el, úgy a büntetés-végrehajtási bíróhoz (a továbbiakban: bv. bíró) fellebbezhet, illetve keresettel fordulhat a bírósághoz.

Továbbá a fogvatartott a 6. §-ban foglalt jogorvoslati lehetőségek mellett továbbá közvetlenül fordulhat a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez, kérheti az ügyész általi meghallgatását; a fogvatartás alatt gyakorolható alapvető jogainak a sérelme

esetén az alapvető jogok biztosához; valamint a személyes adatainak kezelésével vagy a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő jogainak gyakorlásával összefüggő jogsérelem esetén a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatósághoz.

Érzelhető, hogy a fenti szabályozás azonban a panasz kivizsgálása után nem világít rá arra, hogy ha és amennyiben a panasz helyálló, milyen intézkedéseket foganatosíthat a bv. intézet, vagy a bv. intézet hogyan fog törekedni arra, hogy a sérelem megszűnjön vagy kompenzálja azt.

III. Bv. Kódex fontossága

Az egységes szabályozás előnye, hogy valamennyi érintett területre egységes szabályozási elvek alapján határozzák meg a követelményeket, elvárásokat és a jogosultságokat is. Mindezt már a preambulumban lerögzítik, hogy az elsődleges cél az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelme, kiemelten az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak emberi méltóságának a tiszteletben tartása érdekében, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának és az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülése. Az új szabályozás további új elemei a büntetés-végrehajtás munkájába beépít egy kockázatkezelési és elemzési rendszert, amelyben egységes sztenderd alapján mérik fel a fogvatartottak szükségleteit, a veszélyforrásokat, valamint a társadalomba való visszailleszkedési hajlandóságukat. A három végrehajtási fokozat – fogház, börtön, fegyház – rendszerén belül kialakít három úgynevezett rezsimit: a fogvatartott egy „általános rezsimbe” osztva munkája, magatartása, valamint szakmai előírások alapján kerülhet enyhébb vagy szigorúbb feltételeket tartalmazó rezsimbe.¹

Döntő mérföldkő volt az emberi jogok fejlődésében és védelmében a Londoni Szerződés 1949-ben történő aláírása, és ezzel az Európa Tanács létrejött. Az Európa Tanács tevékenységének egyik legfontosabb eredménye az 1950. november 4-én megkötött Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: Egyezmény). Az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikkében jelennek meg először: „*minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van (...)*,” illetve az 5. cikk fogalmazta meg a kínvallatás, kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetés vagy bánásmód tilalmát. A nemzetközi egyezmények és a Börtönsszabályok által megfogalmazott elvek nem érvényesülnek maradéktalanul a hazai jogi szabályozásban. Ez mutatkozik a jogszabályok szövegezésében, a feltételrendszer kiépítésében és végezetül az alkalmazásában.

1 T/13096. számú törvényjavaslat indokolással - A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

Az Alkotmánybíróság a 32/2014. (XI. 3.) AB határozatában összegyűjtötte és ismertette azokat a jogeseteket, amelyekben az Emberi Jogok Európai Bírósága a börtöncella mérete s így az egyezmény 3. cikkében foglalt tilalom megsértése miatt Magyarországot szankcionálta, és ismertetett olyan eseteket is, amelyekből a bírósági gyakorlatra lehet következtetni.

Bár ugyan jogszabályi szinten meghatároztuk a börtönkörülményeket, alkalmazkodva a nemzetközi követelményeknek is, a gyakorlatban az új berendezkedés nem tudunk eleget tenni.

Ezért fordulhat elő, hogy számos fogvatartással kapcsolatos ügyben elmarasztalta Magyarországot az Emberi Jogok Európai Bírósága, amely leginkább a börtönökben uralkodó túlzásfokozatot érintette. A fogvatartottaktól, ha azt állítják, hogy az Egyezményben rögzített jogukat megsértették az EJEB megvizsgálja a beadványukat, és ha arra érdemesnek tartja, eljárást megindítja.² Az EJEB az elmúlt időszakban többször elmarasztalta Magyarországot az Emberi Jogok Európai Egyezmény (továbbiakban: Egyezmény) 3. cikkének, vagyis a kínzás tilalmának megsértése miatt. Az ítéletek közül külön kiemelés érdemel a Varga és mások Magyarország elleni ügyében 2015. március 10-én született „pilot” ítélet. Az EJEB ebben az ítéletben megállapította, hogy a fogvatartottak rendelkezésére álló mozgástér és egyéb nem megfelelő körülményekkel együtt olyan mértékű szenvedést okozott a panaszosoknak, amely meghaladta a fogvatartással szükségszerűen együtt járó szenvedés mértékét. Az EJEB Nagykamarája 2016. október 20-án hozott ítéletében oldotta fel azt az ellentmondást, mely a saját esetjoga alapján kialakult gyakorlat és a CPT által irányadó értékek között feszült.³ Ekkor határozta meg pontosan a börtönzsúfoltság értékelése során irányadó elveket és követelményeket a többszemélyes zárakakra vonatkoztatva. A Nagykamara megerősítette, hogy az irányadó minimum követelmény a 3 m² élettér biztosítása, amelynek számítása során a rendelkezésre álló térből le kell vonni a mosdó és illemhely területét, ugyanakkor bele kell

számolni a bútorokat. A 3 m²-es standard irányadó az a letartóztatásban lévőkre és az elítéltekre is. Az EJEB az esetjogában, a zsúfoltsághoz köthető konkrét ügyekben pedig következetesen hivatkozik erre a CPT-jelentésre, így a bíróság jogalkalmazó tevékenysége jogforrássá erősödött (Palló, 2012).

Az EJEB ítéleteiben megállapított fizetési kötelezettség nem a büntetés-végrehajtást terheli. Ennek forrása a mindenkori költségvetési törvényben, külön fejezetként szerepel a költségvetés közvetlen bevételei és kiadásai alatt, egyéb költségvetési/vegyes kiadásként megjelölve a magán – és egyéb jogi személyek kártérítése címen. Ennek összege a 2014 évben 500 millió Ft volt. Amennyiben valamely ítéletet nem hajtják végre, úgy politikai nyomást

2 European Court of Human Right (ECtHR). Az emberi jogok védelmére felállított bíróság strasbourgi székhellyel működik, jelenlegi formájában (korábbi kétfokozatú Bizottság és Bíróság helyett) 1998. november 1-jén jött létre.

3 Mursic kontra Horváthország, 7334/13.

gyakorolnak a tagországra, a nemzetközi emberjogi szervezetek részére ezzel kapcsolatos jelentést készítenek.

Az ítéletek és a panaszok révén a zárkák méretéről 2015. január 1-ig a szabadságvesztés és előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 137. § (1) bekezdése rendelkezett. E szerint a férfi elítélteknek lehetőség szerint 3, női elítéltek esetében lehetőség szerint 3,5 négyzetméter minimális mozgástér biztosítandó. Az Alkotmánybíróság e bekezdést nemzetközi szerződésbe és az Alaptörvénybe ütközőnek minősítette és a 32/2014. (XI.3.) számú határozatában 2015. március 31-ei hatállyal megsemmisítette. A 2015. január 1. napján hatályba lépett a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a zárkákban minimálisan biztosítandó mozgástérrel már legalább 3, illetve 3,5 négyzetméterben határozza meg, berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt terület figyelmen kívül hagyása mellett.

Az EJEB előtt azonos jogcímen indított eljárások növekvő száma, továbbá a megítélt kártérítési összegek nagysága – különös tekintettel a Varga és Mások kontra Magyarország egyesített ügyre – szükségessé tette, hogy hazai szinten is elérhetővé váljon egy jogi és gyakorlati szempontból hatékony jogorvoslati rendszer, melyet a hazai jogalkotás be is vezetett.

A sérelmes ügyekben az eljárás megkönnyítését célozva 2016 októberében az Országgyűlés által elfogadott törvény, melynek értelmében lehetővé vált a nemzeti szintű jogorvoslat.⁴ A fogvatartási körülményeikkel elégedetlen elítéltek immáron hazai szinten is kaphatnak jogorvoslatot, nem kell a strasbourgi székhelyű bírósághoz fordulniuk. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv.tv.) 2017. január hó 01. napján hatályba lépő módosításaival ún. preventív eszközként vezeti be a zsúfolt elhelyezési körülmények miatti, speciális jogcímen alapuló, a bv. intézet parancsnokához intézendő panasz lehetőségét. Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények fennállása esetén a parancsnok a panasz alapján az elhelyezési körülmények javítása vagy ellensúlyozása érdekében a lehetőségekhez mérten megteszi a szükséges intézkedéseket, pl. más zárkába helyezheti át az elítéltet, vagy számára több szabad levegőn tartózkodást engedélyezhet, illetve egyes kapcsolattartási formák tekintetében megnövelheti azok gyakoriságát vagy hosszát. Adott esetben kezdeményezi az elítélt átszállítását olyan bv. intézetbe, amelyben a jogszabályban előírt élettér biztosítható.

A bv. intézetek férőhelybővítés előrehaladtával egyre inkább reálisan lehet számolni a megfelelő élettér biztosítása érdekében történő áthelyezés lehetőségével. A szabályozásból

⁴ 2016. október 25. napján elfogadott a büntetések, az intézkedések egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2016. évi CX. törvényt meghozatalával kívánt eleget tenni annak az elvárásnak, hogy biztosítsa az elítéltek számára a hatékony jogorvoslati rendszert az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények következtében elszenvedett sérelmeik miatt.

egyértelműen következik, hogy a kártalanítást minden esetben a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző zsúfolt elhelyezési körülmény alapozza meg. A büntetés-végrehajtási bíró a sérelem mértékének megállapításakor veszi figyelembe a zsúfolt elhelyezés körülményből eredő sérelmet súlyosító körülmények fennállását, halmozódását. Az egyéb, sérelmes helyzetet fokozó elhelyezési körülmények példálózó jelleggel kerülnek felsorolásra az EJEK esetjoga alapján. A kártalanítás minden olyan napra jár, amelyet az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között töltött.⁵

IV. „Rabjogokról” röviden⁶

Az elítéltek nincsenek abban a helyzetben, hogy a létfenntartáshoz szükséges legalapvetőbb körülményeiről gondoskodjanak. Ennek a helyzetnek a feloldását – elsősorban az elhelyezés, étellemezés, kapcsolattartás szabályain keresztül – a büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó ún. „elítélti jogok” teszik lehetővé, amelyek azért illetik meg az elítéltet, mert a szabadságvesztés büntetés alanya.

Az elítélt jogosult többek között a higiéniai feltételeknek megfelelő egészséges elhelyezésre, megfelelő étellemezésre, egészségügyi ellátásra, megfelelő ruházat biztosítására, a hozzátartozóival, valamint az általa megjelölt és a bv. intézet által engedélyezett személyekkel, szervezetekkel az e törvényben meghatározottak szerint kapcsolatot tartani. Ide sorolható továbbá a büntetés végrehajtása során jogorvoslati joggal élni.⁷ Az elítélt a bv. intézet parancsnokának engedélye alapján - őrzéssel vagy anélkül – meglátogathatja orvos által igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozóját, részt vehet közeli hozzátartozója temetésén.

5 T/13096. számú törvényjavaslat indokolással - A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

6 Bv. tv. 122. §

7 Bv. tv. 121. §

<i>A szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelő jogok *</i>	<i>A szabadságvesztés végrehajtása alatt korlátozott, módosuló jogok</i>
<ul style="list-style-type: none"> - a szabad mozgáshoz, - a tartózkodási hely szabad megváltoztatásához, - a békés gyülekezéshez, - a sztrájkhoz, - a szabad orvosválasztáshoz, - ahhoz, hogy az országgyűlési képviselők, a helyi és kisebbségi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán választható legyen. 	<ul style="list-style-type: none"> - munkához és foglalkozása szabad megválasztásához való joga és a vállalkozáshoz való joga, - művelődéshez való joga, illetve a tanulás és a tanítás szabadsága, - önrendelkezéshez való joga, - kegyeleti joga, - szülői felügyeleti joga, - közérdekű adatokhoz való hozzáféréséhez és azok terjesztéséhez való joga, - véleménynyilvánítási szabadsága, - egyesülési joga, - tulajdonhoz való joga, - a szabadidő eltöltéséhez való joga, - ha munkát végez, az éves fizetett szabadsághoz való joga, - magántitokhoz való joga, - általános cselekvési szabadsága a szünetelő jogokra való tekintettel, - lelkiismereti és vallási szabadsága

*Bv. tv. 119. §, 120. §

V. Jogérvényesítés

A büntetés-végrehajtás kontrolljával kapcsolatos nemzetközi elvárások (ajánlások, irányelvek stb.) – bizonyos hangsúlybeli különbségek mellett – egybehangzóan mutatnak rá a garancia és kontrollrendszer belső és külső elemeinek együttes fontosságára. A kétfajta ellenőrzés ugyanis kölcsönösen feltételezi és erősíti egymást, bármelyik fogvatékossága az egész garanciarendszert gyengíti.

A Bv. Kódex a jogérvényesítés körében rögzíti, hogy az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyben vagy a fogvatartással összefüggésben kérelmet⁸ terjeszthet elő és a kérelemről hozott döntéssel szemben panaszt nyújthat be, továbbá e törvény szerinti egyéb jogorvoslati jog illeti meg. A kérelmet, a panaszt, illetve az egyéb jogorvoslati kérelmet, amely meghatározott esetekben a végrehajtásért felelős szerv határozatának bírósági felülvizsgálatát, míg a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában a határozattal szemben fellebbezés benyújtását fedi le, amelyeket írásban kell benyújtani.

A Bv. tv. 10.§ (5) bekezdés azokat a fórumokat foglalja össze, ahová az elítélt, illetve az egyéb jogcímen fogvatartott a végrehajtással összefüggésben panasszal vagy kérelemmel fordulhat.

⁸ Bv. tv. 10. § (1)

A végrehajtásért felelős szerv döntése és a döntéssel szembeni jogorvoslat körében részletes szabályozást ad, meghatározva a döntési jogosultak körét, az eljárási határidőket. Amennyiben a törvényben ez külön előírásra kerül, a végrehajtásért felelős szervnek a döntést határozatba kell foglalnia.⁹

A törvény részletesen meghatározza a parancsnoki határozat tartalmi és alaki kellékeit. Sokszor merült fel kifogásként nemzetközi szervezetek részéről, hogy az elítélt a döntés indokai ismeretének hiányában nem igazán tudja jogorvoslati jogát érvényesíteni, ezt a Bv. Kódex feloldotta.¹⁰

A végrehajtásért felelős szerv döntésével szemben elsősorban a panaszjogával élhet a fogvatartott, és csak néhány esetben biztosítja a törvény a bírósághoz fordulás jogát, amikor a döntés a végrehajtás körülményeiben lényeges változást eredményez, lásd pl. magánelzárás fenyítést, vagy alapvető jogokat érint.

A határozattal szemben bírósági felülvizsgálati kérelem benyújtására tehát akkor lesz lehetőség, ha a törvény azt kifejezetten lehetővé teszi. A Bv. törvény részletesen szabályozza a bírósági felülvizsgálat benyújtására jogosultak körét, az erre nyitva álló határidőt, továbbá külön rendelkezik arról is, hogy a büntetés-végrehajtási bíró milyen döntést hozhat a bírósági felülvizsgálati kérelemmel megtámadott határozatról. A Bv. törvény mind a panasz, mind a bírósági felülvizsgálati kérelem tekintetében lehetőséget teremt – meghatározott feltételekkel – a mulasztás igazolására.

Jelentős novumként került meghatározásra az egységes bírósági felülvizsgálati rendszer, amely az általános szabályok megfogalmazásán túl, egyes esetekre speciális szabályokat tartalmaz. Ezek külön nevesítve szerepelnek a Javaslatban. Hangsúlyossá tette az új szabályozás az egyfokú jogorvoslatot. Minden olyan döntés ellen, amelyben indokolt határozattal kell dönteni, biztosítja a bírósági felülvizsgálat lehetőségét. A bíróság ilyen irányú feladatait továbbra is a büntetés-végrehajtási bíró látja el.

A bv. bíróság döntésével szemben további jogorvoslatot az új szabályozás nem enged. A bv. bíró a felülvizsgálati kérelem kapcsán az eljárás egészének törvényességét vizsgálja, ennek eredményeként a megtámadott határozatot helyben hagyhatja, megváltoztathatja és a törvénynek megfelelő határozatot maga is meghozhatja, illetve a határozat hatályon kívül helyezéséről és új eljárás lefolytatásáról is rendelkezhet. A nem jogosulttól származó, vagy elkésett, illetve a törvényben kizárt kérelmet pedig elutasíthatja. Az eljárás lefolytatására a bv. bírónak nyolc napos határidőt biztosít. Hatályon kívül helyezés, vagy a határozat megváltoztatása esetén az eljárás során felmerült bűnügyi költséget az államnak kell viselnie.

A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások, továbbá a törvényi rendelkezések realizálása érdekében kell az ügyésznek a törvényességi felügyeleti jogkörét gya-

9 Bv.tv. 22.§

10 Bv. tv. 23. §

korolnia. Ezt a tevékenységet részletesen szabályozza az 5/2012. (I. 27.) LÜ utasítás. Ezen utasítás a Bv. tv. hatályba lépésére figyelemmel nyilvánvalóan átdolgozásra szorul, de egyes elvi jellegű tételeinek ezt követően is érvényesülniük kell. Ilyen, hogy az ügyésznek felügyeleti tevékenysége körében vizsgálnia kell a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességét a büntetés-végrehajtási intézetben, melynek során a kérelem alapján meghallgatottak mellett szűrőpróbaszerűen kiválasztott fogvatartottakat is meg kell hallgatnia. Amennyiben a meghallgatott fogvatartott által elmondottak bűncselekmény gyanúját keltik, az ügyésznek a meghallgatásról készített feljegyzését a nyomozás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságnak kell megküldenie.

Ha a kérelmet az ügyész alaptalannak találja, akkor azt indokolt állásfoglalásával kell elutasítania. A kérelmező a felülvizsgálat érdekében panaszt jelenthet be az állásfoglalást hozó ügyészségnél. Ennek lehetőségéről a kérelmezőt tájékoztatni kell. A panaszt, az ügyben keletkezett valamennyi irattal és véleményes jelentéssel együtt, elbírálásra a felettes ügyészséghez kell felterjeszteni. A panasz elbírálásának eredményéről, illetőleg a megtett intézkedéséről a felettes ügyészség tájékoztatja a kérelmezőt. A felettes ügyészség állásfoglalása ellen további panasznak nincs helye.

Az ügyész rendszeresen – a jelenleg hatályos rendelkezés szerint havonta legalább kétszer – köteles ellenőrizni a személyes szabadságot kizáró kényszerintézkedések foganatosításának körülményeit, továbbá a személyes szabadságot elvonó joghátrányok (például szabálysértési elzárás) végrehajtásának törvényességét is.

VI. Kártalanítási eljárás

A köznyelv gyakran börtönkártérítésként emlegeti a fogvatartottaknak járó összeget. Ez nem véletlen, hiszen korábban az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt indított, illetve a felfüggesztést megelőzően 2013. évi CCXL. törvény alapján folyamatban volt eljárások mindegyike kártérítés jogcímen indult. Emellett a fogvatartással összefüggő sérelmek miatt a hazai bíróságok előtt benyújtott keresetek szintén kártérítés miatt indultak. A jogalkotó azonban jelenleg a kártalanítási eljárás terminológiát használja (Becánics, 2013). A magyarországi bv. intézetben fegyház, börtön vagy fogház fokozatban fogvatartott, vagy szabadult személy tehát, a sérelmezett fogva tartási körülmények miatt (túlszűfoltosság, nem megfelelő higiénias körülmények, stb) kártalanítási eljárást kezdeményezhet a Magyar Állammal szemben.

A hatályos jogszabály szerint tehát kártalanítás jár az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények) által előidézett sérelem miatt. A kártala-

nítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár. A kártalanítás megfizetésére az állam köteles.¹¹

A kártalanítás iránti igény attól a naptól számított hat hónapon belül érvényesíthető, amelyen az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények megszűntek. E határidő elmulasztása jogvesztő. A kártalanítás iránti igény benyújtásának feltétele az is, hogy a még fogva lévő elítélt vagy egyéb jogcímen fogvatartott (pl. előzetesen letartóztatott) – a kényszergyógykezelt, illetve az ideiglenesen kényszergyógykezelt kivételével – az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt a törvényben meghatározott panaszt előterjeszse¹² a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez. Ez a feltétel akkor alkalmazandó, ha az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között töltött napok száma a harmincat meghaladja. Ha az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény hosszabb időn át fennáll, három hónapon belül újabb panaszt előterjeszteni nem kell. Nem róható az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott terhére, ha rajta kívül álló okból nem tudta a panaszját érvényesíteni.¹³

A kártalanítási kérelmet minden esetben az illetékes bíróság büntetés végrehajtási csoportjának bírója bírálja el. Az eljárás során bv. intézet véleményt készít, amely a kérelemben megjelölt teljes fogvatartási időszakra vonatkozik. Ha a kérelmező fogvatartási ideje alatt több bv. intézetben is tartózkodott, akkor a fogva tartó, illetve a szabadítást végző bv. intézet gyűjti össze és terjeszti elő a szükséges adatokat a bírónak. A bv. intézet a kártalanítási igényrel kapcsolatos véleményét a szabadult elítélt vagy egyéb jogcímen fogvatartott esetében a rendelkezésére álló iratok alapján készíti el, és azt a fogvatartotti nyilvántartásnak az elítélt elhelyezési körülményeire vonatkozó adatait tartalmazó kivonattal együtt határidőben továbbítja a büntetés-végrehajtási bírónak. A véleményhez mellékelni büntetőügyben hozott jogerős bírósági ítéletek másolatát, amely alapján a fogvatartott szabadságvesztését tölti, és amellyel összefüggésben kártalanítási igényt terjeszt elő.

A bíróság az egy napra jutó kártalanítási összeg mértékét a korábbiakban már leírtak szerint naponta 1200-1600,-Ft közötti összegben határozhatja meg, illetve dönthet úgy, hogy bizonyos időszakokra vonatkozóan nem ítélt meg kártalanítást. Az eljáró bíró az egy napra jutó kártalanítási összeg mértékét a bv. intézet által megküldött dokumentumok alapján, a következő szempontokra figyelemmel állapítja meg.¹⁴ Az összehasonlítás alapjául szolgáló 2016. év során viszont a büntetés-végrehajtási ügyek nyilvántartása még nem tartalmazta a kártalanítási ügyeket, így ez az ügyforgalomban növekményként jelenik meg. 2016. év végétől - a büntetés-végrehajtási ügyek is számbavételre kerülnek. 2017. félév során a büntetés-végrehajtási ügyek nyilvántartása már tartalmazta a kártalanítási ügyeket is. 2018. évtől - változott a bün-

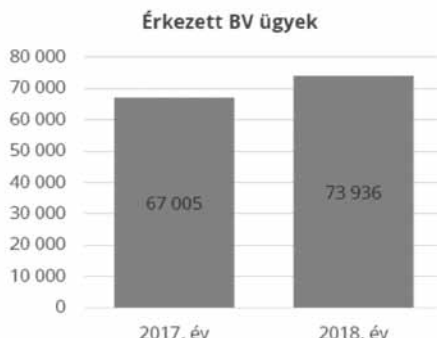
11 Bv.tv. 10/A. § (1)

12 Bv.tv. 10/A § (3)

13 Bv.tv. 10/A § (4)

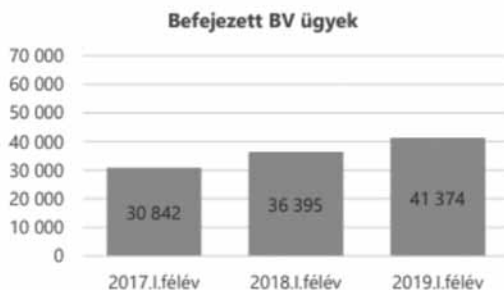
14 Bv. tv. 10/A. § (3)

tetés-végrehajtási ügyek számbavételének módszertana, ami a kártalanítási ügyek 2017-es megjelenéséhez hasonlóan ügyforgalom-növelő tényező. Jelen dolgozatomban az éves, összesített nyilvántartott ügyek forgalmát veszem alapul és hasonlítom össze.

1. ábra: A bírósági ügyforgalom 2018. évi ügyforgalmi elemzés 74. ábrája
Forrás: 2018. évi bírósági ügyforgalomról¹⁵

A 2018. évi érték (74 ezer) 10%-kal magasabb, mint a 2017. évi, de ebben a módszertani változások is szerepet játszottak, mely szerint 2016. évben a büntetés-végrehajtási ügyek nyilvántartása még nem tartalmazta a kártalanítási ügyeket, azok 2017. évtől kerültek bele a számbavételi körbe (2018. évben 11 175 kártalanítási ügy indult).¹⁶

2. ábra: A bírósági ügyforgalom 2019. évi I. félév ügyforgalmi elemzés 85. ábrája
Forrás: 2019. I. félévi bírósági ügyforgalomról¹⁷

15 Részletes elemzés a 2018. évi bírósági ügyforgalomról <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/reszletes-elemzes-2018-evi-birosagi-ugyforgalomrol> (letöltés: 2020. március 11.)

16 Részletes elemzés a 2018. évi bírósági ügyforgalomról 6. o.

17 Részletes elemzés a 2019. I. félévi bírósági ügyforgalomról <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/reszletes-elemzes-2019-i-felevi-birosagi-ugyforgalomrol> (letöltés: 2020. március 11.)

A 2019. I. félévi érték (41 ezer) 13,7%-kal magasabb, mint a 2018. I. félévi, de ebben a kártalanítási ügyek számbavételi körbe kerülése mellett a módszertani változások is szerepet játszottak. A befejezett ügyek mennyisége a vizsgált években, mindig meghaladta az érkezett ügyekét. 2019. I. félévben a befejezések száma több mint kétezer többletet mutat. A BV ügyeké (20,5 ezer) 6%-kal emelkedett (a módszertani változások és a kártalanítási ügyek megjelenése miatt). 2019. I. félév végén 20,5 ezer BV ügy volt folyamatban. A folyamatban lévő BV ügyek számának 2018. I. félévben bekövetkezett jelentős emelkedésében meghatározó szerepet játszott a „Kártalanítás az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt” ügyek érkezésének megugrása, amikből 2017. I. félév végén 2 171, 2018. I. félév végén 6 901 a, 2019. I. félév végén 6 873 volt folyamatban.¹⁸

VII. Záró gondolatok

A fogvatartottak védelme jelenleg több szinten és a korábbi szabályozáshoz képest részletesebben, széleskörűbben szabályozásra került. Azonban felmerül kérdés, hogy elégségesek ezen védelmi mechanizmusok? A bevezetett új jogvédelmi intézmények kompenzálják-e az elszenvedett sérelmeket, és/vagy megteremtik az elszenvedett sérelmet és a kompenzáció közötti kívánt egyensúlyt?

Tagadhatatlan, hogy több szinten is látványos intézkedést tett a kormányzat a jog sértés felszámolására. A magyar kormány kötelezettséget vállalt arra vonatkozóan, hogy 2019-re több új börtön építésével, több mint 4500 új férőhely biztosításával járul hozzá a fogvatartászsúfoltságának csökkentéséhez.¹⁹ Emellett bevezette a reintegrációs őrizetet, valamint a „várólista”-rendszer és telítettséskiegyenlítő rendszer bevezetése.

Minden bevezetett megoldás magasszintű büntetőpolitika döntést kíván, úgy, hogy a jelenlegi büntetés-végrehajtási rendszer berendezkedését figyelembe kell venni, mert a végrehajtás ott megy végbe. Egyes jogvédelmi rendszer kiépítéséhez nem csak a jelenlegi és várható eredményeket kell számontartani, hanem kutatni és feltérképezni szükséges mindazokat az okozati folyamatokat (bűnözés mértéke, kiszabott szabadságvesztéssel járó ítéletek, társadalmi attitűdök stb.), amely jelenleg is fennállhatnak. A politikai eszközökön kívül, a büntetés-végrehajtási intézetek belüli eszközök alkalmazása is már komoly eredményeket hozhat: a kapcsolattartáshoz való jog, a tájékoztatáshoz való jog, a megfelelő szakképesítés az állománynak stb, olyan garanciális jellegűek, amely szintűgy elősegítik a büntetés-végrehajtás törvényességét.

18 Részletes elemzés a 2019. I. félévi bírósági ügyforgalomról 76. o.

19 Az új börtönök építése 2017-ben nem kezdődött el.

Felhasznált Irodalom

Palló József: Modernizációs csomópontok „de lege ferenda” a magyar büntetés-végrehajtás jogban. 2012.<http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Pallo%20J%F3zsef.pdf> (Letöltve 2019.04.27)

Becánics Adrienn: Az elítéltekkel való bánásmód az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában különös tekintettel a magyar vonatkozású ügyekre, Jogtudományi Közlöny, 2013/9. 414.

Jogszabályi hivatkozások

T/13096. számú törvényjavaslat indokolással - A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

2016. október 25. napján elfogadott a büntetések, az intézkedések egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló

2016. évi CX. törvényt meghozatalával kívánt eleget tenni annak az elvárásnak, hogy biztosítsa az elítéltek számára a hatékony jogorvoslati rendszert az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények következtében elszenvedett sérelmeik miatt.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

Mursic kontra Horvátország, 7334/13.

Internetes hivatkozások

Részletes elemzés a 2018. évi bírósági ügyforgalomról <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/reszletes-elemzes-2018-evi-birosagi-ugyforgalomrol> (Letöltés: 2020. március 11.)

Részletes elemzés a 2019. I. félévi bírósági ügyforgalomról <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/reszletes-elemzes-2019-i-felevi-birosagi-ugyforgalomrol> (Letöltés: 2020. március 11.)

DR. CSONTOS LAURA LL.M.

PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

IGAZSÁGELMÉLETEK Egyszerűsítés és gyorsítás az új büntető eljárásjogban

„Jogászok nemzedékeinek sora tanulta, sőt tanulja ma is, hogy a büntetőeljárásban az anyagi igazságot kell megállapítani, miközben az eljárási törvény egyre többször enged ebből az elvárásból (Erdei, 2010).”

A 2017. évi XC. törvény a büntető eljárásról (a továbbiakban: Be.) számos, új jogintézményt vezetett be a hatékonyság, célszerűség és gyorsaság növelése érdekében. A törvény az eljárások gyorsítását szolgáló egyik hangsúlyos intézménye a beismerés, amely a büntetőeljárás résztvevőit együttműködésre sarkallja mind az egyezség, mind az előkészítő ülés keretében. A terhelti együttműködés gondolata végig kíséri az új eljárási törvényt. Az új eljárási rend azzal az igénnyel lépett fel, miszerint: *„szükségszerű, hogy az állam minden eddiginél jobban kifejezze, a sérelmet szenvedett fél mellé áll, és a büntetőeljárás lefolytatását érdemben elősegítőkre is partnerként tekint (...)”*

A büntetőeljárások hatékonyabbá válását, a terhelti együttműködés növelését és a funkciómegosztás következetesebb érvényesítését lehetővé tevő új kódex a büntetőeljárásban részt vevő valamennyi személytől gyökeresen új büntetőjogi gondolkodást igényel. Nehéz megjósolni, hogyan és miként kerülnek az új jogintézmények a gyakorlatban alkalmazásra, ezért szükségesnek találom a téma ilyen irányú elméleti megalapozását, – tekintettel arra, hogy az új büntető eljárási törvény a terhelti együttműködésre támaszkodik és a gyorsítást, mint (közérdekű) célt olyan új jogintézmények bevezetésével kívánja javítani, mint például az egyezség. Az új büntető eljárásjogi kódex alapján – a tudományos jogi viták állandó témájaként szereplő – az igazságfelfogás új megvilágításba kerülhet. Az igazság megítélése korszakonként eltérő tendenciát mutat, azaz egy állításnak a saját tárgyához való viszonya időben változni képes. Ezért az „igazság” definiálása és egy adott jogi rendszerben való elhelyezése relatív és absztrakt. Függ a történelmi kortól, a társadalmi berendezkedéstől, kultúrától, hagyományoktól, szokásjogtól.

Kérdésfelvetés²

Kérdésként merül fel, hogy a terhelti együttműködésre alapozó új jogintézmények milyen mértékben változtatják meg az itthoni igazságfelfogást. Magyarországon – hasonlóan a német eljárásjoghoz, – inkább az *inkvizitórius* rendszerhez közeledik a gondolkodás, azaz a büntetőeljárás célja alapvetően az állami büntetőigény érvényesítése és az igazság megállapítása. Ezt a követelményt a törvény nem rögzíti, csak a preambulumban történik erre utalás (Mohácsi, 2009).

Arra kívánok választ találni, hogy *igazolható-e az új eljárásjogi intézmények térnyerése, illetve a korábban is alkalmazott gyorsító intézmények alkalmazásának növekedése és ezzel egyetemben a materiális igazság iránti igény gyengülése*. Ebből következően pedig, hogy ez az eltolódás a gyakorlatban milyen változást eredményezhet. A törvény az előző szabályozáshoz képest éles fordulatot vett, amelynek okán várhatóan a jogalkalmazónak is meg kell változtatnia a gondolkodását. Jelen dolgozatnak nem témája, de ebben a körben felmerül az a kérdés is, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog mennyire sérülhet, hiszen ezen jogintézmények alkalmazásánál elválik a *ténybeli* és a *jogbeli igazság*. Elképzelhető, hogy a terhelt számára jó ajánlatot fogad el, amelyhez szükséges a beismerése, ugyanakkor a valósággal, a megtörtént esettel nem egyezik az ezt felvonultató vádirati tényállás, ha úgy tetszik a „jogi” igazság. A terhelt számára kedvezőbbnek tűnhet a formális igazság elfogadása, mint a ténybeli igazság bizonyítása – figyelemmel a bizonyítási eljárás szabályaira. A végeredmény, mint jövőben bekövetkező esemény a vádlott számára teljesen bizonytalanná válhat, mivel a bizonyítási eljárás jogszabályban megkövetelt kritériumai, az idő múlásával olyan, objektív és szubjektív problémákat vethetnek fel, amelyek utólag kiküszöbölhetetlenné válhatnak.

Mindenesetre az megállapítható, hogy az új büntető eljárásjogi törvény célja³ megvalósulni látszik, mivel a hatályba lépése óta vádemelésig eljutott ügyek körülbelül 60 százaléka⁴ zárult le már az előkészítő ülésen. Ebből következően lényegesen kevesebb ügy kerül tárgyalási szakba. Vannak olyan bíróságok, ahol korábban egy bírónál akár 200 ügy is lehetett, most pedig átlagban 40 ügy van.⁵ Ugyanakkor – hasonlóan a többi gyorsító jogintézményhez⁶ – ez a tendencia a materiális igazság rovására mehet, ami nem zárja ki azt, hogy az alaki és anyagi igazság egybevágjon.

2 Jelen dolgozatom nem foglalkozik a jogorvoslati eljárásokkal, mert pl. a felülbírálat lehetőséget ad arra, hogy az eljárást újrakezdjék.

3 Hatékonyság, célszerűség, gyorsaság.

4 Országos Bírósági Hivatal statisztikájá. Az új Be. alkalmazásának tapasztalatai. 2019.05.07. Elérhető: a bírósági Intraneten. 2019.

5 Hack Péter: ELTE ÁJK Büntető eljárásjog 1. előadása alapján. Budapest, 2019. szeptember 23.

6 Bíróság elé állítás, büntetővégzés (tárgyalás mellőzése), távollévő személlyel szembeni tárgyalás tartása, el-

Az alaki és az anyagi igazság elhatárolása

A *tiszta alaki igazság* megelégszik a formális igazság megtalálásával, amely egyfajta jogszolgáltatásként értékelhető. Ezzel szemben a *tiszta anyagi igazság* a materiális igazság elérését célozza, azonban – egyetértve Kadlót Erzsébettel – az sokszor csupán „idea” marad (Kadlót, 2010). Az alaki és az anyagi igazság esetében nem kizárt, hogy egymással átfedésben legyenek (Bárd, 2014). Gondoljunk arra az esetre, amikor a vádiratban foglaltak egy hosszasan elhúzódó, évekig tartó bizonyítási eljárás után az eljáró bíróság általteljes bizonyossággal megállapításra kerülnek (Erdei, 2014). Ilyen esetekben egyszerűbb lenne már az elején elfogadni az „alaki igazságot” és megspórolni egy kimerítő eljárást, amely jóval később ugyan, de szolgáltatja az „anyagi igazságot” – egyezően a vádiratban megállapított tényállással.⁷ Történeti megközelítésből nézve az *akkuzatórius* és *inkvizitórius* fogalmakat érdemes először összehasonlítani. Az akkuzatórius, másszóval vádelvű rendszer a vád és védelem vitájára épít, ahol a bíró az eljárás kereteit, azaz a tisztességességet garantálja és dönt a bűnösségről, illetve büntetésről is. A tiszta akkuzatórius rendszerben a bíró passzív szerepet tölt be, feladata az eljárás felügyelete (Bárd, 2014), tehát ebben a formában érvényesül leginkább a funkciómegosztás elve. Az akkuzatórius rendszer a büntetőeljárás „ősi” rendszere, azaz korábban létezett már, mint az inkvizitórius (Erdei, 2010). Ebben a rendszerben az igazság formális igazságnak tekinthető, mivel a bíró a felek jogvitája alapján dönt az „igazságról”, de ezen túl nem vesz fel bizonyítást (Erdei, 2010). Az inkvizitórius, másszóval nyomozóelvű jogrendszer a középkorban jelent meg. Ebben a rendszerben a funkcióegyesítés elve érvényesül, mivel mindhárom funkciót – azaz a vádat, a védelmet és bíraskodást is – a bíró tölti be, aki büncselekmény észlelése esetén hivatalból jár el. Az eljárás legfontosabb része a nyomozati szak, amelynek fő célja a materiális igazság felderítése, azaz a történeti tényállás tisztázása, amihez kínzást is használtak a XVIII. század közepéig (Fedor, 2015). Az inkvizitórius rendszerben a terhelt az eljárás tárgya, szemben az akkuzatórius rendszerrel (Bárd, 2014). Az inkvizitórius rendszerben a bíró a valóságnak megfelelő igazságot keresi és nem a felek jogvitájának igazságát hivatott eldönteni.

A tortúra felszámolása után alakult ki az európai vegyes rendszer, amely mind az akkuzatórius, mind az inkvizitórius rendszerből átemelt elemeket, igaz helyspecifikusan, különböző mértékben. Mindkét rendszer a saját igazságát keresi: az akkuzatórius a formai-, az inkvizitórius pedig az anyagi igazságot tartja elérendő célnak. A vegyes rendszer az

járás egyezség esetén. Egyéb okok: pótmagánvádas eljárás, eljárás külföldön tartózkodó terhelt távollétében, biztosíték letétbe helyezési eljárás.

⁷ A terhelt, akinek az időmúlás, mint enyhítő körülmény enyhíti az ítéletét nem tartozik ehhez a felvetéshez, ugyanakkor megjegyzendő, hogy az új eljárásjogi törvényünk több ízben is lehetőséget biztosít a beismerésre, amelyet anyagi jogi kedvezményekkel kíván biztosítani és ezzel akár a „felesleges” hosszú eljárások is elkerülhetők.

inkvizitórius rendből ismert materiális igazságot emelte át. Magyarországon a büntető eljárás célja az anyagi igazság keresése, ami egyre inkább a formális igazság irányába tolódik el, hasonlóan több európai ország tendenciájához.⁸ A vegyes rendszerekre az anyagi és alaki igazság keveredése vált jellemzővé. Az adott ország eljárási jogi törvényéből olvashatjuk ki,⁹ hogy melyik dominál nagyobb súllyal. Az *angolszász jogrendszer*, amely leglátványosabban az Egyesült Államokban van jelen, alapvetően az akkuzatórius rendszerre épül, ahol az eljárási garanciák kapnak hangsúlyt. A *kontinentális jogrendszerben* ezzel szemben a bíró aktív, az eljárása szabad és közvetlenbizonyítás elvére épül, tehát a bíró is beszerezheti a bizonyítékokat és meghatározhatja azt, hogy az ügy eldöntéséhez, még mit szükséges bizonyítani (Bárd, 2014). Jelenleg hatályos eljárási jogi törvényünk vegyes rendszerű, viszont több olyan új elemet épített be, amely az angolszász jogrendszer irányába tolja el azt. Tóth Mihály hatályos szabályozásunkkal kapcsolatban a következőket emeli ki: „*a kereszkérdés, a passzív bíró és az esküdtszék (és annak kiváltása) ugyanannak a rendszernek egymásra épülő, egymást kölcsönösen kiegészítő elemei. Közülük csupán az egyik vagy másik bevezetését egy merőben más elveken építkező rendszer idegen testként kivetni magából. (Nem véletlen, hogy az utóbbi évtizedekben egyes angolszász elemeket következetesen csak korrekciókkal, ellensúlyokkal kiegészítve próbáltunk meg adaptálni, s valljuk be, legtöbbjük nem is bizonyult igazán működőképesnek)*” (Tóth, 2016).

Hatályos büntetőeljárási törvény szabályozása

A 2017. évi XC. törvény - az 1998. évi XIX. törvényhez (a továbbiakban: régi Be.) képest - számos új, az angolszász jogi gondolkodásból eredő egyszerűsítő jogintézményt vezetett be, az eljárás gyorsítását célozva. Ugyanakkor, a jogalkotó nem változtatott meg mindent, nem vette át rendszerszinten az alaki igazságra épülő gondolkodásmódot, annak csak néhány „magyarosított” elemét építette be az eljárásjogunkba. A régi büntető eljárási jogi törvény 12. §-a megegyezik az új törvény 11. §-val, miszerint a bíróság feladata az *igazságszolgáltatás*,¹⁰ tehát a büntető eljáráskiindulási alapját nem változtatta meg a hatályos törvényünk. E tekintetben a magyar rendszer továbbra is az anyagi igazság eszméjét tartja elsődleges célnak. Bár már az előzőeljárási jogi szabályozás is engedett ebből, amit a jelenlegi törvény csak megerősített. Az

8 Például: Németország (Absprache jogintézménye), Franciaország (vádalkuhoz közelítő jogintézmények).

9 Fedor Anett a vegyes rendszer itthoni jellemzésénél azt fogalmazta meg, hogy „bár az eljárási törvény közvetlenül nem szól az igazság megállapításáról, a rendelkezések összességéből – az anyagi igazságosság „főlény” tükröződik.”

10 Fedor Anett (2015): „Az igazságszolgáltatás elnevezés valójában félrevezető, hiszen nem az igazságot, hanem igazságosságot hivatott valójában szolgáltatni. (...) az igazság (veritas) és az igazságosság (justitia), nem azonos fogalmak. Az igazság a valóságnak való tényszerű megfelelés, míg az igazságosság az erkölcsnek való megfelelés.”

új eljárási törvény – szemben a korábbi szabályozással – 11. § (2) bekezdése nevesíti a bíróság feladatát: *az ítélezést*. Az ítékezés jelenleg passzívabbá vált, mint korábban volt, ami elősegíti a funkciómegosztás elvének érvényesülését, ezzel is közeledve az angolszász jogrendhez.

Az 1998. évi törvény 75. § (1) bekezdése alapján a bizonyítás azokra tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárási jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni, azonban, ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. Tehát a bíróságnak nem kellett törekednie az objektív igazság kiderítésére, de megtehetette azt (Erdei, 2014). A bekezdés megfogalmazása tükrözi a kontinentális vegyes rendszert, mivel mind az anyagi, mind az alaki igazság feltárására lehetőséget ad a „valóságnak” megfelelő tényállás felkutatására, viszont ügyészi indítvány hiányában megelégszik a formális igazság feltárásával is. Álláspontom szerint az 1998. évi szabályozási megoldást a bíróságok inkább kötelezettségükként, mint jogukként implementálták, ezért függetlenül az ügyészi indítványtól, bizonyítást folytattak le az anyagi igazság felderítése céljából. Számosbíróági határozatban találkozhatunk azzal a hatályon kívül helyező döntéssel, hogy a bíróság nem tett eleget a régi Be. 75. § (1) bekezdéséből fakadó ügyfelderítési kötelezettségének. *„A törvény e megfogalmazásából kitűnően nem támasztja követelményként az objektív igazság hiánytalan megállapítását, ugyanis a büntetőeljárás során erre nincs mindig lehetőség. Ugyanakkor viszont az objektív valóság megállapítására való törekvésnek azért van megkülönböztetett jelentősége, mert minél közelebb kerül a hatóság az objektív igazsághoz, annál megalapozottabb lesz az igazságszolgáltatás eredménye. Gyakorlatilag az objektív igazság feltárása és az igazságos ítékezés szoros kapcsolatban és összefüggésben állnak.”* (Lassó 2003, 144-145). Erdei Árpád a régi szabályozás 75. §-át akként kritizálta, hogy ez a rendelkezés ugyan a funkciómegosztás elvét erősítette, de nem volt következetes és nem tartotta fenntarthatónak a *„bírói aktív igazságfeltárási kötelezettséget, vagyis azt, hogy a bíró a vádlott terhére hivatalból bizonyítást folytasson.”* Az anyagi igazság elvét abban az esetben tartja alkalmazhatónak, ha a *„vád és a védelem saját álláspontja érdekében a döntést a kontradiktórius tárgyalástól várja.”* (Erdei, 2014). A funkciómegosztás pedig az igazság keresése elé helyezendő, tekintettel az eljárás tisztességére is, tehát a bírónak passzívnak kellene lennie, mint az angolszász rendszerben. A régi Be. 75. §-ból ugyan egyértelműen el lehetett dönteni, hogy a bírónak jogosultsága az ügyészi indítvány hiányában történő bizonyítás lefolytatása, de ugyanakkor az a jogszabályi kötelezettség, miszerint az eljáró bíróság feladata a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása, az nemcsak a vád, hanem a védelem bizonyítékainak a beszerzését és az eljárás részévé tevését is jelentette. A problémát az okozhatta, ha úgy tetszik egyfajta jogbizonytalanságot, hogy az eljárásjog kiterjesztő és általános megfogalmazása eltérő bírói gyakorlatokat eredményezett, amit elvi állásfoglalásokkal, joggyakorlat elemzéssel igyekeztek egységesíteni.¹¹

11 Ez a megállapítás ügyvédi tevékenységgel járó, gyakorlati tapasztalatainkon nyugszik.

A hatályos szabályozás a bizonyítás tárgyát a 163. §-ban szabályozza, amelyből kikerült a korábbi szabályozás második mondata és egyúttal a materiális igazsághoz való ragaszkodás is. Megjegyzendő, hogy ez nem teljesen egyezik a törvény 11. §-val, ami még mindig az „igazságszolgáltatást”, mint megvalósítandó célt nevesíti a bíróságok számára. Több, a bizonyítás és egyben az igazság kérdésköréhez kapcsolható szabály is (például egyezség vagy beismerés előkészítő ülésen) alátámasztja azt, hogy a bíró szerepe passzívabbá vált a korábbi szabályozáshoz képest, mivel például az egyezség vagy előkészítő ülésen történő beismerés esetén sem a tényállás megállapítása, sem a bűncselekmény jogi minősítése nem lehet tárgya a beismerésnek és a bíróság jóváhagyja azt, amennyiben a törvényi (alaki) feltételeknek (konjunktív feltételek: 504. § (2)) megfelel és nincs helye jóváhagyás megtagadásának sem.¹²

Az új szabályozással a bíró szerepe passzívabbá vált a korábbihoz képest, amivel a funkciómegosztás elve érvényesülni látszik, viszont semmi sem tiltja azt, hogy ne vehessen fel bizonyítást a bíróság. A 163. § (2) bekezdése rögzíti, hogy döntését „*valóságghú tényállásra*” kell alapítania. Megtagadhatja az egyezség vagy későbbi beismerés jóváhagyását, amennyiben az ellentétes az ügyiratokkal vagy az esetleges ellentmondásokat nem lehet az ügyiratok alapján feloldani.¹³ Tovább menve, amennyiben a bíróság elfogadja az előkészítő ülésen történő beismerést, még akkor is dönthet úgy, hogy nem ott, hanem később a tárgyalási szakban hoz majd ítéletet a beismerő terhelten szemben. A törvény 164. § (2) bekezdése pedig újra egy régről ismerős, eldöntendő kérdés elé állítja a jogalkalmazót, miszerint a bírónak jogosultsága vagy kötelezettsége-e a bizonyítás. A jogszabályhely alapján a bíróság bizonyítékot indítvány alapján szerzi be és indítvány hiányában nem köteles azt beszerezni. Mivel a törvény továbbra is a „*nem köteles*” megfogalmazással él, ezért megmaradt a bírói diszpozíció. Az új eljárásjogi törvényünk a preambulumban kitér az igazságra, mivel úgy fogalmaz, hogy „*az Országgyűlés a Büntető Törvénykönyv, illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító, hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása céljából, szem előtt tartva az igazság megállapításának igényét, különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértetteinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére, a funkciómegosztáson és rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárások biztosítása érdekében, Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével, az állam kizárólagos büntető hatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése céljából a következő törvényt alkotja.*”¹⁴A

12 Az előkészítő ülésen a bíróság figyelmezteti a vádlottat, hogy a vád tárgyává tett bűncselekményben beismerő vallomást tehet és lemondhat a tárgyalásról való jogáról is. Amennyiben a beismerést a bíróság elfogadja, nem vizsgálja a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését sem, azonban a beismerésnek önkéntesnek kell lennie és egyeznie kell a rendelkezésre álló ügyiratokkal is.

13 Be. 504. § (1) és 734. §.

14 Az új Be. preambuluma.

törvény preambuluma több olyan kifejezéssel él, amely az anyagi és alaki igazsághoz is kapcsolható. A két fogalom azonban keveredik a törvény megfogalmazásában. A funkciómegosztás és a tisztességes eljárás elméleti síkon feltételezik a passzív bíró szerepét, aki nem bizonyít, hanem kívülállóként a felek vitája alapján hoz döntést. A jelenleg hatályos törvényünkben ugyan egyértelműen gyengült az aktív bíró szerepe, de nincs kizárva az, hogy a materiális igazság megtalálása jegyében továbbra is bizonyítást foganatosítson. A hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárás, mint társadalmi igény is inkább az alaki igazsághoz kapcsolható, hiszen a materiális igazság elveszhet, ha az ügyet egy gyorsított eljárásban bírálják el, – igaz ez nem szükségszerűen van így. A törvény preambuluma egy pontban tart ki a materiális igazság megállapításának igénye mellett, mégpedig a „*szem előtt tartja*” megfogalmazással, de nem kötelezi a bírót arra, hogy azt minden körülmények között meg is találja. Olyan elérendő célként fogalmazza meg, amely mellett a többi, preambulumban nevesített célnak is meg kell valósulnia és ezeket a célokat együttesen kell értelmezni. Ezzel a jogalkotó egyértelműen áthelyezte a hangsúlyt a formális igazságra, hiába maradt a jelenleg hatályos törvényünk az anyagi igazság talaján. Látszólag logikai bukfcencnek tekinthetnénk az anyagi igazsághoz ragaszkodást, tekintettel arra, hogy túlnyomó többségben már az eljárásjogi törvényünk a formai igazsággal is megelégszik – azonban, ahogy Erdei Árpád is fogalmazott, nem lehet feladni az igazságot. A két modell egymást kiegészíti és orvosolja (Bárd, 2014), ami egyébként eleget tesz a közérdeknek és a büntető eljárásjoggal szemben támasztott társadalmi elvárásoknak is. Az új büntetőeljárásjog valamelyest orvosolta a bizonyítás körében a régi Be. diszpozitív szabályozását. Pontosította, hogy mi a bíróság feladata – megszüntette ezzel a bíróság általános bizonyítási feladatát. Mivel a bíróság feladatát nevesítette, ezzel egyértelművé vált, hogy a bizonyítás csupán, mint az ítélezést segítő eszköze a bíróságnak.

Az Országos Bírósági Hivatal ügyforgalmi adatainak elemzése¹⁵

Az amerikai vádalkut tiszta formájában nem vette át az új büntető eljárási törvényünk, ahol – tekintettel az egyezkedés szabadságára – a legtöbb lehetőség található arra, hogy a materiális igazság elvessen. Bárd Károly felhívja a figyelmet arra, hogy a *contest* típusú eljárásban is az igazság megállapítására törekednek, amit az *Evidence Law* terjedelmes joganyagával támaszt alá (Bárd, 2019). Jelenleg állandó jogviták tárgya, hogy az eljárások gyorsítása és egyszerűsítése az anyagi igazság elvesztésével jár-e. Békés Ádám megfogalmazásában a beismerés gyorsít, egyszerűsít, de elveszhet az igazság az anyagi kedvezményért cserébe (Békés, 2017).

A magyar szabályozásban szereplő egyezség nem egyenlő a vádalkuval, ezért kevesebb lehetőséget biztosít a törvény arra, hogy az anyagi igazságtól eltérjünk. Belovics Endre

15 Országos Bírósági Hivatal (2019).

ügy fogalmazott, hogy „*az időszerűség oltárán a materiális igazság megállapítására vonatkozó jogalkalmazói kötelezettség nem áldozható fel*”, illetve „*az együttműködés helyes elgondolás, kezdeményezése nem eredményezhet a büntetőeljárás céljával ellentétes megállapodást.*”¹⁶ Megfogalmazása jól reflektál a törvény jelenlegi szabályozására, ahol ugyan túlsúllyal vannak felsorakoztatva a formális elemek, ugyanakkor az anyagi igazság elérése, mint cél nem változott.

Az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) ügyforgalmi adatai alapján – amely kimutatás többek között az új jogintézmények hatályosulására, kihasználására, szándékolt jogalkotói célok megvalósulására és az ügyforgalmi hatásokra, tendenciákra vonatkozik, egyértelműen megállapítható, hogy 2018-ban körülbelül 10 százalékkal csökkent az összes érkezett (peres-nemperes) ügy 2017-hez képest, amely arány 2019-ben további 9 százalékkal javult, 2018. I. negyedévéhez képest. A statisztikából kiderül, hogy 2018. októbere óta állandósulni látszik ez a szám, mivel havonta körülbelül 9000 ügy érkezik a bíróságokra.

I) Peres és nemperes érkezett ügyek¹⁷

A bíróságokhoz (járásbíróság és törvényszék első fokon) érkezett peres ügyek tekintetében a csökkenő tendencia több faktorra is visszavezethető, így a regisztrált bűncselekmények csökkenő számára, az ügyészség számára biztosított lehetőségekre (pl. mediáció, megrovás, feltételes ügyészi felfüggesztés) és a nyomozás átalakítására is. Számszerűleg 2017-hez képest 2018-ban 10 %-val csökkent az összes érkezett ügy száma, és 2019-ben pedig további 9 %-kal csökkent ez a szám, ami állandósulni látszik a havi 9000 érkezett ügy környékén. Például 2017. márciusában 11.577, 2018. márciusában 10.211, 2019. márciusában pedig 9386 peres és nem peres ügy érkezett. Az OBH kimutatta, hogy a peres ügyek érkezése is jelentősen csökkent, ami az új szabályozás céljával megegyezik, hiszen éves szinten 23 %-kal kevesebb ügy kerül bíróság elé. 2018. második félévében a csökkenés az 50 %-ot is meghaladta. Az előző példánál maradva, 2017. márciusában összesen 5131, 2018. márciusában 4379, 2019. márciusában pedig 2868 ügy érkezett a bíróságokhoz. Megállapítást nyert, hogy a peres ügyérkezés 23 %-os visszaesése nem magyarázható önmagában a bűncselekmé-

16 Ügyvédek Lapja, LVIII. évfolyam 4. szám, 2019. július-augusztus.

17 17/2014 (XII.23.) OBH utasítás a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról 11. § (2) bekezdése definiálja a bírósági peres és nemperes ügyek fogalmát: A büntető ügyszakban peres ügyek azok a közzádas és pótmagánvádas ügyek, amelyekben a büntetőeljárás szabályai szerint a kezdőirat (a vádirat, a vádindítvány), illetve a kezdőiratként kezelendő iratok alapján megindult eljárásban a bíróság a büntetőjogi főkérdésekben, így a vádlott bűnösségéről, a cselekmény minősítéséről, valamint a büntetés kiszabásáról vagy intézkedés alkalmazásáról nyilvános vagy zárt tárgyaláson, előkészítő ülésen, nyilvános vagy zárt ülésen, illetve másod- vagy harmadfokú eljárásban tanácsüléssel hozza meg az ügydöntő határozatot. A magánvádas ügy akkor peres ügy, hogy ha a személyes meghallgatás alapján az ügyben tárgyalást kell kitűzni. Minden más ügy büntető nemperes ügy.

nyek számának csökkenésével. Az OBH statisztikája az érkezett nemperes ügyekre is kitér, ahol egyértelműen látszik, hogy azok növekvő tendenciát mutatnak.¹⁸

II) Eljárás gyorsítása

A kimutatás az eljárás gyorsítását biztosító jogintézményeket is vizsgálta, amely a téma szempontjából rendkívüli jelentőséggel bír. Elsőként a bíróság elé állítást és a büntetővégzést vették górcső alá, azokat az egyszerűsítő jogintézményeket, amelyek már a régi eljárásjogunkban is jelen voltak.¹⁹ Megállapítást nyert, hogy mindkét jogintézmény alkalmazása kibővült. 2018. második félévében ugyan 15 %-val csökkent a gyorsított eljárások száma, viszont 2018. decembere óta kismértékben, de folyamatosan növekedett az egyszerűsítő eljárások száma. Az emelkedés folyamatos, mivel több, mint duplájára nőtt azoknak a törvényszékeknek a száma, ahol a gyorsított eljárások érkezése meghaladta az előző évit. Azoknál a törvényszékeknek is kisebb arányú az eltérés 2018-hoz képest, ahol a változás negatív irányú. A statisztika a büntetővégzés és a bíróság elé állítás egymáshoz való viszonyát is mérte, ami alapján a büntetővégzés került előkelőbb helyre.

A) Egyezség

Az új gyorsító jogintézmények vegyes fogadtatásban részesültek. Az egyezség, másnéven a „magyar vádalku” egyelőre nem hozott átütő sikert. 2018 második félévében összesen 28 darab egyezség jóváhagyása iránti ügy érkezett egész Magyarországon az illetékes bíróságokhoz, ami rendkívül alacsonynak mondható. Az eddigi felmérések alapján ez a szám 2019-ben sem emelkedett, ebből következően az a következtetés vonható le, hogy a magyar vádalku eredménytelen.

B) Előkészítő ülés

Az előkészítő ülésen 2018. második félévében az ügyek 13 %-a került befejezésre. Az előkészítő ülésen²⁰ befejezett ügyek száma nőtt és ez a szám kezd állandósulni, ami a jogerős ügyek magas arányát erősíti és a másodfokú peres érkeztetést csökkenti. Kiemelendő, hogy a nagyobb volumenű törvényszéki ügyek esetén az előkészítő ülésen történő befejezés megspórolta az éveken át tartó tárgyalási szakot, amire a dolgozatomban korábbi részében utaltam (Erdei 2014, 84). Törvényszéki szinten az előkészítő ülésen befejezett ügyek 95 %-a vált

18 A nemperes ügyek érkezésének emelkedését a statisztika azzal magyarázza, hogy a büntető peren kívüli (összbüntetések számának emelkedése) és büntető „egyéb” ügycsoportú nemperes ügyek száma kiugróan megemelkedett.

19 A bíróság elé állításnak már nem csak nyolc, hanem tíz évi szabadságvesztéssel büntethető cselekmények esetén is alkalmazható, a büntetővégzéshez pedig már nem szükséges a vádlotti beismerés, illetve beismerés esetén már az öt évi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt is indítványozható.

20 Az előkészítő ülés nem része a tárgyalási szaknak! Az a vádemelés után, de a tárgyalás előtt történik.

jogerőssé, 2019-ben pedig az előkészítő ülésen befejezett ügyek száma tovább emelkedett, ami azt jelenti, hogy az első negyedévben már minden 5. ügy, tehát az érkezett peres ügyek 20 %-a került lezárásra. A 20 %-os arány nem tartalmazza azokat a több vádlottas ügyeket, ahol a vádlottal szembeni jogerős befejezés ellenére nem volt lehetőség az elkülönítésre, tehát ez az arányszám még pozitívan korrigálható lenne. A rendelkezésre álló adatok alapján azt is meg lehet állapítani, hogy egyenesen arányosan csökken a jogerős befejezések aránya, ami arra vezethető vissza, hogy a bíró enyhébb büntetést szab ki, mint az ügyészi indítványban szereplő, ezért azt az ügyész megfellebbezi. AZ OBH vizsgálata arra is kiterjedt, hogy a vádlottak száma mennyire befolyásolja az ügy kimenetelét. Tízből kilenc előkészítő ülésen befejezett ügy egyvádlottas volt vagy a többvádlottas ügy esetén a befejezett ügy elkülönítésre került, a fennmaradó ügyek pedig többvádlottasak.

Összességében elmondható, hogy az előkészítő ülés eredményes, mivel 2018. második félévében 64.2 %-ban fejeződtek be az ügyek ebben a szakban, amelyben a többvádlottas eseti korrekció nem szerepel. 2019. első negyedévében kismértékű visszaesést mutatott ez a fejlődés, mivel az ügyek 60.8 % fejeződött be az előkészítő ülésen.

Az OBH a befejezéseket is megvizsgálta ezzel összefüggésben, amely első fokon nem igazolta vissza a várakozásait, ugyanis az összes befejezések száma 2018. június óta elmaradt az előző évhez képest. A törvényszékeken ugyan kismértékű emelkedés volt tapasztalható, de ez nem tudta ellensúlyozni a járásbíróóságok visszaesését. A peres ügyek tekintetében a visszaesés és a csökkenő érkezés nemcsak a járásbíróóságokra, hanem a törvényszékekre is jellemző volt, a gyorsított eljárások és az előkészítő ülés sikere ellenére.

A csökkenést arányba állították az érkezett ügyek arányával, ami alapján az a következtetés volt levonható, hogy a bírák még így is több ügyet fejeznek be, mint amennyi érkezik.²¹ Az érkezések csökkenése annyira jelentős mértékű, hogy végeredményben 2019. első negyedévében a bíróságok körülbelül másfélszer annyi peres ügyet fejeztek be, mint amennyi érkezett. Ehhez a magas befejezési arányhoz pedig egyértelműen hozzájárul az előkészítő ülésen történő befejezés.

Összegzés

Még nem tudható, hogy hogyan változik a gyakorlat során az itthoni igazságfelfogás az új gyorsító és egyszerűsítő eszközök hatására, illetve, hogy a törvény által nyújtott garanciák képesek lesznek-e a tisztességes eljáráshoz való jogot, sérelem nélkül biztosítani a terhelt számára.

21 A nemperes ügyek érkezése emelkedik és növekszik a befejezések száma is mind járásbíróági, mint törvényszéki szinten.

Az angolszász büntető jogrendszer egyes elemeihez hasonló jogintézmények átvétele és a magyar szabályozásba való beillesztése, álláspontom szerint egyértelműen, a processzuális igazság irányába billenti az eljárásjogi törvényünket, és megkívánja az ehhez való alkalmazkodást a jogalkalmazóktól is. Fontos az igazság keresése mellett azt is szem előtt tartani, hogy ez a trend hazánkban nem minősíthető rendszerszintűnek, mivel – sok másik jogintézmény mellett – például a klasszikus angolszász „vádalku” továbbra sem található meg a jogrendszerünkben, amely a materiális igazságtól talán a lehető legmesszebb álló jogintézmény ezen a skálán. Ezen kívül az új szabályozás nem törte át a materiális igazság eszményét, csupán puhította azt azzal, hogy a felelősségre vonás hatékonyságát és az eljárások ésszerű határidőn belül való lefolytatását helyezte előtérbe (Bárd, 2019). Az egyszerűsítő és gyorsító elemek az eljárásjogban alapvetően nem az igazság precíz rekonstruálást szolgálják, hanem a processzuális, azaz alaki igazság megtalálását, amely megállapítás a jelenleg hatályos eljárásjogi törvény új jogintézményeire is érvényesek. Az úgynevezett „1.” és „2. típusú” beismerés²² a büntető eljárás egyszerűsítését és gyorsítását szolgálhatják. Mivel optimális esetben az egyezkedési eljárás során a vád és a védelem és/vagy a terhelt jutnak egy mindenki számára elfogadható közös megoldásra, a második esetben pedig a terhelt quasi„elfogadja” az ügyész ajánlatát, ezért az anyagi igazság, azaz a valóság pontos rekonstruálása egyik esetben sem lehet reális elvárás. Azonban abból, hogy nem lehet elvárás, nem következik egyenesen az, hogy az anyagi igazság is egyidejűleg elveszne.

Az OBH statisztikái alapján az a következtetés vonható le, hogy az előkészítő ülés rendkívül sikeres, szemben az egyezséggel. A gyorsításra vonatkozó társadalmi igény megvalósulni látszik, ami álláspontom szerint nem jelenti az igazságról való lemondást, ahogy azt már korábban is írtam. Az erre irányuló nézetemet azzal is alátámasztom, hogy az előkészítő ülésen a vádirattal egyezően történik a beismerés, azaz nincs szükség egy hosszadalmas eljárás lefolytatására annak érdekében, hogy az egyébként is rendelkezésre álló ügyiratok alapján a bíróság jóval később ítéletet hozzon. Az egyezés áll a legközelebb az angolszász vádalku jogintézményéhez, azonban ez – talán az abszolút idegensége miatt – még nem került rendszer szinten implementálásra a jogalkalmazók által.²³A két jogintézmény eltérő sikeréből arra is lehet következtetést levonni, hogy az anyagi igazság még mindig felülkerekedik az alaki igazság felett, ha abból indulunk ki, hogy az egyezés során inkább elveszhet a tényállás rekonstruálása, mint az előkészítő ülés során tett beismeréskor. Megközelíthetjük úgy is, hogy az előkészítő ülésen a vádhatóságnak és a védelemnek is egyaránt a bíróság elé kell tárnivalamennyi rendelkezésre álló bizonyítékot. A felek – szemben az egyezési szakasszal – pon-

22 1. típusú beismerés: a vádemelésig történő beismerés; az egyezés és a 2. típusú beismerés: a vádemelés után, a vádirattal egyezően az előkészítő ülésen történő beismerés.

23 Jelen dolgozatomban nem boncolja azokat az eseteket, amikor valamilyen módon ugyan egyezés születik, de azt később visszavonja a terhelt vagy amikor a beismerő vallomását nem fogadja el a bíróság.

tosan tudják, hogy mivel rendelkezik a másik és ezen bizonyítékok mérlegelése, illetve a valóság tudatában már könnyebben hoz döntést a vádlott arra vonatkozóan, hogy szeretné-e elfogadni a vádhatóság ajánlatát.²⁴

Utolsó gondolatként arra szeretnék kitérni, hogy az új büntetőeljárásjog koncepciójában, és új intézményeivel merész, újjító eljárási rendet alkotott, aminek az eredményessége, egyelőre csak az idézett OBH statisztikák adataival mérhető. Az igazságelméletek absztrakтивitása a relativitása mellett abból fakad, hogy nem lehet pontosan meghatározni jelen eljárásjogi törvényünk kiinduló pontját, pedig a formális vagy az anyagi igazság melletti döntés a teljes büntető eljárásjogi gondolkodást befolyásolja (Fantoly, 2015). Az új törvény anyagi igazsághoz való viszonya ellentmondásos és következetlen, amely a gyakorlatban alkalmazási problémákhoz vezethet. A társadalmi igény az, hogy a jogerős ítélet megfeleljen az ún. igazságosság követelményének.²⁵ Arra egyelőre nem lehet választ adni, hogy a törvény következetlenségei ezt az alapvetést felül fogják-e írni. Álláspontom szerint az ellentmondásokat egyelőre a bírői jogalkalmazás, joggyakorlat igyekszik kialakítani és egységesíteni, ami az igazságosság elvének érvényesülése szempontjából hozhat pozitívumokat, de abszolút értelemben nem lehet ez a megoldás, ugyanis az eljárásjog akkor tudja megvalósítani az igazságosság és a jogbiztonság elvét, ha egyértelmű, határozott és ellentmondásoktól mentes.

Felhasznált Irodalom

Bárd Károly: Az út az igazsághoz - büntetőeljárás törvényünk a jogállami elvek tükrében.

Bűnügyi Szemle, 2019/3.

Bárd Petra: Az angolszász és kontinentális büntetőeljárás eltérő igazságfelfogása (2014)

Pusztai László emlékére (szerk.: Bárd Petra, Hack Péter, Holé Katalin, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014).

Békés Ádám: 250 éves a Dei Delitti e DellePenne, Tanulmányok CesareBeccariáról (szerk.:

Tóth J. Zoltán, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015).

Belovics, Endre: A büntetőeljárásról szóló törvény új jogintézményei. Ügyvédek Lapja, 2019/4.

Elek Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései. Elérhető: <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%20E1zs.pdf>. (Letöltés 2020. 02. 20.)

²⁴ Itt nem elemezzük a Be. 520. §-t, az előkészítő ülést követően keletkezett eljárási rend vonatkozásában.

²⁵ Elek Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései. Elérhető: <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%20E1zs.pdf>.

- Erdei Árpád*: Az igazságon alapuló büntető ítélet ideálja és a valóság (2014). Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapjára.
- Erdei Árpád*: Mi az igazság? A büntető ítélet igazságtartalma (szerk.: Erdei Árpád, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2010).
- Fantoly Zsanett*: A büntetőeljárás célja, avagy anyagi igazság kontra elégedett ügyfelek. In: Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja. Printart-Press, 2015.
- Fedor Anett*: Igazság(osság)keresés a büntetőeljárásban (2015) Az ítélmesterség dilemmái, Tanulmányok Dr. Remes Zoltán bíró emlékére. (Printart-Press, Debrecen 2015).
- Kadlót Erzsébet*: A „vád igazsága”. A büntető ítélet igazságtartalma (szerk.: Erdei Árpád, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010).
- Lassó Gábor*: A bizonyítás. Dr. Kiss Sándor – dr. Lassó Gábor – Máziné dr. Szepesi Erzsébet – dr. Ruzsás Róbert – dr. Sebeni László – dr. Székely Ákos – dr. Varga Zoltán – dr. Vaskuti András: A büntetőeljárás törvény magyarázata (szerk.: Jakucs Tamás, Budapest, 2003., KJK Kerszöv.
- Mohácsi Barbara*: A büntetőeljárás „igazságkutatás” és az alapjogi garanciák egyensúlya a német büntetőeljárásjogban. Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak (szerk.: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara, ELTE ÁJK, Budapest, 2009).
- Tóth Mihály*: Hol az igazság mostanában? (2014). Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. (szerk.: Hack Péter – Horváth Georgina - Király Eszter).
- Varga Zita Dr. – Dr. Fejesné*: Anyagi igazság kontra jogbiztonság: a perújítás jövője a készülő új büntetőeljárás törvényben. Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja. (Printart-Press, Debrecen 2015).

Jogszabályi hivatkozás

2017. évi XC. törvény indokolása.
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.
- 17/2014 (XII. 23.) OBH utasítás a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról. Országos Bírósági Hivatal statisztikája. Az új Be. alkalmazásának tapasztalatai. 2019.05.07. Elérhető a bírósági Intraneten. 2019.

HAJDU ESZTER

PhD hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A TÉVES BÍRÓI ÍTÉLET ÉS A HAMIS BEISMERŐ VALLOMÁS EGYES PSZICHOLÓGIAI ASPEKTUSAI

1989 tavaszának egyik estéjén egy Central Parkban kocogó nőt, TrishaMeilit ismeretlenek brutálisan megtámadták és bántalmazták. Bár a támadás következtében súlyos sérüléseket szenvedett, a csodával határos módon mégis életben maradt. Emlékei a bántalmazásról nem maradtak. Még húsz évvel a tragikus esemény után is vizuális-, egyensúly- és memória problémákkal küzdött. A rendőrség figyelme már a nyomozás kezdeti szakaszán egy hat főből álló, a parkban korábban kisebb bűncselekményeket elkövető fiúcsoportra terelődött. A kihallgatások során a hat főből öt fő részletes, a felelősséget teljes mértékben vállaló beismerő vallomást tett. Bár más bizonyíték is felmerült a nyomozás során, de a legfőbb bizonyíték a gyanúsítottak ellen végig a beismerő vallomás maradt. Az öt fiút elítélték és öttől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés büntetésre.

2002-ben, a jogerős ítélet megszületése után évekkel egy emberölés és nemi erőszak bűncselekményért már korábban jogerős szabadságvesztésre ítélt fogvatartott, MatiasReyes börtönben való megtérését követően önként jelentkezett a hatóságoknál és beismerte a TrishaMeili elleni támadást. A DNS bizonyíték utólagos elemzése igazolta bűnösségét. Az öt fiút végül felmentették (Kassin – Gudjonsson 2004, 33).

I. A téves bírói ítélet

Kutatási témám a téves bírói ítéletek, ahol a büntetőeljárás egy ártatlan ember elítélésével végződik. A felszínre került esetek¹ is mutatják, hogy létező problémával állunk szemben. Az előfordulási arányra nézve nem rendelkezünk pontos adatokkal, abban azonban a szakirodalom szerzői is egyetértenek, hogy az ismertté vált ügyek csak a jéghegy csúcsát jelentik, a téves ítéletek többsége látenciában marad (Naughton 2008, 891-1007).

1 Innocence Project: <http://www.innocenceproject.org>

A téma kutatását számos egyéni és társadalmi tényező is indokolja. Az eljárási igazságosság és a fair eljárás, melyeknek alapvető összetevője az ártatlanság vagy bűnösség pontos megállapítása, a kutatások szerint a leginkább meghatározza a jogkövető, konform magatartást, mivel részben ez adja az igazságszolgáltatás működésének legitimitását (Bottoms – Tankebe 2012, 119-121). A generális preventív hatásán túl a speciális prevencióban is szerepet játszik. Még a súlyos ítéleteket is jobban elfogadják az érintettek, ha úgy érzik, hogy igazságos eljárás és tárgyalás alapján szabták ki rájuk (Reisig – Mesko 2009, 41-59).

A kutatási kérdéskör meghatározása kapcsán látható, hogy a téves ítéleteknek nincs egy-egy definíciója, nagyon szerteágazó jelenségről van szó. Jelen dolgozat az angolszász szakirodalom *wrongfulconviction* kifejezését veszi alapul, mely szerint a téves ítélet egy ténylegesen ártatlan ember elítélése, annak ellenére, hogy nem állnak rendelkezésre a bűnösséget alátámasztó döntő bizonyítékok (Smith – Zalman – Kiger 2011, 663-685). Bedau és Radelet koncepcióját követve a téves ítélet két konjunktív feltételből áll: A vádlottat bűncselekmény miatt elítélték és vagy maga a bűncselekmény sem történt meg ténylegesen vagy a vádlott jogilag és fizikailag is érintetlen a bűncselekményben (Bedau – Radelet 1987, 39-47).

A prevalenciát tekintve csak becslésekkel rendelkezünk, az viszont valószínűsíthetőnek látszik, hogy előfordulási aránya adott tényezők mentén változó (Risinger 2007, 97, 779). Az arány valószínűleg nagyban függ a bűncselekmény típusától és kontextusától. Vannak olyan bűncselekmények, ahol ez az arány valószínűleg magasabb (emberölés-szexuális erőszak bűncselekmények) és van, ahol alacsonyabb (fehérgalléros, vagyonelleni bűncselekmények). Vélhetően sérülékenyebbek azok az esetek, ahol nincs DNS bizonyíték, csupán áldozat-, vagy tanúvallomások állnak rendelkezésre.

A téma kutatásának az angolszász területeken hosszú történeti hagyománya van, több jelentős mű is készült az elmúlt évszázadban (Borchard, 1932). Igazán nagy lendületet azonban a DNS vizsgálatok technikai fejlődése hozott a téma kutatásának, ugyanis lehetővé vált, hogy utólag újra elemezzék az adott ügyekben hátra maradt biológiai anyagmaradványokat. Ez pedig igazolta az elméleti kutatások korábbi gyanúját, a téves ítéletek szinte rendszeres előfordulását, még a potenciálisan halálbüntetéssel fenyegetett ügyek esetében is (Scheck – Neufeld – Dwyer, 2000).

A téves ítéletekhez vezető okokat Finlaysonként csoportba sorolja: egyrésztől azok, melyek az igazságszolgáltatást hajlamossá teszik a hibás lépésekre. Ezeket nevezi Hack Péter *közvetett* okoknak: közvélemény nyomása; a vádlott népszerűtlen vagy kisebbségi csoport tagja; a kontradiktórius per játszává válása, amikor az igazság kiderítése helyett a másik fél legyőzése lesz cél; a hatóságok jó szándékú korrumpálódása, vagyis a cél szentesíti az eszközt (Hack 2007, 17). A másik csoportba a *közvetlen* körülmények tartoznak: szemtanú általi téves felismerés; a rendőrség hibái, illetve törvénysértései; az ügyész eljárási hibái (pl. bizonyítékok kirekesztésének elmulasztása); kétes, megbízhatatlan, vagy nem szilárd tudományos alapon álló szakértői vélemények; bűnözők (börtönügynökök, besúgók) tanúvallomá-

sának felhasználása; hiányos vagy hibás védői munka; hamis beismerő vallomás; félrevezető közvetett bizonyítékok (Finlayson, 2004).

A Barry Scheck és Peter Neufeld által alapított Innocence Project nevű ingyenes jogsegélyt nyújtó szervezet adatai alapján a téves ítéletek hátterében két fő vezető ok azonosítható: a szemtanú általi téves felismerés (az esetek 69%-ban van jelen) és a hamis beismerő vallomás (az ismertté vált esetek 28%-ban van jelen).² Bár százalékos előfordulási arányában a hamis beismerő vallomás csak a második leggyakoribb ok, azonban ez az egyik legerősebb bizonyíték, mivel az angolszász eljárás logikája szerint szinte minden esetben elítéléshez vezet.

II. A vallomás

A kontinentális eljárásban a gyanúsított vallomása a nyomozati szak csúcspontja, a rendőri munka igazi, legvégső célja. Hiába vannak vagy éppen nincsenek egyéb tárgyi bizonyítékok, a bizonyítékok királynőjének a mai napig is a gyanúsított beismerő vallomása számít, bár ez szakirodalomban nem igazolható (Elek 2007, 126).

Több fontos funkciója van (Costanzo – Krauss 2012, 31). Egyrészt időt spórol a nyomozás számára, ha a gyanúsított elárulja a bűncselekmény részleteit, illetve az angolszász rendszerben megspórolja a tárgyalást (*pleabairganing*) (Farkas – Roth 2012, 137).³ (Ezen utóbbi hatás az új magyar büntetőeljárásban is megjelenik). Másrészt a legerősebb garanciaelemnek tekinthető, mivel a beismerő vallomás az egyik legrövidebb út a gyanúsított elítéléséhez. Még erősebb bizonyítéknak számít, mint a szemtanú általi felismerés, a beismerés az esetek 73%-ában vezet elítéléshez (Leo 2008, 197). Még ha később meg is változtatják a kezdeti beismerő vallomást, akkor is 81%-os az elítélési arány az adott ügyben (Costanzo – Krauss 2012, 32). Kutatások szerint a kihallgatások megközelítőleg 39-48%-a vezet teljes beismerő vallomáshoz és a terheltek 68%-a tesz magára nézve terhelő állításokat (Costanzo – Krauss 2012, 31).

A gyanúsítottnak természetesen alapvető érdeke, hogy ne tegyen vallomást, hiszen ennek komoly következményei vannak önmagára, családjára és a környezetére is. A jogi következmények nyilván elsődlegesek: büntetésként elveszítheti hosszú évekre szabadságát vagy akár adott jogrendszerekben életét is. Elveszítheti társadalmi pozícióját, megbecsültségét, sérülhet integritása, önbecsülése. Tarthat családjának és barátainak negatív reakciójától, at-

2 Innocence Project: <http://www.innocenceproject.org>

3 Az angolszász jogrendszerben a vádlott bűnösségének egyszerű beismerésével rövidebbre zárhatja a tárgyalást és az eljárást azon nyomban a büntetékiszabás fázisába juttathatja. Farkas Á., Roth E. (2012): A büntetőeljárás. Complex Kiadó. 137. o.

tól, hogy csalódást okoz a számára közel álló személyeknek, illetve nem elhanyagolható az a megbélyegzés negatív hatása, ami a gyanúsított környezetét a közösség részéről érheti.

Miért vallanak mégis a gyanúsítottak? A legtöbb esetben ez nem egy okra visszavezethető eredmény, hanem számos faktor, tényező egyidejű hatása. Ilyenek lehetnek a kihallgatás körülményei, az alkalmazott kihallgatási technika, a gyanúsított személyiség jellemzői, mentális állapota, illetve az adott ügy jellegzetességei, karakterisztikája. Számos elmélet létezik, amely megpróbálja modellezni azt a belső, pszichés folyamatot, amelynek vége egy beismerő vallomás.

Reik pszichoanalitikus modellje a vallomásra, mint bűnhődés iránti vágyra helyezi a hangsúlyt (Reik 1959, 176-356). A modell középpontjában az a gondolat áll, hogy a bűnösség érzése hozza magával a vágyat a bűnhődésre, az önbüntetésre és ez teremti meg a vallomás iránti igényt. A vallomás célja az elmélet szerint az, hogy mentesítse az egyént a bűntudattól és megkönnyebbülés érzést hozzon. Hilgendorf és Irving modellje a vallomástétel döntéshozatali folyamatát vizsgálja (Hilgendorf – Irving 1981, 67-84). A szerzők szerint a vallomás bonyolult döntéshozatali folyamat, ahol a gyanúsított számba veszi a lehetséges cselekvési lehetőségeket, utakat és ezek észlelt következményeit (nyereségek és veszteségek) és a döntéshozatalt a lehetséges cselekvések észlelt következményeinek a valószínűsége irányítja. Ezt a folyamatot igyekeznek a rendőrök a kihallgatás során befolyásolni (pl. a bűncselekmény bagatellizálásával, a szorongásszint növelésével). Gudjonsson kognitív-viselkedéslélektani modellje szociális tanuláselméleti keretbe helyezi a folyamatot és a külső és belső nyomás, illetve a bizonyítékok észlelésének szerepét hangsúlyozza (Gudjonsson 2003, 115-116). Gudjonsson a vallomástétel előzményeit és következményeit állítja középpontba. Mind az előzményeknek, mind a következményeknek vannak szociális, emocionális, kognitív, szituációs és pszichológiai aspektusai, illetve rövid- és hosszú távú dimenziói. Ezen faktorok egymásra hatása, észlelése és értékelése irányítja a vallomástétel folyamatát. Fenti elméleteken túl a gyanúsított vallomástételére számos faktor fejthet ki szignifikáns hatást: életkor, nem, priusz, cselekmény jellege, súlyossága, jogi tanács elérhetősége, bizonyítékok erőssége, kihallgatási technika (Leo 2008, 201).

Összességében számos oka lehet annak, hogy valaki miért nem akar vallomást tenni. A rendőrök ezt az ellenállást, ezeket a gátakat, önvédelmi folyamatokat próbálják áttörni a kihallgatás folyamán. Az elmúlt évszázadban a kihallgatás, mint eszköz, módszer sokat fejlődött és finomodott. A legjelentősebb változás, szinte paradigmaváltás a XX. század első feléhez köthető, amikor a kihallgatás fő módszere a fizikai erőszaktól, deprivációtól és izolációtól elmozdult a pszichikai nyomásgyakorlás felé (Kassin – Gudjonsson 2004, 36). Ennek egyik állomásaként azonosítható az, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 1961 óta nem lehet olyan vallomást elfogadni, amelyet fizikai nyomásgyakorlással kényszerítettek ki, illetve 1966 óta a büntetőeljárásból ki kell zárni az olyan vallomást, melyet nem előzött meg a Miranda-figyelmeztetés. Az amerikai büntetőeljárásban csak a szabadon tett vallomás fogadható el, ami a vallomás összes körülményének fgyelembevételével állapítható meg (Kassin – Gudjonsson 2004, 41).

A különböző kihallgatási technikák közül „hatékonyságában” kiemelkedik a Reid-technikának nevezett módszer (Constanzo – Krauss 2012, 34-37). Ez a technika szignifikánsan megnöveli a vallomástételek valószínűségét, a baj az, hogy nemcsak az igazi elkövető esetében. Ez a technika egy kilenc lépésből álló kihallgatási módszer. A kilenc lépés négy alapvető hatás köré épül: *kontroll elvesztése, szociális izoláció, bizonyosság a bűnösségben és felmentő szcenáriók felkínálása*. A kontroll elvételének fő célja kimozdítani a gyanúsítottat pszichológiai komfortterzetéből. A szociális izoláció célja az érzelmi támogatás megvonása és az ellentmondó információk lecsökkentése. A gyanúsított bűnösségében való bizonyosság (sokszor csak blöff támasztja alá) a remény érzésének elvételét szolgálja. Ám pszichológiailag a legfontosabb az utolsó lépés, amikor valamilyen morális felmentést vagy pszichológiai magyarázatot kínálnak fel a gyanúsítottnak: a cselekmény bagatellizálása, a jogos védelem érvének felkínálása, annak elismerése, hogy a szerzett haszon fontos, tisztességes célokra kellett, illetve, hogy az áldozat volt a hibás és rászolgált arra, hogy áldozattá váljon. A két utolsó hatás egymást egészíti ki. A bűnösségben való bizonyosság megteremti a bűntetés fenyegető rémképét, amire a felmentő szcenáriók elhozzák a megbocsátás és elengedés reménysugarát. A kettő kombinációja megteremti az érzést a gyanúsítottban: a játéknak vége, jobb, ha bevallom. Sajnos azonban nemcsak az igazi elkövetőknél éri el ezt a hatást (Constanzo – Krauss 2012, 37).

III. A hamis beismerő vallomás

Legtöbbünk számára nagyon nehéz elképzelni, hogy miért vall be valaki egy olyan bűncselekményt, amit el sem követett. Az emberek általában azt gondolják, hogy egy ártatlan ember nem tesz ilyenről vallomást, kivéve, ha fizikailag kínozták vagy mentálisan beteg. Ezt nevezi Leo a pszichológiai kihallgatás mítoszának (Leo 2008, 196). Ilyen esetek mégis megtörténnek, szegélyezve a téves ítéletekhez vezető utakat.

Hamisnak tekintjük azt a beismerő vallomást, amikor valaki egy olyan bűncselekmény elkövetését vallja be, amiben teljesen ártatlan (Gudjonsson 2003, 173). Munsterberg az egyik legkorábbi, a témához kapcsolódó művében a következőket fogalmazza meg: *„A hamis beismerő vallomás normális reakció, melyet szokatlan körülmények idéznek elő: a letartóztatás érzelmi sokkja, a fogságtartás és a kihallgatás”* (Munsterberg, 1908).

Megbecsülni sem lehet, hogy a vallomástételek hány százaléka hamis, annyit tudunk, hogy az ismertté vált téves ítéletek 25%-ában fordult elő hamis beismerő vallomás (Constanzo – Krauss 2012, 39). Amit még szintén tudunk, hogy az ilyen vallomások szempontjából vannak veszélyeztetett, sérülékeny csoportok: a fiatalkorúak, a tapasztalatlanok, a naivak, a könnyen befolyásolhatók, pszichoaktív szer hatása alatt állók, a tekintély felé szubmisszív emberek, az alacsony intellektussal, mentális retardációval élő személyek, a psi-

chiátriai érintettséggel küzdő betegek, alvásmegvonás hatása alatt állók vagy akik egyszerűen meg vannak rémülve (Constanzo – Krauss 2012, 39).

Drizin és Leo összesen 125 DNS alapú felmentésekkel bizonyított hamis beismerő vallomást vizsgált. Ezek alapján jól láthatók olyan mintázatok, melyek a legtöbb ilyen esetben megjelennek: a magukra hamisan terhelő vallomást tevők számottevő része férfi, emberölés-nemi erőszak bűncselekménnyel vádolt, fiatal és/vagy mentálisan sérült (Drizin – Leo 2004, 959). Számos kategorizációja van a hamis beismerő vallomásoknak (Ofshe – Leo 1997, 189-251). Jelen dolgozat Constanzo és Krauss klasszifikációját követi, akik két dimenzióban választják külön a típusokat: *instrumentális vagy autentikus és önkéntes vagy kikényszerített* (Constanzo – Krauss 2012, 40). Az instrumentális beismeréseknek van valamilyen tudatos vagy tudattalan céljuk, az autentikus esetében a vallomástevőben van egy belsővé tett, de hamis hit a vallomás valóságában. A kikényszerített vallomások általában valamilyen pszichológiai vagy fizikai nyomás hatására születnek, az önkénteseket a vallomástevő szabadon, kényszerek nélkül teszi. A dimenziók kombinációinak különböző okaik és céljaik lehetnek. *Instrumentális-kikényszerített* vallomás célja a szabadulás a rendkívül megterhelő kihallgatási helyzetből, a megnyugvás vagy az így beígért enyhébb büntetés elérése. *Az instrumentális-önkéntes vallomás* célja egyrészt, hogy a vallomástevő a vallomásával megvédjen, fedezzen valaki mást (saját gyermek vagy hozzátartozó, a hierarchiában magasabb pozíciót betöltő bűntárs), másrészt adott pszichopatológiák esetében vágy a nyilvánosságra és az ismertségre. Az is elképzelhető, hogy egy korábbi helyzetből átvitt tudattalan vágy van a vallomástevőben a bűnhődésre vagy önbüntetésre (Gudjonsson 2003, 195). *Az autentikus-kikényszerített vallomás* meglehetősen ritka jelenség. Ilyenkor a hosszú, intenzív és megterhelő kihallgatás – legalább is időlegesen – ténylegesen meggyőzi a gyanúsítottat, hogy ő követte el a bűncselekményt. Ez erős szuggesztív hatására következhet be, amikor valamilyen pszichopatológiai magyarázatot kínálnak arra, hogy miért *nincs* emléke a bűncselekményről (disszociatív személyiségzavar, a trauma által represszált emlékek, amnézia, szerhasználat miatti befolyásoltság), illetve szintén szuggesztív hatására ún. *'eltorzult emlék szindróma'* jöhet létre (Gudjonsson 2003, 196). Adott személyiségjellemzők kombinációi, mint naiv bizalom a tekintély iránt, alacsony önbizalom és magas szuggesztibilitás is prediktív faktorok lehetnek (Gudjonsson 2003, 200). Végül az *autentikus-önkéntes hamis beismerő vallomás*, melyet főleg mentálisan súlyosan beteg, zavart emberek tesznek, akiknél nehézséget okoz a valóság és a képzelet elkülönítése. Ezek leginkább súlyos, nagy publicitást kapott ügyek esetében fordulnak elő (pl. az 1947-ben meggyilkolt Fekete Dália néven ismertté vált áldozat ügyében 50 hamis beismerő vallomástevő jelentkezett önként a rendőrségen).

Fék lehet a rendszerben a Miranda-figyelmeztetés alkalmazása, a kihallgatások videóra vétele, a kihallgatás idejének maximalizálása, illetve a sérülékeny személyek mellett egy segítő jelenléte (Constanzo – Krauss 2012, 43-47).

A hamis beismerés hátterében a kényszerítő kihallgatási technikákon és adott személyiségjellemzőkön túl, három kihallgatói hiba is szerepet játszhat (Leo 2008, 225-233). Az *első* a téves azonosítás hibája (misclassificationerror), amikor a rendőr a gyanúsítottól tévesen eldönti, hogy bűnös és „kipécézi” magának. Ha ez megtörtént, a kihallgatásokat a bűnösség vélelme vezérli. Ennek egyik leggyakoribb oka a kihallgatási technikákban való képzetlenség és a nem megfelelő hazugság-detekció. A legtöbb kihallgató meg van győződve arról, hogy egy élő hazugság-detektor és helyesen értelmezi a hazugság különböző verbális és nonverbális viselkedéses jegyeit: szemkontaktus kerülése, a szem lesütése, testtartás gyakori váltogatása, az orr gyakori megérintése, a szemüveg ideges törölgetése, az ujjak tördelése. Ezek a közkeletű hiedelmek azonban tudományosan nem igazoltak, illetve az új kutatások a hazugság egészen más jellemzőit azonosították. A *második* hiba a kikényszerítés hibája (coercionerror). Ez azt jelenti, hogy a „beazonosított” gyanúsítottól mindenképpen vallomást kell kieszközölni. Erre általában azért is van szükség, mert a téves beazonosításnál egyszerűen nincs más bizonyíték a gyanúsított ellen, ezért mindenképp szükség van a vallomásra. Ehhez még hozzájön a közvélemény nyomása, ilyen hibák ugyanis általában a nagy publicitást kapott ügyekben fordulnak elő. A *harmadik* hiba a beszennyezés hibája (contaminationerror). Egy egyszerű „*én tettem*” a gyanúsított részéről még nem feltétlenül számít meggyőző bizonyítéknak. Az igazi vallomás tartalmazza a cselekmény részletes leírását is, hiszen nincs jobb bizonyíték a '*rettes tudásnál*', ami olyan részlet, amit csak az elkövető tudhat. Ezt pedig a hamis beismerésnél valahogy el kell érni. Ilyenkor a rendőr különböző szuggesztív megnyilvánulásokkal, kérdésekkel „beszennyezi” a gyanúsított narratíváját, elbeszélését (Vrij 2006, 93-95).

IV. Kitekintés

Fentiek tükrében a magyar büntetőeljárás szabályozásának közelmúlthoz kapcsolódó változásai nem feltétlenül jelentenek kedvező folyamatokat. Az új Büntetőeljárás Törvény⁴ ugyanis a bírósági tárgyalás, a hagyományos eljárásrend helyébe a terhelt beismerésén alapuló egyszerűsített eljárást állítja a középpontba és beemel egy új jogintézményt, az egyezséget.⁵ Ezen változások szemléletüket tekintve az anyagi igazság elvével való szakítást és az anyagi igazságon alapuló büntetőjogi felelősségre vonás alapértékétől való eltávolodást

4 2017. évi XC. törvény

5 Tartalmi eleme a bűnösség beismeréséről szóló nyilatkozat és a vallomás, illetve a jövőbeni büntetés és intézkedés, ugyanakkor nem képezheti tárgyát a bűncselekmény tényállása és minősítése. Elfogadásáról a bíróság dönt leginkább formai követelmények alapján. Hack P., Horváth G. (2018): A büntetőeljárásról szóló új törvényről. Jogtudományi Közlöny. 2018. június, 298. o.

jelenthetnek és ezzel megnövelhetik a téves ítéletek előfordulásának kockázatát (Hack – Horváth 2018, 298).

Felhasznált Irodalom

- Bedau, H.A., Radelet, M.L.* (1987): Miscarriages of Justice in Potentially Capital Cases. *Stanford Law Review*, 40, pp.39-47.
- Borchard, E.* (1932): *Convicting the innocent: Sixtyfive actual errors of criminal justice*. New York: Garden City.
- Bottoms, A., Tankebe, J.* (2012): Beyond Procedural Justice: A Dialogic Approach to Legitimacy in Criminal Justice. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. 102 (1), pp.119-121.
- Costanzo, M., Krauss, D.* (2012): *Forensic and Legal Psychology*. BFW/Worth Publishers, New York. 29-51.
- Drizin, S., Leo, R.* (2004): The problem of false confessions in the post DNA world.. *North Carolina Law Review*, 82, 3, 891-995.
- Elek B.* (2007): *A Vallomás Befolyásolása a Büntetőeljárásban*. PhD Disszertáció. Miskolc. 126-162.
- Farkas Á., Roth E.* (2012): *A büntetőeljárás*. Complex Kiadó. 137.
- Finlayson, M.* (2004): *Report on the Prevention of Miscarriages of Justice, Fpt Heads of Prosecutions Committee Report of the Working Group on the Prevention of Miscarriages of Justice*.
- Gudjonson, G. H.* (2003): *The Psychology of Interrogations and Confessions. A Handbook*. Wiley, Chichester. 115-130., 173-203.
- Hack Péter* (2007): *A büntetőigazságszolgáltatás szervezete – Függelenség, számonkérhetőség és a büntetőeljárás rendje*. Phd-disszertáció.
- Hack P., Horváth G.* (2018): *A büntetőeljárásról szóló új törvényről*. *Jogtudományi Közlöny*. 2018. június, 296-303.
- Hilgendorf, E.L., & Irving, B.* (1981): A decision-making model of confessions. In M.A. Lloyd-Bostock (Ed.): *Psychology in legal contexts. Applications and limitations*. London: MacMillan, pp.67–84.
- Kassin, S. M., & Gudjonson, G. H.* (2004): The psychology of confessions: A review of the literature and issues. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 33–67.
- Leo, R. A.* (2008): *Police interrogation and American justice*. Cambridge: Harvard University Press. 195-236.
- Munsterberg, H.* (1908): *On the witness stand*. New York: Doubleday.
- Naughton, M.* (2008): *Rethinking Miscarriages of Justice: Beyond the Tip Of the Iceberg*. Palgrave MacMillan, Houndsmills. *North Carolina Law Review*, 82, pp.891-1007.

- Ofshe, R., & Leo, R.* (1997): The socialpsychology of policeinterrogation: The theory and classification of true and false confessions. *Studies in Law, Politics, and Society*, 16, 189–251.
- Reik, T.* (1925/1959): The Compulsion to Confess. In Farrar, J. (Ed): *The compulsion to confess and the need for punishment*. New York: Farrar, Straus, and Cudahy. pp.176-356.
- Reisig, D. M., Mesko, G.* (2009): Procedural Justice, Legitimacy, and Prisoner Misconduct. *Psychology, Crime and Law*, 15(1), pp.41-59.
- Risinger, D. M.* (2007): Innocents Convicted: An Empirically Justified Factual Wrongful Conviction Rate. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 97, pp.761-806.
- Scheck, B., Neufeld, P., Dwyer, J.* (2000): *Actual innocence: Five days to execution and other dispatches from the wrongly convicted*. New York: Doubleday.
- Smith, B., Zalman, M., Kiger, A.* (2011): How Justice System Officials View Wrongful Convictions. *Crime and Delinquency*, 57(5), pp.663-685.
- Vrij, A.* (2006): Detecting Deception. In: (eds.) Kebell, M., Davies, G.: *Practical Psychology for Forensic Investigations and Prosecutions*. Wiley, Chichester. 89-101.

DÉSI ÁDÁM

PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

KARNEVÁLI HANGULAT ÉS KÁBÍTÓSZEREK A HAZAI FESZTIVÁLOKON

Bevezetés

Ma Magyarországon évente több száz fesztivál kerül megrendezésre, többségük teljesen ártalmatlan és lokális jelenség, a medvehagyma fesztiváltól kezdve, a hárfafesztiválon át egészen a sárkányhajó fesztiválig. Egy kriminológiai, és azon belül leginkább kábítószer vizsgálati szempontból legtöbbjük lényegében irreleváns, azonban a nagyobb zenei fesztiválokkal már egészen más a helyzet. A nyár folyamán újra és újra előkerülnek azok a hihetetlen kábítószerfogásokról tudósító hírek melyek nélkül a fesztiválszezon mára tulajdonképpen elképzelhetetlen lenne. A fesztiválok és a kábítószeresek külön-külön is beteljesítik a hétköznapi életvilágából való kilépés funkcióját, amely szorosan kapcsolódik a karnevál fogalmához, így a legkevésbé sem meglepő egyre jelentősebb összefonódásuk. A karnevál olyan különleges időt és helyet biztosít a résztvevők számára, ahol a hagyományos és elfogadott normák, valamint szabályok korlátozottan, de felfüggesztésre kerülnek, a világ fejtetőre áll és egy másik valóság jön létre. A jelenség fogalma kanyargós utakon, Mihail Bahtyin (2002) irodalomtudományi munkásságán keresztül jutott el a kulturális kriminológiába (Presdee, 2000).

Saját empirikus munka alapján bemutatom azt, hogy miként is jelenik meg a budapesti fiatal felnőttek életében a fesztiválok karneváli értelmezése, vagyis az általánosan elfogadott társadalmi normák időleges szüneteltetése a kábítószeresek tekintetében. Valamint miként hat a fesztiválra járás a különböző kábítószeres fogyasztási vagy éppen terjesztési trendjeire, illetve hogyan és miért válhatnak a fesztiválok az első fogyasztás kitüntetett terepévé.

Módszertani háttér

A dolgozat empirikus alapját 41 félig-strukturált interjú jelenti, összesen 38 interjúalannyal, melyeket 2018 novembere és 2019 májusa között vettem fel. Az egyes alkalmak átlagosan

szűk másfél óra hosszúak voltak, de egyaránt előfordultak 40 perces „villáminterjúk” illetve két és fél óras nagyobb lélegzetvételűek is. Az interjúalanyok hozzájárulásával minden alkalomról felvételt készíthettem, amelyek anonimizált átirata után a hanganyagot megsemmisítettem (Jovchelovitch– Bauer, 2000).

Az interjúalanyok toborzásához első körben a kiterjesztett szociális hálómát vettem igénybe, valamint a már korábbi kutatások során kialakult személyes kapcsolatokat. A közvetlenebb ismeretség kimerítése után pedig, a hólabda helyett, a networking módszer segítségével tudtam további potenciális interjúalanyokhoz eljutni. „A droghasználók nem bíznak a kérdezőkben, vagy ha ők meg is bíznak bennük, a barátaik – azaz a hólabda tagjai – már nem. A networking technikák, – amikor egy-egy interjúalanyt baráti vagy ismeretségi körén belül vagy azon keresztül érjük el, – már hatékonyabb módszerek. A hólabda és a networking között a fő különbség, hogy az adott „kiindulási” személytől nem neveket/elérhetőségeket kérünk, hanem vele együtt, rajta keresztül vesszük fel a kapcsolatot az ismerőseivel (Rácz 2006, 95).

Az adatfelvétel során igyekeztem olyan helyszíneket találni, amik egyszerre voltak biztonságosak az alanyok szempontjából és ebből kifolyólag otthonosak, ismerősek. Az esetek döntő többségében így jutottunk el olyan kávézóba, ahol amúgy is mindketten megfordultunk volna, mintegy természetes közegünként, akár közös tanulás vagy éppen baráti találkozó formájában (Elwood– Martin, 2000; Herzog, 2005).

Az alanyok olyan, többségében budapesti egyetemeken tanuló vagy ott tanultak jelentik, akik különböző szinteken részesei (résztevői vagy akár alakítói) a kábítószer szcénának. Szerepük tekintetében egyaránt megtalálhatóak köztük az alkalmi fogyasztók, akik csak kísérleteztek és kipróbálták a különböző kábítószerket: *„Szóval 16 évesen lehetett, vagy 17 évesen, hogy először kipróbáltam ezeket a szintetikus dolgokat. Hát ez nem volt egy óriási nagy élmény elsőre, inkább ilyen kicsit feszülős ilyen spuris flesztsem volt tőle, nyilvánvalóan volt benne, fesztiválon ugye VOLT fesztiválon volt az első.”*

Voltak olyanok is, akik komolyabb szerhasználóknak minősültek és saját meghatározásuk szerint is a problémás használók körébe estek *„Tényleg vannak alvászproblémáim, de hogy az nem azért van mert speed függő vagyok, hanem azért, mert szorongok, keveset alszom, hát, hogy igen. De hogy ez már 14-15 éves koromra is így volt, amikor még így kis túlzással még azt se tudtam, hogy mi az a speed.”*

A mintában jelentős részt képviseltek a (minimális) anyagi érdekléssel bíró közvetítők (vagy az angol szakkifejezéssel élve socialsupplier): *„Az, hogy így néha, hogy vegyek többet a többieknek és akkor azt nyilván azon elgondolkoztam, hogy most mennyi lenne az a lépés, hogy mondjuk minimálba veszek, vagy nem tudom körbe kérdezek az adott társaságban és leadom a rendelést valakihez, és akkor elmegyek érte én és én osztom. De érted a saját barátaim... saját barátaimmal mertem volna megcsinálni, tőlük meg nem teszek rá pénzt.”*

Valamint természetesen voltak a kifejezetten munka-jelleggel dolgozó kábítószer terjesztők is, többségük azonban az interjú idején már felhagyott ezzel a pénzkereseti formával.

„Akkor kifejezetten diler voltam, akkor nagyon ez volt a és ööö szörnyű volt kiszakítani magam abból az állapotból, miután abbahagytam.”

Az interjúk során a kábítószer és az egyetemista élet, valamint annak összefonódása és közös metszetei voltak a középpontban. Ez a legtöbb esetben külön rákérdezés nélkül is előhozta a különböző fesztiválokat, úgy, mint a fogyasztás, a beszerzés, a terjesztés vagy éppen a kísérletezés hangsúlyozott terepét.

Elméleti háttér

A karnevál

A karnevál kiemelten fontos kulturális szerepet töltött be Bahtyin értelmezése szerint nem csupán a középkori vagy az ókori, hanem a mindenkori európai kultúra egészében is (2002). A funkcionalista szelepelméletnek nevezhető megközelítés alapján a karnevál és a karneváli multság célja, hogy terepet biztosítson az adott kultúrákban a felgyülemlett társadalmi feszültség békés kieresztésére. Lehetőséget adjon kifigurázni azokat a hivatalos és komoly (a középkorban elsősorban egyházi) ünnepeket, fordulókat, szimbolikus rítusokat, amelyek keretezték az egyéni életet és életutakat, amik azonban a hétköznapi ember számára hozzáférhetetlen komolysággal bírtak és bírnak jelenleg is.

A karnevál ideje alatt csak annak saját törvényeinek szabad és lehet engedelmeskedni, és amíg tart nem létezik más élet(forma) csak az azon belüli. *„A hivatalos ünneppel szemben a karnevál az uralkodó igazság és a fennálló rend alóli ideiglenes fölszabadulásnak, a hierarchikus viszonyok, kiváltságok, normák és tilalmak átmeneti fölfüggesztésének az ünneplése”* (Bahtyin 200, 18). Az időben és térben jól elhatárolható zenei fesztiválok mellett például az egyesült államokbeli Las Vegas, mint jelenség egy állandósult karneváli állapotot mutat és annak esz- közeivel is hirdeti magát (Banco, 2010).

A kábítószer és a fesztivál

A hazai tudományos élet igyekszik lépést tartani az egyre növekvő fesztiválkultúrával, azonban maga a jelenség olyan mértékű dinamikus növekedésen és strukturális változásokon ment keresztül, amivel meglehetősen nehéz lépést tartani (Farkas – Tóth, 2008; Kálmán – Marianna, 2007; Szabó, 2011). A kriminológiai és azon belül is kábítószer tematikájú vizsgálatok is jelentek már meg, melyek érintették a fesztivál témáját (Csák – Forstner – Márványkövi –J, R.,2008; Fejér Balázs, 1997; Ritter, 2016). Maguk a nagy zenei fesztiválok és a kábítószeresek közti szorosabb viszony, ha nem is Woodstockból és a hippigenerációból indult ki, de mindenképpen a kapcsolat egy legemblematikusabb korai formációja volt, ami azóta is szimbolikus jelentőségű (Beniger, 1983).

A fesztiválok során történő túlzott alkohol és kábítószer fogyasztás elfogadott, sőt bizonyos tekintetben akár elvárt viselkedési mintának is tekinthető. A karneváli szabadságon és szabadosságon túl a jelenségnek van kriminológiai elméleten alapuló magyarázata is. A növekvő brit kábítószerfogyasztás magyarázataként a normalizációs elmélet szerint a növekedés oka, hogy a kábítószeres és fogyasztásuknak megítélése egyre elfogadottabbá vált, és ezzel párhuzamosan elhagyta marginalizált és stigmatizált jellegét (Parker, 2000).

A normalizációs elmélet finomított verziója szerint nem beszélhetünk egyértelműen egy globális és univerzális enyhülésről vagy elfogadásról, hanem sokkal inkább jól elkülöníthető helyszínei és szereplői vannak a színtérnek, ahol bizonyos kábítószeres és azok fogyasztása elfogadottá válik. A helyi szintű normalizáció (micro-sites of normalization) elmélete egyaránt jól illeszkedik az egyetemista populációra, valamint a zenei fesztiválokra (Coomber – Moyle – South, 2016).

Terjesztői oldal - aranyláz és ostromállapot

Terjesztői oldalról a fesztiválok bizonyos szempontból a vadnyugati aranyláz hangulatát idézik meg. Ennek része, hogy az év „normális” idejében a keresleti – kínlati eloszlás olyan mértékekben és nagyságrendekben mozog, ahol az esetek többségében békében, gond nélkül, megfér a piacon az alkalmi vagy zsebpénzét, ösztöndíját kiegészítő egyetemista terjesztő a professzionálisabb „dílerekkel.”

Azonban a fesztiválok során mind a hely, mind az idő dimenziója beszűkül, miközben a termékre irányuló kereslet megugrik, így tekintélyes haszonra lehet így szert tenni. „talán még nyáron nem lenne hülyeség ezt [terjesztést] folytatni valamilyen szinten, főleg így fesztiválon. Abba mondjuk, nagy pénz is van. [nevet]”. Az aranyláz jellegből következik, hogy a fesztiváli piacot a sztereotip „díler”, „valódi bűnöző” és az „alvilág” dominálják, akik pusztán jelenlétükkel és szimbolikus eszközökkel megidéznek az erőszakot, mely teljesen idegen és hiányzik az egyetemista terjesztők eszköztárából „...*olyan nagy pénzeket lehet csinálni ebből egy fesztiválon. Azok olyan arcok is voltak, azok a tipikusan ezek a kopasz, kigyúrtabb formák.*” Emiatt a fesztiválokra való terjesztés költségeibe a mindennapitól eltérően beépül a konkurencia és a valódi fenyegetettség érzése is.

A személyes biztonság kérdésén túl a fesztiválon történő terjesztés másik nagy akadályát leginkább az ostromállapot kifejezéssel írhatjuk le. Az egyetemista terjesztőink elsősorban a fesztivál és annak karneváli élményéért érkeznek, vagyis a szórakozás egy specifikus formája miatt. Ezzel azonban a terjesztés szembe menne, mivel a rendkívül magas kereslet miatt folyamatosan dolgozniuk kéne, és ezzel folyamatosan ostromolnák őket a (potenciális) vásárlóik. Vagyis ami alapvetően egy a szürke/munkás hétköznapiaktól történő elvonulást és elszakadást jelent - a karnevál - az pont ezzel ellentétes irányú mozgást hoz létre, egy folyamatos készenlétben állást, munkát, és a szórakozás feladását, vagy legalábbis folyamatos megszakítását. „ők

semmi mást nem csináltak egy bűdös percet nem buliztak, semmit, bekapdostak egy-két bogyt, hogy ők maguk azért ellegyenek meg ilyesmi és beálltak a táncter szélére és álltak ők is nyolc órán keresztül, tíz órán keresztül vagy ha kellett az egész fesztivál idején.”

Beszerezés

A fesztiválokon történő fogyasztások és beszerzéseik, legyen szó bármilyen termékről élelmiszer, alkohol, vagy éppen kábítószer, jellemzően két kategóriába sorolhatók. Egyfelől az előrelátókra, akik az esemény előtt vásárolnak be. Ennek a mögöttes motivációja nem igényel körülményes kutatómunkát: a fesztiválok területén lévő termékek ára sokszorosára nő a megszokottnak. Így vált például a Sziget fesztivál nem hivatalos bevásárlóközpontjává és alapozóhelyszínévé a közeli Auchan is. „Ha van legendás hely a Szigeten, ami a fesztivál hivatalos területén kívül esik, az a közeli Auchan hipermarket parkolója, ahol évek óta egyre több külföldi fedezi fel a magyarok mellett azt, milyen gazdaságosan be lehet indítani az esti bulihangulatot” (Körömi, 2019).

A nyári (zenei) fesztivál szezonnak köszönhetően a kábítószer beszerzése ciklikus jellegű tud öltetni. Így feltámadó kérdés, hogy az adott baráti társaságok miként tudják megoldani saját fogyasztásukat előre. A visszatérően megélénkülő kereslet és beszerzés helyzetéről érzékletes képet fest az egyik közvetítésben és kíségetésben is érdekelt interjúalany: „...amikor 15 pluszt hozok el az azért nem annyira jó. [...] Nem jó érzés. Hát igen, mert tényleg sok pénzzel mész, és nem tudom ez kicsit olyan ízé. Nem vészes, tényleg, csak hogy amikor már nem 8 van a zsebedben, hanem már mondjuk 30 az kicsit úgy, igen. [...] fesztiválok előtt azért nagyon nagy parába szokott lenni a Sziget előtt egész Budapest, hogy akkor most mi lesz. És akkor azért kíségetjük egymást.”

A kifejezetten fesztiválokra vagy nagyobb szórakozási formákra való minimális pénzügyi profitra törekvő kábítószer beszerzés egyes értelmezésekben a socialsupply egy külön kategóriáját is képviseli (Dilkes – Frayne, 2014; Presdee, 2000). Ezekben a helyzetekben a hozzáféréssel rendelkezőkön a szokásosnál is nagyobb a közösségi nyomás a beszerzésre (Moyle, 2013). Ugyanakkor ezeket az eseteket leszámítva, amikor a baráti és/vagy fogyasztói kör felől nem szembesül jelentősebb elvárással a közös szórakozásért, akkor nem feltétlenül vesz részt a beszerzésben való kíségetésben az adott személy. Mivel nem csupán maguknak, hanem több barátjuknak is szereznek be, ráadásul a fesztiválok jellegéből adódóan hosszabb időre, így az általuk vásárolt kábítószer mennyisége már számukra is problémássá válik „nem jó érzés” ahogy egyikük fentebb már megfogalmazta. Moyle elemzése szerint az ilyen jellegű tranzakciót lebonyolítók úgy racionalizálják (és neutralizálják) tettüket, hogy nem egy nagy vásárlásnak tekintik, hanem külön-külön személyekre és egyes fogyasztási alkalmakra lebontva nézik, ami csak a fesztivál jelleg miatt alakult úgy „véletlenül”, hogy a szokásosnál jóval nagyobb mennyiségben vásároltak.

A másik kategóriát azok képviselik, akik a jellemzően magasabb ár ellenére is inkább a fesztiválok területén vásárolnak. Itt azonban élesen eltér egymástól a kábítószeres és egyéb termékek közötti párhuzam, ugyanis több interjúalany is megerősítette, hogy bizonyos fesztiválok kifejezetten magasabb a minősége és nagyobb a választéka is a beszerezhető szereknek „ozora volt az első olyan, ahol, ahol... igazából úgy mentünk ozorára, hogy egy gramm füvet nem vittünk magunkkal, hanem úgy voltunk vele, hogy majd bent veszünk szépen mindent.” Voltak olyanok, akiknél kifejezetten a fesztivál jelentette kábítószer vásárlási lehetőség volt külön motivációja az eseményen való részvételre.

Természetesen ezek a kategóriák nem kizárólagosak, és nem is átjárhatatlanok, ahogy az alábbi részletben is megfogalmazza az egyik alany, aki korábban előre bevásárolt, azonban a lebukási kockázatok csökkentése érdekében, valamint a magasabb minőség miatt is taktikát váltott „...nagy bevásárlás, fesztiválfüggő, hát én zsaruparás voltam mindig is. Ezért mindig bevittem más fesztiválokra, de miután volt ozorán az a nagy para, azóta nem vittem semmit. De bent érted, bent mindig mindent tudsz, meg ott jóminőséget kapsz mert külföldről jön, más buliban nem vennék kábé senkitől, drágán, de jó minőséget mindenből amúgy ozorán.”

Fogyasztás

Mit jelent fogyasztás szempontjából fesztiválon lenni? Hol érhető tetten ebben a karneváli hangulat és örökség? Többen is beszámoltak arról, hogy ezek az alkalmak voltak azok a kiemelt pontok az életében amikor „végre” kipróbálhatott különböző kábítószereseket. *„És akkor hát tulajdonképpen nekem ozora volt az első igazi bulim, vagy nem tudom szóval, hogy ott próbáltam ki minden mást.”* Az első fogyasztás már önmagában különleges alkalom tud lenni, amin csak erősíthet a fesztivál élménye.

Hiszen akár egy héten át együtt van a nehezen összefogható baráti társaság, ami egyben fogyasztói kör is, akik a biztonságos és támogató környezetet nyújtják. Jellemzően van több személy is a társaságban, aki már korábban fogyasztott és a kezdőket végig tudja kísélni a folyamaton. *„Szóval volt már nekem is olyan, hogy azt mondtam, hogy figyü, ez tudom, hogy honnan van, ezt én hoztam, ebből ennyit egyél és többet ne [...] és így fekiüdtünk a földön, az első tripnélmittudomén fél óra után felkelt kicsit így riadtan és elkezdett tőlem dolgokat kérdezni. és én full higgadtan kijöttem a trippemből, én nem ettem annyit, mint ő, és így elkezdtem neki magyarázni meg kicsit átértékelni ezeket a dolgokat...”*

Ezen felül, a fesztivál maga egy olyan környezet, ahol a külvilághoz képest nagyobb biztonságban van a fogyasztó, mivel a jelenlévők többsége szintén jóval elfogadóbb a fogyasztással kapcsolatban. A fesztiválok ezért tekinthetők a normalizáció helyi szintjének, ahol ugyan továbbra is törvénybe ütköző cselekedet a fogyasztás, de nyílt titokként történik és se a jelenlévők, se a szervezők nem tekintik kiugró devianciának (Coomberetal., 2016). Több zenei fesztiválon ezért is integráns része a programnak a kifejezetten fogyasztással kapcsolatos tanácsadás,

a szerek megvizsgálása, vagyis olyan ártalomcsökkentés, ami a rendőrség büntető jellegű bevonása nélkül történik. Ennek egyik eredménye például a hazai DÁT2 PsyHelp kiadványa is.¹

A segítségre szükség is van mivel a megengedőbb légkör nem csupán a biztonságos kísérletezésnek kedvez. A szigorúbb környezeti határok elhagyása könnyen vezethet túlzott fogyasztáshoz, ahol a különböző szereket a szükségesnél nagyobb mennyiségben és keverésben veszik magukhoz az emberek: „... társaságilag úgy megbeszéltük, hogy ezt a fesztivált fogjuk célba venni következő alkalommal, és erre most nyáron sor is került és onnantól kezdve gyakorlatilag, amit nem kell szűrni, az volt, LSD, fű, varázsgomba, hirtelenjében ennyi jut eszembe.”

Külön problémát jelenthet, amikor a generációnak tekinthető a FOMO (fear of missing out) magyarul nagyjából a kihagyás vagy kimaradástól való félelemnek fordíthatnánk, és ezt az érzést különböző stimuláló szerekkel próbálják a résztvevők ellensúlyozni, aminek köszönhetően akár napokon át nem, vagy csak alig alszanak, hogy a szórakozás és a fesztivál lehető legkevesebb élményéből maradjanak ki (Riordanetal., 2015).

A fesztiválokra történő fogyasztás túl tud mutatni az egyszerű próbálgatáson, kísérletezésen vagy egy úgynevezett jó bulin, ami annyit jelent, hogy van, aki „nem szívesen megyek el úgy egy ilyen szórakozóhelyre, hogy tudom, hogy egy egyetemi buli lesz mondjuk, mert tudom, hogy mire számíthatok. tudom, hogy mindenki odajön, kurvanagy pupillákkal, azt se tudja hol van, és azzal menőzik másnap, hogy fenn volt reggel 10-ig és utána harmadnap meg megint elmentek piálni.”

Egyesek számára a fesztivál biztosítja a lehetőséget az együttes fogyasztásra, ami közösséget ad, megfelelő settinget (környezetet) is biztosít, aminek része a hangulat, a zene, a dekoráció is, amiknek köszönhetően egyfajta spirituális élményben lehet része a fogyasztónak. „*Voltam egy fesztiválon, ott igen, ott gombáztunk, a sámán barátom is eljött meglátogatni, és hát az hibetetlenül pozitív élmény volt, igazából az is, hogy hogy nem tudom táncoltunk, és éreztem, hogy az összes táncoló ember energiája egy ilyen nagy hullámként tör rám és egy ilyen felszabadult érzés volt.*”

Összefoglalás

A zenei fesztiválok különleges helyet foglalnak el a fiatal felnőtt életciklusban, valamint általában a kábítószer színtéren is. A karneváli elemeket megidézve a fesztiválok olyan terepet biztosítanak, ahol a fogyasztás lényegében elfogadott, normának tekinthető lázadás, amelyet a nyár, az átmeneti kor a gyerek és felnőtt kor között keretez. A fesztiválok lehetőséget biztosítanak az új szerek emlékezetes kipróbálására, amit a setting is támogat, ugyanakkor pont a kimaradástól való félelem és csoportnyomás jelentős veszélyeket rejtethet magában. Ebből

1 DÁT2 PSY Help kézikönyv: <https://www.daath.hu/dat2/psy-help/dat2-psy-help-kezikonyv-HU.pdf>
(Letöltés ideje: 2020. 02. 26.)

kifolyólag ideális terepet biztosít a terjesztésre hiszen rövid időn belül és adott helyen ugrik meg a kereslet, amit a terjesztésben érdekeltek is ki tudnak használni.

Felhasznált irodalom

- Banco, L. M.* (2010). *Travel and Drugs in Twentieth Century Literature*. New York: Routledge.
- Beniger, J. R.* (1983). *Trafficking in drug users*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coomber, R. – Moyle, L. – South, N.* (2016). The normalisation of drug supply: The social supply of drugs as the “otherside” of the history of normalisation. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(3), 255–263.
- Csák, R. – Forstner, M. – Márványkövi, F. – J, R.* (2008). Kvalitatív panelvizsgálat a budapesti elektronikus zenei partiélet szereplői, valamint a drogpolitika megvalósítói körében. In *Kvalitatív kutatások a partiszcénában* (pp. 225–290). Budapest: L'Harmattan.
- Elwood, S. A. – Martin, D. G.* (2000). “Placing” Interviews: Location and Scales of Power in Qualitative Research. *The Professional Geographer*, 52(4), 649–657.
- Farkas, É., – Tóth, A. P.* (2008). A Debreceni Egyetem hallgatóinak alkohol- és drogfogyasztással kapcsolatos attitűdjei. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Fejér Balázs* (1997). *Az LSD kultusza - egy budapesti kulturális színpad krónikája*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoracionális Kutatóközpont.
- Herzog, H.* (2005). On Home Turf : Interview Location and Its Social Meaning. *Qualitative Sociology*, 28(1), 25–47.
- Jouchelovitch, S., – Bauer, M. W.* (2000). Narrative interviewing. In M. W. Bauer & G. Gaskell (Eds.), *Qualitative researching with text, image and sound : a practical handbook* (pp. 57–74). London: Sage.
- Kálmán, G., – Marianna, S.* (2007). *Sziget Fesztivál 2007*. Budapest: Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ.
- Moyle, L.* (2013). *An Exploration of how the Social Supply and User-Dealer Supply of Illicit Drugs Differ to Conventional Notions of Drug Dealing and Consideration of the Consequences of this for Sentencing Policy*. Plymouth University.
- Parker, H.* (2000). How young Britons obtain their drugs: Drug transactions at the point of consumption. *Crime Prevention Studies*, 11, 59–81.
- Presdee, M.* (2000). *Cultural Criminology and the Carnival of Crime*. London: Routledge.
- Rácz, J.* (2006). *Kvalitatív drogzutatók*. Budapest: L'Harmattan.
- Riordan, B. C. – Flett, J. A. M. – Hunter, J. A. – Scarf, D. – Conner, T. S.* (2015). Fear of missing out (FoMO): the relationship between FoMO, alcohol use, and alcohol-related consequences in college students. *Journal of Psychiatry and Brain Functions*, 2(1), 9.
- Ritter, I.* (2016). *Büntetőjogi öngól*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- Szabó, J. Z.* (2011). *Kulturális fesztiválok, mint a művelődés új formái*. Debreceni Egyetem.

SZALAI ALIDA

PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

GAZDASÁGI ÉRDEKEK ÉS MARGINALIZÁLT KÖZÖSSÉGEK A GLOBÁLIS DÉLEN: A KÖRNYEZETI KÁROKOZÁS ÁLTAL KIVÁLTOTT ELLENÁLLÁS KONTROLLJA

A globalizációs folyamatok felerősítik a különböző formákat öltő társadalmi és környezeti károkat, amelyek leginkább a társadalmi kirekesztettségben élő, sérülékeny csoportokat sújtják. A megtapasztalt igazságtalanságoknak e dimenziója sokszor erőteljesen összefonódik az informális, és az állam által alkalmazott formális kontrolleszközök kirekesztő és megbélyegző hatásaival. A kontrolleszközök intenzitásában döntő szerepe van az állam és a piac megváltozott viszonyából adódó érdekeknek, amelyek a környezeti és társadalmi károkat okozó tevékenységek mögött állnak. Polányi (2004) az állam és a piac kapcsolatában létrejövő konfliktusok gerjesztette kényszerekről és válaszreakciókról ír, amelyek a piac és az állam egységének felbomlásához vezetnek. Abból az alaptételből indul ki, hogy az önszabályozó piac oly nagyra értékelt eszméje csupán egy utópia, amely szerint „*egy pillanatig sem létezhet a társadalom emberi és természeti szubsztanciájának megsemmisítése nélkül: az embert fizikailag teszi tönkre, a környezetét pedig pusztasággá változtatja*” (Polányi 2004, 26). E folyamat mára már jól kitapinthatóvá vált, és különböző, többek között a környezeti igazságosságért küzdő társadalmi mozgalmakat és ellenállást hívott életre.

A rezisztencia a fennálló társadalmi rend és az abból eredő gyakorlatok kritikájának manifesztációja, amely nem konfliktusmentes folyamat. A többségi társadalom által elfogadott értékrendek köré épülő társadalmi rendszer működésének folytonosságát (Bauman 2000), részben az ellenállásra adott formális és informális reakciók biztosítják. De milyen kontrolleszközökkel, és hogyan próbálja a mindenkori politikai és gazdasági elit megvédeni saját érdekeit, és azt a rendszert, amelyben ezek az érdekek realizálódhatnak? A 21. század talán egyik legegésztőbb kérdése, hogy mi történik azokkal az emberekkel, akik fellépnek a környezeti károkozással szemben. Civil szervezetek jelentéseiből kiderül, hogy nagyon sok környezeti és földjogokért küzdő aktivistát ölnek meg világszerte büntetlenül, ráadásul nagyon sokan lesznek kriminalizáció, így az állami büntetőhatalom áldozatai.¹ A riportok ki-

¹ „Enemies of the State?” Global Witness. 2019. – *A Dangerous Shade of Green: Threats to Environmental*

térnek arra is, hogy az aktivisták ellen elkövetett súlyos bűncselekmények nagy része a globális dél országaiban történik, míg a környezetvédő aktivisták kriminalizációját világszerte, Európában az Egyesült Államokban és Kanadában is használják az ellenállás és a társadalmi mobilizáció gyengítésére. A társadalmi és a környezeti károk, valamint a kriminalizáció által okozott sérelmek és egyenlőtlenségekinterszekcióját a tanulmány második felében egy guatemalai eseten keresztül mutatom be, ahol a környezeti és társadalmi károkat okozó vízerőmű projektek széleskörű ellenállást váltanak ki az őslakos népek körében.

1. Kriminológiai kontextus

A hatalom és kontroll kérdésköre a kritikai irányzatok megjelenésével a 20. század második felétől kezdve foglalkoztatja a kriminológiát. A kritikai kriminológiák egy része a bűnözés fogalmába beleérti azokat a társadalmi és környezeti károkat is, amelyeket a hatalommal és befolyással rendelkező, különböző gazdasági és politikai érdekeket képviselő intézmények és személyek, valamint az általuk támogatott és fenntartott rendszerek okoznak, vagyis társadalmi és hatalmi viszonyok által közvetített károk (DeKeseredy 2011; Borbíró 2018). Ennek a tudományos diskurzusnak fontos eleme a gazdasági rendszer, mert sokszor ez az eredője olyan lokális, illetve globalizált érdekeknek, amelyek kulcsszerepet játszanak a társadalmi, és a környezeti károkozásban, valamint az ahhoz vezető folyamatok legitimálásában. Ruggiero értelmezésében a hatalom és a bűnözés összefüggései szorosan kapcsolódnak a mindenkori elitnek ahhoz a képességéhez, amellyel kontrollálja és folyamatosan alakítja azokat a szabályokat és normákat amelyek legitimálják és igazolják törekvéseit (Ruggiero 2015, 69).

E tanulmány a környezeti károk vizsgálatát elválaszthatatlannak tartja az általuk okozott társadalmi károktól. Potter (2014) amellett érvel, hogy a 21. század társadalmi világa nem értelmezhető a természeti világ, és az ahhoz fűződő kapcsolata nélkül. A társadalmi és a környezeti igazságosság, és ezzel együtt a károkozás is szorosan összefonódik. Beck viszont arra világít rá, hogy ennek ellenére a környezeti károkat és azok vizsgálatát „a társadalmi gondolkodásmód eltűnése kíséri” (Beck 2003, 35). A legtöbb környezeti ártalomnak vannak következményei az emberekre nézve, még ha nem is egy időben, egy helyen. Sőt, nem ritka az sem, hogy a környezet megóvására tett kísérletek járnak emberi áldozatokkal és további környezeti károkkal, amely leginkább a globális délen élő közösségeket sújtja. Ez utóbbi részben abból fakad, hogy a modernizációs kockázatok – a környezet pusztulása és ennek hatá-

Human RightsDefenders and Journalists in Europe. ARTICLE 19 Free Word Centre. 2014; *A DeadlyShade of Green :ThreatstoEnvironmental Human RightsDefenders in Latin America.* ARTICLE 19 Free Word Centre. 2016; Knox, John. 2017. „Environmental Human RightsDefenders. A globalcrisis”. *Policy Brief, UniversalRights Group*, sz. February; *CrudeAccountability.* 2017. „Dangerouswork. Increasingpressureo nenvironmentalNGOs and activists in thecountries of theformerSoviet Union and the U.S.”.

sai az emberi életre – megoldására tett kísérletek nem szakítanak a „kapitalista fejlődés logikájával”, amely a probléma valódi forrása, mivel ezekben a kockázatokban a piacgazdaság számára új lehetőségek rejlenek (Beck 2003, 31).

A társadalom perifériájára szoruló, hatalommal nem rendelkező csoportokat ért szisztematikus sérelmek és e sérelmek háttérében meghúzódó társadalmi, történelmi, gazdasági és politikai folyamatok tanulmányozása is fontos eleme a kriminológiai vizsgálódásoknak. Ezek a sérelmek a bűnözés által okozott szenvedésen túl, lehetnek olyan társadalmi és környezeti károk, amelyek a fennálló gazdasági és politikai rend, valamint az azzal szorosan együttműködő szereplők cselekményeinek következményei, vagy olyan kriminálpolitikai eszközök által okozott kirekesztés és megbélyegzés, amelyek az állami büntetőhatalom érvényesítése során keletkeznek. Néhány esetben a megtapasztalt igazságtalanságoknak e két dimenziója erőteljesen összefonódik. A globalizációval párhuzamosan növekvő vagyoni egyenlőtlenségek ráadásul tovább mélyítik azokat a társadalmi törésvonalakat, amelyek sokszor áthághatatlan akadályként állnak a társadalmi kirekesztettség által sújtott csoportok előtt (Carrington et al. 2019).

Garland és Sparks rávilágít arra, hogy a kriminológiának alkalmazkodnia kell ahhoz a folyamatosan változó társadalmi valósághoz, amelynek megértésére törekszik. E folytonos változásban a globalizációs folyamatok által érintett hatalmi viszonyok és kontrollmechanizmusok fontos szerepet töltenek be, ezért vizsgálatuk nélkül nem törekedhetünk a helyi szintű ártalmak, társadalmi feszültségek és kulturális konfliktusok átfogó megértésére (Garland – Sparks 2014, 3).

Bauman szembe állítja a globális törvényt a lokális renddel. E szerint a globális töke mozgásnak és befektetéseknek flexibilitásra van szükségük, amely biztosításához helyi szinten szigorú és merev előírásokra van szükség. Így a növekvő flexibilitás globális szinten együtt jár a növekvő kontrollal a helyi társadalmi-gazdasági tevékenység szintjén. Ez egy olyan kettős folyamat, amely bizonyos társadalmi rétegek mobilitását és 'területen kívüliségét' segíti elő, amellyel párhuzamosan a társadalom nagyobb részének a globalizáció által átalakított lokalitásba való, 'kényszerű beleragadását' eredményezi. Ráadásul, egy olyan dinamikára is rávilágít, amely kapcsolatot implikál a területen kívüli elit nagyfokú mobilitása és meggazdagodása, valamint a lokalitás, néha kínzó körülményeibe ragadó társadalmi rétegek helyzete között (Bauman 1998, 105). Ennek a kapcsolatnak igen sok dimenziója van, amelyek sok esetben túlterjeszkednek a kriminológiai vizsgálódás lehetőségein, ezért e tanulmány vezérfonalát a környezeti károkozás által kiváltott társadalmi mozgalmakra és ellenállásra adott informális és formális reakciók adják. A reakciók egyfajta intézményesült formája lehet a kriminalizáció, míg az aktivisták ellen elkövetett bűncselekményeket az informális kontrollal írhatjuk le.

A társadalmi és a környezeti károk, valamint a formális kriminálpolitikai, és az informális kontrolleszközök által okozott sérelmek interszekciójának vizsgálata kulcsfontosságú lehet a különböző társadalmi és környezeti károk újratermelődési folyamatainak megértésé-

hez. Az interszekció háttérben részben a szabadság aszimmetrikus eloszlása áll, amely levezethető a Bauman által ábrázolt kettős folyamatból, és amely Ruggiero szerint a hatalommal rendelkezők számára lehetővé teszi, hogy kontrollálják saját kriminalitásuk következményeit, valamint képessé tegyék őket arra, hogy ellenálljanak a kriminalizációnak és ezzel együtt akár kriminális címkéket is kiterjeszthessenek másokra (Ruggiero 2015, 69). Kérdés, hogy ezen belül feltárható-e egy olyan dimenzió, amely a privilégiumok megtartását, – amihez hozzátartozik a kriminálpolitikai 'érinthetetlenség', – a kriminális címke és egyéb kontroll-eszközök kiterjesztésével próbálja elérni. Feltétele-e az utóbbi az előbbinek? Felfedezhetünk valamilyen kapcsolatot a hatalmasok bűncselekményei és a kirekesztett társadalmi rétegek, valamint a velük szimpatizálók kontrolljának erősödése irányába mutató tendenciák között? Úgy gondolom, hogy ha ezt a kérdést a környezeti károk által előidézett társadalmi mozgalmak és ellenállás által kiváltott kontrollmechanizmusok felől közelítjük meg, akkor feltárhathatunk ilyen összefüggést.

2. A globális piacgazdaság implikációi

A kontrollmechanizmusok mögött húzódo gazdasági érdekek vizsgálatánál nem kerülhetjük meg a globalizációs folyamatokat, mert a globalizáció gazdasági dimenziójának implikációi a társadalmi és a környezeti károkozás szempontjából kulcsfontosságúak. A globális piacgazdaság a társadalmi egyenlőtlenségek és feszültségek egyik eredője, mivel a társadalmi és a környezeti károkozás velejárója a globális gazdasági folyamatoknak (Lynch et al. 2013), amelyet a nyolcvanas évektől kezdődően a neoliberais gazdaságpolitika, és az ahhoz szervesen kapcsolódó nemzetközi retorikák uralnak (Harvey, 2007). A 20. század során a piaci mechanizmusok fokozatosan kiszakadtak a társadalomból, és ahelyett, hogy a társadalomba ágyazottságukból adódóan kontrolláltan működnének, a társadalom lett alárendelve és kiszolgáltatva a piaci mechanizmusoknak (Polányi, 2004). Ezt a folyamatot erősítette és emelte globális szintre a neoliberais gazdaságpolitikai fordulat. A privatizáción, a dereguláción és a mesterségesen csökkentett kormányzati kiadásokon keresztül az állam szinte teljesen feladta a piac kordában tartásának lehetőségeit, és ezzel együtt a piacgazdaság társadalmat romboló hatásainak ellensúlyozására alkalmas eszközeit is (Harvey, 2007).

A globalizáció szorosan összefügg a piac folytonos növekedésre törekvésével, amely a kezdetektől fogva a kapitalizmus lényeges eleme (Polányi, 1944). A neoliberais globális piacgazdaságban a javak egyenlőtlen elosztása érvényesül, amely egyre nagyobb egyenlőtlenségeket teremt a különböző országok között, valamint az egyes országokon belül is (Harvey, 1997; Lukes, 2007). A természeti erőforrások, és a földterületek megszerzése a különböző iparágak és nagy beruházások (olajvezetékek, gátak, szélerőművek, bioüzemanyag termesztés, monokultúrás ültetvények, infrastruktúra) részére igen sok konfliktus gyújtópontja és *társadalmi-*

környezeti kár okozója, amely aránytalanul nagy részben érinti a globális dél országokban élő marginalizált társadalmi csoportokat, köztük az őslakos közösségeket (Carrington et al. 2019).

A globális dél országaival kapcsolatban nagyon sokszor halljuk a fejlődés fogalmát. Az angol *development*kifejezést ebben a kontextusban akár fejlesztésnek is lehetne fordítani, mivel úgy pontosabban leírná a fogalom mögött meghúzódó célkitűzéseket, és azok elérésének eszközeit. Míg a fejlődés általában egy harmonikus és Dahrendorf érvelése szerint nagyon időigényes folyamat eredménye, a fejlesztés inkább egy kívülről indítványozott és végrehajtott változást jelent a domináns társadalmi rétegek által meghatározott cél irányába (Dahrendorf 2004, 87). Ezért azokat a gazdasági törekvéseket, amelyek a helyi közösségek bevonása nélkül akarnak a szűkebb gazdasági fejlődés útjára lépni, inkább a fejlesztés fogalmával lehetne leírni. Ez a törekvés a felszín alatt igen sok társadalmi konfliktus forrása, amely egyaránt növeli az egyenlőtlenségeket globális viszonylatban a globális észak és a globális dél országai között, valamint az egyes országokon belüli is. Ezt a tendenciát fedezhetjük fel a guatemalai energiaszektor fejlesztésében is, amely a vízerőművek természetre és az őslakos közösségekre gyakorolt hatásai miatt válik konfliktusok forrásává. A kitermelő iparágak és a nagyszabású beruházások sokszor a fejlődés mindenek felett álló érdeke mögé bújva lesznek okozói súlyos társadalmi és környezeti károknak (Raftopoulos, 2017). Ebben az értelmezésben a fejlődésnek szerves része a profittermelés, amely a szabadpiac logikáját követi, az állam szerepét pedig abban jelöli ki, hogy biztosítsa a piacgazdaság működéséhez szükséges, lokális feltételeket. Ez közvetve hozzájárulhat az ártalmat okozó beruházások megakadályozásáért létrejövő ellenállás formális kontrolljához, mert az állam az ellenállás és a közösségi mobilizáció gyengítésében lesz érdekelt.

3. A társadalmi mozgalmak és az ellenállás kontrollja Latin-Amerikában

A latin-amerikai kormányok egyre nagyobb teret biztosítanak a kitermelő iparágaknak és a környezet kizsákmányolásának, amellyel párhuzamosan gyengülnek meg a demokratikus értékek. A neoliberais gazdaság által diktált fejlődés logikája és a globalizációs folyamatok a társadalmi mozgalmak egy új hullámát indították el a régióban, amely az emberi jogok alapján szerveződő ellenállásnak nyitotta meg politikai dimenzióit. Ez megjelenik a társadalmi mozgalmak országokon átívelő hálózataiban, valamint az emberi jogi aktivisták és civil szervezetek mobilizációjában (Raftopoulos, 2017).

A kriminalizáció eszköz a kitepítéssel, környezetpusztítással és kizsákmányolással szembeni ellenállás gyengítésére, amelyben az állam az igazságszolgáltatás bevonásával kulcsszerepet tölt be (Rojas – Páez, 2014; Sieder, 2017; Raftopoulos, 2017). Nem ritka, hogy az adott kormány kampányokkal démonizálja és stigmatizálja az őslakos közösségeket és a társadalmi mozgalmakat, szélsőséges környezetvédőknek vagy akár terroristának címkézve őket. Így próbálja legitimé tenni a kriminalizációt és az emberi jogok megsértését a gazdasági fejlő-

dés nevében (Raftopoulos, 2017). Az sem elszigetelt eset, hogy egy-egy törzsi vezetőt akár két évig is előzetes letartóztatásban tartanak bűncselekmény gyanújával, amíg ki nem derül, hogy nincs olyan bizonyíték a hatóságok kezében, amely alapján el lehetne ítélni.

Ahol viszont az esetek nagy részében nem történik meg a felelősségre vonás, pedig büntetőjogilag is tilalmazott cselekményekről van szó, az a jogvédők ellen elkövetett súlyos bűncselekmények. Az ENSZ jelentése szerint világszerte 2018-ban ölték meg a legtöbb környezetvédő és emberi jogokért küzdő aktivistát. Összesen 27 országban ölték meg 312 jogvédőt, de még így is nagyon magas az ilyen típusú bűncselekmények látenciája. Ezeknek az aktivistáknak az adatok szerint 67 százaléka küzdött a földhöz és az egészséges környezethez való jogokért, valamint az őslakos népek jogaiért.² A Global Witness adatai szerint az esetek 40 százaléka mögött állami fegyveres rendvédelmi és biztonsági szervek állhatnak, valamint további 40 százalékaért lehetnek felelősek bérgyilkosok, bűnözői bandák és földtulajdonosok (Global Witness, 2019).

E tendencia mögött az egyre intenzívebbé váló természeti erőforrások kizsákmányolása, valamint az egyre több nagyszabású fejlesztési projekt áll. A klasszikus gyarmatosítások időszakában is folyt a természeti erőforrások kizsákmányolása Latin-Amerikában, de az elmúlt évtizedekben egy jól érzékelhető intenzitásbeli növekedés figyelhető meg (Carrington és mtsai. 2019; Raftopoulos 2017). A kitermelő iparágak expanziója, valamint olyan új területekre való terjedése mint a vízenergia, negatív hatással vannak a régió emberi jogi törekvéseire, és állandó forrásává válnak a társadalmi konfliktusoknak (Raftopoulos 2017). Amíg a kormányok és a multinacionális vállalatok élvezik a kitermelő iparágak gazdasági előnyeit, addig az őslakos és a földművelő közösségek a kitermelő ipar által okozott környezeti kár, és az abból eredő társadalmi konfliktusok frontvonalában találják magukat (Descola 2013). Ezt a tendenciát jól szemléltetik azok a társadalmi konfliktusok Latin-Amerikában, amelyek a környezeti károk mentén alakulnak ki, és amely Guatemalában többek között a vízenergia, és a gátak építése köré koncentrálódnak.

4. BernardoCaalXol, a Cahabón-folyó védelmezőjének bebörtönzése Guatemalában³

A guatemalai bíróság 2018. novemberében hét év és négy hónap szabadságvesztés büntetésre ítélte BernardoCaalXol emberi jogi aktivistát, a *ResistenciaPacifica de Cahabón* (Békés cahabóni ellenállás) mozgalom vezetőjét. Caal a Maja-q'eqchi' őslakos közösségek érdekeit képviselte, és 2015-től kezdődően részben sikeres jogi lépéseket tett az Oxec vállalat társa-

² Report of theSpecialRapporteurontherights of indigenouspeoples. Human RightsCouncil. 2018.

³ BernardoCaalXol, defender oftheCahabónRiver. PeaceBrigades International (PBI) https://peacebrigades.org.uk/sites/peacebrigades.org.uk/files/Bernardo%20Caal_0.pdf (Letöltés 2020.01.04.)

dalmi és környezeti károkat okozó beruházásainak megakadályozása érdekében. A Cahabón folyón és mellékágain jelenleg hét vízerőmű működik. A Caal által képviselt ügy, az Oxec S.A. vállalat által üzemeltetett Oxec és Oxec II. vízerőművek létesítésének legitimitása, illetve az általuk okozott társadalmi-környezeti kár ellen irányult.⁴ A folyó mentén épített gátak felborítják annak ökoszisztémáját, az erdő és az élőhelyek pusztulásához vezetnek, valamint átalakítják a folyó folyását és a víz alapvető tulajdonságait, a hőmérsékletét és az oxidációs folyamatait. A közösségek ivóvíz készleteit és lakóhelyüket is veszélyeztetik a gátak, így egyszerre okozói környezeti és társadalmi károknak.⁵

4.1. Történelmi kontextus és az energiaipar expanziója Guatemalában

A természeti erőforrások és a földterületek körüli konfliktusok a 36 éves polgárháború (1960-1996) emlékeit elevenítik fel az őslakos közösségek köreiből, amely során a guatemalai állam több százezer maja indián haláláért volt felelős. A háború időszaka alatt a nagy beruházások összekapcsolódtak a katonai erőszakkal. A jelenlegi harc a Cahabón folyó mentén ugyanazon a területen zajlik, ahol a nyolcvanas években a Világbank és a guatemalai állam az energiafejlesztési terv részeként akart megagátat építeni. A terv három vízerőmű megépítését tartalmazta, amelyből a fegyveres konfliktusok idején csak az egyik, a Chixoy folyót érintő projekt valósult meg. A Cahabón folyó mentén elhelyezkedő szikla-alap gyenge állapota miatt nem lehetett volna nagy teljesítményű gátat építeni, így a projektet 1993-ban elvetették.

Ahogy a nyolcvanas években az országon belüli konfliktus eskalálódott, az őslakos közösségek a katonai erőszakot a gátépítési próbálkozásokhoz kötötték. Abban az időszakban ezekre a projektekre az őslakos közösségek elleni erőszak nagyon magas szintje volt jellemző. Ennek egyik tragikus esete a Chixoy folyónál épülő gáthoz köthető mézárás. A guatemalai hadsereg 1981 és 1984 között több mint 600 Achí őslakost mézárolt le a folyó mentén, amelyet azzal indokolt, hogy a közösségek között gerilla csoportok is voltak. Ezek után a Világbank kijelentette, hogy ilyen emberi áldozatok árán nem engedheti több projekt megvalósítását. Ma már más módszerekkel próbálják lehetővé tenni a projekteket, többek között élelmi és egyéb adományokkal, illetve ígérekkel szerzik meg az emberek bele-

4 PeacefulresistanceCahabón. PBI Guatemala. <https://pbi-guatemala.org/en/who-we-accompany/peaceful-resistance-cahab%C3%B3n>(Letöltés 2020.01.04.)

5 EnvironmentalImpacts of Dams. International Rivers. <https://www.internationalrivers.org/environmental-impacts-of-dams>(Letöltés 2020.01.05.)
Damsareproblemcreators, notproblemsolvers. American Rivers. <https://www.americanrivers.org/threats-solutions/energy-development/dams-problem-creators-not-problem-solvers/> (Letöltés 2020.01.07.)

egyezését, melynek következtében a különböző közösségeken belül, ma már 11 csoport támogatja a gátépítési projektek kivitelezését (Abott, 2017).

A guatemalai energiaszektor fejlesztésében többen is érdekeltek, köztük az Egyesült Államok, amelynek régi terve, hogy integrálja az energia-rendszereket Közép-Amerikában és Mexikóban, illetve az *AllianceforProsperity*⁶ célkitűzéseiben is központi szerepet foglal el az energiaszektor terjeszkedése. A guatemalai Energia és bányászati minisztérium, illetve az Amerika-közi Fejlesztési Bank bejelentése szerint, 2025-re megduplázzák Guatemalában az energiatermelést. A közép-amerikai villamosenergia kereskedelmet előmozdító gazdasági lépésektől alacsonyabb energiaárakat és energiabiztonságot várnak. Az Egyesült Államok technikai és finanszírozási támogatást ígér azt elősegítve, és annak érdekében, hogy a közép-amerikai országok olyan integrált gazdasági szabályozási rendszereket, illetve olyan kormányzati politikát építsenek ki, amelyek a vonzzák a külföldi befektetéseket, kedveznek a privatizációnak, valamint ösztönzik a regionális energetikai megoldások és szabványok elfogadását. Ezek a gazdasági és politikai törekvések jól illeszkednek a neoliberais gazdasági modellbe, amelynek dél-amerikai expanziója a nyolcvanas években érte el egyik csúcspontját, a Világbank és az IMF által támogatott *StructuralAdjustmentProgramokkal*.

4.2. Az Oxec vízerőművek és az ellenállás kriminalizációja

Az Oxec gátak építéséhez az Energiaügyi és Bányászati Minisztérium adta az engedélyt 2014-ben. A guatemalai Bosch-Guitérrez család Panamában bejegyzett vállalata, a HidroOxec S.A. ötven évre kapott engedélyt a terület használatára. A Cobra Group, amely FlorentinoPérez, a Real Madrid futballcsapat elnökének vállalata, több építési munkálatot is végzett a gátak konstrukciója alatt. Az energiaszektorral kapcsolatos célkitűzések öslakos közösségeket érintő részeit az ENSZNemzetközi Munkaügyi Szervezetének 169. számú egyezménye szerint (ILO 169.), csak a közösségek előzetes, tájékozott és szabad hozzájárulásával lehet megvalósítani.⁷ Az Oxec projektek előtt nem valósult meg az a konzultáció, amely ezt a hozzájárulást biztosíthatta volna, így a projektet övező ellenállás a vízerőművek legitimitásának megkérdőjelezésére épül.

Caal 2015 decemberében nyújtotta be a Q'eqchi közösség nevében az Energiaügyi és Bányászati Minisztérium elleni panaszát a guatemalai Legfelsőbb Bíróságra, amely az Oxec és az Oxec II. vízerőmű gátak építési engedélyét érintette. A kereset szerint a gátak megépítése sérti a közösség tagjainak élethez, egészséghez, környezethez és ivóvízhez való jogát, illetve a

6 Az Egyesült Államok támogatásával létrejött szövetség El Salvador, Guatemala és Honduras között Joseph R. Biden Jr. - Joe Biden: A PlanforCentralAmerica. The New York Times, <https://www.nytimes.com/2015/01/30/opinion/joe-biden-a-plan-for-central-america.html> (Letöltés 2020.01.06.)

7 International Labour Organization Convention 1989 No. 169 Egyezmény a bennszülött és törzsi népekről a független országokban

beruházáshoz nélkülözhetetlen, nemzetközi jog által szabályozott lépések sem történtek meg, amelynek lényeges pontja az őslakos közösségekkel való konzultáció. A kérelmezők a gátépítési projektek felfüggesztését indítványozták mindaddig, amíg az ILO 169. egyezménye alapján nem történik meg a formális konzultáció. A bíróság befogadta az ügyet, és az eljárás idejére a projekt ideiglenes felfüggesztését rendelte el. Pár nappal később a vállalat az Energiaügyi és Bányászati Minisztériummal olyan dokumentumokat nyújtott be a bírósághoz, amelyek arról biztosították azt, hogy megtörtént a konzultáció, melynek hatására a bíróság visszavonta a felfüggesztésről szóló rendeletét. A közösség tagjai azt állították, hogy ez a konzultáció sosem történt meg, és 2016 július 31-re tervezték saját konzultációjukat. A vállalat 48 órával a kitűzött időpont előtt egy petíciót nyújtott be a bírósághoz a konzultáció felfüggesztését kérve, amely helyt adott annak. Így a konzultáció akkor sem valósulhatott meg, és a gát építése folytatódott.

A Legfelsőbb Bíróság 2017 januárjában a közösségek javára döntött, felfüggesztve a gátépítést a kérdéses konzultáció megvalósulásáig. Ezt a döntést egy hónappal később az Alkotmánybíróság is megerősítette és fenntartotta az építkezés felfüggesztését. Májusban viszont az Alkotmánybíróság visszavonta a felfüggesztést, garantálva az Oxec vállalatnak, hogy folytathatja a munkát azzal a feltétellel, hogy 12 hónapon belül megtartja a szabályos konzultációt. Augusztusban a közösségek tartottak egy konzultációt, ahol a nagy többség a gát megépítése ellen szavazott, de a hatóságok ezt az eredményt érvénytelennek nyilvánították, mert nem volt jelen a vállalat és az állam képviselője a konzultáción. Decemberben az Energiaügyi és Bányászati Minisztérium bejelentette, hogy megtörtént a konzultáció 11 őslakos közösség részvételével, amely során létrejött a felek közti megállapodás. Ez tartalmazta a vállalat környezettel szembeni kötelezettségeit, egy fenntartható fejlődési tervet a közösségek részére, valamint lefektette, hogy a megállapodás megvalósulását a hatóságok fogják felügyelni. Civil társadalmi szervezetek kiálltak amellett, hogy a konzultációs folyamat nem volt megfelelő, mert nem vonta be az összes olyan közösséget, amelyre hatással van a gátak építése. Az Oxec vízerőmű jelenleg is működik, valamint az Oxec II. körül még mindig az építési munkálatok zajlanak.⁸

Négy, a projekt területén dolgozó munkás 2017-ben beperelte Caalt illegális fogva tartásért és rablásért, amely állítólag még 2015-ben történt.⁹ Ennek hatására 2018 februárjában a cobáni törvényszék elrendelte Caal előzetes letartóztatását, majd novemberben hét év és négy hónap szabadságvesztés büntetésre ítélte. Caal kitartott amellett, hogy ezek hamis

8 Oxec S.A. lawsuit. Business and Human Rights Resource Center <https://www.business-humanrights.org/en/node/168149?page=1> (Letöltés 2020.01.04.)

9 Az eset, amelyre a vád hivatkozott, egy olyan gyűlés a vízerőmű megépítését ellenző őslakos közösségeknek, amelyet az építkezés felé vezető út melletti területen tartottak, és ahol Caal is felszólalt a gát megépítése ellen. Mivel több ezer q'eqchi őslakos vett részt a találkozón, nem lehetett átmenni az úton. A nagy tömeg miatt három órán keresztül nem tudott áthaladni egy furgon, amely az építkezési területre tartott néhány munkással. A vádban foglaltak szerint ez alatt az idő alatt eltűnt a furgonból egy fűró, egy műszere doboz és néhány optikai kábel is.

vádak, és csak az ő elhallgattatását szolgálják, mivel fontos szereplője a gátépítés elleni társadalmi mobilizációnak, ráadásul civil szervezetek segítségével részben sikeres jogi lépéseket az Oxec vállalat ellen.

Caal bebörtönzése országszerte nagy felháborodást váltott ki, és sok őslakos közösség, valamint civil szervezet követeli a szabadon bocsátását.¹⁰ A szervezetek és a közösségek számára egyértelmű, hogy Caalt azért börtönözték be, mert sikeresen vezette az ellenállást az Oxec vízerőművek megépítése ellen. Az ENSZ őslakosok jogait vizsgáló különmegbízottja járt Guatemalában, és interjút is készített Caalal, amíg előzetes letartóztatásban volt.¹¹ Később az ENSZ egy közleményben fejezte ki aggodalmát azzal kapcsolatban, hogy a több mint hét év börtönbüntetése a Caal ellen felhozott vádakra meglehetősen túlzó azt a tény figyelembe véve, hogy a vádat elsősorban a vállalat partnereinek a tanúvallomására alapozták. A q'eqchí' vezető elítélése „látszólag az őslakos közösségek legitim joggyakorlásának diszkreditálása és elnémtítésére tett próbálkozás, amely nem egy elszigetelt eset”.¹² Számtalan olyan őslakos közösséghez tartozó ember van, akiket azért kriminalizálnak Guatemalában, mert a tradicionális földjüket és erőforrásaikat védik környezeti károkat okozó fejlesztési projektek ellen (Sieder 2017).

5. Záró gondolatok

A kirekesztett társadalmi csoportokat ért környezeti károk olyan konfliktusok gyújtópontjává válnak, amelyekben a társadalmi egyenlőtlenségek növekvő módon konzerválódnak, és az állam, az ellenállás kriminalizációjával hozzájárul az amúgy is sérülékeny társadalmi csoportok további marginalizációjához. A guatemalai eset egy példája annak a rendszerszintű elnyomásnak, amely a környezeti és földjogokért küzdő aktivisták és az őslakos közösségek önvédelmi mobilizációja ellen irányul Latin-Amerikában és a globális délen. Ráadásul a környezeti károk reprodukciós folyamataihoz is hozzájárulnak az ellenállásra adott, kontroll jellegű reakciók. Felfedezhetjük az összefüggést a privilégiumok meg-

10 Allianceforsolidaritycondemnstheunjustsentence in Guatemala BernardoCaalXolenvvironmentalleader. Alianza por la Solidaridad, 2018.11.12. <https://www.alianzaporlasolidaridad.org/en/noticias/alianza-por-la-solidaridad-repudia-la-injusta-sentencia-en-guatemala-al-lider-ambiental-bernardo-caal-xol>(Letöltés 2020.01.04.)

Situation of Human RightsDefenders. PBI Guatemala. <https://pbi-guatemala.org/en/about-pbi-guatemala/guatemalan-human-rights-context/situation-human-rights-defenders>(Letöltés 2020.01.04.)

11 Report of theSpecialRapporteurontherights of indigenouspeoplesonhervisitto Guatemala. Human RightsCouncil. 2018. (Letöltés 2020.01.04.)

12 Guatemala: UN expertsconcernedindigenousleaderconvicted in retaliationforoppositiontoOxechedro project. United Nations Human Rights Office of theCommissioner. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24031&LangID=E>(Letöltés 2020.01.06.)

tartása, amelyhez ebben az esetben különböző gazdasági érdekek kötődnek, valamint a kontrolleszközök kiterjesztésének mintázatai között is. Így a mindenkori politikai és gazdasági elit a társadalmi mobilizáció gyengítésével, akár a kriminalizáción, akár az aktivisták ellen elkövetett büntetlenül hagyott bűncselekményeken keresztül, további teret enged a különböző iparágak és nagy beruházások környezeti és társadalmi károkat okozó tevékenységeinek.

Felhasznált irodalom

- A Dangerous Shade of Green: Threats to Environmental Human Rights Defenders and Journalists in Europe.* ARTICLE 19 Free Word Centre. 2014.
- A Deadly Shade of Green : Threats to Environmental Human Rights Defenders in Latin America.* ARTICLE 19 Free Word Centre. 2016.
- Bauman, Zygmunt (1998): Globalization The Human Consequences.* Cambridge: Polity Press. 2000. *Liquid Modernity.*
- Beck, Ulrich (2003): A kockázat-társadalom.* Budapest: Századvég kiadó.
- Borbíró Andrea (2018): „Kritikai megközelítések a bűnözés vizsgálatában”.* In 350 Éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi kara: A Jubileumi Év Konferenciasorozatának Tanulmányai, szerkesztette Menyhárd Attila és Varga István, 420–425. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Carrington, Kerry - Russell Hogg - John Scott - Máximo Sozzo - Reece Walters (2019): Southern Criminology.* New Direct. Oxon és New York: Routledge.
- Crude Accountability (2017): „Dangerous work. Increasing pressure on environmental NGOs and activists in the countries of the former Soviet Union and the U.S.”.*
- Dahrendorf, Ralf (2004): Egy új rend nyomában. Előadások a szabadság politikájáról a 21. században.* Budapest: Napvilág Kiadó.
- DeKeseredy, Walter S. (2011): Contemporary Critical Criminology. Köt. 1.* London and New York: Routledge.
- Descola, Philippe (2013): The Ecology of Others.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Garland, David - Richard Sparks (2014): „Criminology , Social Theory and the Challenge of our Times”, sz. March 2000.*
- Global Witness (2018): „Enemies of the State?”*
- Harvey, David (1997): „Globalization in Question.”*Aalborg: Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet. 2007. *A Brief History of Neoliberalism.* Oxford University Press.
- Knox, John (2017): „Environmental Human Rights Defenders. A global crisis”.* Policy Brief, Universal Rights Group, sz. February.

Lukes, Steven (2007). „Pathologies of markets and states”. In *Crime, Social Control and Human Rights. From moral panics to states of denial. Essays in honour of Stanley Cohen*, szerkesztette David Downes, Paul Rock, Christine Chinkin, és Conor Gearty, 157–73. Willan Publishing.

Lynch, Michael J. - Michael A. Long - Kimberly L. Barrett, - Paul B. Stretesky (2013): „Is it a crime to produce ecological disorganization? why green criminology and political economy matter in the analysis of global ecological harms”. *British Journal of Criminology* 53.: 997–1016.

Polanyi, Károly (1944). „The Great Transformation.” Beacon Press Boston, 1–303.

Polányi, Károly 2004. A nagy átalakulás Korunk gazdasági és politikai gyökerei. 2. Budapest Napvilág Kiadó.

Potter, Gary (2014): „The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a »Green« Perspective to Mainstream Criminology.” In *Environmental Crime and its Victims. Perspectives within Green Criminology*, szerkesztette Toine Spapens, Rob White, és Marieke Kluin, 7–22. Ashgate.

Raftopoulos, Malayna (2017): „Contemporary debates on social-environmental conflicts, extractivism and human rights in Latin America”. *International Journal of Human Rights* 21 (4): 387–404.

Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on her visit to Guatemala. Human Rights Council. 2018.

Rojas-Páez, Gustavo (2014): „Whose Nature ? Whose Rights ? Criminalization of Social Protest in a Globalizing World”. *Onati Socio-Legal Series* 1: 1–12.

Ruggiero, Vincenzo (2015): *Power and Crime*. Routledge. London and New York.

Sieder, Rachel (2017): „Indigenous Sovereignties in Guatemala: Between Criminalization and Revitalization”. *NACLA Report on the Americas*. Köt. 49.

Internetes hivatkozások

Jeff Abott: Guatemala: HydroelectricDamConflictsBring Back PastHorrorsforIndigenous Communities.Upside Down World <http://upside-downworld.org/archives/guatemala/guatemala-hydroelectric-dam-conflicts-bring-back-past-horrors-for-indigenous-communities/> (Letöltés 2020.01.06.)

BernardoCaalXol, defender of theCahabónRiver. PeaceBrigades International (PBI) https://peacebrigades.org.uk/sites/peacebrigades.org.uk/files/Bernardo%20Caal_0.pdf (Letöltés 2020.01.04.)

PeacefulResistanceCahabón. PBI Guatemala. <https://pbi-guatemala.org/en/who-we-accompany/peaceful-resistance-cahab%C3%B3n>(Letöltés 2020.01.04.)

EnvironmentalImpacts of Dams. International Rivers. <https://www.internationalrivers.org/environmental-impacts-of-dams>(Letöltés 2020.01.05.)

- Damsareproblemcreators, notproblemsolvers. American Rivers.* <https://www.americanrivers.org/threats-solutions/energy-development/dams-problem-creators-not-problem-solvers/>(Letöltés 2020.01.07.)
- Joseph R. BidenJr. - Joe Biden: A PlanforCentralAmerica.* The New York Times, <https://www.nytimes.com/2015/01/30/opinion/joe-biden-a-plan-for-central-america.html>(Letöltés 2020.01.06.)
- Oxec S.A. lawsuit.* Business and Human RightsResource Center <https://www.business-humanrights.org/it/node/168149?page=1>(Letöltés 2020.01.04.)
- Allianceforsolidaritycondemnstheunjustsentencein Guatemala BernardoCaalXolenvironmentalleader.* Alianza por la Solidaridad, <https://www.alianzaporlasolidaridad.org/en/noticias/alianza-por-la-solidaridad-repudia-la-injusta-sentencia-en-guatemala-al-lider-ambiental-bernardo-caal-xol>(Letöltés 2020.01.04.)
- Situation of Human RightsDefenders.* PBI Guatemala. <https://pbi-guatemala.org/en/about-pbi-guatemala/guatemalan-human-rights-context/situation-human-rights-defenders>(Letöltés 2020.01.04.)
- Guatemala: UN expertsconcernedindigenouleaderconvicted in retaliationforoppositioontoOxechydro project.* United Nations Human Rights Office of theCommissioner. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24031&LangID=E>(Letöltés 2020.01.06.)

BÁLINT RÉKA

PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

AZ EMBERKERESKEDELEM ELLENI KAMPÁNYOK HATÁSAI¹

„Az emberkereskedelem komoly bűncselekmény és súlyosan sérti az Emberi Jogokat. Minden évben több ezer nő, gyermek és férfi esik áldozatul az emberkereskedőknek a saját országukban vagy akár külföldön. A világ országainak többsége érintett a problémában, mint származási-, tranzit-, vagy célország” (UNODC).

Jelenkori társadalmunkra kiemelten nagy hatással van a média és ez nincs másképpen az emberkereskedelem problémakörében sem. Egyre több film, sorozat, könyv dolgoz fel emberkereskedelemmel kapcsolatos történeteket, amelyeknek elsősorban a szórakoztatás a céljuk, így nehezen várható el részükről a hiteles tájékoztatás. Ezért kiemelten fontosak az emberkereskedelem elleni kampányok, amelyek a médiát felhasználva kísérlik meg a társadalom érzékenyítését és tájékoztatását a témával kapcsolatban. Mégis egyre több tanulmány hívja fel a figyelmet azokra a kampányokra, amelyek a társadalmi érzékenyítés iránt végzett igyekezetükben hajlamosak az áldozatok csak egy jól körül határolható csoportjára fókuszálni, és eközben kizárnak olyan áldozati csoportokat, akik valamilyen szempontból nem illenek a kiválasztott narratívába.

Jelen tanulmány célja, hogy az emberkereskedelem vonatkozó fogalmi és elméleti meghatározásán túl, bemutassa az emberkereskedelem elleni kampányokat feldolgozó hatásvizsgálatok és elemzések főbb megállapításait, valamint ezeket az ismereteket felhasználva elemezze a hazai emberkereskedelem elleni kampányok hatásait. Az emberkereskedelem elleni kampányok hatásvizsgálatán belül, kiemelten kívánok foglalkozni a negatív hatásokkal, amelyben kitérek Nils Christie „ideális áldozat” tipológiájára. Jelen tanulmány a magyar emberkereskedelem elleni kampányok elemzésén túl, röviden kitér az emberkereskedelem, – mint jelenség és probléma – hazai helyzetére, valamint a magyar áldozatok és elkövetők sajátosságaira.

¹ Az előadás elhangzott a Magyar Kriminológiai Társaság *Kriminológia és büntető-igazságszolgáltatás a XXI. Században* c. konferenciájának PhD szekciójában, 2019. november 15.-én

Az emberkereskedelem fogalma

Az ENSZ (Magyarországon a 2006. évi CI. Törvénnyel kihirdetett) Palermói Egyezménye határozza meg először az emberkereskedelem modern fogalmát, ezen felül pedig lefekteti az emberkereskedelem elleni küzdelem anyagi és eljárásjogi intézményrendszerének alapjait is a következők szerint. *„Az emberkereskedelem: személyek toborzását, szállítását, eladását, elrejtését vagy átvételét jelenti fenyegetés, erőszak vagy a kényszer más formáinak alkalmazásával, rablás, csalás, megtévesztés, hatalommal vagy a védekezésre képtelen állapottal való visszaélés vagy anyagi ellenszolgáltatás vagy előnyök adásával vagy elfogadásával annak érdekében, hogy kizsákmányolás céljából elnyerjék egy olyan személy beleegyezését, aki más személy felett hatalommal rendelkezik. A kihasználásnak magában kell foglalnia legalább a mások prostituálásának kihasználását, vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, kényszermunkát vagy szolgáltatásokat, rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot, mások leigázását vagy emberi test szerveinek tiltott felhasználását”* (Czine 2011, 39-40).

Egy másik, meghatározó emberkereskedelemről szóló fogalom a 2002. szeptember 20-án elfogadott Brüsszeli Nyilatkozatban olvasható eszerint: *„Az emberkereskedelem olyan elfogadhatatlan és nyugtalanító jelenség, amely magába foglalja a szolgálattal határos körülmények között kényszerített szexuális kizsákmányolást, a munkaerő kizsákmányolását, a bérkoldulást, a fiatalkori bűnözést, valamint a háztartási rabszolgamunkát. Ezek a cselekmények súlyosan sértik az áldozatoknak a nemzetközi jog által, továbbá az Alapvető Jogok Európai Kartájában előírt emberi jogait. A konferencia megállapítása szerint az emberkereskedelem olyan bűnös tevékenység, amelybe mind nagyobb mértékben behatol a határon átnyúló szervezett bűnözés, amiből nagy mennyiségű tiltott jövedelme származik, amit a pénzmosás nyomán gyakran törvényes piaci viszonyok között forgatnak vissza a büntetőeljárás és az elkobzás meglehetősen csekély kockázata mellett.”* (Czine 2011, 15).

Európa szempontjából fontos nemzetközi egyezmény a 2008. február 1-jén életbe lépett *Európa Tanács Egyezménye az Emberkereskedelem Elleni Fellépésről*, amelynek célja az áldozatok védelme és az elkövetők üldözése. Jelen egyezmény *„az emberkereskedelem összes formájára (legyen az nemzeti vagy nemzeteken átívelő, szervezett bűnözéshez kapcsolódó vagy attól független) és áldozatára (férfiak, nők és gyermekek), valamint a kizsákmányolás minden formájára kiterjed. Az Egyezmény a civil társadalommal fennálló partnerség és a nemzetközi együttműködés előmozdítását is célozza”* (rm.coe.int). A Palermói Egyezményhez képest az ET egyezmény fő hozzáadott értéke az, hogy középpontba állítja az áldozatok védelmét. Az egyezmény az emberkereskedelmet emberi jogi sértésként, valamint az emberi méltóság és tisztesség elleni támadásként határozza meg. Tehát az egyezmény értelmében a ratifikáló nemzeti hatóságok felelőssé tehetőek, ha nem lépnek fel kellőképpen az emberkereskedelem megelőzésének és üldözésének érdekében. Ezért az ET létrehozta *Az Emberkereskedelem Elleni Fellépés Szakértői Csoportját* (GRETA), melynek feladata a ratifikáló országok emberkereskedelem elleni fellépésének monitorozása (rm.coe.int).

Az emberkereskedelem és az embercsempészet fogalmi elkülönítése

A mai napig problémát jelent az emberkereskedelem és embercsempészet fogalmi elhatárolása. Ennek legfőbb oka, hogy az emberkereskedelem büntetőjogi fogalma sok országban tartalmazta vagy akár a mai napig tartalmazza a sértettek határokon átívelő szállítását. Emellett az is szerepet játszik benne, hogy sok szervezett bűnözői csoport tevékenységében mindkét bűncselekmény együttesen van jelen. Nemzetközi szinten a *Transznacionális Szervezett Bűnözésről szóló ENSZ Egyezmény* létrejötté az első komoly választóvonal ebben a kérdésben (Fehér 2008, 151). Az embercsempészet elsősorban a migrációs törvények megsértése, amely az elkövető és az illegális migráns közötti megállapodáson alapszik. A kliens a húzó és visszatartó faktorok alapján racionális döntést hoz, hogy megéri-e neki az illegális migráció. Ha igen, akkor igénybe veszi a csempészek szolgáltatását. A kliens és a csempész sokszor ugyanazzal az etnikai háttérrel rendelkezik (Kleemans 2014, 32-35). Az embercsempészet mindig határokon keresztül, profitszerzési céllal történik, ami ugyan lehet életveszélyes a kliens számára, ha a csempészesi mód veszélyes, azonban ez semmiképpen sem általános (Fehér 2008, 151). A médiában sokszor a klienseket áldozatokként, a csempészeket pedig kegyetlen elkövetőkként tüntetik fel, azonban a témával foglalkozó kutatók szerint ez nem teljesen helytálló, ugyanis ez a felvetés csak abban az esetben igaz, ha a csempészek erőszakot is alkalmaznak. Általánosságban azonban az elkövetők egy szolgáltatást nyújtanak a klienseik számára, amelyet a lehető legkevesebb kockázattal kívánnak megvalósítani. Az embercsempészek fő célja az, hogy a kliensek elégedettek legyenek a szolgáltatással, ugyanis csak ebben az esetben van lehetőségük új klientúra kialakítására (Kleemans – Smit 2014, 381-4).

Ezzel ellentétben az emberkereskedelemben nem szükséges a határátlépés, illetve, ha történik is, az nem feltétlenül illegális, hiszen az áldozatok rendelkeznek a szükséges dokumentumokkal. Fontos elem az áldozat kizsákmányolása, hiszen az emberkereskedelem elkövetői a profitot úgy szerzik meg, hogy megfélemlítéssel, fenyegetéssel elveszik az áldozat kerestének jelentős részét. Az áldozatokat majdnem minden esetben tévedésben tartják, még akkor is, ha tudták, hogy például szexuális munkára vállalkoznak, hiszen ez esetben is kizsákmányolják őket (Kleemans 2014, 36). Míg az embercsempészet – ahogy korábban már említésre került, – főként migrációs törvényeket sért, az emberkereskedelem súlyos emberi jogi sérelmeket von maga után. Ezen bűncselekmény a nemzetközi szervezett bűnözés kiemelkedően magas jövedelmet hozó üzletága, hiszen alacsony a kockázat és ha le is lepleződik, a profit rejtve marad (Fehér 2008, 151). Röviden összefoglalva tehát, az embercsempészet három fő jellemzőben tér el az emberkereskedelemtől az alábbiak szerint:

- 1) *Beleegyezés*: a határokon átcsempésztett kliensek minden esetben beleegyeztek a csempészsbe, míg az emberkereskedelem áldozatai vagy egyáltalán nem, vagy csak az elkövetők megtévesztő cselekménye miatt egyeztek bele;

- 2) *Kizsákmányolás*: míg az embercsempészet befejeződik a határ átlépésével, az emberkereskedelem lényegi eleme az áldozat folyamatos, tartós kizsákmányolása;
- 3) *Határokon átnyúló elem*: az embercsempészet célja a határ átlépése, azonban emberkereskedelem megvalósulhat egy országon belül is, a határok átlépése nélkül (Fehér 2008, 151).

Az emberkereskedelem háttere és folyamata

A származási országokat alapul véve azt állapíthatjuk meg, hogy az emberkereskedelem általában olyan országokban virágzik, ahol instabil a gazdasági és politikai helyzet. Ezen országokon belül is a probléma leginkább a hátrányos helyzetben lévő társadalmi és etnikai csoportokat érinti. Sok kutatás bizonyítja, hogy van összefüggés egy ország korrupciós helyzete és a határain belül folyó, valamint az országból kiinduló emberkereskedelem között: a legtöbb származási ország magas pontot ér el a *Transparency International* korrupciós indexén (Kleemans – Smit 2014, 385). Más kutatások pedig azt bizonyították, hogy az 1994 és 2003 között vizsgált emberkereskedelemmel kapcsolatos ügyek 71%-ánál kimutatható volt valamilyen fajta kapcsolat korrupcióval. A másik meghatározó ok az áldozatok személyes helyzete. Az áldozatokat vizsgálva kiderül, hogy a legtöbb esetben maguk is hátrányos helyzetű erőszaktól sem mentes családból származnak. Előfordulhat, hogy éppen családjuk kényszeríti őket ebbe a kiszolgáltatott helyzetbe (Kleemans – Smit 2014, 385).

Az emberkereskedelem teljes folyamata három fő részre osztható: az áldozatok „*toborzása*”, *szállítás*, valamint maga a *kizsákmányolás*. A toborzás alapja a későbbi áldozatok migrációs hajlama egy olyan országban, ahol egy jól fizető állást tudnak betölteni. A legtöbb emberkereskedő ekképp a szegénységből fakadó frusztrációt használja ki (Surtees 2008, 50-52). Sokszor legálisnak látszó szerződéseket is aláíratnak velük, hogy megelőzzék a gyanakvást. Fontos megjegyezni, hogy az áldozatok nagytöbbségét nem elrabolják, hanem általában személyes kapcsolataik révén kerülnek az emberkereskedők csapdjába. Az esetek 25%-ban a toborzók a későbbi áldozatok barátai, rokonai vagy éppen élettársai. A másik toborzási technika a „lover-boy” metódus, melyet tipikusan a szexuális célú emberkereskedelemben használnak: az úgy nevezett lover boy-ok érzelmileg közel kerülnek a későbbi áldozatokhoz és romantikus kapcsolatot, házasságot ígérve ráveszik őket, hogy hagyják el az országukat azzal a céllal, hogy eladják őket prostituáltként (Kleemans – Smit 2014, 385-6; Surtees 2008, 50-52). A szállítás, maga a folyamat legegyszerűbb része az emberkereskedők számára, hiszen az áldozatok többsége legális úton (munkavállalási dokumentum, házasság, családregyesítés), saját dokumentumaikat (útlevél, vízum) használva kerülnek a célországba. Pontosán amiatt, hogy az áldozatok legálisan lépnek be az adott országba, a hatóságoknak nagyon nehéz felfedezni a transznacionális emberkereskedelem cselekményét a határon, és később is megnehezíti a bizonyítást (Kleemans – Smit 2014, 386).

Az emberkereskedők többféle eszközzel rendelkeznek az áldozatok kontroll alatt tartására. Az első a *diszlokáció*, mely az áldozatok folyamatos mozgásban tartását, akár többszöri eladását jelenti és célja, hogy az áldozatok nehezebben tudjanak segítséget kérni. Ezt a módszert általában a prostitúciós emberkereskedelemben alkalmazzák. A kontroll megtartására továbbá hatásos eszköznek bizonyul a *folytonos felügyelet*, a *fenygetés* vagy akár a *nyílt erőszak alkalmazása*, amely kiegészülhet azzal, hogy az elkövetők az áldozatokat folyamatosan kábítószerek hatása alatt tartják. Az elmúlt időszakban egy új kontrollforma jelent meg, amelyben az áldozatok hűségért cserébe (hogy ne lépjenek kapcsolatba a hatóságokkal) részesülnek a bevétel egy csekély részéből. Az emberkereskedők ezen felül, perverz, szoros személyes kapcsolat fenntartására is törekednek a kontroll és a kizsákmányoló állapot fenntartása érdekében. Az utóbb említett eszköz, vagyis a szoros személyes kapcsolat az elkövető és az áldozat között adhat választ arra a kérdésre, hogy sok áldozat miért nem fordul segítségért vagy miért válik ismételt áldozattá (Kleemans – Smit 2014, 386-7).

Az emberkereskedelem elleni kampányok hatásai

Jelenkori társadalmunkban a médiának kiemelt szerepe van az egyes társadalmi problémákról kialakuló közvélekedés formálásában, ez alól nem kivétel az emberkereskedelemtől alkotott társadalmi megítélés sem. A témát feldolgozó blockbusterek, bestseller kötetek virágzása közepette fontos, hogy a társadalom valódi érzékenyítését megcélzó, illetve a probléma komplexitását is érzékeltető figyelemfelhívó kampányok is megjelenjenek a köztudatban. Egyszerűsége ellenére, a figyelemfelhívó kampányok szándéka az, hogy hozzájáruljanak az emberkereskedelem jelenségének széleskörű megértéséhez, felhívja a figyelmet a súlyos jogtalanságra, valamint elősegítse az emberek támogatását a határokon való átkeléskor jelentős kockázatokkal szembesülő egyének emberi jogainak tiszteletben tartására. Az egyes emberkereskedelem elleni kampányok áttekintésével további univerzális és speciális célok is megfogalmazhatóak, mint az általános prevenció, a potenciális áldozatok tájékoztatása, valamint a társadalmi segítségnyújtásra vagy segélykérésre való felhívások (O'Brien 2013, 315-8). Fontos megjegyezni, hogy a különböző civil- és segélyszervezetek kampányain túl (amelyek akár nemzetközi, több országot is felölelő kampányok lehetnek), a legtöbb ország már rendelkezik úgynevezett kormányzati kampánnyal, amelyek célja lehet a társadalmi figyelemfelhíváson túl a hatóságok eredményességének javítása az emberkereskedelemben. Erre jó példa az eljáró szervek munkatársainak érzékenyítése vagy az eredményes felderítés elősegítése (BM: Emberkereskedelem Elleni Nemzeti Stratégia 2013, 4). Az eredményes emberkereskedelem elleni kampányoknak vitathatatlanul pozitív hatásai vannak, azonban – gondolok itt az érzékenyített társadalomra, az áldozatok segítésére vagy az áldozattá válás megelőzésére, – a társadalmi érzékenyítés iránt végzett igyekezetükben hajlamosak az áldo-

zatok egyes jól körül határolható csoportjára fókuszálni, és ezzel kizárni más áldozati csoportokat, akik valamilyen szempontból nem illenek a kiválasztott narratívába. Tehát, hiába tesznek meg mindent az áldozatok ügyének pártfogolásáért, vagy, hogy kiemeljék ezen emberi jogi sérelmeket kialakító szociális és politikai egyenlőtlenségeket, mégis állandósult ki-rekesztő gyakorlatot követnek, a tipikus, vagy úgy nevezett „ideális áldozat” képének fenn-tartásával (O’Brien 2013, 315-7).

Az előbbiekből következik, hogy még a sikeres emberkereskedelem elleni kampányok is negatív hatással lehetnek a probléma elleni küzdelemre, amelyre az egyik legszemlélete-sebb példa Nils Christie (1986) „*ideális áldozat*” tipológiáján alapszik. Ennek az a lényege, hogy a figyelemfelhívó kampányok az emberkereskedelem áldozatainak egy olyan „szemlé-letes” megfogalmazását preferálják, amelyet a média és a civilszervezetek bizonyos tapaszta-latai formálnak, tehát kiválasztott képek és bizonyos történetek alapján mutatják be az „ál-talános” áldozatot. Ezek a tipikus áldozatok, más szóval *poszter áldozatok*, amelyekkel a tár-sadalom érzékenyítése, mint fő cél, legkönnyebben érvényesülni tud (O’Brien 2013, 316).

Az emberkereskedelemre vonatkozóan a tipikus áldozat tipológiája a következőképpen alakul:

- 1) *Az emberkereskedelem tipikus áldozatának kizsákmányolása szexuális célból történik:* A legtöbb emberkereskedelem elleni kampány előnyben részesíti a szexuális célú emberkereskedelem ábrázolását, még abban az esetben is, ha egyébként az emberkereskedelem több szegmense elleni küzdelmet tűzte ki célul. Továbbá, ha megfigyeljük a tematikus kampányokat, akkor is az látható, hogy a legtöbb a szexuális célú emberkereskedelem elleni küzdelemre fókuszál. A szexuális célú emberkereskedelem áldozatainak kampányok béli ábrázolásai arra engedhet következtetni, hogy az emberkereskedelem kifejezett a szexiparhoz kapcsolódik és úgy értelmezhető, hogy az emberkereskedelem áldozatait tipikusan prostitúcióra kényszerítik (O’Brien, 2013, 318-9). Ez azért is nagyon aggályos, mert az International Labour Organization (ILO) 2016-os adatai alapján „24.9 ember él folytonos kényszermunka helyzetben, amiből 16 millió ember a privát szektorban lévő (csicskáztatás, építkezés, mezőgazdaság), míg ehhez képest sokkal kevesebb 4.8 millió ember szexuális kizsákmányolás áldozata” (ILO, 2017). Erre lépésként egyre több nemzetközi szervezet, intézmény használja a modern rabszolgaság kifejezést a probléma megnevezésére, melynek célja a munkájukban kizsákmányolt áldozatok integrálása az emberkereskedelem elleni diskurzusba (Broad – Turnbull 2019, 120).
- 2) *Az áldozatok általában fiatal nők vagy kislányok:* A kampányokban használt képek az áldozatok koráról, neméről vagy származásáról nagyban hozzájárulnak az emberkereskedelemre vagy a tipikus áldozatra vonatkozó egyfajta felfogás kialakításához. Christie szerint az ideális áldozatot általában gyengének és a támadásokkal szemben védtelen-

nek tartják. Az emberkereskedelem elleni kampányok gyakran építenek erre a felvetésre, hiszen sokszor választják fiatal hölgyek arcát, kihasználva, hogy őket a társadalom nemükből és korukból kifolyólag gyengébbnek tartja. Ezzel azonban az emberkereskedelem felnőtt férfi áldozatai láthatatlanná válnak, erősítve azt a vélekedést, hogy egy erős férfi nem válhat áldozattá csak egy gyenge, sebezhető nő. A valóságban azonban az áldozatok fizikai állapota teljesen irreleváns, sőt a kampányok alapvetően ássák alá saját céljaikat abban az értelemben, hogy megértessék a jelenséget a társadalom egészével. A férfiak feltételezett fizikai ereje nem menti meg őket attól, hogy emberkereskedelem áldozataivá váljanak. Ma már sok nemzetközi kampány próbál gender semleges kampányt folytatni (O'Brien 2013, 320-2).

3) *Az áldozatoknak kötelezően sérülékenyeknek és megkérdőjelezhetetlenül ártatlannak kell lenniük:* A figyelemfelhívó kampányok számára az „ideális emberkereskedelem áldozat” képének kialakításában előtérbe helyezik azokat a történeteket, ahol a nők egy jobb élet reményében tisztességes munkát akartak vállalni (fodrász, felszolgáló), azokkal szemben, akik tudták, hogy a szexiparban fognak dolgozni (figyelembe véve, hogy végül mind a két csoport áldozattá és kizsákmányolttá válik). Ennek következményeként a prostitúció hordozta társadalmi stigma megfertőzi az összes olyan áldozatot, akik útjuk elején tudatosan vándoroltak ki prostitúciós munkára – még az olyan közösségekben is így történik, ahol a prostitúció legális. Már annak a szándéka is, hogy egy olyan iparban dolgoznának, amelyet a társadalom kellemetlennek és veszélyesnek tart, ráerősít a társadalom „igazságos világba vetett hitére” és valahogy kisebbsíti a nők által elszenvedett kizsákmányolás tényét, ezáltal kevésbé tartják őket érdemesnek az emberkereskedelem áldozati státuszára (O'Brien 2013, 322-4).

Egy másik jellemző negatív hatás, az ideális áldozat tipológiájától függetlenül jelenik meg, és a kampányok határokon átívelő „migrációra” fektetett kiemelt hangsúlyán alapszik. Ugyanis, sok kampány az alapvető célokon túl megkísérli felhívni a figyelmet azokra a rizikófaktorokra, amiket egy esetleges migráció magában hordozhat annak ellenére, hogy az emberkereskedelem definíció szerint nem feltétlenül jár határátlépéssel. Továbbá, a hatóságok sem ugyanúgy fordulnak az emberkereskedelem áldozatai felé, ha azok illegálisan, a migrációs törvényeket megsértve tartózkodnak egy adott országban, hiszen sokszor még őket büntetik ezen törvények megsértése miatt (McDonald 2014, 129).

Emberkereskedelem helyzete Magyarországon

Az elmúlt évek tapasztalatai, valamint a nemzetközi együttműködések visszajelzései alapján elmondható, hogy Magyarország emberkereskedelem szempontjából egyaránt kiinduló- és tranzit ország az Európai Unión belül (CSNSC, 2017). Ezzel kapcsolatban fontos megje-

gyeznünk, hogy az elmúlt években Magyarország kiindulóország-jellege egyre jobban erősödik.² Hazánkban nem csak a transznacionális, de a határokon belüli (K-NY irányban) emberkereskedelem is jelentős. Az International Organization for Migration (IOM) budapesti irodájának adatai szerint 2017-ben a hivatalos szervek 44 áldozatot azonosítottak, míg civilszervezetek 2017-ben 143 áldozatról (77 nő, 26 férfi, 40 kiskorú) számoltak be. Az emberkereskedőknek leginkább kiszolgáltatott csoportok a mélyszegénységben élők, a Romák, a kísérel nélküli menekült gyermekek, valamint a hajléktalanok (IOM, 2017). Az Európai Bizottság 2014–2016 között időintervallumra vonatkozó felmérése alapján az azonosított magyar állampolgársággal rendelkező áldozatok többsége szexuális kizsákmányolás áldozatává vált, valamint az összes regisztrált áldozat 89%-a nő volt (EC: MHA, 2018). Ezen felül hazánkban jellemző, hogy a roma nők felülreprezentáltak a prostitúciós emberkereskedelemben. Sok áldozat gyermekotthonokból vagy javítóintézetekből kerül ki, ezek jelentős része még kiskorúként kerül az emberkereskedők hálójába. Transznacionális emberkereskedelemben a magyar áldozatokat elsősorban Hollandiában, Svájcban és Nagy-Britániában kényszerítik munkára (IOM, 2017). Az emberkereskedelemben aktív magyar elkövetőkről elmondható, hogy alacsony iskolázottságúak, valamint büntetett előélettel rendelkeznek, továbbá jellemző még, hogy a megélhetésük teljes egészét az emberkereskedelemből biztosítják. A tevékenységük során erőszakot, illetve fenyegetést alkalmaznak, de emellett érzelmi kötődést is igyekeznek kialakítani az áldozataikkal (CSNSC, 2017).

Emberkereskedelem elleni kampányok és hatásaik Magyarországon

A magyar emberkereskedelem elleni kampányok hatásainak vizsgálatához, két nagyobb, országos lefedettségre törekvő kampányt vettem alapul. Az első, a *Névtelen Utak civilszervezet* és a *Golgota Keresztény Gyülekezet* által szervezett „Mennyit érsz?” elnevezésű kampány, mely 2016-ban indult és a hivatalos oldal aktivitását tekintve 2018-ban zárult le, két nagyobb rendezvénnyel. A második kampány az IOM „#NEHAGYD” kampánya, mely 2018-ban indult és a mai napig is aktív. A két kampányt vizsgálva azt lehet megállapítani, hogy míg a „Mennyit érsz?” kampány kifejezetten a szexuális célú emberkereskedelemre és a nőkre fókuszál, a #NEHAGYD! kampány két részből áll. Az egyik a szexuális célú emberkereskedelemre, azon belül is a „lover-boy” módszerre hívja fel a figyelmet, a másik rész azonban olyan fiatal férfiakra, akik külföldön kívánnak munkát vállalni és a migrációs hajlamukból kifolyólag válhatnak emberkereskedelem áldozatává. Mindkét kampány számos rendezvényt szervezett az

2 Az Unión belül az emberkereskedelem áldozatainak közel 20%-a magyar állampolgárságú, ami egyben azt jelenti, hogy hazánk benne van az első 5 kiindulóország között (EUROSTAT, 2014; EC: MHA, 2018).

internetes jelenléten felül vidéki településen és számos iskolában (workshopok, kiállítások, beszélgetések). Ezen felül a „Mennyit érsz?” kampány kiegészült egy előadássorozattal „Kiálllok érted” címmel, melyet elsősorban olyan gyermekotthonokban vagy nevelőintézetekben adtak elő, ahol az emberkereskedelem által veszélyeztetett gyermekek és fiatalok élnek (IOM, 2018; Névtelen Utak, 2016). Az emberkereskedelem elleni kampányok magyarországi hatásait vizsgálva, fontos megállapítás, hogy a magyar állampolgársággal rendelkező áldozatok növekedésének ellenére, a társadalom nem tartja a jelenséget igazán nagy problémának, mivel ez kevésbé jelent veszélyt az átlagos emberek személyes biztonságérzetére (IOM, 2017). Továbbá az említett kampányok, erőfeszítéseik ellenére alacsony impakt faktorral rendelkeznek, ezért nagyon kevés emberhez jutnak el. Még nagyobb probléma, hogy sok áldozat nem ismeri fel, vagy csak sokkal később, hogy kizsákmányoló szituációba került. Megfigyelhető, hogy a magyarországi kampányok nagy része a szexuális célú kizsákmányolásra fókuszál (nőket ábrázolva a kampány anyagokon), ezért is kifejezetten pozitív az IOM jelenleg is futó kampánya, amely a szexuális kizsákmányoláson felül a kényszermunkát is feldolgozza, ugyanis egyre több magyar akar külföldön munkát vállalni például a mezőgazdaságban, építőiparban vagy gyárakban (IOM, 2017). A téma iránti érzékenyítés szempontjából jelenleg is megoldatlan probléma, hogy sok nő kiugrási lehetőségként tekint a külföldi prostitúciós munkára. Mindezt annak tudatában teszi, hogy a szexiparban fog dolgozni, amit a már korábban említett ideális áldozat narratíva okoz, vagyis, ha kizsákmányolják mind a hatóság, mind pedig a társadalom diszkriminálni fogja az áldozati státuszból.

Az elmúlt években a magyar kormányzat jelentős lépéseket tett az emberkereskedelem megelőzésének és visszaszorításának érdekében. Ezek az intézkedések magukba foglaltak egy rendőrségi érzékenyítő kérdőívet, melynek célja az áldozatok azonosítása volt, az ügyészek és bírák speciális képzését, nemzetközi bűnüldözési együttműködéseket, valamint figyelemfelhívó kampányok finanszírozását (354/2012 Korm. Rendelet; BM: Emberkereskedelem Elleni Nemzeti Stratégia 2013, 9). Habár ezekből több megvalósult, az emberkereskedelem elleni eljárások koordinálatlanok maradtak, pontosabban továbbra sem sikerül az áldozatok azonosítása (IOM, 2017), valamint sok esetet továbbra sem a Btk. emberkereskedelem tényállása alá sorolnak. Az utóbbi különösen szembetűnő az ENYÜBS statisztikában, ugyanis 2013-2018 között minőszenesen 34 bűncselekmény esett az emberkereskedelem tényállás alá, míg a civilszervezetek csak 2017-ben 143 áldozatról számoltak be (ENYÜBS, 2017; IOM, 2017).

Összegzés

A Magyar Kriminológiai Társaság ülésén elhangzott előadásom és az arról készült írott változat elsődleges célja az volt, hogy ismertessem az emberkereskedelem elleni kampányok hatásait, ezen belül is kiemelve a lehetséges negatív hatásokat – kitérve a „tipikus áldozat” tipoló-

giára, valamint röviden a „kötelező” migrációs elemekre. Az emberkereskedelem elleni kampányok hatásainak vizsgálatán túl, a problémakör részletes bemutatása érdekében tanulmányomban ismertettem az emberkereskedelem fontosabb fogalmi meghatározásait, valamint kitértem a kampányok szempontjából is érdekes elméletekre. Végezetül, mivel a doktori kutatásomnak is fontos eleme a transznacionális szervezett bűnözés, és azon belül az emberkereskedelem hazai vonatkozásai, az emberkereskedelem, így az ellene folytatott kampányok magyarországi helyzetének taglalását sem hagyhattam ki. Annak ellenére, hogy írásomban az emberkereskedelem elleni kampányok negatív hatásaira fektettem hangsúlyt, úgy vélem, hogy a kampányoknak – hibáikat leszámítva – vitathatatlan szerepük van a társadalmi érzékenyítésben, főleg, hogy egyre több kampány törekszik a gendersemleges és csupán szexuális kizsákmányolást tartalmazó narratíva feldolgozására. Az emberkereskedelem elleni kampányok fő problémáját ezért én nem is a sikerorientált narratívában látom (olyan történetek feldolgozása, melyek biztosan kiváltják a társadalom szimpátiáját), hanem abban, hogy sok olyan országban, ahol kiemelten nagy probléma az emberkereskedelem, így mint Magyarországon is, nagyon kevés emberhez jut el a kampányok üzenete. Véleményem szerint a jövőben kiemelt ez a cél, mert enélkül a kampányok hatásvizsgálata is okafogyottá válik.

Felhasznált Irodalom

- 354/2012. (XII. 13.) Korm. Rendelet az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200354.kor Letöltve: 2017.05.10.
2006. évi CII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről 3. cikk: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0600102.tv
- Belügyminisztérium*: Emberkereskedelem Elleni Küzdelemről szóló 2013-2016 közötti Nemzeti Stratégiáról. Budapest, 2013. május: [mberkereskedelem.kormany.hu/download/4/d7/70000/Emberkereskedelem%20elleni%20nemzeti%20strategia%202013-2016_kiadvany.pdf](http://emberkereskedelem.kormany.hu/download/4/d7/70000/Emberkereskedelem%20elleni%20nemzeti%20strategia%202013-2016_kiadvany.pdf) Letöltve: 2017.04.29.
- Broad, R. – Turnbull, N.* (2019): from Human Trafficking to Modern Slavery: The Development of Anti-Trafficking Policy in the UK *European Journal on Criminal Policy and Research* 25- (2) 119-133. old.
- Christie, N.* (1986): ‘The Ideal Victim’ in: Fattah EA (szerk.): From Crime Policy to Victim Policy. (Palgrave MacMillan, Basingstoke) 17-30. old

- Dr. Czine Ágnes (2011): Az emberkereskedelem, mint a szervezett bűnözés egyik megjelenési formája: <http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15593/czine-agnes-phd-2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y> , Letöltve: 2017.02.24.
- ENYÜBS (2019): Bűncselekményi adatok – Emberkereskedelem Letöltve: 2019.11.13. <https://bsr.bm.hu/>
- European Commission, Migration and Home Affairs (2018): Data Collection on Trafficking in Human Beings in the EU (Final Report, Lancaster University) Letöltve: 2020.01.05. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20181204_data-collection-study.pdf
- Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről Szóló Egyezménye (2008): <https://rm.coe.int/16805d58bf> , Letöltve: 2017.03.28.
- Eurostat (2014): Trafficking in Human Beings (Publications Office of the European Union, Luxembourg: https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/trafficking_in_human_beings_-_eurostat_-_2014_edition.pdf Letöltve: 2017.02.20.
- Febér Lenke (2008): Nemzetközi Migráció, Embercsempészet, Emberkereskedelem. In: Póczik Sz., Dunavölgyi Sz. (szerk.), (2008): Nemzetközi migráció – Nemzetközi kockázatok (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest) 147-176. old.
- International Labour Organization (2017): Forced labour, modern slavery and human trafficking: <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang-en/index.htm> Letöltve: 2019.11.09.
- International Organization for Migration (2017): Migration Issues in Hungary: <https://iom.hu/migration-issues-hungary> Letöltve: 2019.11.10.
- International Organization for Migration (2018): #NEHAGYD!: <https://nehagyd.hu/> Letöltve: 2019.10.15.
- Kleemans, E. (2014): Theoretical Perspectives on Organized Crime. In: Paoli, L. (szerk.), (2014): Oxford Handbook on Organized Crime (Oxford University Press, Oxford) 32-52. old.
- Kleemans, E. – Smit, M. (2014): Human Smuggling, Human Trafficking and Exploitation in the Sex Industry. In: Paoli, L. (szerk.), (2014): Oxford Handbook on Organized Crime (Oxford University Press, Oxford) 381-401. old.
- McDonald, W. F. (2014): Explaining the Underperformance of the Anti-Human-Trafficking Campaign: Experience from the US and Europe. *Crime, Law, Social Change* 61, 125-138. old.
- Névtelen Utak Alapítvány (2016): Mennyit érsz? – Kampány az emberkereskedelem és a szexrabszolgaság ellen: <http://nevtelenutak.hu/mennyit-ersz-2> Letöltve: 2019.11.11.
- O'Brien, E. (2013): Ideal Victims in Trafficking Awareness Campaigns. In: Carrington, K. – Ball, M. – O'Brien, E. – Tauri, J. (szerk.) (2013): Crime, Justice and Social Democracy (Palgrave Macmillan, Basingstoke) 315-326. old.

Surtees, R. (2008): Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe: Considering the Other Side of Human Trafficking. *European Journal of Criminology* 5 (1), 39-68.old.

The Centre for the Study of New Security Challenges (2017): Az emberkereskedelem fogalma. <https://csnsc.uk/az-emberkereskedelem-fogalma/> Letöltve: 2020.01.05.

UNODC: Human Trafficking. <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html> Letöltve: 2017.05.10.

FEJES IDA

PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BŰNMEGELŐZÉS AZ ISKOLÁBAN – A NEMZETI BŰNMEGELŐZÉSI STRATÉGIA KIHÍVÁSAI

„Az egész országot megdöbentette a hír: késsel támadt tanárára egy győri középiskolás. (...) Visszahúzódo, jó tanuló fiúként jellemezték osztálytársai azt a 17 éves középiskolást, akit csütörtökön bilincsben vittek el a rendőrök a győri (...) szakgimnáziumból, miután óra közben egy svájci bicskával többször is megszúrta tanárát. (...) Úgy tudni, a diák azért támadt a tanárra, mert ötös helyett hármas osztályzatot kapott, illetve a tanárnő oktatási módszereivel sem értett egyet.”¹

Az üggyel összefüggésben a tömegmédiá arról számolt be², hogy a kormány az iskolarendőrség felállításán gondolkodik. Ez csak tévedés lehet – gondoltam – hiszen már egy évvel ezelőtt vizsgáltam az iskolarendőrség programot. És valóban: a média pontatlanul tudósított. Az iskolarendőrséget nem lehet felállítani, mivel ez már 2013-ban megtörtént. A győri esetet követően Gulyás Gergely Miniszterelnökséget vezető miniszter a 2019. évi 150. kormányinfón egészen pontosan arról beszélt, felmerült az iskolarendőrség működésének áttekintése, és ha szükséges, a jövőben szigorúbb körülményeket és elvárásokat fogalmaznak meg.³

Tanulmányomban a magyar bűnmegelőzési gyakorlat problémáira és lehetőségeire szeretném felhívni a figyelmet az iskolarendőrség példáján keresztül. Szakmai érdeklődésem elsősorban az iskolákban működő prevenciós gyakorlat felé orientálódott, ezért 2018-ban, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsnál (későbbiekben NBT) töltött szakmai gyakorlatom alatt ebbe a körbe tartozó olyan programokat vizsgáltam, amelyek országos szinten prevenciós

1 Népszava: https://nepszava.hu/3059639_keseles-a-gyori-iskolaban-a-tanar-is-a-diak-is-aldozat (Letöltés: 2020.01.05.)

2 Index: https://index.hu/belfold/2019/12/12/kormanyinfo_gulyas_gergely/ (Letöltés: 2020.01.05.)
24.hu: <https://24.hu/belfold/2019/12/29/gyori-keselo-maganzarka/> (Letöltés: 2020.01.05.)

3 Híradó: <https://hirado.hu/belfold/belpolitika/cikk/2019/12/12/itt-kovetheti-eloben-a-kormanyinfot> (Kormányinfó 150. idő: 57:30-58:49) (Letöltés: 2020.01.05.)

céllal működnek. Elvégeztem az NBT szervezésében a pedagógusoknak és bűnmegelőzési szakembereknek szóló „Bűnmegelőzés az iskolában”⁴ képzést. Megfigyelőként részt vettem a frissen átalakított DADA program új tanítási gyakorlatán, gyermekvédelmi intézményeket látogattam. Szakemberekkel interjúkat készítettem, hogy megismerjem az iskolarendőrség működését és kihívásait.

Akkor beszélhetünk jó prevenciós gyakorlatról, ha a kidolgozott szakpolitikai stratégia részeként működik, annak alapelveivel és kritériumrendszerével összhangban van. A bűnmegelőzési szakpolitika a magyar kriminálpolitika része, ezért annak kialakítása egyszerre tudományos, értékválasztó és politikai döntés. Tanulmányom nem terjed ki az iskolarendőrség program politikai döntés- és értékvitájára. Arra törekszem, hogy összegezzem az iskolarendőrség társadalmi funkcióját, a működésében a kihívásokat és fejlődési irányokat. Nézzük meg, hogy mi az a meghatározó stratégiai modell, amiben általánosan az iskolai prevenciót értelmeznünk kell!

A komplexitás a kulcs

Az Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia⁵ (továbbiakban *NBS* vagy *stratégia*) definíciója alapján bűnmegelőzésről beszélünk, amikor mérséklődik a bűncselekményt előidéző okok hatása, maga a bűnelkövetővé válás, valamint csökken a sértetté válás és a bűnalkalmak lehetőségének száma. Azaz a bűnmegelőzési intézkedéseknek egyszerre kell az elkövetőt, az áldozatot és a bűncselekményi szituációt célozni. Ezt nevezzük a három pillér elvének. Mit jelent ez a gyakorlatban? Középiskolában dolgozó pedagógus ismerősöm újságot a napokban, hogy a diákok fegyelmzésének céljából kamerarendszert szereltek fel a folyosókon. Szerintem mindenki sejti, mi fog ezután következni. A diákok innentől fogva valószínűleg a mosdóban fognak rágyújtani, rosszabb esetben „garázdálkodni”. Ez a beavatkozás jól tükrözi, hogy kizárólag a bűnalkalom lehetőségére koncentráló prevenció nem csökkenti a bűnözést, tehát nem beszélhetünk stratégiáról, mert áthelyezi a bűnözést, nem pedig csökkenti. Fontos és nem elhanyagolható dimenzió a bűnalkalmak kontrollja, az iskolai portaszolgálat (például szűri az illetéktelen belépőket a tanintézményekbe). Miért fontos, hogy az áldozati- és elkövetői oldalra is koncentráljon a prevenciós gyakorlat? Azért, mert a fiatalkorúak esetében az áldozati- és elkövetői szerep keveredhet: az iskolában bántalmazóként fellépő fiatal lehet, hogy otthon családon belüli erőszak áldozata. Ha a prevenciós beavatkozás csak az áldozati

⁴ Képzési tájékoztató: <http://bunmegelozesikoizpont.hu/index.php/tovabbkepzes/bunmegelozes-az-iskolaban/kepzesi-tajekoztato/14-bunmegelozes-az-iskolaban-kepzesi-tajekoztato-2018> (Letöltés: 2020.01.07.)

⁵ Net jogtár: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A13H1744.KOR&txtreferer=00000003.TXT> (Letöltés: 2020. 01. 07.)

vagy csak az elkövetői oldalon valósul meg, és nem a három dimenzióban, akkor olyan egyoldalú védekezést folyik, ami nem felel meg a stratégiai követelményeknek.

Beavatkozási szintek: a veszélyzónák

A komplexitás további értelmezése a veszélyzónák szintje. Ez azt jelenti, hogy megkülönböztünk elsődleges, másodlagos és harmadlagos prevenciót. Az elsődleges szint olyan beavatkozás, ami a társadalom egészére terjed ki: bűnmegelőzési célú tájékoztatás, felvilágosítás, előadások és képzések. Ez általános- és a társadalomban széles gyakorlatot jelent, azaz az eltérő társadalmi, szociális, kulturális helyzettel élő fiatalokat egyaránt megszólítja. A másodlagos megelőzés a veszélyzónák szempontjából szűkebb célközönsséggel rendelkezik. Olyan beavatkozásokat értünk ez alatt, ami az erkölcsi veszélyzónában⁶ lévő fiatalokat célozza meg. Ahol a környezet bűnöző, erkölcstelen életmódot folytat, ezáltal erkölcsileg rossz példát mutat a gyermeknek. Ahol szexuális vagy lelki bántalmazás lehetősége áll fent, vagy a fiatal saját maga helyezkedik szembe a társadalmi normákkal. Hangsúlyozom, hogy ebben az esetben nem kriminális fiatalokról van szó, ezért a beavatkozásnál különösen figyelnie kell a megbélyegzés elkerülésére. Az iskolai bűnmegelőzési gyakorlat bűnözési kockázatra hivatkozva nem tehet különbséget iskola és iskola között, nem aggathat „magas kockázatú” címkét sem a szegregált iskolákra, sem a szakmunkásképzőkre, sem olyan iskolákra, ahol korábban bűncselekmény történt. Ide illő példa az a tanulmány elején idézett győri eset, ami egy olyan iskolában történt, amit a szakiskolák között elit, jó nevű intézményként tartanak számon.⁷ Az erkölcsi veszélyzónában ettől függetlenül erős kockázati szemlélettel találkozunk, mert azt mondjuk, hogy bizonyos fiatalok körében vannak rizikótényezők. A protektív faktorok erősítésével (például kríziskezelésbe bevont szakemberekkel, családsegítés, kortárs mentorálás, közösségi programokba bevonás, egészségügyi és mentálhigiénias tanácsadás, pszichológus, iskolai szociális munkás, ifjúságvédelem bevonásával) lehet ezen a szinten bűnmegelőzésről beszélni. A bűncselekményt már elkövető fiatalokat a harmadik veszélyzónába soroljuk. Itt beszélünk speciálprevencióról: reintegrációs programokról, kríziskezelésről. Vonatkoztassuk az eddig ismertetett bűnmegelőzés komplexitására vonatkozó megállapításokat az iskola-rendőrség programra. A tanintézményekben (Iskolai Bűnmegelőzési Tanácsadói: IBT program esetén középiskolákban) bűnmegelőzési céllal folyó beavatkozás az elsődleges, a társa-

⁶ Veszélyeztetettség fogalma, hatékony alkalmazásának szakmai megalapozása. TÁMOP-5.4.1-08/1-2009-0002 sz. kiemelt projekt: <http://szociologiaszak.uni-miskolc.hu/segedanyagok/veszelyez.pdf> 14. oldal (Letöltés: 2020.01.07.)

⁷ Gulyás Gergely nyilatkozata alapján, 150. kormányinfó <https://hirado.hu/belfold/belpolitika/cikk/2019/12/12/itt-kovetheti-eloben-a-kormanyinfot> (Letöltés: 01. 07.)

dalmat legszélesebben megszólító szint. Országosan tanévenként több mint 100.000⁸ diákot von be a rendőrség: a stratégia követelménye szerint a veszélyzónák elsődleges szintjén tanácsadást, tájékoztatást tarthat az iskoláknak. A program indulásakor (2013-ban) 100 iskolát vontak be, ezeket az Emberi Erőforrások Minisztériuma választotta ki, a program végrehajtója pedig az ORFK volt.⁹

Társadalmi munkamegosztás

A bűnmegelőzés komplexitását még egy utolsó, harmadik értelmezésben is szeretném bemutatni. A komplexitás ugyanis megmutatkozik a társadalmi felelősségvállalásban és munkamegosztásban. A stratégia 2 évente megállapít bizonyos intézkedési tervet, amit a kormány kezdeményezésére a társadalmi munkamegosztás jegyében a társadalompolitika szereplői, a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás intézményrendszere, egyesületek, civilek, egyházak – a helyi adottságokat figyelembe véve és önkéntesen kezdeményezve – alkalmaznak a gyakorlatban. Ezt segíti az NBT pályázati rendszere, és minden olyan partner intézmény, amely teljesen hozzájárul a fiatalkorúak bűnözésének kontrolljához. A partnerség tükrözi azt a szemléletet, hogy a bűnözés összetett jelenség, amire a társadalmi intézményrendszer képes differenciált módon hatékonyan reagálni. Milyen partnerek jönnek szóba a fiatalkorúak bűnözés-kontrollja esetében? A bűnüldözés és büntető –igazságszolgáltatás, azaz a rendőrség, a büntetőjogi felelősségre vonás intézményei (büntetőeljárás és büntetés-végrehajtás) a jogállami garanciák megtartása érdekében kulcsfontosságú szereplők. Ők garantálják, hogy bűncselekmény nem maradhat büntetés nélkül, munkájukat biztos, átlátható, gyors és következetes módon kell végezniük. A bűnfelderítés a rendőrség munkájának elemeiben kapcsolódik a bűnmegelőzéshez, ha a feljelentési hajlandóság magas, ha a bűnfelderítés eredményes kimenetelét remélhetjük, ha az igazságszolgáltatás kiszámítható és bízunk a hatóság munkájában, akkor azt várhatjuk, hogy ez elrettentő erővel hat a bűncselekmények elkövetőire. Az iskolai bűnmegelőzésben a rendőrségnek partnerként lehet szerepe (például megállítja az utcán cselengő fiatalokat, visszakíséri őket az iskolába, bekapcsolódik a jelzőrendszerbe). Amennyiben nyomozást végez, intézkedést folytat, például igazoltatás és ezzel együtt ruházataátvizsgálás, az már a hatósági munka része és nem az általános szinten elsődleges veszélyzónában folytatott prevenció. A társadalompolitika intézményrendszere, a gyermekvédelmi intézményrendszer, a gyámhatóság, a tanintézmények, egyesületek, civilek, egyházak, önkéntes szerveződések eltérő módon kapcsolódnak a prevenció munkához, eszközkészletét tekintve a fiatalok veszélyez-

8 ORFK 2019-ben kéréssemre közölt adatai alapján.

9 Net jogtár: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0016.ORF&txtreferer=00000001.txt>. (Letöltés: 2020. 02. 26.)

tettségének mértéke szerint alkalmaznak támogató vagy kontrolláló beavatkozást (előbbire példa a családsegítés, utóbbira példa a családból való kiemelés hatóság utasítására). A fiatalok *veszélyzetettsége önmagában* nem lehet ok az autonómia korlátozására vagy védelembé vételre. A veszélyzettség *bizonyos körülményei* viszont olyan kockázati tényezőket jelentenek, ahol szükséges a bűnmegelőzés céljával támogató módon beavatkozni.

Bűnmegelőzés az iskolában

Fontosnak tartom, hogy amikor iskolai bűnmegelőzésről és iskolarendőrségről beszélünk, ne tévesszük szem elől, hogy milyen társadalmi funkciót tölt be az iskola (Bourdieu 1996, 3-15). Ezekkel a funkciókkal összhangba kell hozni azt a preventív gyakorlatot, amit tanintézményekben folytatnak.

Az iskola egy olyan lehetőség a társadalomban, ami elősegíti a társadalmi mobilitást, átörökíti a tudást, kultúrát és hagyományt az ifjabb generációnak. Az a jó benne, ami a legfőbb hátránya: uniform módon képezi a munkaerőt a szociális, gazdasági és kulturális háttérre tekintet nélkül. Az iskola intézménye ebből kifolyólag reprodukálja az egyenlőtlenségeket: ugyanaz a bánásmód és követelményrendszer kevesebb szociális, gazdasági, kulturális erőforrással rendelkező tanulóknak hátrány. Az egyenlő bánásmód mellett figyelembe kell venni a szociális diverzitást, így teremthet az iskola valós esélyt a fiataloknak, akik hisznek benne, hogy a tanulással ki lehet törni a meghatározó keretektől. Ezek a célok és funkciók elképzelhetetlenek és értelmezhetetlenek az iskolában oktató pedagógusok, szakemberek, szülők és tanulók nélkül, akik formális szabályok és belső normák alapján közösségként funkcionálnak (Lawton 1996, 7-15). Az iskolában történő súlyosabb egyéni és társas konfliktusok felismerése és kezelése a jelenlévő felnőttek, az iskolában hagyományosan a tanárok feladata. Az erkölcsi veszélyzónában lévő fiatalok azonosítása a pedagógusok felelőssége, amit önkéntesen végeznek, erre azonban meg kell teremteni a környezeti feltételeket és érdekeltté, motiválttá kell tenni a szereplőket. A jelzőrendszer tapasztalataim szerint nem működik, nem ismerik és szerintem tartanak tőle a tanárok, mert nem bíznak a családsegítőknél és a gyermekvédelmi intézményekben. A tanárok és diákok óraszámokkal túlterhelt életvitelük sem járul hozzá ahhoz, hogy a „problémás fiatalok” figyelmet és segítséget kapjanak. A befogadó iskolai környezet, a közösségi kötődések erősítése, a szociális készségek javítására akkor kerülhet sor, ha a környezet, a tanárok képesek azonosítani azokat. Ez szerintem elsősorban a pedagógusok speciális képzésével, érzékenyítésével, szolidaritásra törekvésével érhető el. Az iskolából lógó, a közösségbe beilleszkedni nehezen tudó vagy képtelen, szabálysértéseket elkövető, zaklató vagy kirekesztett tanuló erkölcsi támasza lehet a kockázatos helyzeteket felismerni és kezelni képes, türelmes pedagógus. A családok bevonásával, megreformált jelzőrendszer bevezetésével, család- és gyermekvédelmi szakemberek segíthetik a de-

viáns fiatalok társadalmi beilleszkedését. Ezzel szemben a kirúgás, a fegyelmi eljárás, a magántanulónvá nyilvánítás a társadalomból való további kirekesztését, szegregációját szolgálja. Emellett milyen társadalmi funkciót tölt be a folyamatosan jelenlévő iskolarendőr az iskola közösségében? Az iskolarendőrség működése

Az előzőekben azt mutattam be, hogy milyen alapelvek, kritériumok és követelmények jellemzik a stratégiát és az iskola milyen társadalmi funkcióval kapcsolódik a prevencióba. Ebben a kontextusban nyer értelmet az iskolarendőrség elemzése és értékelése. Az iskolarendőrség, hivatalos nevén Iskolai Bűnmegelőzési Tanácsadói (IBT) program 2013-ban indult. A programmal az intézményekbe integráltak speciális rendőri szolgáltatellátást. A program törvényi háttere a 16/2016. (VII.21) ORFK utasítás a gyermek- és ifjúságvédelmi programok egységes végrehajtásáról. A programhoz csatlakozó rendőröket függetlenítik a korábbiakban végzett vizsgálói, nyomozói munkájuktól, így látják el az IBT tevékenységet. Tehát olyan rendőrök, akik az iskolában folyamatosan jelen vannak és intézkedési kötelezettségük van. A programhoz olyan rendőr csatlakozhat, aki már ELLEN-SZER oktató legalább két éve. A módszertan lefedi a DADA és ELLEN-SZER programok módszertanát. A rendőrségnek jelentési kötelezettsége van az ORFK-nak és a helyi kapitányságnak. Az ORFK koordinálja a továbbképzéseket. Egy fő IBT maximum három iskolában végezhet prevenciósi tevékenységet, ami a diákok összlétszámát tekintve együttesen nem haladhatja meg a 2000 főt. A rendőrök idejük nagy részét az iskolákban töltik, heti egy napot pedig az illetékes kapitányságon. A program kizárólag középiskolákban működik. Az első évben (2013-ban), az Emberi Erőforrások Minisztériuma jelölte ki azt a száz iskolát, ahova a rendőröket kihelyezték. Ezt követően a mai napig a középiskolák önkéntesen jelentkezhetnek a programba, amennyiben ezt a rendőrségi humánereő kapacitás megengedi. A program jelenleg a rendőrségi humánereő kapacitás korlátozottsága miatt nem terjeszkedik. A program hivatalos célja, hogy feltárják a középiskolákban a valós problémákat, ezáltal irányt mutassanak a megoldási lehetőségekre, illetve a lehető leggyorsabban nyújtsanak segítséget a veszélyeztetett célcsoportnak. A program általános működésén túl a következőkben ismertetem azokat a kihívásokat és problémákat, amelyekkel a vizsgálatomban találkoztam.

Stratégiai kihívások: szerepkonfliktus

Az ORFK kéresemre közölte az iskolarendőrség céljait. Ezek között szerepel a folyamatos kapcsolattartás az iskola, a tanácsadó rendőrtiszt és az egyéb gyermekvédelmi szervezetek között; meghatározott, helyi sajátosságokat szem előtt tartó tematika alapján oktatás diákok és pedagógusok részére. Rendőri részvétel az iskolai rendezvényeken, szülői értekezleteken és esetmegbeszéléseken. Bizalmi légkör kialakítása a szülők, diákok, tanárok és rendőrök között. Folyamatos rendőri jelenlét a tanintézetekben. Felteszem a kérdést: ezek a fel-

adatok mennyiben képeznek átfedést az iskolai szociális munkával, illetve az ifjúságvédelmi referens munkájával? Én úgy gondolom, hogy az iskolarendőr egy komponensében tér el az iskolai szociális munkától és az ifjúságvédelmi munkától, ez a hatósági jogosítvány. Ez miért nem felel meg a stratégiának? A bűnmegelőzési stratégiában az átfogó célok között szerepel: *„Rendszerszintű bűnmegelőzés. A bűnmegelőzési tevékenység a rendőrség, az önkormányzatok és a kormányzati szervek esetében oly módon kerüljön fejlesztésre, hogy az ne többletfeladatként, illetve többletadminisztrációként jelentkezzen az egyes szervezeteknél, hanem a jelenlegi folyamatok optimalizálásával, átalakításával, az eljárásrendek, belső utasítások, szükség esetén szabályozó eszközök bűnmegelőzési nézőpontú felülvizsgálatával kerüljön rá sor.”*¹⁰A program társadalmi funkciója a megjelölt célok szerint egy olyan segítő munka, ami irányítja és rendezi az iskolán belüli konfliktusokat, elősegíti a normakövetést, bekapcsolja a család- és gyermekvédelmi ellátórendszert annak szükségessége esetén. A rendőr hatósági jogosítványából adódik azonban egy egészen más funkció: az állami kontroll jelenléte a középiskolákban. A rendőr információt szállít az illetékes kapitányságoknak, intézkedéseket indít az iskolákban. Ha a stratégia fent idézett átfogó céljait komolyan veszem, arra a következtetésre jutok, hogy ez többletfeladatot és átfedést jelent az iskolai prevenciót ellátó intézményrendszerben, miközben a rendőrségen jelentős a munkaerőhiány.¹¹ Elemzésem ezen a pontján a következő megállapításra jutottam. Az iskolarendőrség program céljait tekintve részben bűnmegelőzés, eszközeit tekintve (hatósági jogosítvány, hatósági intézkedések az iskolában) nem bűnmegelőzés, hanem bűnfelderítés és bűnüldözés. Ahogy a bűnmegelőzés alapelveinek részletezésénél hangsúlyoztam: bűnmegelőzés címszóval nem alkalmazható kényszerítő jellegű beavatkozás.

Stratégiai kihívások: hot spot rendészet, áthelyeződés

A programban résztvevő szakemberekkel interjút készítettem, ahol arra is rákérdeztem, milyen hatékonysággal működnek. A rendőri intézkedések száma folyamatosan csökkent azokban az iskolákban, ahova IBT rendőrt helyeztek ki. Olyan iskolarendőri gyakorlattal találkoztam az interjúkon, ami a kábítószer-terjesztés észlelése esetében nem csak hatósági intézkedést, de az elkövető kirúgását, az iskolából való azonnal izolálását is jelentette. Az iskola ilyen módon belátható időn belül „megtisztul”. Az iskolakötelezett elkövetőt pedig előbb utóbb „megöröklük” a környékbeli iskolák, ahol – ha nincs hasonlóan eredményes iskolarendőr – folytatja tevékenységét. Ezzel a gyakorlattal a bűnözés mennyiségi csökkentését

10 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) 3.1. Átfogó célok

11 Infostart: <https://infostart.hu/belfold/2019/10/20/megfogyatkozott-a-magyar-rendorallomany>(Letöltés: 2020.01.07.

nem állapíthatjuk meg, csak a bűnözés eltolódását, áthelyezését, illetve a szegregációt. Ha nincs a kirúgott fiatalok szigorú után követése és a szankción túl nem kap segítő beavatkozást a fiatal és környezete, akkor nem beszélhetünk prevencióról.

Stratégiai kihívások: eredményesség, hatékonyságvizsgálattal alátámasztva

Az iskolai bűnözés statisztikai után követése, az iskolán belüli intézkedések számának csökkenése kevés ahhoz, hogy megállapítsuk: hatékony a program. A kijelölt iskolák megtisztítása a bűnözéstől nem adhat megnyugtató megoldást, ugyanis a bűnözés áthelyeződik. Az NBS a hatékonyságot illetően így fogalmaz: *A stratégia céljait megvalósító egyes intézkedések végrehajtásakor, illetve jövőbeni tervezésekor a hatékonyságot, az eredményorientált beavatkozást és a fenntarthatóságot kell szem előtt tartani. Annak megítélésére, hogy az adott bűnmegelőzési program mennyire hatékony, eredményes, az elérhető nemzetközi és hazai kutatások támpontot adhatnak. A külföldi példákat szem előtt tartva be kell vonni a felsőoktatási intézményeket a bűnmegelőzési programok értékelési rendszerének kidolgozásába, hiszen a modern bűnmegelőzés követelménye a mérés, amely a hasznosulás mértéke. A bűnmegelőzési programok költséghatékonyságát mérő kutatásokat is támogatni kell, az eredményeiket pedig nyilvánossá kell tenni.*¹²Az Iskolai Bűnmegelőzési Tanácsadó program 2013 óta működik – 7 éve nem készült hatékonyságvizsgálat, így az esetleges eredményeket sem tudjuk elkönyvelni.

Összegzés és javaslatok

Az Iskolai Bűnmegelőzési Tanácsadó program kiemelt állami kontrollt jelent a kijelölt iskolákban. Ez folyamatos hatósági jelenléttel és hatósági intézkedésekkel történik. Az emellett végzett tanácsadás, tájékoztatás, kapcsolattartás egy már betöltött társadalmi intézményt, a pedagógusok, az iskolai szociális munkások, illetve ifjúságvédelmi referensek munkáját fedi le. A pedagógusok prevenciósz képzésével, mozgósításával enyhíthető lenne a társadalmi felelősségvállalás a munkaerőhiánnyal küzdő rendőrségi állomány helyett. Az eredményesség követelménye nem teljesül a programban, mert – bár a tapasztalat szerint csökken az intézkedések száma – felmerül a bűnözés áthelyeződése. Az intézkedések mellett a bűnelkövető fiatalokat kirúgják a középiskolákból. Rendészeti politikával az erkölcsi veszélyzónába került (elkövető vagy áldozat) fiatalok integrációja nem oldható meg. Az illetékes kapitányság és a tanintézmény között létrejön egy formális megállapodás, de ez nem garantálja a társszervek

12 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) 3.1 Átfogó célok

tényleges bevonásának követelményét: a szociális- oktató- ifjúságvédelmi- kulturális szervezetekkel, intézményekkel, önkéntesekkel, helyi segítő szervezetekkel való közös és önkéntes kezdeményezések összekapcsolását. Az középiskolákban működő elsődleges szintű, általános bűnmegelőzésben a rendőrség csak partner lehet. Átlátható, számonkérhető, támogató, szolidaritáson alapuló jogállami megoldásokra van szükség hatékonyságvizsgálattal. A rövid távú, látványos rendőrségi taktika helyett hosszú távú, szociálpolitikával és oktatáspolitikával közösen kialakított stratégiára van szükség. A WHO világszervezet 2019-ben kiadott egy olyan 72 oldalas, az interneten mindenki számára elérhető gyakorlati útmutatót, ami az iskolai erőszak prevenciójához nyújt segítséget az iskoláknak.¹³ Szerintem egy ilyen kézikönyv biztosítása a magyar iskoláknak, tanároknak és szülőknek is hasznos és költséghatékony kiindulópont lehetne.

Felhasznált Irodalom

- Pierre Bourdieu*: AZ OKTATÁSI RENDSZER IDEOLOGIKUS FUNKCIÓJA. In: Iskola és Társadalom szöveggyűjtemény. Pécs, 1996, Kiadja a JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke 3-15 oldal: <https://mek.oszk.hu/01900/01944/01944.pdf>
- Denis Lawton*: Társadalmi osztály és az iskoláztatás esélye. In: Iskola és Társadalom szöveggyűjtemény. Pécs, 1996, Kiadja a JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke 71. oldal: <https://mek.oszk.hu/01900/01944/01944.pdf>
- Borbíró Andrea*: Társadalmi bűnmegelőzés és emberi jogok, Acta Humana 4: 2004: 49-77
- Borbíró Andrea*: Kriminálpolitika és bűnmegelőzés a késő-modernitásban. PhD értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2011- 163-181 oldal
- Gönczöl Katalin*: A társadalmi bűnmegelőzés stratégiájának megvalósulási feltételei a nagyvárosokban http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ffnAkjAtsYcJ: bunmegelozes.easyhosting.hu/szakmai/gonczol_katalin_varosokban_bunmegelozes.doc+&ccd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (utolsó letöltés: 2020.01.07.)
- Gönczöl Katalin* (1994): Devianciák, bűnözés és megelőzési stratégia: „A bűnözés új tendenciáira adott társadalmi, hatósági reakciók - bűnmegelőzés, büntetőpolitika” című kutatás. OKTK. 48-54. oldal.: http://www.fszek.hu/szociologia/szsza/gonczol_devianciak.pdf

Dokumentumok, jogszabályok

13 WHO (Online elérhetőváltozat): <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/324930/9789241515542-eng.pdf?ua=1> (Letöltés: 2020.01.07.)

Veszélyeztetettség fogalma, hatékony alkalmazásának szakmai megalapozása Készítette: Gál Antal, Orosz Lajos, Tolácziné Varga Zsuzsanna, Varga Beáta, Budapest 2011, <http://szociologiaszak.uni-miskolc.hu/segedanyagok/veszelyez.pdf>

Jogszabályi hivatkozások

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. BMK Füzetek, 2003. november (különszám) 115/2003. (x.28) OGY. Határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a03h0115.OGY>

1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) 16/2016. (VII. 21.) ORFK utasítás a gyermek- és ifjúságvédelmi programok egységes végrehajtásáról

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV törvény (Ebkvtv.)

IVANICS ZSÓFIA

PhD-hallgató, NKE Rendészettudományi Doktori Iskola

A FOGVATARTOTTI MUNKÁLTATÁS ÉS ANNAK CÉLRENDSZERE AZ 1867 ÉS 1918 KÖZÖTTI ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓK TÜKRÉBEN

Elöljáróban

A fogvatartotti munkáltatás már a modern börtönrendszerek megjelenése óta szerves részét képezi a szabadságvesztés büntetések végrehajtásának. A börtönmunkáltatási rendszerek különböző országokban és különböző történelmi korszakokban többnyire szisztematikus hasonlóságot mutató célok szerint szerveződnek. E célok közé sorolható többek között a bűnelkövetők megjavítására, munkára nevelésére, vagy éppen a gazdaságossági szempontok érvényesítésére, az államháztartási bevételek növelésére, a haszonszerzésre való törekvés. Vizsgálatra érdemes kérdés azonban, hogy különböző kontextusok strukturális lehetőségei és kényszerei pontosan mely célok kitűzésének irányába hatnak, illetőleg milyen körülmények között engednek teret a kitűzött célok érvényesülésének. Jelen tanulmány a magyarországi fogvatartotti munkáltatás¹ dualizmuskorabeli célrendszerét, a célok érvényesülésének keretrendszerét² vizsgálja.

1 Habár a munka és büntetés viszonyához számos történelmi előzmény kapcsolódik, jelen tanulmány kizárólag a büntetőjogilag meghatározott szabadságvesztés büntetés végrehajtásához kapcsolódó, a modern büntetés-végrehajtási rendszerek keretei között megvalósuló munkáltatásra és annak közvetlen előzményeire fókuszál. Vagyis a munkára elsődlegesen nem, mint büntetésre, sokkal inkább a modern börtönrendszerek által alkalmazott eszközre tekint.

2 A terjedelmi korlátokra való tekintettel ez az írás elsősorban a strukturális lehetőségek és kényszerek felvázolására, valamint a fogvatartotti munkáltatással kapcsolatos fontosabb korabeli dilemmák bemutatására szorítkozik. A köztes szerepet betöltő kapcsolódó szakpolitikák, piaci folyamatok, valamint intézményrendszeri sajátosságok elemzése külön tanulmány tárgyát képezi.

A fogvatartotti munkáltatás célrendszere a gazdasági és társadalmi viszony-rendszerben

A büntetési formák olyan társadalmi termékek, amelyek elválaszthatatlanok a fennálló termelési mód működésétől és belső ellentmondásaitól (Rusche – Kirchheimer, 1939[2003]; Melossi, 2003). Ahogy Rusche és Kirchheimer 1939-ben megjelent, mára már klasszikussá vált munkájukban fogalmaznak: „*Minden termelési rendszer hajlamos megtalálni azokat a büntetési módokat, amelyek leginkább összhangban vannak a rendszer termelési viszonyaival*” (Rusche – Kirchheimer, 1939 [2003, 5]). Vagyis, a szabadságvesztés büntetés és azzal összefüggésben a börtön intézményének elterjedése elválaszthatatlan mindazoktól a gazdasági-társadalmi változásoktól, melyek a feudalizmus felbomlását és a kapitalista társadalmi rend kialakulását a 16-18. században jellemezték.

A szabadságvesztés büntetés egy olyan büntetési forma, amely az élítélttel már nem elsősorban, mint az elrettentést szolgáló kegyetlen testi büntetések alanyával, vagy pusztán csak a társadalomból eltávolítandó egyénnel, hanem mint a kapitalista termelés keretei közé be- és visszaillesztendő, azon belül szükség esetén jól hasznosítható munkaerővel is számol. A munkaerőpiac kialakulása, azaz a bérmunka kereteinek és viszonyainak kiépülése távolról sem automatizmusként, és különösen nem kényszerektől mentesen ment végbe. A kapitalizmusba való átmenet időszakában előbb a munkáltatásra nagy mértékben építő dolog-és fenyítőházi elzárás, majd pedig a munkáltatást ugyancsak gyakori elemként hasznosító szabadságvesztés büntetés a társadalmi kontroll kiemelt eszköze lett (Lebaron, 2012).

A fogvatartotti munkáltatás lehetséges céljait Guynes és Grieser (1986) három különböző léptéken határozza meg. Egyéni szinten érvényesülő célként a munkára nevelést, a szaktudás elsajátítását, a jövedelemszerzést emelik ki, továbbá a munkavégzés során felhalmozható szakmai tapasztalatok szerepét hangsúlyozzák. Szervezeti szinten a munkáltatást a tétlenség-gel szemben sikerrel bevethető eszközként, valamint a napirendet strukturáló és a fogvatartás költségeinek csökkentésére ható tényezőként jelenítik meg a modellben. Társadalmi szinten ható célként pedig a bűncselekménnyel okozott kár szimbolikus visszafizetését emelik ki. Bár, a modell magába foglalja a fogvatartotti munkáltatás leggyakrabban felmerülő potenciális céljait, nem tér ki a megjelölt célok viszonyára, sem pedig az azok között esetlegesen feszülő konfliktusokra. A fentiekben ismertetett gondolatmenet alapján elmondható, hogy a fogvatartotti munkáltatási rendszerek épp úgy, ahogy a keretüket jelentő börtönrendszerek is, minden esetben az adott kor termékei, vagyis gazdasági, politikai, társadalmi körülmények által meghatározottak (Melossi – Pavarini, 1981). Ennek megfelelően a fogvatartotti munkáltatás, mint a modern büntetés-végrehajtási rendszerek alapvető eleme „*maga is a fogvatartás külső és belső körülményeinek a rabja*”, amelyet nagy mértékben meghatároz „*a külső adottságok és a belső lehetőségek szötte kényszerháló*” (Kabódi – Mezey1990b, 43-45). E kényszerek és lehetőségek tetten érhetőek többek között a piaci környezet aktuális sajátosságaiban, a munkaerőpiac jellemzőiben, a fogvatartotti munkaerő adottságaiban, vagy épp

a fogvatartotti munkáltatás körébe vonható munkalehetőségek számosságában. Ilyen értelemben a fogvatartotti munkáltatás működése nagymértékben függ attól, hogy az adott gazdasági-társadalmi kontextus, valamint az attól szintén nem független büntetés-végrehajtási szervezeti struktúra és szakmapolitikai irányvonal mely célok érvényesülésének kedvez. A munkáltatási rendszerek vizsgálata tehát megköveteli, hogy a fogvatartotti munkáltatás célrendszerét minden esetben annak társadalmi beágyazottságával együtt, a munkáltatási rendszerek működésére és működtetésére ható érdekek figyelembevételével vizsgáljuk.

Ahogy a börtön sem elsősorban egy felvilágosult és humánus intézmény a korábbi kegyetlen büntetésekkel szemben, hanem sokkal inkább a hatalomgyakorlás egy új formája, amely a formális társadalmi kontroll megerősítését és fenntartását szolgálja, valamint más egyéb intézmények mellett a kapitalista rend újratermelődésének feltételeit biztosítja (Gibson, 2011), úgy a munkáltatás büntetés-végrehajtásbeli megjelenése sem értelmezhető kizárólag a felvilágosodás dikálta humanizmus és javító szándék mentén. A fogvatartotti munkáltatás megszervezéséhez kapcsolódó jobbító víziók és progresszív szakpolitikai kísérletek ugyanis, függetlenül a nemes szándék meglététől, gyakran ütköztek igencsak valós korlátokba. Különösen igaz ez egy olyan kelet-európai országra nézve, amely, mint Magyarország, a világlátott politikusai és szakemberei által közvetített nyugati börtönügyi előképhez kívánt volna felzárkózni egy olyan időszakban, amit mélyen áthatott a nagyhatalmi logikáktól való függőség és a második jobbágyság öröksége, továbbá nagymértékben determinált az Osztrák-Magyar Monarchiában és azon keresztül az új kapitalista világrendben számára kijelölt mozgástér. Mindez következetesen tetten érhető a dualizmuskorabeli börtönügy, azon belül is a fogvatartotti munkáltatás rendszerében. A tanulmány további részében a közvetlen történeti előzmények bemutatását a fogvatartotti munkáltatás dualizmuskori intézményi kereteinek felvázolása követi, végül pedig korabeli országgyűlési jegyzőkönyvek alapján a rabmunkáltatás két leggyakrabban felmerülő célkitűzésének – a javító szándéknak és a gazdaságossági megfontolásnak – egymáshoz való viszonya kerül a vizsgálódás középpontjába.

A büntetés-végrehajtási munkáltatás megjelenésének előzményei

A fogvatartottak munkáltatása a szabadságvesztés büntetéssel csaknem egyidős jelenség. Közvetlen előzményei azonban a szabadságvesztés domináns büntetési nemmé válása előtti időszakban keresendők. A külvilágtól való elzárás és a munkáltatás együttes alkalmazásának gyökerei jóval a modern büntetés-végrehajtási rendszerek kiépülése előtti időszakra, a 16-17. századra nyúlnak vissza. A fogvatartás és munkáltatás összekapcsolódása erendően nem a büntetőjogi gondolkodás vagy épp a büntetés-végrehajtási gyakorlat fejlődésének eredményeként, sokkal inkább a feudalizmus felbomlása után, a kapitalista termelési rend kialakulásának korai időszakában jelentkező társadalmi problémák, így például a

szegénykérdéskezelésére szánt, vagy éppen a munkamegosztás kapitalista rendszerébe való betagozódás kikényszerítését célzó megoldásként vált elterjedt (Kabódy–Mezey, 1990a).

A korszak Nyugat-Európájában széles körben és bizonyos mértékig változatos intézményi formákban terjedt el a munkáltatásra, mint központi elemre építő dolog- és fenyítőházak intézménye. Ezen intézmények elsődleges feladata volt a társadalomra nézve veszélyesnek ítélt, annak perifériájára szorult társadalmi csoportok elzárása, felügyelete, és legfőképpen munkára szoktatása (Mezey, 2018). A dolog- és fenyítőházak még nem klasszikus értelemben vett büntetés-végrehajtási intézetek voltak, hiszen nemcsak, és nem elsősorban a bűnözésre, hanem a társadalmi problémák és gazdasági kényszerek ennél jóval szélesebb körére reagáltak. Ebben az értelemben sokkal inkább egyfajta átmenetet képeztek a feudalizmus korszakában uralkodó testi- és tömlöcbüntetések, valamint a modern szabadságvesztés büntetés intézménye között. Ennél fogva fontos szerepet tölthettek be a bérmunka keretei közé betagozódni képtelen, önhibájukból szegénynek ítélt társadalmi rétegek büntetésében. Habár a dologházakba – ellentétben a fenyítőházakkal, – önkéntes alapon történt a bekerülés, ezek az intézmények mégis sokkal inkább hasonlítottak egyfajta börtönrre, semmint valamiféle szociális intézményre (Gyáni, 1999). A munkáltatás, mint a modern börtönrendszerek fontos eleme, tehát tulajdonképpen a dolog-és fenyítőházi eszmék révén honosodott meg a büntetés-végrehajtás területen (Kabódy – Mezey, 1990a).

Magyarországon a dologház (rabdolgoztató ház) sajátos formában, mintegy a tömlöc mellett, annak egy változataként, kiegészítéseként jött létre. Ilyen rabdolgoztató házat hoztak létre többek között Arad és Borsod megyében, vagy például 1837-ben a megyeházi tömlöc mellett Gyulán is. Hazánkban bizonyos értelemben a rabdolgoztató házként kibővített tömlöc látta el azt a funkciót, amit Nyugat-Európában a dolog- és fenyítőházak. (Gyáni, 1999) (Gyurkó, 2016) Kivételt képez ez alól az 1772-ben létesített, Szempcen létrehozott első és egyetlen magyar fenyítőház. A fenyítőház céljaul tűzte ki az ott lévők szorgalmas munkához szoktatását, méghozzá a képességeihez és alkatukhoz leginkább illő munkaforma révén. Célként határozta meg továbbá azt is, hogy szorgalmuk és munkájuk minőségétől függően az itt elzártak ösztönzéseképp jutalomban részesüljenek (Kövér, 1994). Habár az alapító okirata alapján az intézmény deklaráltan a fenyítőház ideáltípusaként megvalósult amszterdami példát volt hivatott követni, a korabeli, a hollandtól lényegesen eltérő gazdasági-társadalmi körülmények jelentős mértékben ellehetetlenítették a működését. Finanszírozása és fenntartása a kezdetektől fogva nehézségekbe ütközött, továbbá a lefektetett működési elvek érvényesülését az is jelentős mértékben akadályozta, hogy az osztrák kormányzat rendre itt helyezte el súlyosabb bűnelkövetőit. Az intézetet előbb Tallósrá, majd Szegedre történő átköltöztetését követően végül a 1831-ben felszámolták (Mezey, 2019).

Mind a rabdolgoztató házak, mind pedig a szempci fenyítőház fontos előzményét képezi a szabadságvesztés büntetés és a munkáltatás hazai összekapcsolódásának. Magyarországon a modern börtönrendszer kialakulásának kezdetei, pontosabban az annak kiépítésére irá-

nyuló első szisztematikus lépések a 19. század második felére tehetőek. 1852-ben lépett életbe ugyanis Magyarországon az osztrák birodalmi büntető törvénykönyv, melynek hatására a szabadságvesztés általános büntetési nemmé lépett elő. Mindez országos illetékességű intézetek létrehozását tette szükségessé. Az egyetlen, már korábban is működő regionális hatáskörű szamosújvári börtön mellett ekkor létesültek további intézetek Lipótváron, Illaván, Vácott, Márianosztrán, Munkácson, Negyenyeden, Lepoglaván és Zágrábban. A későbbiekben ezek jelentették a dualista börtönhálózat alapjait (Estók, 2019; Kabódi – Mezey, 1987). Ugyanezen időszakra, vagyis az 1850-es évek második felére tehető a fegyintézeti ipar beindulása is, melynek alapját kezdetben a hadsereg részére előállított ruházati termékek előállítása jelentette (Varga, 1883).

A fogvartartotti munkáltatás keretei a dualizmusban

A kiegyezést követően nagy lendülettel vette kezdetét a polgári jogrend megalkotása és a kapcsolódó állami intézményrendszer megalapozása, melynek a börtönügy is kiemelt terepét jelentette. 1878-ban hatályba lépett a Csemegi-kódex (1878/V. T.c.), az első magyar büntető törvénykönyv, mely egyben a börtönrendszer potenciális fejlesztési irányait is kijelölte. A századfordulón összesen 9 országos fegyintézet, valamint 65 törvényszéki és 313 járásbírósi fogház működött Magyarországon (Estók, 2019). A fegyintézetekben 1869-től kezdődően vált általános érvényűvé a fogvartartottakra vonatkozó munkakényszer (Mezey, 1995).

A fogvartartotti munkáltatás korai időszakát alapvetően a munkáltatás három szervezeti formája: a bérbeadási rendszer, a vállalkozási rendszer, valamint a házi kezelésű üzemeltetés jellemezte, melyek számos vonásukban emlékeztethetnek a ma is jellemző munkáltatási szisztémákra. A bérbeadási konstrukció lényege, hogy az állam a fogvartartottak munkarejét egy külső szereplőnek ellenszolgáltatás fejében átengedi. Ennek a rendszernek további alváltozatai léteztek aszerint, hogy a bérlő hatásköre a munkáltatásra milyen mértékben, illetőleg a munkáltatáson túl milyen egyéb üzemeltetési tevékenységekre terjedt ki. A vállalkozási rendszer keretében az intézet külső szereplővel kötött szerződés alapján adott munka elvégzését vállalja. Ez esetben a munkaanyagot és a munka ellenértékét a külső vállalkozó biztosítja, a termelés lebonyolítása és a munkaszervezés azonban az intézet felelőssége. A házi kezelésben a munkáltatást állami feladatként az intézet bonyolítja (Kabódi – Mezey, 1990a). A dualizmus első évtizedeiben működő 6 országos fegyintézet közül a munkáltatás egy helyütt bérbeadási rendszerben működött, a többi intézetben pedig a vállalkozási és a házi üzemeltetés keveredése volt jellemző.

Habár a dualizmus a hazai börtönügy progresszív időszakának tekinthető, a korszakot valójában korlátozott mozgástér és ellentmondásos fejlődés jellemezte, ahogy ezt a fogvartartotti munkáltatás korabeli működése is jól illusztrálja. A munkáltatás célszerű meg-

szervezéséhez köthető elméleti álláspontok és a gyakorlat valós működése még az aranykor-nak számító dualizmus évtizedeiben is gyökeresen eltért egymástól. Egyrészt a börtön-ügyi irodalom alapvetően ellenezte a bérleti és kritizálta a vállalkozói formát, mondván ezen rendszerekben háttérbe szorul a büntetés közjogi jellege és uralkodóvá válik a gazdaságossági szempont (Kabódi – Mezey, 1990a). Másrészt az adott körülmények által kikényszerített pragmatikus szempontok a legkritikább esetben tették lehetővé a tisztán házi kezelés megvalósítását. Ahogy Csillag és Tauffer fogalmaznak az országgyűlés megbízásából 1868-ban készített jelentésükben: habár a javítás szempontjából elengedhetetlenül fontos munkáltatási elem már a hazai börtönrendszerben is megjelent, e javító szándék érvényesülése azonban felettébb problémás, *„mert a munka és munkás a javításcéljától eltérően üzletcélokra eszközölhető aszndaltatik. Nem gyanúsítjuk a szerződés szerzőit ily célzattal, de hogy az életmeghiúsítottá jobb szándékaikat az bizonyos”* (Csillag – Tauffer 1868, 138). A korabeli országgyűlési viták alaposabb vizsgálata számos további ellentmondást fed fel a fogvatartotti munkáltatás lehetséges és valós céljaival kapcsolatban.

A fogvatartotti munkáltatás céljai a korabeli országgyűlési jegyzőkönyvek tükrében

A dualizmus korai szakaszának tehát egyik központi kérdése volt, hogy lehetnek-e a politikai és közéletben akkoriban igen hangsúlyosan megjelenő szakmai szempontok a reális társadalmi viszonyoktól elválasztva a büntetés-végrehajtás, azon belül pedig a munkáltatási rendszer szervezésének kizárólagos alapjai (Mezey, 1995)? A korszak börtönügyét, így a munkáltatást érintő elképzeléseket és gyakorlati lépéseket is alapjaiban határozták meg a progresszív fejlesztési ambíciók és a valós mozgáster keretei között feszülő ellentétek, amit jól tükröznek a vizsgált periódus országgyűlési jegyzőkönyveiben a téma kapcsán fel-felbukkanó képviselői kérdések és felszólalások. Az 1867-1918 közötti országgyűlési naplók közel 150 ezer oldalnyi anyagában közel 80 olyan naplórészlet található³, amely érinti a fogvatartotti munkáltatás témakörét. A naplórészletek hozzávetőlegesen háromnegyede a századforduló előttről, egynegyedük pedig az 1901 után országgyűlési időszakokból származik.

Habár a javító szándék, mint a korabeli szakirodalomban a fogvatartottak munkáltatásának egyik leggyakrabban hangoztatott vezérelve gyakori visszatérő elem volt a fogvatartotti munkáltatás országgyűlési tárgyalása kapcsán is, e nemes célkitűzés igen gyakran megrekedt a retorika szintjén. A javítással kapcsolatos víziót kiválóan összefoglalja Horváth Boldizsár,

³ Az Országgyűlési Könyvtár gyűjteményeiben megtalálható, az Arcanum Digitális Tudománytáron keresztül digitálisan is elérhető és kereshető 1867 és 1818 közötti országgyűlési naplók (felsőrendházi naplók, illetve képviselőházi naplók) anyagában.

igazságügyi miniszternek egy, a dualizmus első éveiben kialakított igazságügyi reformprogram kapcsán elhangzott felszólalása: *„Ma a börtönökmunkaházakká alakultak át, s bizonyosan nem azért: hogy a fegyenczeket az állam anyagi tekintetben utilsájlja, — mert hiszen a munka rendszere mellett is a fegyházakfentartásamindenütt tetemes áldozatbakerül; — hanem azért, mert a büntetésnek egyik főcélja, a javítás, alig eszközölhető jobban és biztosabban, mint a munka által, a mely nemesíti.”* (OGY FN, 1869-1872/XXXI, 158) A humanista szemlélettel átitatott optimista korszak, valamint a reformoknak kedvező nyugodt parlamenti helyzet azonban nem tartott sokáig. Az igazságügyi tárcát rendre érték kritikák, jobb- és baloldaltól egyaránt. E kritikák pedig alapvetően két kérdéskör mentén összpontosultak. A képviselőket leginkább a börtönügy gazdaságos működésének lehetséges módzatai, valamint rabkezelés elvi és gyakorlati dilemmái foglalkoztatták (Mezey, 1995).

Ahogy arra maga Horváth Boldizsár is utalt, a börtönrendszerek működtetése mindenütt jelentős anyagi ráfordításokat igényelt. A költségvetési szigor azonban távolról sem segítette a megálmodott modern börtönrendszer kiépítését. Nem meglepő hát, hogy a javító szándék mellett - azzal a legkritikább esetben összhangban működésbe lépve - szinte a kezdektől fogva megjelenik a gazdaságosság is, mint a fogvatartottak munkáltatásának kulcsfontosságú dimenziója. Simonyi Ernő országgyűlési képviselő szavai jól leképezik azt a viszonyulást, mellyel a képviselők jelentős része a rabok munkáltatása iránt ezidőtájt viseltetett: *„Én azt tartom, hogy a fegyenczkmunkáltatásánakkérdése igen nagyfontosságú kérdés, figyelmet érdemeljóvedelmezésszemponjtjából, de másszemponbtból is. (...) Úgy erkölcsi, mint gazdaszati tekintetben”*(OGY KN, 1875-1878/46, 386). Fontos tehát a segítő-javító szándék, de gazdasági megfontolásokat figyelmen kívül hagyni nem lehet. Még egyszéges börtönrendszer sem létezett, mikor a képviselők már számonkérték az igazságügyi tárcán a fogvatartotti munkáltatás keretében potenciálisan megszerezhető bevételt, és a gazdaságossági szempontok érvényesítését. Máriássy Béla képviselő például már a fegyházreform kezdeti szakaszában, 1871-ben határozati javaslatban szólította fel az igazságügyi minisztert a munkarendszer gazdaságossági megfontolásokra alapozott kialakítására (OGY KN, 1869-1872/283).

Az ügy lassú előrehaladásáról árulkodik Simonyi-Semadam Sándor országgyűlési képviselő Balogh Jenő igazságügyi miniszterhez intézett kérése, melyben az állami szükségletekhez igazított rabmunka rendszer bevezetését sürgeti 1917-ben: *„Én tehát arra kérném a t. igazságügy minister urat, hogy méltóztatnék intézményszerűleg megkeresni annak a módját, hogy a rabmunka beállittassék az állami szükséglet keretébe.(...) Tízezer emberről van tehát szó, akiknek munkaereje a mi tökéletlen, büntetési rendszerünk mellett eddig abszolúte nem volt kihasználható”* (OGY KN, 1910-1918/711). Habár a börtönügyi szakírók és az igazságügyi reformprogram által preferált házi kezelés általános bevezetése már 1869-70-ben a kormányzat szándékában állt, ez még hosszú ideig nem valósulhatott meg. Ahogy ezek a korai kiragadott példák is mutatják, a költségvetési korlátok és gazdasági kényszerek már a kezdeti időszakban sem tet-

ték lehetővé, hogy a nevelési célzat, jobbító szándék mellett, sokszor annak ellenében meg ne jelenleg a haszonszerzés, vagy legalábbis a gazdasági fenntarthatóság célkitűzése.

A fogvatartotti munkáltatás témaköre a vizsgált időszakban a leggyakrabban költségvetési vagy iparszabályozási vonatkozásban került terítékre az országgyűlésben. Ezen belül is két fókuszpont jelent meg visszatérően a korszak fogvatartotti munkáltatással kapcsolatos vitáiban. A költségvetési vonatkozást érintően jellemzően a rabtartás fedezetének előteremtése kapcsán, míg iparszabályozási vonatkozásban többnyire a rabmunka és a szabad munka viszonya révén került a napirendre a fogvatartotti munkáltatás rendszere.

Az országgyűlés ülésein a börtönügyi kérdések tárgyalása során rendre visszatérnek a börtönmunkára mint bevételi forrásra tekintő megközelítések. Az éves költségvetési tervezetek tárgyalása során a vizsgált időszakban rendszeresen merülnek fel a rabmunkából származó bevételek növelésével, a rabtartási költségek lehetséges csökkentésével kapcsolatos kérdések. Mindez nem meglepő, hiszen a fegyházak bevételei gyakran a kiadások 10%-át sem érték el (Mezey, 1995). A rabmunkából származó bevételek egy részével, különösen a századforduló előtti időszakban, az állam a fennálló szerződéses kööttségei miatt általános jelleggel nem rendelkezhetett. Nem szólva arról, hogy sok esetben a haszonszerzési célzat által motivált fogvatartotti munkáltatás tárgyi feltételei sem voltak adottak. A fogvatartotti munkáltatás házi kezelésben, állami keretek között szervezett formájának megalapozásához ugyanis, ami középtávon az állami büdzséhez való hozzájárulásnak leginkább megágyazhatott volna, jelentős beruházásokat lett volna szükség.

Ami a rabtartás költségeit illeti, ebben a vonatkozásban is nehezítette a helyzetet, hogy a fogvatartottak élelmezéséről és ellátásáról több esetben szerződött vállalkozók gondoskodtak, ami jelentős különbségeket okozott a rabtartás egy főre jutó költségeinek intézetenkéntimegoszlásában. További nehezítő tényezőként hatott, hogy a fogvatartottak a rabköltségek részleges megtérítésére voltak ugyan kötelezve, ezen összegek behajtása azonban az esetek többségében az elítélt és családjának vagyoni helyzete, vagy a végrehajtáshoz szükséges állami apparátus hiánya miatt nem volt megoldott. Az elvárások és valós lehetőségek viszonyát jól mutatja a váci fegyintézet példája a 1870-es évek végén, ahol az ipari munka a többi fegyházhoz viszonyítva kedvező feltételek mellett államilag szervezett módon történt. Az intézet ekkoriban az összes fegyintézet gyári jövedelmeinek 42%-át adta, mégis, ahogy a korabeli kimutatásokból kiderül, még így is csak a rabtartás költségeinek harmadát volt képes a fogvatartotti munkáltatás révén kitermelni (OGY KN, 1878-1881/93).

Habár a börtönügy nagy reformkorszakában az igazságügyi terület jelentős ráfordításokat igényelt volna, a valóságban az igazságügyi tárca költségvetése a dualizmus időszakában igen gyakran esett áldozatul a pénzügyi bizottság szigorának. Kivételt ez alól csupán a kiegyezést követő néhány év képez, amikor is az országos fegyintézetek költségvetése igen tetemes volt. A fegyházakra szánt keret ekkoriban az igazságügyi tárca büdzséjének több mint

20%-át tette ki (Mezey, 1995). A forráshiány azonban a későbbiekben igen meghatározó jellemzője volt az igazságügyi területnek. Ahogy Csermák Ernő országgyűlési képviselő Székely Ferenc igazságügy miniszternek címzett beszédében fogalmaz 1917-ben: bőven akadnak olyan területei az igazságügyi tárca költségvetésének, *„hol a koncepcziókat megakasztja az, hogy elviszik a pénzt”* (OGY KN, 1910-1918/323). Ez a gyakorlat alapvetően a háborús korszakot megelőzően sem volt ismeretlen. Példa erre többek között annak a Széll-kormány alatt született rendelkezésnek az esete is, ami a pénzbüntetésekbe befolyó bevételeknek egy börtönből szabadultakat támogató alapba történő átcsoportosításáról rendelkezett. Ahogy azonban Polónyi Géza, igazságügy-miniszter 1907-es felszólalásából kiderül, néhány évvel később ezen bevételeknek csupán már csak egy töredéke felett rendelkezett az igazságügyi tárca. Ahogy ő fogalmaz: *„ezáltal büntetőtörvénykönyv ezen egyik legnemesebb intencziója egyszerűen neveltség tárgyává tétetik”* (OGY KN, 1905-1910/93, 11).

A fogvatartotti munkáltatást is érintő országgyűlési viták másik sarkalatos kérdéskörének számított a rabmunka és a szabad bérmunka viszonya. A 19. század utolsó harmadától kezdődően rendszeresen jelentek meg olyan tiltakozó írárok különböző kisiparos szervezetek, ipartestületek lapjainak hasábjain, vagy akár országos napilapokban, melyek a rabmunka hasznosításából fakadó versenyelőny ellen emeltek szót. A kapitalista nagyipari termelés kereteinek létrejöttét megelőzően a kialakulófélben lévő, kezdetekben jellemzően a helyi piacokra támaszkodó fogvatartotti munkáltatás rendre konfliktusba került a helyi kézművesipar képviselőinek érdekeivel. A helyi kisiparosok tiltakozását pedig több esetben az adott megyék országgyűlési képviselői is tolmácsolták az országgyűlésben, illetőleg több ízben szólították fel az adott időszakban regnáló igazságügy minisztereket a fegyencipar korlátozására. Szederkényi Nándor országgyűlési képviselő például az alábbiakban foglalta össze a megelőző évek tapasztalatait: *„Az illető intéző köröknek figyelmét azonban nem szabad, hogy elkerülje azon körülmény, hogy a fegyenczek ipari foglalkozásával egyszersmind Magyarország iparosainak bizonyos ágakban oly concurrentiát csinálnak, a mely concurrentia az iparosok érdekeinek egyenes károsításával jár”* (OGY KN, 1881-1884/297).

A rabmunka és a szabad munka viszonyának megvitatása az 1872-es londoni és az 1885-ös római nemzetközi börtönügyi kongresszusok napirendjén is központi helyet foglalt el. Ezen tanácskozások eredményeképpen – igaz, elsősorban nyugat-európai tapasztalatokra alapozva – válaszok és megoldások is születtek a feszültség elkerülésére, feloldására vonatkozóan. Finkey szerint a 19. század második felében széles körben elterjedt *„harcias, de ma már szinte komikusan hangzó jelszó, hogy mentjük meg a szabad ipart a rabmunka concurrentiájától, a börtönügyi szakemberek és a börtönügyi kongresszusok kritikája folytán”* az 1930-as évekre elhallgatott (Finkey 1930, 9). Bár ezt a nézetet képviselte Erdély Sándor igazságügyi miniszter is a század fordulója táján, megnyugtatta az országgyűlést, hogy *„a helybelieknek érdeke tehát a lehetőséghez képest meg van óva”* (OGY KN, 1896-1901/68, 9), valójában azonban a századfordulón túl is meg-megjelentek aggódó hangok – például többek között Lázár Pál

országgyűlési képviselő részéről – miszerint „*az iparosság körében (...) kifogásolják, hogy azok a tárgyak, amelyek a fegyverek műhelyeiben, valamint a javítóintézetekben készültek, olcsón hozatnak a piacra és jelentékeny konkurencziát csinálnak a kisiparosoknak*”(OGY KN, 1906-1911/31, 115). Valójában tehát elmondható, hogy az iparos érdekek fegyintézetek általi fenyegetettségének gondolata tulajdonképpen mindaddig napirenden maradt, amíg a magyar gazdaság gerincét a helyi szinten szerveződő kisipar és a mezőgazdaság adta.

Összegzés

A fogvatartottak munkáltatásának gyakorlata a 16-17. századi dolog- és fenyítőházak intézményi tapasztalataira építve a 19. századra a modern büntetés-végrehajtás egyik alapvető eleme, eszköze lett. A börtön- és azon belül is a munkáltatási rendszerek olyan társadalmi termékek, melyek kialakulása és működése szoros összefüggésben áll a gazdasági-társadalmi változásokkal. A fogvatartotti munkáltatás mögöttes céljainak tekintetében tehát kiemelt figyelmet érdemelnek azok a tágabb társadalmi folyamatok, melyek a célok érvényesülésének kereteit meghatározzák.

A 1867 és 1918 közötti időszak országgyűlési jegyzőkönyveit vizsgálva elmondható, hogy a segítő, javító szándék, valamint a gazdaságossági szempontok és az ebből fakadó korlátok alapvetően határozták meg a fogvatartotti munkáltatás céljairól való gondolkodást, valamint a célok érvényesülésének lehetőségeit. Jól látható ez abból is, hogy a vizsgált korszakban a fogvatartottak munkáltatásának kérdése jellemzően költségvetési és iparszabályozási vonatkozásban tematizálódott a magyar országgyűlésben. A fogvatartotti munkáltatás megszervezése és működtetése vonatkozásában tehát már a dualizmus börtönügyi szempontból egyébként progresszívnek számító korszakában is megkerülhetetlen kényszerítő erőként hatottak a gazdaságossági szempontok.

Felhasznált Irodalom

Csillagh-Tauffer (1868) Hivatalos jelentés az országos fegyintézetekről az 1867-ik évben.

Igazságügyi Minisztérium

Estók (2019) A büntetés-végrehajtás szervezetrendszerének alakulása a 19. század közepétől a 20. század végéig. *Börtönügyi Szemle*. 38 (1) 9-51

Finkey (1930) A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. Magyar Tudományos Akadémia

Gibson (2011). Global Perspectives on the Birth of the Prison. *American Historical Review*, 16(4), 1040–1063.

- Guynes- Greiser (1986). *A Study of Prison Industry: History, Components, Goals*. College Park, MD: American Correctional Association.
- Gyáni (1999) Könyörületesség, fegyelmezés, avagy a szociális gondoskodás genealógiája. *Történelmi Szemle* 1999/1-2
- Gyurkó (2016) A gyulai dologház felállítása és működése 1837–1846. *Régió kutatás Szemle* 2016/1
- LeBaron (2012). Rethinking Prison Labor - Social Discipline and the state in historical perspective. *The Journal of Labor and Society*, 15(September), 327–351.
- Melossi-Pavarini(1981) *Prison and the Factory. Origins of the penitentiary system*. London, Basingtoke: Macmillan Press.
- Melossi (2003). A New Edition of “Punishment and Social Structure” Thirty-Five Years Later: A Timely Event. *Source: Social Justice Social Justice/Global Options*, 30(191), 248–263.
- Kabódi – Mezey (1987) A magyar börtönügy története. Módszertani füzetek. 6 (2) 47-59.
- Kabódi – Mezey (1990a). A munka szerepváltozásai a büntetés-végrehajtásban – a kezdetektől a századfordulóig. *Börtönügyi Szemle*. (9) 1 49-61
- Kabódi – Mezey (1990b) Munkabüntetések a huszadik században. *Börtönügyi Szemle*. 9 (2) 43-55
- Kövér (1994) Rabmunka: történeti áttekintés a 18. századtól. *Börtönügyi Szemle*. 13 (1) 81-91.
- Mezey (1995) A magyar polgári börtönügy kezdetei. Osiris-Századvég
- Mezey (2018) A börtönügy a 17-19. században. Gondolat Kiadói Kör
- Mezey (2019) Ezer év fordulópontjai a hazai börtönügy történetében. *Börtönügyi Szemle*. 38 (1) 81-93.
- Rusche, G., –Kirchheimer, O. (1939 [2003]). *Punishment and socialstructure*. Transactionpublishers.
- Varga (1883) A rabmunka. Egyéni nézet a rabmunka szabályozásának kérdéséhez. Vác Történeti források
- OGY FN (1869-1872) Az 1869-1872. évi országgyűlés főrendi házi naplói. XXXI. ülés, 1870. január 20.
- OGY KN (1869-1872) Az 1869-1872. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 283. ülés, 1871. február 11.
- OGY KN (1875-1878) Az 1875-1878. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 46. ülés, 1875. december 06.
- OGY KN (1878-1881) Az 1878-1881. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 93. ülés, 1879. március 22.
- OGY KN (1881-1884) Az 1881-1884. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 297. ülés, 1884.január 26.

- OGYKN* (1896-1901) Az 1896-1901. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 68. ülés, 1897. március 11.
- OGYKN* (1905-1910) Az 1905-1910. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 11. ülés, 1907. január 19.
- OGYKN* (1906-1911) Az 1906-1911. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 31. ülés, 1906. július 18.
- OGYKN* (1910-1918) Az 1910-1918. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 323. ülés, 1912. január 12.
- OGYKN* (1910-1918) Az 1910-1918. évi országgyűlés képviselőházának naplói. 711. ülés, 1917. március 12.

Nyomdai Munka:
Pannónia Nyomda Kft.
H-1139 Budapest, Frangepán u. 16.
www.pannonianyomda.hu